

TRENDBROTT?

SOM-undersökningen 1991
SOM-rapport 8

Sören Holmberg och
Lennart Weibull (red.)

ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

Innehåll

Förord	1
<i>Lennart Weibull och Sören Holmberg</i>	
Trendbrott?	3
<i>Maria Elliot</i>	
Förtroende på fallrepet	7
<i>Peter Esaiasson</i>	
Älskar vi att hata dem? - Om känslor, rationella kalkyler och partiledarnas popularitet	17
<i>Lennart Nilsson</i>	
Den offentliga sektorn under åtstramning och omprövning	35
<i>Maria Oskarson</i>	
Kvinnor - den offentliga sektorns försvarare	51
<i>Martin Bennulf och Sören Holmberg</i>	
Förbättras eller försämras miljön i Sverige?	65
<i>Sören Holmberg</i>	
Kärnkraften - ett seglivat stridsäpple	75
<i>Per Hedberg</i>	
Kärnavfallshantering och sabotagerisk	87
<i>Rutger Lindahl</i>	
När opinionen vände: Åsikter i EG-frågan	103
<i>Martin Bennulf och Marie Demker</i>	
"Vi och dom". Svenska folkets åsikter om invandrare och flyktingmottagning	117

<i>Ulf Bjereld</i>	
Israel - David eller Goliat? Palestinakonflikten och den kristna opinionen	133
<i>Lennart Weibull och Karl Erik Rosengren</i>	
Svenskarna och omvärlden. Några resultat från Balticom-projektet	145
<i>Karin Björkqvist Hellingwerf</i>	
Morgonpress och medievanor	161
<i>Jan Strid</i>	
Dagspressinnehålllets viktighet	179
<i>Lennart Weibull</i>	
Video. Ett mediums etablering i svenska hushåll	199
<i>Charlotta Kratz</i>	
SOM-undersökningen 1991. Genomförande och tillförlitlighet	221
Författarna	237
Bilagor: broschyr, formulär/kodbok	

FÖRORD

Föreliggande volym är den sjunde publikationen från SOM-undersökningarna som startade 1986. Den är baserad på 1991 års SOM-undersökning, som genomfördes mellan mitten av oktober och slutet av december 1991. Liksom tidigare byggde den på en postenkät till 2500 slumpmässigt urvalda svenskar mellan 15 och 75 år. SOM-undersökningarna görs gemensamt av Institutionerna för journalistik och masskommunikation, statsvetenskap och förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. Det administrativa ansvaret för 1991 års undersökning har legat hos Institutionen för journalistik och masskommunikation med Charlotta Kratz som samordnare. Fältarbetet gjordes av IMU-Testologen med Anna-Karin Edberg som ansvarig. Undertecknade har varit projektansvariga för SOM-undersökningarna sedan starten 1986.

De artiklar som samlats i volymen representerar huvuddelen av de forskningsprojekt som deltog i SOM-undersökningen 1991. Varje författare svarar själv för sina bidrag. Undertecknade har endast svarat för den allmänna uppläggningsen. För den tekniska redigeringen Per Nilsson har svarat.

Den som vill veta mer om SOM-undersökningarna kan vända sig till Charlotta Kratz eller direkt till undertecknade. Dataunderlaget från de tidigare SOM-undersökningarna finns tillgängligt via Svensk samhällsvetenskaplig datatjänst (SSD) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits finns förtecknade på baksidan av föreliggande rapport. De kan beställas från SOM-kansliet på angiven adress.

Göteborg i maj 1992

Sören Holmberg
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

Lennart Weibull
Institutionen för journalistik
och masskommunikation
Göteborgs universitet

TRENDBROTT?

LENNART WEIBULL & SÖREN HOLMBERG

Berlinmurens fall i den 9 november 1989 var för många en mycket viktig symbolhandling. Det som kunnat utläsas ur den östeuropeiska händelsutvecklingen blev plötsligt påtagligt och konkret. Ett gammalt och slitet system kollapsade. I Tyskland kom denna förändring att benämnas "*die Wende*", vändpunkten. Att det på många sätt verkligen var en vändpunkt torde vara ställt utom tvivel. Det är dock inte lika uppenbart om det som bevitnades var slutet på något gammalt eller början på något nytt.

Förändringarna i Östeuropa under andra hälften av 1980-talet är en tacksam relief för den opinionsutveckling som skett i Sverige under samma tid och som dokumenterats av de tidigare SOM-undersökningarna. Decenniet har kännetecknats av en ekonomisk högkonjunktur med tillväxt på de flesta områden. Värderingsmässigt har 1980-talet dominerats av den nya individualismen. Individuella lösningar har framhållits som överlägsna de kollektiva. Traditionella organisationer och folkrörelser har kämpat i motvind. Detta har bl a tagit sig uttryck i ett kraftigt fallande förtroendesiffror för regering och riksdag och en genomgående minskad tilltro till fackliga organisationer. Opinionsstödet för den offentliga sektorn har överlag gått ner. Det är inte orimligt att sätta denna svenska utveckling i samband med det som skett i Östeuropa under samma tid.

1980-talet har samtidigt inneburit en kraftig expansion för medier av olika slag. Under detta decenniet har framför allt underhållningsmedier som video och satellitkanaler slagit igenom. De traditionella medierna som exempelvis dagstidningarna har dock behållit sin starka ställning och t o m haft några av sina mest lönsamma år någonsin. Tiden för tidningsläsning har hållit sig på en stabil nivå. Framförda förväntningar om att ungdomar i TV- och videoåldern skulle börja svika de tryckta medierna har inte fått något belegg i SOM-undersökningarna.

Samtidigt har det vuxit fram ett ökat intresse för omvärlden. Detta har betecknande nog främst gällt Västeuropa. Opinionsstödet för EG har ökat kraftigt, medan EG-motståndarnas engagemang har minskat. Under samma tid har motståndet mot kärnkraften gått ner kontinuerligt och människors ideologiska åsikter förskjutits åt höger.

Precis som Berlinmurens fall kan det svenska regeringsskiftet hösten 1991 närmast betraktas som en väntad bekräftelse på en långsiktig opinionsutveckling. Det vi nu måste fråga oss är om regeringsskiftet inträffande motslutet av en gammal opinionstrend - åttiotalets högervåg - eller i början på något nytt. I vilken utsträckning kan 1980-talets trender även fortsättningsvis skrivas fram? Det är den fråga som stått i centrum för analysen av SOM-undersökningen 1991.

* * *

De kapitel som redovisas i denna volym har på olika sätt sökt att belysa vad som faktiskt skett i opinionen och i medierna. Det finns en rad observationer som gör det motiverat att tala om ett tänkbart trendbrott. Mellan hösten 1990 och hösten 1991 har många kurvor brutits eller ändrat karaktär. Låt oss ta några exempel.

Synen på den offentliga sektorn har ånyo blivit mer positiv. Mellan 1987 och 1990 steg andelen som ville minska den offentliga sektorn från 37 till 56 procent, medan de som motsatte sig en minskning sjönk från 34 till 18 procent. 1991 års siffror visar att båda kurvorna brutits. Som Lennart Nilsson visar i sin artikel ligger värdena 1991 mitt emellan 1989 och 1990 års siffror. Det är framför allt bland socialdemokrater och vänsterpartister som trenden vänt.

Kärnkraftsopinionen har också förändrats under 1991. Andelen motståndare växer ånyo något, om än från en mycket låg nivå. Andelen kärnkraftsmotståndare i Sverige är mindre både 1990 och 1991 än någonsin tidigare. Uppmärksamheten för miljöfrågorna, som är kopplade till kärnkraftsdebatten, kan vara ytterligare en indikator på att opinionsvinden ändå har vänt när det gäller kärnkraft och miljö. Andelen människor som anger att miljön är en viktig samhällsfråga ökar på nytt i SOM-undersökningen 1991, efter att ha gått ned 1989 och 1990.

Det allmänna förtroendet för regering och riksdag som föll drastiskt mellan 1988 och 1990 har vänt och kurvan för inställningen till fackliga organisationer har planat ut. Visserligen är förtroendet inte tillbaka vid 1989 års nivå, men när det gäller regeringen är skillnaden marginell. Maria Elliot visar i sin artikel att det inte oväntat är de borgerliga sympatisörerna som nu har en positivare inställning till regeringen.

Massmedierna har däremot tappat i förtroende. Detta visar sig framför allt gälla dagspressen, som minskar i tilltro för tredje året i rad. Också i fråga om prenumeration finns det en liten försvagning för morgonpressen. Den minskning som observerades redan 1990, men då inte var statsstatistiskt säkerställd, återkommer i SOM-undersökningen 1991. Mycket talar för att den försämrade konjunkturen har haft betydelse. Den totala exponeringen för morgonpress har dock inte minskat. Karin Björkqvist-Hellingwerf kan också visa att tillkomsten av och tittandet på satellitkanaler inte har något samband med dagstidningsläsning. Snarast förefaller ökningen i satellittittandet ha gått ut över video, ett "självständigt" medium som under senare år nästan helt ändrat karaktär och blivit ett sätt att spela in TV-program.

Det stigande opinionsstödet för EG som varit karakteristiskt för 1980-talets andra del har bytts i en kraftig minskning, samtidigt som EG-motståndet ökat. Som Rutger Lindahl framhöll redan i sin analys av SOM-undersökningen 1990 var en sådan utvecklingsannolik, bl a beroende på att andelen människor med låg uppmärksamhet i EG-frågan hela tiden varit mycket stor.

Också den nya mätserien BALTICOM, som startade i och med SOM-undersökningen 1990, ger vid handen att det mellan 1990 och 1991 har skett en viss minskning i svenskarnas intresse för omvärlden. Artikeln diskuterar i vad mån detta skall ses som uttryck för förändringar i omvärlden eller förändringar i Sverige. Mycket tyder dock på att situationen i Sverige - regeringsskifte och försämrad konjunktur - är en viktig faktor bakom det minskade omvärldsintresset.

Trots de redovisade tendenserna är opinionen dock i ett längre perspektiv förhållandevis stabil. De åsikter som framträder i SOM-undersökningen 1991 ligger vanligen mellan 1989 och 1990 års siffror. En alternativ förklaring skulle således vara att trenden faktiskt inte har

vänt, utan att det istället var år 1990 som var ett extremt avvikande år, då vinden blåste ovanligt starkt i en riktning. Ett argument för trendbrott kan dock vara att 1991 års SOM-undersökning redovisar en ökad kritik även mot ekonomiska institutioner: människors tilltro till banker och storföretag har minskat kraftigt. Möjligen skall också den tilltagande tveksamheten inför kärnkraften och det ökade stödet för den offentliga sektorn förstås i detta sammanhang.

Det ligger nära till hands att se en del av opinionssvängningarna mot bakgrund av den försämrade ekonomiska konjunkturen. Det är därför måhända för tidigt att spekulera i år 1990 som högervågens toppår, precis som 1968 var den tidigare vänstervågens toppår. Men det är otvivelaktigt så att många av resultaten i denna volym pekar på att högervägen svallade högre 1990 än 1991. Framtida SOM-studier får visa vart opinionsvindarna bär.

FÖRTROENDE PÅ FALLREPET

MARIA ELLIOT

SEDAN FEM ÅR TILLBAKA har SOM-undersökningen haft möjlighet att pejla den svenska samhällstilliten. Allmänheten har tillfrågats om sitt förtroende för elva samhällsinrättningar som representerar offentlig service, massmedier, politiska institutioner, intresseorganisationer och näringsliv.

Utvecklingen sedan 1986 har visat på relativt tydliga förskjutningar - i enstaka fall mycket påtagliga sådana. Förtroendet för regering och riksdag har svarat för de största förändringarna: mellan 1988 och 1990 sjönk tilltron kraftigt.

Den senaste mätpunkten förlänger tidsserien och ger oss därmed ett något bättre underlag för slutsatser om mer långsiktiga förändringar i samhällsförtroendet. Dessutom gjordes mätningen strax efter riksdagsvalet i september. Vi får därmed möjlighet att se hur svenskarnas samhällstillit påverkades av regeringsskiftet.

Samhällsförtroendet 1991

Inledningsvis ges en översikt av samhällsförtroendet 1991. Rangordningen är gjord efter storleksordningen på balansmättet, som utgörs av andelen stort förtroende minus andelen litet - ett sammanvägt mått som tar hänsyn både till de misstroagna och de som uttrycker tilltro till en institution (tabell 1).

Rangordningen av de elva institutionerna faller ut i fyra grupper. I den övre återfinns sjukvården, polisen och radio/TV med sjukvården i

topp. Tunga delar inom den offentliga servicesektorn får med andra ord allmänhetens största förtroende tillsammans med de delar av mediasystemet som traditionellt fallit inom en offentlighetsram.

Tabell 1. Förtroendet för samhällsinstitutionerna: institutionerna sorterade efter balansmättet. SOM 91

	Stort	Varken stort eller litet	Litet	Balansmätt	Antal
Sjukvården	67	20	13	+54	1520
Polisen	58	27	14	+44	1530
Radio/TV	52	38	10	+42	1508
Grundskolan	44	36	20	+24	1497
Dagspressen	30	44	26	+4	1494
Försvaret	31	41	28	+3	1507
Riksdagen	31	41	28	+3	1502
Bankerna	32	34	34	-2	1518
Regeringen	30	35	35	-5	1520
Storföretagen	25	44	31	-6	1497
De fackliga org.	21	35	44	-23	1488

Anm: Balansmättet utgörs av andelen stort förtroende minus andelen litet.

Grundskolan kan sägas utgöra ytterligare en del av den offentliga servicen. Förtroendet för skolan är något lägre än beträffande sjukvård och polis, men fortfarande högre än genomsnittet.

Tyngdpunkten i rangordningen ligger runt balansmättets nollstreck, dvs det värde då andelen stort och andelen litet förtroende uppväger varandra. Här ligger förtroendet för pressen, de politiska institutionerna regering och riksdag, samt delar av samhällssystemet som kan sägas svara mot en ideologiskt sett högerinriktad värdeorientering: försvar, banker och storföretag.

Förtroendet för fackföreningarna ligger lägst bland de uppmätta institutionerna, en bra bit under balansmättets nollstreck. Dubbelt så stor andel anger litet förtroende jämfört med dem som anger stort.

Utvecklingen 1986-1991

Tabell 2 visar balansmåttén för förtroendet sedan 1986 (1987 faller bort ur tidsserien pga annan mätteknik och därmed brister i jämförbarheten).

Tabell 2. Förtroendet för samhällsinstitutionerna 1986-1991 (balansmått). (Förändring antal balansmåtténheter 1990-1991 inom parantes.) SOM 86, 88, 90, 91.

	1986	1988	1989	1990	1991	
Regeringen	+36	+24	-1	-28	-5	(+23)
Polisen	+52	+44	+53	+44	+44	(0)
Sjukvården	+69	+62	+65	+56	+54	(-2)
Försvaret	+13	+14	+16	+11	+3	(-8)
Riksdagen	+32	+35	+14	-11	+3	(+14)
Bankerna	+62	+51	+39	+47	-2	(-49)
Dagspressen	+8	-	+28	+17	+4	(-13)
De fackl org	-6	-11	-10	-23	-23	(0)
Radio/TV	+46	-	+49	+43	+42	(-1)
Grundskolan	+22	+22	+37	+27	+24	(-3)
Storföretagen	+8	+2	+11	+16	-6	(-22)
Medelvärde	+32	+27	+24	+15	+10	

Anm: Mätningen 1988 beträffande massmedierna gällde uttalat *journalisterna* inom medierna och är således inte jämförbar med de övriga åren. Dagspressen och etermedierna har av den anledningen exkluderats ur medelvärdet för samtliga år.

Den mest påtagliga skillnaden sedan förra mätningen visar förtroendet för bankerna. Det har sjunkit från en placering i toppskiktet tillsammans med sjukvård, polis och radio/TV till under genomsnittet för de elva institutionerna. Det är den största förändringen mellan två år av förtroendet för en enskild institution som förekommit sedan SOM-serien inleddes 1986.

Förtroendet för storföretagen och, fast i mindre utsträckning, dagspress och försvar har också sjunkit sedan 1990. Den enda förändringen uppåt visar förtroendet för regering och riksdag.

Ser vi till utvecklingen av förtroendet för samhällsinstitutionerna totalt sedan 1986 är tendensen klar och entydig: Förtroendet har försämrats.

En jämförelse av medelvärdena för balansmåttén visar att nedgången är särskilt tydlig 1989-1990. På det stora hela har den svenska allmänhetens samhällstilltro sakta men säkert minskat de senaste fem åren.

Det minskade förtroendet faller främst tillbaka på bankerna, regeringen och riksdagen, men även på försvaret, sjukvården och fackföreningarna. Förtroendet för storföretagen och polisen ligger också lägre 1991 än vid mätperiodens början, men här har utvecklingen varit mer ojämn med både upp- och nedgångar under resans lopp.

Instabilt förtroende

Bankerna och de politiska institutionerna är de mest instabila institutionerna vad gäller förtroende. Dagspressen visar också stora variationer.

Beträffande bankerna har nedgången pågått sedan mätperiodens början (även om nedgången efter 1988 kan ses som en Palmstierna-effekt med påföljande återhämtning). Det senaste, exceptionella förtroenderaset faller emellertid ur ramen. Förtroendeförlusten återfinnes i samtliga befolkningsgrupper. Högutbildade och personer med högre yrkesstatus tenderar att ha tappat något mer än andra, men det mest påfallande är ändå att alla har tappat - mer eller mindre (se Elliot 1992 för redovisning av dataunderlag).

Förklaringen till det brant sluttande planet måste ses mot bakgrund av det stora förtroende bankerna tidigare haft - en omständighet som återkommer vid internationella jämförelser (se t ex Lipset & Schneider 1987). Sannolikt förlorar man inte sitt förtroende för en samhällets stöttepelare över en natt; misstron ackumuleras i stället i stillsamhet för att till slut bryta genom, men då med kraft.

Förtroenderaset 1988-1990 för riksdagen och regeringen var också det märkbart i samtliga grupper (Elliot 1991). Uppgången det senaste året (som emellertid inte ens för upp förtroendet till 1989 års nivå) beror helt på de borgerliga sympatisörerna (tabell 3).

Särskilt iögonfallande är det mycket kraftiga uppsving som de moderata partianhängarna visar regeringen Bildt. Kds visar också en

påtaglig förtroendeuppgång, även om den är av mindre storleksordning än moderaternas. Centerpartisterna och folkpartisterna är mer återhållsamma i sin entusiasm. Miljöpartiets sympatisörer har tappat en hel del av sitt förtroende för regeringen i och med att partiet åkte ur riksdagen; förtroendet för riksdagen påverkades emellertid inte.

Tabell 3. Förtroendet för samhällsinstitutionerna efter partisympati (balansmått). SOM 91.

Partisympati	v	s	c	fp	m	kds	mp	nyd
Regeringen	-48	-19	-3	-19	+39	+18	-41	-45
Polisen	+5	+53	+51	+55	+48	+57	+30	+20
Sjukvården	+48	+71	+52	+53	+41	+56	+48	+34
Försvaret	-40	+5	+11	+7	+17	+1	-18	-3
Riksdagen	-24	+11	+5	+26	+21	+5	-2	-35
Bankerna	-42	+2	0	-34	+8	-7	-10	-8
Dagspressen	-8	+1	+2	+17	+13	-13	+24	+1
De fackl org	+2	+14	-51	-35	-55	-50	-31	-43
Radio/TV	+25	+48	+39	+59	+38	+24	+46	+39
Grundskolan	+6	+48	+31	+27	0	+23	+16	+10
Storföretagen	-54	-18	-6	+20	+23	+5	-30	-12
Medelvärde	-12	+20	+12	+16	+18	+11	+3	-4
Minsta antal	63	423	96	124	292	112	49	98

Regeringsskiftet

Regeringsskiftet påverkade med andra ord de olika partigrupperingarnas förtroende för de politiskt styrande och beslutande institutionerna. Det ligger nära till hands att föreställa sig att tilliten till de övriga samhällsinstitutionerna också, åtminstone delvis, är ideologiskt behäftat. Skiftar statsstyret innebär detta - teoretiskt - nya betingelser inte bara för de inrättningar som är direkt kopplade till den offentliga förvaltningen, utan också för hela samhället.

Försten översikt av hur partisympati är kopplat till samhällsförtroendet i dagsläget (tabell 4).

Tabell 4. Förändringen 1990-1991 av förtroendet för riksdagen och regeringen efter partisympati (differens balansmått). SOM 90, 91.

	Riksdagen	Regeringen
v	-5	-7
s	-17	-53
c	+15	+34
fp	+33	+16
m	+50	+103
kds	+24	+55
mp	+4	-27

De socialdemokratiska partianhängarna är mest positiva, men sympatisörer till borgerliga regeringspartier visar medelvärden som ligger relativt nära. Av regeringspartierna är moderaterna de mest positiva, följt av folkpartister. Centerpartister och kds:are intar en något mindre tillitsfull hållning.

Det är de mindre partierna i marginalerna som står för den mest misstroga inställningen. Mest kritiska är vänsterpartisterna med väljarkårens mest negativa inställning till försvar, banker, regering och storföretag. Miljöpartisterna och nydemokraterna visar, trots de ideologiska skillnaderna, stora likheter i förtroendebilden, både beträffande medelvärden och rangordning. Riksdag och fack skattas emellertid lägre bland nydemokraterna och storföretag lägre bland miljöpartisterna.

Hur förändrades denna bild av regeringsskiftet? Tabell 5 visar balansmått-differenserna per institution mellan 1990 och 1991.

Totalt sett har vänsterpartistiska och socialdemokratiska partisympatisörer tappat mest när det gäller minskat förtroende för samhällets institutioner. Moderater, kds:are och miljöpartister ligger emellertid inte långt efter om vi ser till medelvärdena. Centerpartister har tappat något mindre. Folkpartisterna har tappat minst.

Tabell 5. Förändringen 1990-1991 av förtroendet för samhällsinstitutionerna efter partisympati (differens balansmått). SOM 90, 91.

v		s		c		fp	
Fack	+10	Sjukv	+2	Reger	+34	Riksd	+33
Skola	+1	Riksd	+15	Reger	+16		
Press	0	Fack	-1	Polis	+7	R/TV	+14
Riksd	-5	R/TV	-2			Polis	+12
		Polis	-4	Press	-3		
Bank	-74					Sjukv	+5
Storf	-38	Reger	-53	Bank	-45	Skola	-3
Försv	-26	Bank	-45	Sjukv	-24		
Polis	-24	Storf	-22	Storf	-20	Bank	-24
Skola	-15	Riksd	-17	Fack	-16	Försv	-12
R/TV	-11	Press	-15	R/TV	-8	Press	-10
Sjukv	-10	Försv	-14	Försv	-7	Fack	-8
Reger	-7			Skola	-6	Storf	-7
Medel	-26		-28		-18		-12

m		kds		mp	
Reger	+103	Reger	+55	Riksd	+4
Riksd	+50	Riksd	+24	Press	0
		Polis	+8	R/TV	-2
Fack	+2				
Försv	-1	Skola	+2	Bank	-53
Polis	-2	Sjukv	-1	Storf	-30
Sjukv	-3	Fack	-3	Reger	-27
R/TV	-3	Storf	-3	Försv	-18
				Fack	-17
Bank	-46	Bank	-51	Polis	-11
Storf	-22	Press	-21	Sjukv	-11
Press	-13	R/TV	-13	Skola	-8
Skola	-13	Försv	-8		
Medel	-24		-23		-22

Anm: Kolumnernas övre del anger ökat förtroende, mellandelen oförändrat förtroende, undre delen minskat förtroende. Medelvärdena gäller minskat förtroende.

Ser vi till enskilda institutioner (och då enbart de som visar differenser på mer än +/- fem differensenheter, dvs förändringar inom felmarginalen) framkommer att vänsterpartister har tappat för alla institutioner utom fackföreningarna, dagspressen och riksdagen (av vilka samtliga kan ses som företrädande institutioner). Miljöpartisterna har även de bibehållit förtroendet för representerande institutioner som i någon mening kan sägas vara viktiga kanaler för partiet när det gäller att nå ut i samhället.

Socialdemokraterna har förutom de politiska institutionerna också tappat förtroende för dagspressen och den konservativt värdebaserade grupp institutioner som försvar-banker-storföretag utgör. Socialdemokraternas förtroendeförlust när det gäller regeringen är större än för någon annan institution inklusive bankerna, som annars med goda marginaler leder alla andra partigrupper förlustliga. Förtroendet för offentliga sektorn är emellertid oförändrat högt.

Regeringspartiernas anhängare har även de i stor utsträckning tappat förtroendet för triaden försvar-banker-storföretag - detta är med andra ord inte förbehållet den vänsterorienterade delen av allmänheten. Beträffande den offentliga servicesektorn har regeringsskiftet inte inneburit någon genomgående omvärdering. Här är förtroendet i stort oförändrat eller i vissa fall mindre. Centerpartiet har tappat för flest institutioner i denna sektor, moderater och kds:are för minst.

Förtroendeuppgången för regering och riksdag hos de nuvarande regeringspartiernas sympatisörsgrupper är med andra ord en rätt isolerad företeelse (med undantag för polisen, som också kan tillgodoräkna sig ökat förtroende - utom bland moderaterna, som redan tidigare haft högt förtroende för polisen).

Generellt kan regeringsskiftet således inte sägas ha inneburit mer omfattande omvärderingar utöver förtroendet för regering och riksdag, som dock svängt påtagligt. Erinras bör att SOM-undersökningen till största delen var genomförd två månader efter valet i september. Förtroendeförändringarna får med andra ord ses som uttryck för förväntningar på den nya regeringen, och inte en utvärdering av hur regeringen Bildt faktiskt skött sig.

Referenser

- Elliot, Maria (1991): *Förtroendekapital i förskingring. SIM-rapport 2/91*. Svensk Informations Mediecenter.
- Elliot, Maria (1992): *Allmänhetens samhällstilltro 1991. PM från Dagspresskollegiet, nr 18*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Lipset, Seymour Martin och William Schneider (1987): *The Confidence Gap*. John Hopkins.

ÄLSKAR VI ATT HATA DEM?

-Om känslor, rationellakalkyler och
partiledarnas popularitet

PETER ESAIASSON

Valforskarna har aldrig varit särskilt intresserade av känslor. Under väljarstudiernas pionjärår hävdade de ledande teorierna att medborgarna tar ställning till den politiska världen utifrån social förankring och inarbetade lojaliteter mot ett visst parti. När så småningom ekonomiska teorier tog över hegemonin så skiftade uppmärksamheten till än mer rationellt beräknande väljare. För att låna två figurer från litteraturhistorien så har Birger Sjöbergs kalkylerande ingenjör Planertz bedömts ha mer att säga om politiken än Goethes emotionelle unge Werther.¹

Forskningen om partiledarnas skiftande popularitet har följt liknande banor. Med inspiration från den så kallade kognitiva psykologin har hävdats att väljarna värderar presidentkandidater och andra politiker med hjälp av mentala scheman, prototyper, för hur idealiska politiker skall vara beskaffade. Dessa prototyper byggs upp av en rad komponenter (partitillhörighet, ståndpunkter i sakfrågor etc), men för de flesta väljare dominerar de av politikernas *personliga egenskaper* (Lau and Sears 1986).

Föreställningen om tankescheman dominerade av politikernas egenskaper passar in i den bild av rationella men förhållandevis oengagerade väljare som vuxit fram i amerikansk valforskning (det är ingen ide att låtsas annat än att så gott som all popularitetsforskning härstammar från USA). Väljarna antas följa en utvärderingsstrategi som minimerar den mentala ansträngningen men samtidigt maximerar den subjektiva

nyttan (dvs att rösta på ett vettigt sätt). I en sådan situation är det rationellt att i första hand ta ställning till politikernas personliga egenskaper, bland annat därför att väljarna kan utnyttja sina vardags- erfarenheter av att värdera andra personer, och därför att egenskaper som kunnighet och uppriktighet är goda prediktorer för hur kandidaterna kommer att uppträda som valda representanter (Rahn et.al. 1990).

Det senaste steget i utvecklingen är att med hjälp av experiment och datorstyrda klockor beräkna reaktionstiden när personer utsätts för stimuli om presidentkandidaters egenskaper och politiska ståndpunkter. Då experimentpersonerna kommer till snabba beslut om politikernas egenskaper (= begränsade mentala ansträngningar), och ger dessa bedömningar stor vikt vid sammanfattande evalueringar (= stor subjektiv nytta), anses det styrkt att bedömningar av personliga egenskaper verkligen är det optimala kriteriet för evalueringar av politiker (Stroh 1992).

Medan kognitionspsykologerna har arbetat sig allt djupare in i människors medvetande -- det just refererade experimentet registrerar reaktioner i tusendelar av sekunder -- har andra forskningsinriktningar börjat ifrågasätta själva grundantagandet om kalkylerande väljare. Kanske har instinktiva affektioner, känslor, mycket större betydelse för väljarnas politiska tänkande än vad som hittills har erkänts?

Utmaningen mot den etablerade uppfattningen om kalkylerande väljare, som hämtat teoretisk näring från en decenniegammal debatt inom psykologin, baseras på två typer av studier (Zajonc 1980; Tomkins 1981). Den ena typen av studier har att göra med betydelsen av icke-verbalt kommunikation. Experiment med videofilmer på presidentkandidater har visat att väljarna reagerar emotionellt på olika ansiktsuttryck, och att dessa reaktioner har en självständig inverkan på värderingen av de aktuella politikerna (det betalar sig att uttrycka glädje och tillförsikt) (Sullivan and Masters 1988; Masters 1989). Andra experiment har visat att väljarnas uppfattningar om politikernas kompetens och pålitlighet kan manipuleras med faktorer som frisyr, ögonbryn och ansiktsform (Rosenberg et.al. 1991).

Den andra typen av studier bygger på traditionella surveyundersökningar. Det visar sig att väljarna i USA är beredda att besvara frågor

om sina känslomässiga reaktioner på de ledande politikerna, och att dessa rapporterade emotioner har en betydande självständig inverkan på värderingen av presidentkandidaterna, även under hänsynstagande till rationella faktorer som bedömningar av personliga egenskaper, sakfrågeståndpunkter och partitillhörighet (Abelson et.al. 1982; Ragsdale 1991). Som alltid när det gäller komplicerade tankeprocesser kan man ifrågasätta orsaksföljden (kanske är känslorna en konsekvens av kognitiva överväganden om exempelvis politikernas kompetens och uppriktighet), men affekteffekterna (om uttrycket ursäktas) är tillräckligt betydande för att ha skakat om etablerade uppfattningar.

Den fråga som osökt gör sig påmind är naturligtvis om affektdebatten har någon relevans i en europeisk miljö. Kanske har forskarna registrerat ett specifikt amerikanskt fenomen? När allt kommer omkring kan inget annat politiskt system erbjuda en motsvarande blandning av personval, svaga partier, TV-reklam, stora oengagerade väljargrupper, en valdebatt där kandidaterna ägnar mycken möda åt att förklara varför de personligen är särskilt lämpade att bli presidenter, och nyhetsmedier som i hälften av sin rapportering diskuterar vem som leder i opinionsmätningarna. Visserligen har tidigare undersökningar demonstrerat att även svenska väljare tar hänsyn till personliga egenskaper när de värderar partiledarna (Esaiasson 1990; 1991). Men nog måste vi tro att likheterna mellan amerikansk och svensk politik stannar strax hitom känslobarriären. Eller?

Valrörelsen 1991 -- ett popularitetsmässigt skyddsnät

Låt oss börja med att granska spelkorten i vår analys -- de svenska partiledarna och deras popularitetsställning. Oavsett vilka processer som styr väljarnas värdering var partiledarna populärare än på länge senhösten 1991. Det fria fall som kunde registreras under krisåren 1989 och 1990 -- i SOM-undersökningen 1990 uppmättes alla tiders popularitetsmässiga bottennivåer i 8 av 12 undersökta väljargrupper -- hade alltså stoppats upp. Valrörelsen 1991 fick goda vitsord för saklighet av flera bedömmare, och det är möjligt att väljarna delade den positiva uppfattningen; de förbättrade popularitetssiffrorna skulle därmed kunna ses som en kollektiv belöning till partiledarna för gott uppförande.

Kanske är det typiskt för en förhållandevis lugn och saklig valrörelse att det inte finns några lika klara popularitetsmässiga segrare 1991 som Bengt Westerberg 1985 och Alf Svensson 1988. Det finns heller inga motsvarigheter till sådana ras i väljarförtroende som bokfördes för Thorbjörn Fälldin och Ulf Adelsohn 1985. Men vissa markanta rörelser i väljaropinionen kan ändå noteras.

Anmärkningsvärt är att Carl Bildt håller på att vinna något så ovanligt som en popularitetsmässig arbetsseger.² Bildt började sin partiledarbana med ett svagt stöd både inom och utom partiet. På senhösten 1991, efter en framgångsrik valrörelse och, väl att märka, lyckosamma regeringsförhandlingar, noterade han de högsta popularitetssiffrorna inom det egna partiet (medeltal +3.8 av maximala +5.0), och han hade även förbättrat sin ställning i valmanskåren som helhet (från -1.2 efter valet 1988 till +0.2). Bildt är dock fortfarande landets mest kontroversielle partiledare; spridningen kring hans popularitetsmedeltal är högre än för någon annan partiledare, inklusive den omdiskuterade Ian Wachtmeister, och har så varit sedan 1986.³

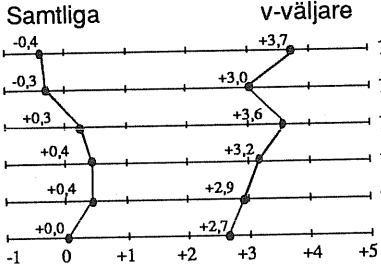
Även Ingvar Carlsson kan vara relativt nöjd med sin popularitetsutveckling. Efter en rad problemfyllda år -- början till popularitetsrasen kan spåras till valrörelsen 1988 där han efterhand uppfattades som allt mindre inspirerande -- vände hans väljarstöd till det bättre på senhösten 1991 (+0.4 i valmanskåren som helhet, en förbättring med 0.8 poäng sedan 1990, och +2.9 bland de egna väljarna, upp 0.6 poäng). Till skillnad från Bildt började Carlsson sin partiledarbana på en rekordhög popularitetsnivå, vilket gör honom till mindre av en arbetssegrare från ett dåligt utgångsläge, och mer av valrörelsens "Comeback Kid". Det är givetvis svårt att göra en rigorös utvärdering, men resultatet antyder att socialdemokraternas marknadsföringskampanj av "Lagledaren" Carlsson kan ha haft en positiv effekt.

Alf Svensson är den tredje partiledaren som kan registrera entydigt goda nyheter. Kds-ledaren stärkte sin opinionsställning både utanför och inom partiet (genomsnittliga popularitetspoäng +0.4 respektive +3.3). Hans popularitetssiffra inom partiet är dock lägre än efter det första framgångsvalet 1988, vilket förstås till en del beror på att de många nya kds-sympatisörerna har en något reserverad hållning till partiet. (Popularitetssiffran från 1988, +4.2, är också den i särklass

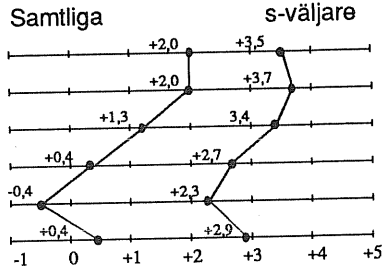

Figur 1. Partiledarnas popularitet i valmanskåren som helhet och bland de egna sympatisörerna 1986-1991 (genomsnittliga popularitetspoäng)

Lars Werner

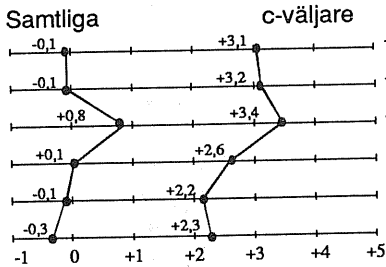

Ingvar Carlsson

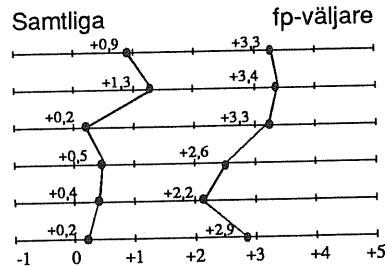

Karin Söder (1986)

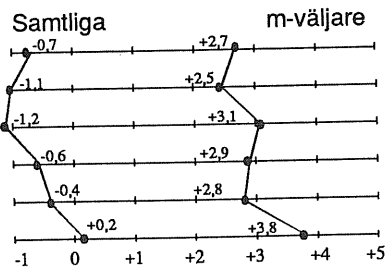
Olof Johansson (1987-)

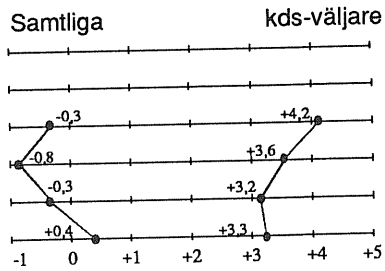
Bengt Westerberg

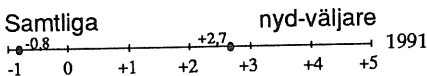
Carl Bildt

Alf Svensson

Ian Wachtmeister

högsta som registrerats i SOM-undersökningarna och väljarundersökningarna sedan mätningarna introducerades i slutet av 1970-talet).

Lars Werner, som under krisåren 1989 och 1990 kunde tävla om positionen som den populäraste partiledaren alla kategorier, hade senhösten 1991 förlorat lite av sin attraktionskraft på väljarna utanför partiet (genomsnittliga popularitetspoäng i valmanskåren som helhet +0.0, ned 0.4 enheter jämfört med SOM 1989 och 1990). I förhållande till *partiets* opinionsställning är emellertid Werner fortfarande den populäraste partiledaren (i valmanskåren som helhet får Werner 1.3 popularitetspoäng mer än vänsterpartiet, motsvarande siffra för de närmaste konkurrenterna Bildt, Svensson och Wachtmeister är +0.4).

Ian Wachtmeister, ledaren för ett annat litet ytterkantparti, var mindre gillad utanför partiet än Werner (popularitetspoäng -0.8), bland annat därför att han som person kopplades närmare till sitt parti.⁴ Bengt Westerberg, som under valrörelsen intog en hög profil mot just Wachtmeister, stärkte sin ställning bland den krympande skaran av liberala sympatisörer, men förlorade något litet bland övriga väljare (genomsnittliga popularitetspoäng +2.9 respektive +0.2).

Partiledaren med de största opinionsmässiga problemen är utan tvekan Olof Johansson. Visserligen kunde centerledaren tillgodoräkna sig ett marginellt förbättrat stöd bland de egna sympatisörerna (+2.3 poäng, upp 0.1 enheter), men i valmanskåren som helhet fick han en övervägande negativ bedömning (-0.3, ned från -0.1 i SOM 1990). Än mer allvarligt är att Johansson är ensam bland partiledarna om att vara mindre populär än sitt parti i *samtliga* väljargrupper. Bland center-sympatisörerna är övervikten för partiet hela 1.3 popularitetspoäng, det största underskottet för en partiledare som noterats i vår mätserie. På senhösten 1991, efter centerns mindre lyckade valresultat och turerna kring regeringsförhandlingarna, utgjorde alltså Olof Johansson ett opinionsmässigt sänke för sitt parti. Om det finns en god nyhet i sammanhanget så är det att exemplet Carlsson visar att det är möjligt att vända en negativ popularitetstrend.

Känslor och partiledare

Känslor är instinktivt uppblussande fenomen som, kan man tycka, svårligen låter sig fångas in i ett frågeformulär. Men om vi som forskare vill undersöka reaktioner utanför laboratoriesalarna finns inte så många alternativa metoder. Den lösning som de amerikanska väljarforskarna tillämpar, och som vi skall kopiera här, är att be intervjupersonerna ta ställning till om en viss partiledare "på grund av sin personlighet eller sitt agerande någon gång fått Dig att känna Dig...", och sedan specificera sju känslor: "arg, förhoppningsfull, rädd, stolt, upprörd, sympatiskt inställd, obehagligt berörd" (enbart ja och nej-alternativ erbjuds).

Väljarforskarna är faktiskt ganska nöjda med mätmetoden, och menar tom att den är teoretiskt tillfredsställande. Det är t ex ofta lättare att minnas känslomässiga reaktioner på en händelse än kognitiva intryck av samma händelse. Ett problem är naturligtvis att specificera exakt *vilka* känslor som skall inkluderas i mätningen. Ingen vågar påstå att de sju här inkluderade alternativen är de absolut viktigaste affektiva reaktionerna, men ingen har heller kunnat konstruera en bättre uppsättning känslореaktioner.⁵

Vilka affektioner, om några, väcker då de svenska partiledarna hos väljarna? I tabell 1 redovisas evaren på vår enkätfråga (i SOM-undersökningen 1991 koncentrerade vi intresset på Ingvar Carlsson och Carl Bildt samt på nykomlingen Ian Wachtmeister). För jämförbarhetens skull inkluderas även väljarnas reaktioner på Jimmy Carter och Ronald Reagan i samband med deras återvalskampanjer 1980 respektive 1984.

Om nu någon tvivlade -- svenska väljare *har* känslor för partiledarna, starka sådana om vi får tro våra mätningar. Att bli *arg* och *upprörd* är de vanligaste affektiva reaktionerna. Men det finns också positiva inslag i väljarnas känslors arsenal, framför allt att känna sympati och förhoppningar. Givetvis har partifaktorn betydelse för känslореaktionerna. En detaljerad granskning (ej närmare redovisad här) visar att de positiva känslorna dominerar inom partiledarnas respektive väljargrupper. Men som vi snart skall se är långtifrån alla affektioner filtrerade genom väljarnas partisympatier (exempelvis har mer än en tredjedel av sympatisörerna känt sig arga och upprörda inför Ingvar Carlsson).

Tabell 1. Väljarnas affektiva reaktioner på partiledarna (procent)

affektiv reaktion	Ingvar Carlsson	Carl Bildt	Ian Wachtmeister	Jimmy Carter	Ronald Reagan
upprörd	58	51	51	61	45
arg	55	54	48	64	48
sympatiskt inställd	50	46	36	57	47
förhoppningsfull	46	48	34	60	60
obehagligt berörd	32	36	43	48	45
rädd	20	27	32	23	24
stolt	23	18	11	49	55

Kommentar: Resultaten baseras på en enkätfråga med följande formulering: "Har Ingvar Carlsson, Carl Bildt eller Ian Wachtmeister på grund av sin personlighet eller sitt agerande någon gång fått dig att känna dig..." Resultaten för Carter och Reagan är hämtade från de amerikanska väljarundersökningarna 1980 och 1984 såsom de rapporteras i Ragsdale (1991).

Intressant nog uppvisade de amerikanska väljarna snarlika affektiva reaktioner inför Jimmy Carter 1980; ilska och upprördhet var de vanligaste reaktionerna, men sympati och stolthet var också vanligt förekommande. Reaktionerna inför Ronald Reagan i samband med hans återvalskampanj 1984 var däremot de omvända med stolthet och förhoppningar som vanligare än ilska och upprördhet. På det hela taget finns betydande mellannationella likheter i känslreaktionerna, exempelvis känner varken svenska eller amerikanska väljare något större mått av rädsla inför politikerna. Den tydligaste kulturella skillnaden är att "stolthet" är en mycket vanligare affektiv reaktion i USA. Möjligen, men nu orienterar vi i de spekulativa utmärkningarna, tenderar också amerikanska väljare att reagera med mer positiva emotioner.⁶

Stolthetens framträdande plats bland amerikanska väljare kan förstås mot bakgrund av valkampanjerna, där nationell storhet är ett framträdande tema, och där nationalsymboler har en mer framträdande plats än i svenska kampanjer. Huruvida väljarnas stolthetskänsla framkallas av kampanjerna, eller om kampanjerna återspeglar en känslöström i det amerikanska samhället, är en fråga som vi förstås får lämna därhän.

Av de enskilda partiledarna väcker Ingvar Carlsson och Carl Bildt liknande känslor hos väljarna. I den mån skillnader existerar så blir något fler väljare upprörda över Carlsson, medan Bildt får något fler att känna rädsla (huvudsakligen v- och s-sympatisörer, men också en fjärdedel av c-sympatisörerna). Ian Wachtmeister, nykomling och ledare för ett litet parti, väcker relativt fler negativa känslor. Ilska och upprördhet är vanliga affektiva reaktioner på Wachtmeister liksom på Carlsson och Bildt, men till Wachtmeisters känsloprofil i valmanskåren hör också att han tenderar att väcka obehag och rädsla. Känslorna av rädsla och obehag är utbredda inom samtliga partier förutom moderaterna samt, givetvis, nydemokraterna.

Känslor och popularitet

Vetenskapligt intressantare än de enskilda känslöalternativen är måhända att det kan finnas generella grupperingar av känslor. Med stöd av psykologisk teori hävdar amerikanska valforskare att det finns två huvuddimensioner i väljarnas affektiva reaktioner på partiledarna, en positiv och en negativ. Den positiva dimensionen, ibland kallad "mastery", har att göra med känslan av att själv kunna kontrollera och påverka yttervärlden. Ändpunkterna på denna dimension är att vara "uttråkad" respektive "entusiastisk". Den negativa dimensionen, "threat", har att göra med känslan av att vara utsatt för yttre hot, med ändpunkter som "lugn" och "oro". Empiriskt stöd för antagandet har man funnit genom att statistiska faktoranalyser som förväntat resulterar i två dimensioner (Marcus 1988).

Vid en motsvarande analys visar sig det svenska materialet uppträda på exakt samma sätt. Med användandet av standardkriterier utkristalleras två faktorer, och de enskilda känslöalternativen laddar som de skall på de båda faktorerna (sympatiskt inställd, förhoppningsfull och stolt representerar den positiva dimensionen, och arg, rädd, upprörd och obehagligt berörd den negativa). Det som är känslodimensioner i USA är alltså känslodimensioner också i Sverige.⁷

En av de mer fascinerande aspekterna av känslodimensionerna är att de är oberoende av varandra; en person kan reagera både positivt och negativt på partiledarna. Sådana blandade reaktioner är mindre van-

liga när det gäller väljarnas uppfattningar om partiledarnas *egenskaper*. Högtidligt uttryckt betyder det att partiledarna möter en opinionsmässig verklighet som liknat livet i stort -- känslorna styrs inte av logik, medan kognitiva bedömningar av deras egenskaper (rationaliteten om man så vill) ställer krav på konsistent tänkande (Marcus 1988; Abelson et.al. 1982).

Återigen hittar vi ett i det närmaste identiskt mönster i det svenska materialet. De båda känslodimensionerna är enbart måttligt korrelerade med varandra (en person som har många positiva känslor för en partiledare kan även ha relativt många negativa "magreaktioner"). Den starkaste korrelationen mellan dimensionerna -- dvs de mest entydiga reaktionerna -- gäller känslorna för Carl Bildt (Pearson's $r = .36$). Mest motstridiga känslor (svaga korrelationer mellan dimensionerna) väcker Ingvar Carlsson ($r = -.23$).⁸

Har då verkligen de affektiva reaktionerna någon oberoende betydelse för väljarnas värdering av partiledarna när vi tar hänsyn till att känslorna ofta filtreras genom inställningen till partierna? Frågan kan analyseras empiriskt med hjälp av regressionstekniken. De rapporterade känslomässiga reaktionerna används då som oberoende variabler för att förklara den samlade popularitetsvärderingen. Betydelsen av väljarnas inställning till partierna kontrolleras genom att partivärderingen inkluderas bland de oberoende variablerna (intervjupersonerna i SOM-undersökningarna får tillämpa samma popularitetsskala på partierna som på partiledarna). Om det visar sig att känsloreaktionerna har en självständig effekt under kontroll för partivärderingen kan det tolkas som att väljarnas affektioner väger in när de tar ställning till partiledarna.

I tabell 2 redovisas utfallet av en serie sådana analyser på SOM-undersökningens material. Ju högre siffror på regressionskoefficienterna, desto starkare effekter har känslorna på popularitetsvärderingarna. Observera att analyserna utförts för en känsloreaktion i taget, samt att partivärderingsvariablerna funnits med i beräkningarna men att deras koefficienter inte redovisas i tabellen.

Det behövs varken en Einstein eller en Sigmund Freud för att tolka resultaten -- precis som i USA har väljarnas känslomässiga reaktioner

en betydande självständig inverkan på värderingen av partiledarna; var och en av desju affektionerna kan uppvisa en signifikant direkt effekt! Av de enskilda alternativen har känslorna av sympati och förhoppningar störst inverkan. Även känslan "arg" har en kraftig effekt, särskilt när det gäller värderingen av Ian Wachtmeister (personer som känt ilska mot Wachtmeister ger honom 1.19 lägre popularitetspoäng än andra väljare med samma inställning till ny demokrati).

Tabell 2. Har känslorna någon betydelse för partiledarnas popularitet? Väljarnas affektiva reaktioner och värdering av partierna förklarar popularitetsvärderingen (regressionskoefficienter)

affektiv reaktion	Ingvar Carlsson	Carl Bildt	Ian Wachtmeister
upprörd	-.49	-.67	-.89
arg	-.70	-.72	-1.19
sympatiskt inställd	.85	1.14	1.18
förhoppningsfull	.74	.87	.82
obehagligt berörd	-.67	-.56	-.70
rädd	-.42	-.49	-.60
stolt	.54	.68	.56
positiva känslor	.46	.58	.60
negativa känslor	-.27	-.30	-.33

Kommentar: Analysens beroende variabler är popularitetsvärderingen av Ingvar Carlsson, Carl Bildt och Ian Wachtmeister (från -5 till +5, 11 skalsteg). Förklaringsvariablerna är sju affektiva reaktioner (skalsteg 0-1) och popularitetsvärderingarna av s, m och nyd (från -5 till +5, 11 skalsteg). Samtliga koefficienter är signifikanta på minst 95-procentnivån. Andelen förklarad varians varierar mellan .67 och .68 för Carlsson, mellan .73 och .75 för Bildt och mellan .68 och .70 för Wachtmeister.

Att de positiva affektionerna har större betydelse än de negativa affektionerna framkommer tydligt när vi konstruerar ett index med samtliga positiva respektive negativa känslöalternativ (se nederst i tabell 2). För såväl Carlsson och Bildt som för Wachtmeister är effekterna av att hysa en positiv känsla åtskilligt starkare än effekterna av de negativa känslorna. (Kanske är det vid det här laget onödigt påpeka att samma förhållande gäller i USA.)⁹

Resultatet är lite överraskande med tanke på de senaste årens diskussioner om att det är särskilt verkningsfullt att bedriva negativa valkampanjer. Om vi vågar tro på analysen så är det en bättre strategi att försöka väcka positiva känslor hos väljarna. Ett stöd för att det ligger något i vårt analysresultat är att negativa kampanjer tenderar att sänka även den angripande partens popularitet. Problemet i sammanhanget är förstås tulipanarosen -- än så länge har inte kampanjmakarna funnit ut någon säker väg till väljarnas hjärtan.

Egenskaper och popularitet

Sedan vi tagit del av väljarnas känslor för partiledarna kan det vara dags att titta närmare på de mer rationella egenskapsbedömningarna. I SOM-undersökningen 1991 ombads intervjupersonerna ta ställning till hur väl Carl Bildt och Ingvar Carlsson, statsministern och oppositionsledaren, kännetecknas av en serie egenskaper: ärlig, pålitlig, sympatisk, inspirerande, kunnig och stark ledare. Egenskaperna valdes ut för att representera två dimensioner i väljarnas bedömningar av politikers personer som återkommer i de flesta studier, *integritet* (de tre första alternativen) och *kompetens* (resterande alternativ) (Esaïasson 1990).

Resultaten av väljarnas bedömningar redovisas i tabell 3. Siffrorna i tabellen är ett balansmått som visar om de positiva eller negativa bedömningarna övervägde (plussiffror respektive minussiffror).

I undersökningar från de senaste åren har medlemmarna i den nuvarande partiledargenerationen haft en likartad personlig image i väljarnas ögon. De har betraktas som mycket kunniga, relativt pålitliga och folkliga, men föga inspirerande. Spännande nog kunde vi registrera ett delvis nytt mönster på senhösten 1991.

Som tidigare betraktas både Ingvar Carlsson och Carl Bildt som kunniga av de allra flesta väljare (balansmått +68 respektive +76). Det finns även en övervikt för uppfattningen att såväl statsministern som oppositionsledaren är ärliga och pålitliga (notera dock att båda har problem med att övertyga motståndarlägreys sympatisörer om framför allt sin pålitlighet). Men därefter upphör likheterna. Carl Bildt hade ett mycket klart försteg ifråga om uppfattad ledarförmåga (+58 mot -24), och han betraktades även som betydligt mer inspirerande bland framför allt de

egna sympatisörerna (balansmått +56 mot -8 bland m- respektive s-sympatisörer). Ingvar Carlsson sågs däremot som den klart mest sympatiska personen av de två (balansmått +34 mot -12).

Tabell 3. Partiledarnas image - väljarnas uppfattning om i vilken utsträckning olika egenskaper stämmer in på partiledarna (balansmått, andel stämmer bra-stämmer dåligt).

väljare	v	s	c	fp	m	kds	nyd	mp	samtliga
Ingvar Carlsson									
Ärlig	+42	+86	+4	+38	-14	+12	+24	-28	+32
Pålitlig	+18	+72	-4	+10	-34	0	-46	-6	+14
Inspirerande	-64	-8	-74	-78	-88	-76	-66	-80	-54
Kunnig	+72	+94	+46	+80	+50	+56	+34	+78	+68
Sympatisk	+40	+86	+6	+22	-6	+6	+4	+40	+34
Stark ledare	-38	+24	-52	-52	-54	-34	-64	-52	-24
Carl Bildt									
Ärlig	-44	-16	+44	+62	+82	+62	+22	-16	+26
Pålitlig	-52	-44	+32	+54	+82	+52	+14	-32	+14
Inspirerande	-74	-54	+18	+14	+56	+10	+6	-50	-8
Kunnig	+50	+60	+92	+94	+96	+90	+76	+74	+76
Sympatisk	-80	-58	-10	+6	+58	+10	-4	-66	-12
Stark ledare	+18	+24	+86	+76	+82	+76	+52	+60	+52

Kommentar: Resultaten baseras på en enkätfråga med följande formulering: "På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledarna. Hur bra tycker du att de stämmer in på Ingvar Carlsson och Carl Bildt?" Plussiffror i tabellen visar en övervikt för andelen instämmande svar.

Ur mätningen tonar fram en bild av två olika ledartyper. Oppositionsledaren Carlsson uppfattas som duktig och sympatisk men något färglös (kom dock ihåg att Carlsson fått även en tredjedel av s-sympatisörerna att känna sig arga och upprörda). Statsminister Bildt ses som självklart kompetent men mindre angenäm personligen. Ett

ställningstagande till Carlsson och Bildt har utvecklats till ett ställningstagande mellan olika politiska ledarskap.

Skillnaden mellan Carlssons och Bildts personliga image framstår som än mer dramatisk om vi går tillbaka lite i tiden, till deras första år som partiledare, och till de första egenskapsmätningarna i SOM-undersökningen 1987 (Holmberg 1988). Hösten 1987 var det Carlsson som uppfattades som den starke ledaren, och som inspirerande för de egna sympatisörerna. Bildts enda verkligt positivt uppfattade egenskap var hans kunnighet. Sedandess har det sketten rockad i de båda partiledarnas förhållande till väljaropinionen. Fyra år är i sanning en lång tid i politiken.

Känsloreaktioner eller personbedömningar?

Fram till nu har vi behandlat de affektiva reaktionerna och personbedömningarna -- känslorna och rationaliteten -- som oberoende av varandra. En seriös diskussion förutsätter dock att vi gör en mer direkt jämförelse mellan de båda storheternas betydelse för partiledarnas popularitet.

Affektionerna och personbedömningarna kan tänkas förhålla sig till varandra på tre olika sätt. En första möjlighet är att personbedömningarna styr affectionerna (vi uppfattar en partiledare som opålitlig vilket får oss att bli upprörda). En andra möjlighet är att affectionerna styr personbedömningarna (vi blir instinktivt upprörda över en partiledare vilket får oss att uppfatta honom som opålitlig). En tredje möjlighet är att affectionerna och personbedömningarna är oberoende av varandra (vår instinktiva känsla av upprördhet framkallas av en annan process än den som får oss att uppfatta en partiledare som opålitlig). Som alla inser ställer det sig besvärligt att fälla ett definitivt avgörande mellan de tre möjligheterna. I det följande skall vi välja den enklaste modellen, att studera de självständiga, oberoende, effekterna av respektive faktor. Det betyder att vi undersöker om det har någon betydelse hur vi reagerar emotionellt på en partiledare under hänsynstagande till hur vi bedömer hans personliga egenskaper, och vice versa.

Tekniskt går vi tillväga på samma sätt som tidigare. Personbedömningarna och känsloreaktionerna används som oberoende variabler i en regressionsanalys för att förklara den samlade popularitetsvärderingen av en partiledare. De bedömningar och reaktioner som filtreras genom inställningen till partierna kontrolleras genom att värderingen av partierna inkluderas bland de oberoende variablerna. Vi skiljer mellan positiva och negativa känslor, samt mellan bedömningar av partiledarnas personliga integritet (ärlig, pålitlig och sympatisk) och kompetens (kunnig, inspirerande och stark ledare). Resultaten i tabell 4 skall tolkas enligt bekant mönster -- ju högre koefficient desto starkare effekt.¹⁰

Tabell 4. Har både känslor och image betydelse för partiledarnas popularitet? Väljarnas affektiva reaktioner, personbedömningar och värdering av partierna förklarar popularitetsvärderingen (regressionskoefficienter)

Förklaringsfaktor	Ingvar Carlsson	Carl Bildt
Positiva känslor	.29	.46
Negativa känslor	-.19	-.28
Kompetens	.50	.45
Integritet	.49	.34
Förklarad varians	.74	.78

Kommentar: Observera att partivärderingsvariablerna funnits med i beräkningarna men att deras koefficienter inte redovisas i tabellen. Samtliga koefficienter är signifikanta på minst 95-procentnivån.

Både känslor och rationalitet finns med i bilden när väljarna värderar partiledarna; samtliga affektions- och bedömningsvariabler har tydliga självständiga effekter. Sammantaget har personbedömningarna, framför allt kompetensen, störst inverkan. Men känsloreaktionerna lämnar alltså betydande egna tillskott.

Notera att det finns en viss skillnad mellan de båda partiledarnas förhållande till väljaropinionen. Känsloreaktionerna har relativt större

betydelse för väljarnas värdering av Carl Bildt än av Ingvar Carlsson. Eller, om vi föredrar det omvända betraktelsesättet, värderingen av Ingvar Carlsson är mer beroende av förmodat rationella bedömningar av hans personliga egenskaper. Kanske har vi här hittat en förklaring till Carl Bildts långvariga position som landets mest kontroversielle partiledare -- hans person lockar till ovanligt emotionella värderingar.

Vår utfärd in i väljarnas känsloliv har visat sig vara mödan värd. Precis som i USA finns känslorna med i bilden när väljarna tar ställning till de ledande politikerna. Även i vår utpräglad rationella kultur finns utrymme för emotionella reaktioner. För väljarforskarna finns en viktig lärdom att dra. Självfallet skall man fortsätta att lyssna till ingenjör Planertz. Men i framtiden gör man klokt i att också låta unge Werther komma till tals.

Noter:

- ¹ Uppsatsen ingår i forskningsprojektet *Partiernas opinionspåverkan*, som finansieras av Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet. För medverkan i SOM-undersökningen 1991 har bidrag erhållits från Magnus Bergvalls stiftelse.
- ² Av efterkrigstidens partiledare är det bara Tage Erlander och Gunnar Hedlund som kunnat tillgodoräkna sig popularitetsutvecklingar enligt arbetssegermodellen vid slutet av sina partiledarbanor (Esaiaasson 1985:76-9).
- ³ Standardavvikelsen, dvs den genomsnittliga avvikelsen från medeltalet, kan ses som ett statistiskt mått på graden av kontrovers kring partiledarna (ju högre standardavvikelse, desto större oenighet om hur den aktuella partiledaren skall värderas). Standardavvikelsen för partiledarnas popularitetsmedeltal i SOM91 är som följer: Carl Bildt (3.54), Ian Wachtmeister (3.26), Ingvar Carlsson (2.99), Alf Svensson (2.74), Lars Werner (2.70), Bengt Westerberg (2.69) och Olof Johansson (2.43). I SOM-undersökningarna uppskattas partiledarnas popularitet med en skalmätningsteknik hämtad från de statsvetenskapliga väljarstudierna. Intervju-personerna ombeds placera partiledarna och även partierna på en skala från -5 (ogillar starkt) till +5 (gillar starkt) med en nollpunkt som representerar en neutral inställning (varken gillar eller ogillar).
- ⁴ Korrelationen (Pearson's r) mellan väljarnas poängsättning av partiet och partiledaren var .61 för Werner och vänstern och .82 för Wachtmeister och nyd. Motsvarande siffra för övriga partiledare och partier var för Bildt (.85), Svensson (.82), Carlsson (.82), Westerberg (.80) och Johansson (.71).

- 5 Det skall sägas att de sju affektionerna tagits fram genom successiv utslutning från en lista som ursprungligen omfattade ett tjugotal alternativ (Kinder et.al. 1979; Abelson et.al. 1982; Marcus 1988; Ragsdale 1991). Ett annat problem har att göra med tidsramen i frågan. Tolkad bokstavligen innebär frågeformuleringen "någon-sin" att en känslomässig reaktion från 1986 skall väga lika tungt som en känsla från förra veckan. Lyckligtvis tycks dock frågan besvaras på ett rimligare sätt; panelstudier från primärvalskampanjerna visar att intervjupersonerna inte ackumulerar alla känslor de någonsin haft för kandidaterna (Bruce 1992).
- 6 Vid jämförelserna skall hållas i minnet att de amerikanska studierna bygger på personliga intervjuer och inte på postenkäter. Det kan tänkas att de svenska resultaten färgats av den dolda negativism i evalueringar av politiska motståndare som tycks framkallas av postenkätmetoden (Esaiasson and Granberg 1991). En annan möjlighet är att intervjumetoden framkallar fler ja-svar alla kategorier.
- 7 Som så ofta finns det anledning att uttrycka sig försiktigt. Skeptiska empiriker kan hävda att faktorerna skapas av de negativa och positiva *frågealternativen* snarare än av underliggande känslodimensioner. Det är t ex inte helt klart varför känslan "arg" skall representera den negativa hotdimensionen och inte vara en negativ ändpunkt på den positiva aktivitetsdimensionen.
- 8 Korrelationen mellan de båda egenskapsdimensionerna som kommer att presenteras längre fram i uppsatsen är ungefär dubbelt så hög (.64 för Bildt och .56 för Carlsson, med Wachtmeister ej inkluderad i mätningarna).
- 9 Indexen har konstruerats genom en enkel addition av svarsalternativen. Då indexen har olika många värden (0-3 positiva känslor och 0-4 negativa diton) ger direkta jämförelser av koefficienterna en något överdriven bild av de positiva känslornas övertag. En rättvisare jämförelse är att beräkna det maximala antalet popularitetspoäng som variablerna kan producera (genom att multiplicera koefficienterna med antalet skalsteg) (Gilljam och Nilsson 1984). Denna procedur påverkar dock inte huvudsatsen.
- 10 Även indexen över integritet och kompetens har konstruerats genom addition av svarsalternativen. För att underlätta jämförelser med affektionsvariablerna har totalsummorna (0-12, dvs tre variabler med värden 0-4) dividerats med 3. Personindexen kan således variera mellan 0-4 men har samtidigt fler skalsteg än någon av affektionsvariablerna (12 jämfört med 3 och 4 för de positiva respektive negativa känsloreaktionerna)

Referenser:

- Abelson, R.P., Kinder, D.R., Peters, M.D. and Fiske, S.T. (1982): "Affective and Semantic Components in Political Person Perception". *Journal of Personality and Social Psychology* 42:619-30.

- Bruce, J.M. (1992): *"The Stability of Affective Reactions to Political Candidates"*. Uppsats presenterad vid The Annual Meetings of the Midwest Political Science Association, April 9-12.
- Esaiasson, P. (1985): *Partiledarna inför väljarna. Partiledarnas popularitet och betydelse för valresultatet*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionens rapportserie 1985:4.
- Esaiasson, P. (1990): "Folket tycker om partiledarna". I Gilljam, M. och Holmberg, S. Rött *Blått Grönt*. Stockholm: Bonniers.
- Esaiasson, P. (1991): "Den gode partiledaren". I Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) *Politiska opinioner*. Göteborg: SOM-rapport 6.
- Esaiasson, P. and Granberg, D. (1991): *"Hidden Negativism. Evaluation of Parties and Leaders in Different Political Contexts"*. Uppsats presenterad vid The Annual Conference of the American Association for Public Opinion Research Phoenix, May 1991.
- Gilljam, M. och Nilsson, L. (1984): *Svenska folket och den offentliga sektorn*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionens rapportserie 1984:2.
- Holmberg, S. (1988): *"Väljaropinionen ett år före 1988 års val"*. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red.) SOM-undersökningen 1987. Göteborg: SOM-rapport 2.
- Kinder, D.R., Abelson, R.P. and Fiske, S.T. (1979): *"Developmental Research on Candidate Instrumentation: Results and Recommendations"*. Rapport till Board of Overseers, National Election Studies. Michigan: Ann Arbor.
- Lau, R.R. and Sears, D.O. (1986): *Political Cognition*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Publishers.
- Marcus, G.E. (1988): "The Structure of Emotional Response: 1984 Presidential Candidates". *American Political Science Review* 82:737-61.
- Masters, R.D. (1989): *The Nature of Politics*. New Haven: Yale University Press.
- Ragsdale, L. (1991): "Strong Feelings: Emotional Responses to Presidents". *Political Behavior* 13:33-65.
- Rahn, W.M., Aldrich, J.H., Borgida, E. and Sullivan, J.L. (1990): "A Social Cognitive Model of Candidate Appraisal". In Ferejohn, J.A. and Kuklinski, J.L. (eds.) *Information and Democratic Processes*. Chicago: University of Illinois Press.
- Rosenberg, S.W., Kahn, S. and Tran, T. (1991): "Creating a Political Image: Shaping Appearance and Manipulating the Vote". *Political Behavior* 13:345-67.
- Sullivan, D.G. and Masters, R.D. (1988): "'Happy Warriors': Leaders' Facial Displays, Viewers' Emotions, and Public Support". *American Journal of Political Research* 32:345-68.
- Stroh, P.K. (1992): *"A Cognitive Model of Candidate Trait Impressions"*. Uppsats presenterad vid The Annual Meetings of the Midwest Political Science Association, April 9-12.
- Tomkins, S.S. (1981): "The Quest for Primary Motives: Biography and Autobiography of an Idea". *Journal of Personality and Social Psychology* 41:306-29.
- Zajonc, R.B. (1980): "Feeling and Thinking: Preferences Need No Inferences". *American Psychologist* 35:151-75.

DEN OFFENTLIGA SEKTORN

under åtstramning och omprövning

LENNART NILSSON

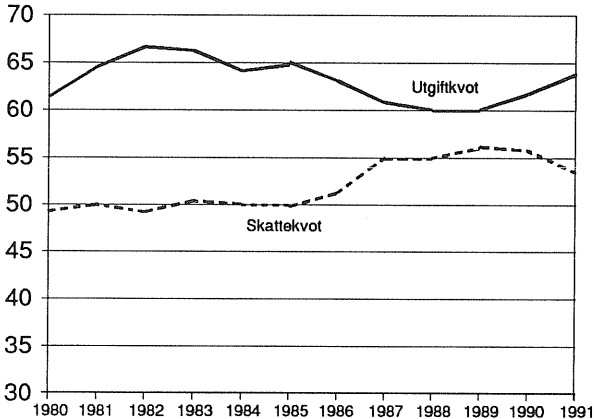
Den offentliga sektorn under 1980-talet

Efter en obruten expansion under hela efterkrigstiden avstannade tillväxten av den offentliga sektorn under 1980-talet. Åtstramningar genomfördes först inom den statliga verksamheten. Hårda budgetrestriktioner för de statliga myndigheterna medförde att antalet statligt anställda minskade fr o m 1980. Inom kommuner och landsting fortsatte expansionen till 1985 om än i lägre takt. Mellan 1980 och 1990 sjönk den reala resursförbrukningen inom den offentliga sektorn i form av konsumtion och investeringar som andel av BNP, medan transfereringarna ökade.

För den konsoliderade offentliga sektorn, som innefattar staten, socialförsäkringssektorn, kommunerna, landstingskommunerna samt kyrkokommunerna, har utvecklingen emellertid inte bara varit olikartad för delsektorerna utan också för de totala utgifterna jämfört med skatterna. De totala offentliga utgifterna, som andel av BNP (utgiftskvoten) var som störst 1982-1983, 67 procent för att därefter minska till 60 procent 1989. Under 1990 och 1991 har den ånyo ökat, men låg 1991 ca tre procentenheter under det högsta värdet.

Skatterna och socialavgifternas andel av BNP (skattekvoten) låg under första hälften av 1980-talet kring 50 procent, men ökade med ca sex procentenheter till 1989. Därefter har skattekvoten minskat till 53 procent 1991.

Figur 1. Den konsoliderade offentliga sektorn, skatter och offentliga utgifter 1980-1991 (andel av BNP).

Källor: Konjunkturinstitutet, Riksrevisionsverket, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet. Prop 1991/92: 100 och 150.

Den ökande skattekvoten och den minskande utgiftskvoten under 1980-talets senare hälft medförde att ett underskott i det finansiella sparandet på ca 4 procent av BNP 1980 hade förbytts i ett lika stort överskott tio år senare. 1991 uppvisar ånyo ett negativt finansiellt sparande och prognoser för de närmaste åren pekar på ett ökande underskott (Prop 1991/92: 100 och 150).

Utgiftskvoten är ett samlat mått på omfattningen av de program, som direkt eller indirekt påverkar medborgarna och andra grupper i samhället. På motsvarande sätt utgör skattekvoten ett aggregerat mått på de uppoffringar i form av skatter och avgifter, som åläggs medborgarna och andra skattebetalare för att genomföra programmen.

Relationerna mellan utgiftskvoten och skattekvoten ger uttryck för balansen i den offentliga sektorns ekonomi, samtidigt som nivån och inriktningen på utgiftskvoten och skattekvoten är av betydelse för den ekonomiska politiken.

Politikerna tar inte vid ett tillfälle samlat ställning till den offentliga sektorns utgifter och inkomster. Dessa utgör resultatet av beslut på olika nivåer under en lång följd av år. Under internationella och andra restriktioner har emellertid regeringen och majoritetsgrupper i kommuner och landsting att besluta om förskjutningar av de faktiska utgifterna och inkomsterna för att förverkliga sina politiska program. För att kunna genomföra detta krävs att de beslutade åtgärderna är effektiva och har stöd hos väljarna.

I denna artikel är det opinionsstödet för den offentliga sektorn som skall behandlas med inriktning på två huvudfrågor:

- Hur har allmänhetens inställning till den offentliga sektorn förändrats sedan 1982?
- Vilka är det som har bytt ståndpunkt?

Opinionen och den offentliga sektorn 1982-1991.

Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn under perioden 1982-1991 kan avläsas i tre undersökningsserier. Valundersökningarna täcker hela tidsperioden men genomförs bara vart tredje år i anslutning till de allmänna valen. I undersökningarna har ett representativt urval av svenska medborgare i åldern 18-80 år fått ta ställning till förslaget att minska den offentliga sektorn. Samma frågor har ställts i de årliga SOM-undersökningarnas postenkäter 1986-1991, som vänt sig till ett representativt urval svenskar i åldern 15-75 år. I SIPU's servicebarometer har allmänhetens inställning till olika samhällssektorer undersökts åren 1984-1986 och 1987-1991. Servicebarometern genomförs i form av postenkäter till svenskar i åldern 15-70 år.

Svarsmönstren från valundersökningarna och SOM-undersökningarna redovisas i tabell 1 på nästa sida.

Opinionen i denna centrala vänster- högerfråga är polariserad under perioden 1982-1988. Det är ungefär lika många som stöder som motsätter sig förslaget att minska den offentliga sektorn. I valundersökningarna 1982 och 1988 är det en svag övervikt för de som är positiva till den offentliga sektorn. 1985 är de två åsiktsgrupperna lika stora. Efter 1988

sker en dramatisk förskjutning. Hösten 1991 utgör de som vill minska en majoritet (51 procent), medan de som sluter upp bakom den offentliga sektorn sjunkit till 29 procent.

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorns storlek i valundersökningarna (VU) 1982, 1985, 1988 och 1991 samt i SOM-undersökningarna 1986-1991.

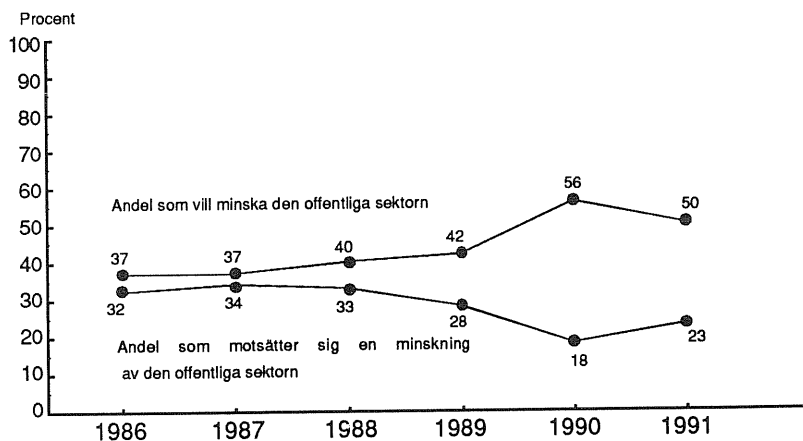
Minska den offentliga sektorn	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Vet inte	Summa procent	Antal svars- per- soner	Opinionsbans; andel dåligt förslag minus andel bra förslag
VU 82	15	23	8	25	20	9	100	2824	+7
VU 85	16	26	9	24	18	7	100	2782	0
SOM 86	18	19	24	17	15	7	100	1624	-5
SOM 87	19	18	22	15	19	7	100	1653	-3
SOM 88	21	19	22	17	16	5	100	1604	-7
VU 88	14	22	17	24	17	6	100	2528	+5
SOM 89	21	21	23	14	14	7	100	1578	-14
SOM 90	36	20	19	9	9	7	100	1582	-38
SOM 91	26	24	20	13	10	7	100	1573	-27
VU 91	24	27	15	18	11	5	100	2441	-22

Anm: I valundersökningarna 1982 och 1985 användes formuleringen "Spelar ingen större roll" som mittenalternativ.

I SOM-undersökningarna kan förändringarna följas år från år. Fram to m 1988 är opinionsläget stabilt, men 1989 ökar andelen som vill skärpa ner, samtidigt som de som vill bibehålla eller öka de offentliga insatserna minskar och året därpå sker ett ras i stödet för den offentliga sektorn. Hösten 1990 utgör de som vill minska den offentliga sektorn mer än tre gånger så många (56 procent) som de som motsätter sig en sådan förändring (18 procent). Vid den mätning, som genomförs efter valet 1991, registreras en återgång i riktning mot de positioner som

gällde 1989. Fortfarande gäller dock att halva svenska folket vill begränsa den offentliga sektorn, medan andelen som inte vill det uppgår till knappt en fjärdedel (23 procent). Det ligger nära till hands att se förändringen under 1991 som ett resultat av den mera polariserade opinionsbildningen under valrörelsen.

Figur 2. Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn i SOM-undersökningarna 1986-91 (procent).

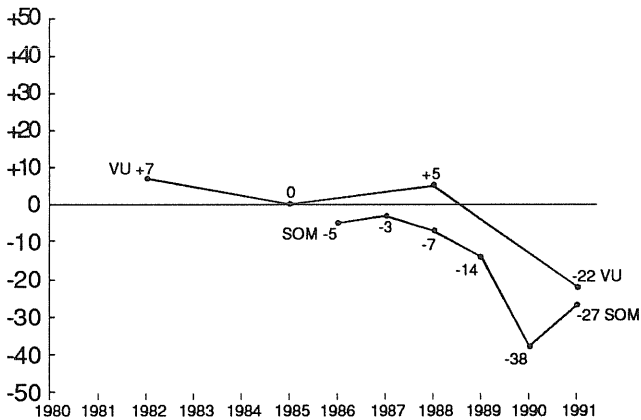
Kommentar: Svartalternativen framgår av tabell 1.

Jämfört med valundersökningarna framträder i SOM-undersökningarna en något mera negativ bild av svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn, men skillnaderna är förhållandevis små. Sannolikt är datainsamlingsmetoden av betydelse för denna differens, då enkätmetoden både ger en något lägre svarsprocent och en något lägre andel som tar ställning i frågan (Nilsson 1989).

Huvudresultatet är emellertid detsamma i de två undersökningarna med ett förhållandevis stabilt opinionsläge t o m 1988, och en väsentligt mindre uppslutning bakom den offentliga sektorn 1989 och 1990 samt en viss återgång 1991.

Resultaten från de två undersökningsserierna sammanfattas i figur 3, där siffrorna anger opinionsbalansen d v s andelen som motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn minus andelen som vill minska. Balansmålet visar således de som är positiva till den offentliga sektorn minus de som är negativa.

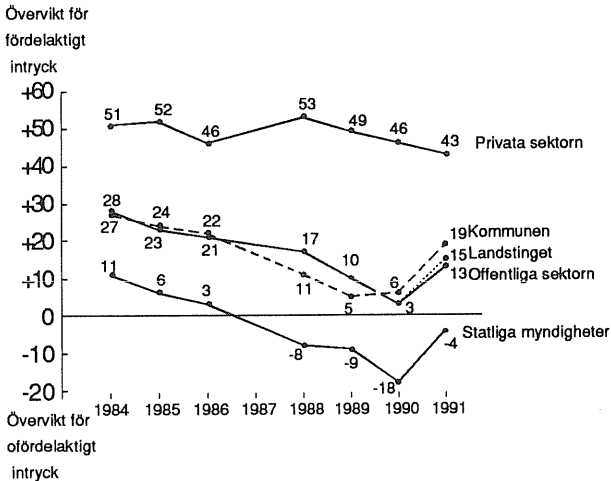
Figur 3. Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn vid valen 1982, 1985, 1988 och 1991 (VU) samt i SOM-undersökningarna 1986-1991 (balansmätt).

I SIPU's servicebarometer får de tillfrågade ange sin allmänna inställning till olika samhällssektorer på en sjugradig skala med "mycket ofördelaktigt" och "mycket fördelaktigt" intryck som ytterlighetsalternativ. Samhällssektorerna har från starten 1983/84 innefattat både den privata sektorn, den offentliga sektorn som helhet samt kommunen och statliga myndigheter; 1990 tillkom landstinget.

I figur 4 redovisas balansmättet för de undersökta samhällssektorerna. Andelen som ej tar ställning är genomsnittligt något högre än i SOM-undersökningarna och de osäkra har ökat markant de två senaste åren för att 1991 uppgå till ca 40 procent.

Figur 4. Svenska folkets inställning till olika samhällssektorer 1984-1986 och 1988-1991 (balansmått).

Källa: Allmänhetens syn på den offentliga sektorn. SIPU's servicebarometer 1991/92. Rapport april 1992.

För den offentliga sektorn som helhet och de olika delsektorerna inom denna är utvecklingen likartad, fast på olika nivåer. Sedan den första mätningen årsskiftet 1983/84 har stödet minskat kontinuerligt t o m 1990, för att öka 1991. För den offentliga sektorn, kommunen samt landstinget 1990-1991 är det en positiv övervikt hela perioden. Åsikterna om dessa tre sektorer är också samstämmiga. Däremot är den samlade bedömningen av statliga myndigheter genomgående mindre positiv och differensen uppgår till ca 20 enheter. 1988-1991 är balansmättet negativt för sektorn "statliga myndigheter".

Undersökningen av enskilda statliga myndigheter och aktiebolag, som också ingår i servicebarometern, ger en väsentligt mera positiv bild. Av 23 statliga organisationer var det 1991 endast två, arbetsförmedlingen och invandrarverket, som uppvisade negativa värden på balansmättet.

Bakom denna likartade utveckling av balansmått för de offentliga samhällssektorerna ligger att andelen positiva var oförändrad under perioden 1984-1988, medan andelen negativa ökade kontinuerligt.

Under 1989-90 minskade andelen med positiv inställning starkt, medan andelen med negativ inställning var oförändrade eller minskade något. Vid den senaste mätningen har de positiva för första gången ökat samtidigt som de negativa minskat.

Uppgången 1991 för samtliga sektorer på den offentliga sidan medför att balansmättet i samtliga fall ligger högre än 1988. Det skall också noteras att datainsamlingen för servicebarometern genomfördes senare på hösten än fältarbetet för SOM-undersökningen. Den kraftigare uppgången i stödet för den offentliga sektorn och de olika delsektorerna kan alltså vara resultatet av att en förändringsprocess, som registreras i de båda undersökningarna framskridit längre i servicebarometerens mätning vid årsskiftet 1991-92. Undersökningarna mäter två olika aspekter av inställningen till den offentliga sektorn, nämligen det allmänna intrycket respektive om den skall minska eller inte, men förmodligen återspeglar båda en mera allmän attityd till den offentliga sektorn.

Huvudtendensen i de två helt oberoende årliga undersökningarna är således densamma. Efter en bottennotering för stödet för den offentliga sektorn 1990 uppvisar 1991 års mätningar en mera positiv inställning.

SIPUS's servicebarometer gör det också möjligt att följa åsikterna om den privata sektorn. Under hela den undersökta perioden har intrycket av den privata sektorn varit väsentligt mera fördelaktigt än av den offentliga och dess olika delsektorer. Förändringarna har också varit mycket mindre. Från ett högsta värde på +53, 1988, har inställningen till den privata sektorn blivit något mera negativ tre år i följd till +43, 1991. Vid periodens början 1984 var differensen mellan balansmättet för den privata sektorn och för den offentliga sektorn 23 av maximalt 200 enheter. Som mest uppgick skillnaden till 43, 1990, medan spännvidden ett år senare minskats till 30 enheter.

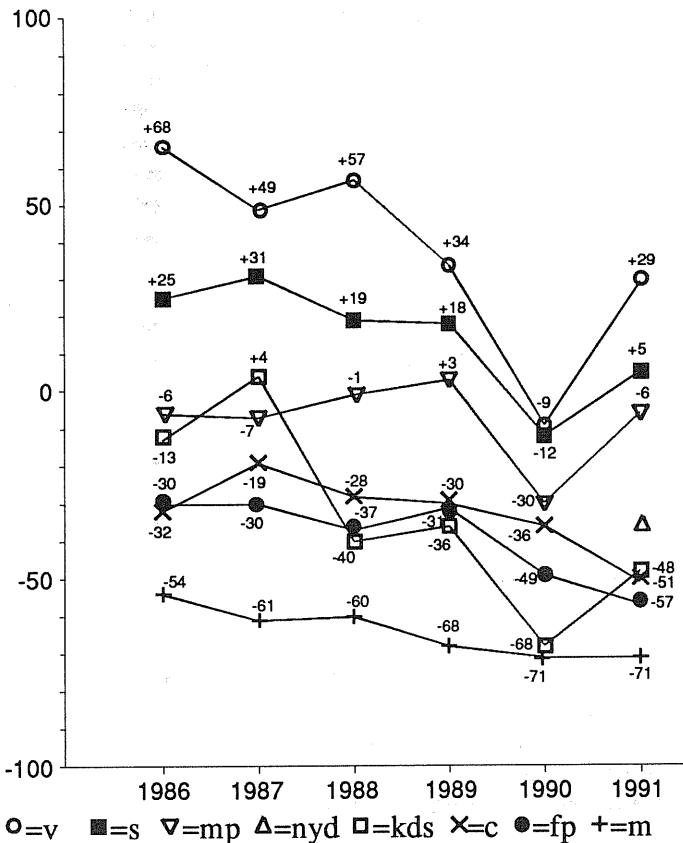
Vilka är det som byter åsikt?

Under hela efterkrigstiden har skiljelinjen mellan offentligt och privat utgjort en central stridsfråga i svensk politik. Sedan 1982 - då undersökningar startade - har betydande förskjutningar i svenska folkets inställ-

ning till den offentliga sektorn ägt rum. Vilka är det då som byter åsikt? Frågan skall belysas genom att analysera förändringar bland de olika partiernas sympatisörer i SOM-undersökningarna 1986-1991.

För det första kan konstateras att spännvidden i åsikter vid periodens början 1986, var mycket betydande från v +66, till m -54, d v s en differens på 120 av 200 möjliga enheter. 1990 hade spännvidden i det närmaste halverats, 62 enheter, för att valåret 1991 på nytt öka till 100 enheter.

Figur 5. Partisympati och inställning till den offentliga sektorn 1986-1991 (balansmått).

De relativa positionerna på vänster- högerskalan för partiernas sympatisörer är 1991 desamma som fem år tidigare med undantag av att folkpartiets och centerpartiets väljargrupper - med små inbördes skillnader - bytt plats.

För de partier som redan från början varit negativa till den offentliga sektorn (c, fp, och m) sker förhållandevis små förändringar. Kds's sympatisörer intog 1986 en position mellan blocken, men tillskottet av nya väljare gav fem år senare partiet en plats bland de borgliga partierna. Miljöpartiets sympatisörer står 1986 och 1991 på exakt samma position, men 1990 följde åsikterna med i den stora svängningen.

Framför allt är det emellertid anhängarna till de partier som varit positiva till den offentliga sektorn som ändrat åsikt. Sympatisörerna till v och s gick från +66 respektive +25, 1986, till -9 respektive -12, 1990, d v s en förskjutning på 85 respektive 37 enheter. 1990 fanns det inom samtliga partier en negativ övervikt i synen på den offentliga sektorn. Valåret 1991 innebar en återgång till tidigare positioner och bland både v- och s-sympatisörerna redovisas på nytt en positiv övervikt.

1991 har ett nytt parti tillkommit, nämligen Ny demokrati, som i valrörelsen bl a profilerade sig genom en mycket stark kritik mot den offentliga sektorn. Därför är det kanske något överraskande att konstatera att partiets anhängare intar en position med en klart negativ övervikt, men något till vänster om de traditionella borgliga partierna och kds.

Vadan och varthän?

Med Viktor Rydbergs ord som rubrik skall vi avslutningsvis diskutera innebörden av de förändringar som skett under 1980-talet samt färdriktningen för den framtida utvecklingen.

Som tänkbara förklaringar till förskjutningarna i opinionen om den offentliga sektorn skall tre faktorer prövas, nämligen de internationella förhållandena, den faktiska ekonomiska utvecklingen, samt debatten om den offentliga sektorn. Framför allt skall uppmärksamheten inriktas på förändringarna under de senaste tre åren.

De internationella förhållandena.

I OECD-länderna har under 1980-talet regeringar med olika partifärg antagit program för den offentliga sektorns förnyelse med nyckelord som effektivisering, service, decentralisering, regelförenkling, personalutveckling, informationsteknologi, resultatstyrning, uppföljning och utvärdering. Utgiftsbegränsningar har präglat hela 1980-talet. Omfattande privatiseringar har genomförts i Förenta staterna, Storbritannien, Canada, Japan, Nederländerna och Nya Zeeland. (Petersson och Söderlund, 1992 sid 34).

I Storbritannien vann de konservativa valet 1979 och i USA segrade republikanerna 1980 på program som förespråkade privatisering och avreglering. Både Thatcher och Reagan lyckades också genom omval påvisa att det kunde vara politiskt gångbart att föra en politik med inriktning på att begränsa den offentliga sektorn.

I den svenska debatten har emellertid inte Thatcher och Reagan framhållits som positiva förebilder av förespråkarna för privatisering, utan England och USA har snarare använts som avskräckande exempel av dem som velat bibehålla en stark offentlig sektor. I Sverige utbryter den mest intensiva debatten om den offentliga sektorn 1988-1990, långt senare än i de anglosachsiska länderna. De konkreta exemplen på privatisering och avreglering och den fördröjda högervågen har dock säkerligen varit av betydelse också i Sverige. (Hadenius och Nilsson, 1991)

I tid sammanfaller opinionssvängningen i Sverige med omvälvningarna i Östeuropa. I vilken utsträckning detta mycket dramatiska skeende med störtandet av de kommunistiska regimerna och nedmonteringen av planekonomierna varit av betydelse för debatten och opinionen i Sverige är svårt att bedöma. I den mån utvecklingen i Östeuropa påverkat förhållandena i Sverige, har det varit genom att skapa en resonansbotten för avståndstagande från kollektiva lösningar och offentliga insatser och därmed en grogrund för förslag om privatisering och avreglering. I debattinlägg saknas inte långtgående paralleller mellan Östeuropa och Sverige. Vidare är det av valrörelsen 1991 uppenbart att partistrateger tillmätt förändringarna i Östeuropa betydelse för opinionsbildningen i Sverige. Folkpartiets valaffischer på

temat "Befria Sverige" är ett exempel och TV-reklam med direkta kopplingar mellan Berlinmurens fall och behovet av förändringar i Sverige är ett annat.

Den ekonomiska utvecklingen

I ekonomiska termer utmärks utvecklingen av den offentliga sektorn i Sverige under 1980-talet av:

- att den tidigare expansionen av de offentliga utgifterna i relation till BNP bröts med en minskning under perioden 1983-1989 från 67 procent till 60 procent
- en nedgång i av konsumtion och investeringar men en fortsatt ökning av transfereringarna
- en ökning av skattekvoten 1985-1989 från 50 procent till 56 procent
- ett ökat finansiellt sparande som gör att ett stort underskott 1982 förbyts i ett överskott 1987-1990.

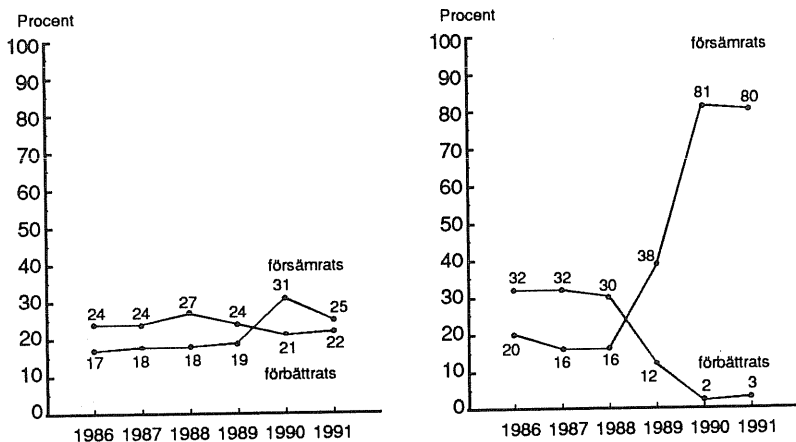
1989 kan karaktäriseras som en vändpunkt. Återhållsamhet i den offentliga verksamheten under 1980-talet och en ökad skattekvot hade skapat balans i den offentliga sektorns ekonomi. Skattereformen och en aviserad översyn av de automatiskt ökande utgifterna, främst inom socialförsäkringssystemet, skulle bemästra strukturfrågorna.

1990 vände kurvorna. Utgiftskvoterna ökade och skattekvoten minskade.

Fokus kom att förskjutas från den offentliga sektorn i sig till dess roll i den ekonomiska politiken. När Ingvar Carlsson i februari 1990 lämnade in den socialdemokratiska regeringens avskedsansökan var det med hänvisning till behandlingen av regeringens krispaket. Finansminister Feldts avgång förstärkte krisstämningen. Det var inflationen, pris- och löneökningarna, underskottet i bytesbalansen och på sikt hotande arbetslöshet som utgjorde huvudproblemen.

Denna stämning av kris i den svenska ekonomin fick ett starkt genomslag hos allmänheten 1990.

Figur 6. Svenska folkets bedömning av hur den egna ekonomiska situationen respektive den svenska ekonomin förändrats under det senaste året (procent)

Kommentar: Resultaten bygger på data från SOM-undersökningarna.

Fråga: Om Du jämför din ekonomiska situation med hur den var för ett år sedan har den: förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats?

Fråga: Hur har enligt Din mening den svenska ekonomin förändrats under det senaste året? Har den förbättrats, förblivit ungefär densamma eller försämrats?

Under hela undersökningsperioden anser hälften av svenskarna att den egna ekonomiska situationen förblivit ungefär densamma under det senaste året. Av dem som anser att det skett en förändring var det något fler som upplevt en förbättring än en försämring t o m 1989. De två senaste åren var förhållandet det omvända, men förskjutningarna är förhållandevis små.

Även när det gäller bedömningen av den svenska ekonomin var det ca 50 procent som ansåg att läget var oförändrat 1986-1989 och under de tre första åren var det ca 30 procent som hade uppfattningen att den

förbättrats och knappt 20 procent att den försämrats. 1989 är det en negativ övervikt, och 1990 förändras bedömningen radikalt. Åtta av tio svenskar anser att den svenska ekonomin försämrats under det gångna året, och de positiva är mycket få. Detta läge gäller också 1991 (Holmberg 1991).

Diskrepansen i bedömningen av den egna ekonomin och av Sveriges ekonomi är 1990 och 1991 mycket stor. Allmänhetens krismedvetande är högt när det gäller samhällsekonomin, medan den egna plånboken endast påverkats i begränsad utsträckning.

Debatten om den offentliga sektorn.

Långsiktigt och i takt med utbyggnaden av den offentliga sektorn har partiernas positioner förskjutits. På 1960-talet intog högerpartiet den mest återhållsamma ståndpunkten av riksdagspartierna genom att föreslå att ökningstakten skulle minska. Sedan slutet av 1980-talet har den mest positiva ståndpunkten varit att den offentliga sektorn inte bör minska. Partierna har hela tiden intagit sina traditionella inbördes positioner på vänster-högerskalan, men inställningen till en fortsatt utbyggnad av den offentliga sektorn har ändrats.

I den debatt om den offentliga sektorn som sköt fart efter valet 1988 är detta påtagligt. Till skillnad från förhållandena under valrörelsen 1985 präglas inläggen mot slutet av årtiondet av ifrågasättande och omprövning. Förslag om privat tjänsteproduktion med offentlig finansiering t ex inom barnomsorg och sjukvård diskuteras. Valfrihet och effektivitet betonas. Skattetrycket och skattesystemet kritiseras. De generella transfereringssystemen ifrågasätts. Flera tongivande inlägg görs av s-märkta debattörer. Försvar för den offentliga sektorn saknas visserligen inte med artiklar bl a av statsminister Ingvar Carlsson och civilministern Bengt K Å Johansson, men det är i första hand försvar för de insatser som redan gjorts, medan förslag om nya offentliga satsningar lyser med sin frånvaro (Hadenius och Nilsson, 1991).

Debatten karaktäriseras av ett stort mått av ifrågasättande, utan att gränserna för denna omprövning från socialdemokratiskt håll klargörs. Det gör att den tidigare polariserade opinionsbildningen i denna

klassiska politiska stridsfråga får en påtaglig slagsida mot slutet av 1980-talet.

Den svenska debatten förs dessutom mot bakgrund av högervågen i de anglosachsiska länderna, utvecklingen i Östeuropa och en sedan länge pågående opinionsbildningskampanj för marknadslösningar med starkt stöd från näringslivets organisationer.

Regeringens krispaket våren 1990 innebar att intresset fokuserades på den svenska ekonomin och den ekonomiska politiken. Denna inriktning förstärktes ett år senare, då folkpartiet och moderata samlingspartiet genom manifestet "Ny start för Sverige" lyfte fram tillväxten i ekonomin och dess betydelse för välfärdspolitiken. För socialdemokraterna innebar valrörelsen i fråga om den offentliga sektorn en uppslutning kring traditionella positioner med betoning av det värdefulla i den svenska modellen, "Sverige är unikt".

Efter valet har perspektivet ånyo förskjutits i och med att förslag om strategiska skattesänkningar, utgiftsbegränsningar, privatisering och avreglering skall genomföras. På nytt kommer då de offentliga programmen och deras effekter för olika grupper att stå i centrum. Argument som åberopar samhällsekonomisk nödvändighet och värdet av privata lösningar står mot argument som utgår från en generell välfärdspolitik med gemensamma lösningar. Undersökningarna hösten 1991 har förmodligen bara i begränsad utsträckning registrerat effekterna av denna delvis nya situation för den ständigt pågående debatten om den offentliga sektorns gränser.

Referenser

- Allmänhetens syn på den offentliga sektorn. SIPU's servicebarometer 1991/92. Rapport april 1992.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) Ifrågasatt, Offentliga sektorn i debatt och opinion. Svensk informations mediecenter.
- Holmberg, S (1991), Partikrisen, SOM 6.
- Lundquist, L J (1991), Privatisering - varför varför inte. I Politik som organisation, Förvaltningspolitikens grundproblem, Rothstein, B (red), SNS Förlag.

Nilsson, L (1991), Den offentliga sektorn ifrågasatt, SOM 6.

Nilsson, L (1989), Den offentliga sektorns gränser. Svenska folkets åsikter om förslag till
privatisering, SOM 4.

Petersson, O och Söderling, D (1992) Förvaltningspolitik, Publica.

Proposition 1991/92:100 och 150.

KVINNOR

- den offentliga sektorns försvarare

MARIA OSKARSON

Sedan valet 1991 har frågan om politiska skillnader mellan kvinnor och män kommit upp på den politiska dagordningen. Det började med att kvinnorna utnämndes till valets förlorare och fortsatte med diskussioner om bildandet av ett kvinnoparti och om påstådd manschauvinism inom den svenska LO.

Hittills har könsskillnader i politiken inte varit ett centralt område för väljarforskarna. De skillnader som påvisats har bedömts som för små för att tillmätas något större intresse¹. Mot bakgrund av det senaste årets debatt om kvinnligt och manligt i politiken finns anledning att ompröva denna uppfattning. Vare sig de politiska skillnader som finns mellan kvinnor och män är stora eller ej, är det väsentligt att de fastställs. Analysen av politiska könsskillnader måste både breddas och fördjupas. Syftet med denna uppsats är att ta *ett* steg i denna riktning.

En välbekant skillnad mellan kvinnors och mäns politiska uppfattningar är att kvinnor prioriterar andra områden inom politiken än vad män gör. Kvinnor brukar lägga större vikt vid "mjuka" frågor som vård, omsorg och social välfärd². I SOM91 ingick en fråga om vilka frågor eller samhällsproblem som intervjupersonen tycker är viktigast i Sverige idag. Tabell 1 visar hur kvinnor och män svarade.

I SOM91 finns ingen skillnad mellan kvinnor och män vad gäller rangordningen av de tre viktigaste samhällsproblemen i Sverige. Både kvinnor och män har oftast nämnt frågor som rör ekonomi och sysselsättning, följt av frågor som berör välfärd och omsorg samt miljö. Det är dock en betydligt högre andel av kvinnorna än av männen som nämnt välfärd och omsorg och miljöfrågor. Att kvinnor nämnt frågor som rör ekonomi och sysselsättning i nästan lika hög grad som männen är ett

resultat som skiljer sig från tidigare mätningar, och kan sannolikt förklaras med den djupa lågkonjunktur Sverige befann sig i hösten 1991. I SOM90 nämnde 67 procent av kvinnorna och 46 procent av männen frågor som rörde välfärd och omsorg medan 38 procent av kvinnorna nämnde frågor som rörde ekonomi och sysselsättning mot 46 procent av männen.

Tabell 1. Medborgarnas viktigaste samhällsfrågor 1991 uppdelat efter kön. Andel kvinnor och män som nämner respektive frågeområde på en öppen fråga.

Sakfråga	Kvinnor	Män
Ekonomi/sysselsättning	69	74
Skatter	6	11
Välfärd/omsorg	66	41
EG	5	10
Utbildning	11	13
Bostadsfrågor	5	7
Energi/kärnkraft	0	2
Miljö/trafik	40	33
Utrikes/internationellt/försvar	2	7
Jordbruk/regionalpolitik	2	4
Religion/moral/lag o ordning	23	17
Invandrare/flyktingar	15	13

Kommentar: Observera att upp till tre sakområden kunnat nämnas, varför procentberäkningen inte summerar till 100 procent.

Att kvinnor och mäns politiska prioriteringar inte är desamma är *en* aspekt på kvinnligt och manligt i politiken. En annan är *vilka* politiska åsikter kvinnor och män har. I tabell 2 redovisas svaren på de frågor om politiska åsikter som ingick i SOM91.

Tabell 2. Kvinnors och mäns inställning till ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Andel som instämmer (svaret mycket eller ganska bra förslag), och könsskillnaden. (Procent)

Påstående	Kvinnor	Män	Skillnad	antal kvinnor	antal män
Behålla kärnkraften, även efter år 2010	34	59	-25	712	785
För ett svenskt medlemskap i EG ³	39	53	-14	747	803
Minska den offentliga sektorn	47	60	-13	688	777
Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt	60	47	+13	715	787
Det är mer angeläget att sänka kommunal-skatten än att bygga ut den kommunala servicen ⁴	40	52	-12	664	758
Inkomstkllyftor bör kontinuerligt minskas ⁴	84	74	+10	669	757
Stoppa privatbilismen i innerstäderna	56	49	+7	718	783
Minska försvarsutgifterna	50	55	-5	710	789
Ta emot färre flyktingar i Sverige	54	58	-4	720	791
Bedriva mer sjukvård i privat regi	51	49	+2	718	790
Det är samhällets ansvar att minska de sociala klyftorna ⁴	91	89	+2	685	765

Kommentar: Svartalternativen är : "Mycket bra förslag", "Ganska bra förslag", "Varken bra eller dåligt förslag", "Ganska dåligt förslag" och "Mycket dåligt förslag".

För fem av de politiska sakfrågorna är skillnaden mellan andelen kvinnor och män som är positiva till förslaget under 10 procentenheter. Detta gäller påståendena om att stoppa privatbilismen i innerstäderna, att minska försvarsutgifterna, att bedriva mer sjukvård i privat regi, att ta emot färre flyktingar och att det är samhällets ansvar att minska de sociala klyftorna.

För de sex övriga påståendena är skillnaden mellan andelen kvinnor och andelen män som svarat instämmande över 10 procentenheter. Störst är skillnaden för förslaget att behålla kärnkraften även efter år 2010, där 25 procentenheter färre kvinnor än män tycker det är ett bra förslag. Därefter följer inställningen till ett svenskt medlemskap i EG (14 procentenheters skillnad), till att minska den offentliga sektorn och till att satsa på ett miljövänligt samhälle (13 procentenheters skillnad), till kommunala skattesänkningar (12 procentenheters skillnad) samt inställningen till att minska inkomstklyftorna (10 procentenheters skillnad).

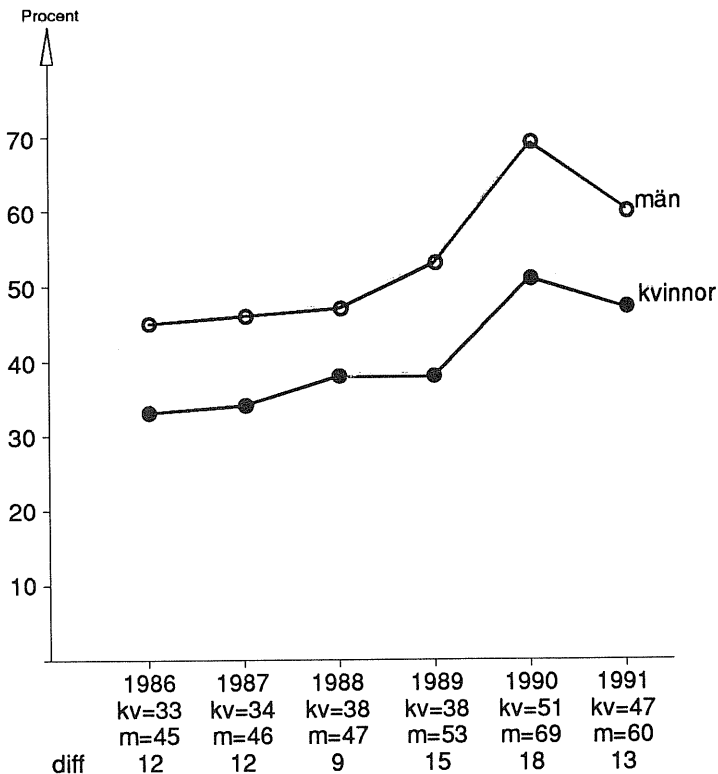
Mönstret är känt sedan tidigare studier. Kärnkraftsfrågan är en av de mest könsskiljande politiska frågorna någonsin i Sverige, och har så varit ända sedan diskussionen om kärnkraft började.⁵ Att kvinnor är mer positiva till den offentliga sektorn, mer miljövänliga och mer positiva till jämlikhet är också känt från tidigare väljarstudier, liksom att kvinnor är mer skeptiska till EG än vad män är.⁶

En vanlig förklaring till att kvinnor och män har just de politiska prioriteringar och åsikter som här har visats, är att kvinnor står närmare samhällets reproduktion än männen - dels som mödrar och dels som offentligt anställda. Omsorg om barn och gamla ses som ett kvinnoansvar, liksom ansvaret för jordens fortsatta existens. Männen ansvarar enligt detta synsätt snarast produktion och ekonomi.

För att belysa politiska åsiktsskillnader mellan kvinnor och män, och något förklara dem, är det enklast att välja ut en enskild sakfråga. Den mest könsskiljande frågan, kärnkraftfrågan, är ganska grundligt analyserad ur ett könsperspektiv (se not 5), varför intresset i denna uppsats riktas mot inställningen till den offentliga sektorn.

Kvinnors mer positiva inställning till den offentliga sektorn är inget nytt fenomen. I figur 1 visas andelen av kvinnor och män som är positiva till förslaget att minska den offentliga sektorn i var och en av de sex SOM-undersökningar som genomförts.

Figur 1. Opinionsutveckling i inställning till den offentliga sektorns storlek. Andelen kvinnor och andelen män som svarat "Mycket" eller "ganska bra förslag" på påståendet att minska den offentliga sektorn i SOM86 - SOM91

Inställningen till att minska den offentliga sektorns storlek har blivit mer positiv under perioden 1986 till 1991, både bland kvinnor och män. Det mycket positiva opinionsläget till minskningen av den offentliga sektorn 1990 har dock försvagats något 1991⁷. Skillnaden mellan kvinnors och mäns åsikter har däremot hållt sig förhållandevis konstant, kring 12-13 procentenheter, med undantag för 1990 då den var 18 procentenheter. Precis som när det gäller kärnkraftsfrågan tycks skillnaden mellan kvinnors och mäns åsikter om den offentliga sektorns storlek inte ha särskilt mycket att göra med det allmänna opinionsläget. Det är därför möjligt att tala om den offentliga sektorn som en könsrelaterad politisk sakfråga.

Frågan om den offentliga sektorns storlek och verksamhet berör själva grunden i diskussionen om kvinnligt och manligt i politiken.

Den offentliga sektorns expansion är mycket nära förknippad med kvinnornas inträde på arbetsmarknaden. Man kan snudd på tala om ett slags "samhällskontrakt" som upprättades under främst 1960-talet, där staten övertog en del av det obetalda reproduktiva arbetet som kvinnorna utförde i hemmet mot att kvinnorna gick ut på arbetsmarknaden. Då kvinnorna dessutom främst arbetar inom den offentliga sektorn kan man, som Helga Hernes, säga att kvinnorna i välfärdssamhället är dubbelt beroende av staten och den offentliga sektorn, dels som anställda och dels som konsument av offentlig service⁸.

Under slutet av 1980-talet tog diskussionen om den offentliga sektorns storlek fart, och idag, 1992, hör vi talas om beslut om nedskärningar och privatiseringar dagligen. När den offentliga sektorn bantas i form av personalnedskärningar, minskat öppethållande, minskad tillgänglighet och i övrigt minskade resurser aktualiseras kvinnornas dubbla beroende. Det är kvinnor som förlorar sina arbeten när sjukhusens personal och administration minskas, när skolklasser och dagisgrupper slås samman och när hemsjukvården bantas. Det är kvinnor som får ta det ökade ansvaret för de gamla vid sidan av sitt förvärvsarbete, som får anpassa sitt förvärvsarbete till daghemmens öppettider och som får se ersättningen för vård av små eller sjuka barn minska. Att kvinnor i högre utsträckning än män försvarar den offentliga sektorn är knappast förvånande sett ur detta perspektiv.

Att särskilt koncentrera en analys av politiska könsskillnader till frågan om den offentliga sektorns storlek är inte relevant bara därför att kvinnor och män står i olika relation till den offentliga sektorn. Frågan är också av central ideologisk betydelse. Frågan om hur stor staten bör vara och vad som bör inbegripas i det allmännas ansvar har alltid varit en av de främsta stridsfrågorna mellan vänster och höger i politiken, och är idag en starkt partiskiljande fråga. Tidigare väljarstudier har visat att kvinnor under slutet 1980-talet röstade på socialdemokraterna i högre utsträckning än männen, och också att moderata samlingspartiet har en klar övervikt av män bland sina väljare⁹. Frågan om den offentliga sektorns storlek har setts som en betydelsefull förklaring till detta.

För att ytterligare belysa skillnaderna i kvinnors och mäns inställning till den offentliga sektorns storlek skall de två perspektiv som här utlinjerats tillämpas på ett mer strukturerat sätt. Det första perspektivet tar fasta på att frågan om den offentliga sektorn är *ideologisk* och bygger på att kvinnor idag generellt är mer vänsterorienterade än män. Detta perspektiv representeras av subjektiv vänster-högerposition och partisympati¹⁰. Kvinnor och män med samma ideologiska position eller samma partisympati antas då ha samma uppfattning om den offentliga sektorns storlek. Det andra perspektivet söker förklara skillnaden mellan kvinnors och mäns åsikt utifrån *egennyttan*. Kvinnors starkare och dubbla beroende av den offentliga sektorn är vad som förklarar att de är mer negativa till att minska dess storlek. Detta innebär att män som exempelvis är offentligt anställda antas vara mer positivt inställda till den offentliga sektorn än privatanställda män. Könsskillnaden beror då främst på att en mycket större andel av kvinnor än män är offentligt anställda. För att verkligen undersöka betydelsen av kvinnornas *dubbla* beroende av den offentliga sektorn kommer uppgiften om anställningssektor, som är det ena beroendet, här att kompletteras med uppgifter om konsumtion av offentlig service samt med om intervjupersonen har barn under 16 år, två frågor som kan sägas spegla beroendet som konsument av offentlig service.¹¹

Naturligtvis är dessa perspektiv inte fristående från varandra. Relationen till den offentliga sektorn påverkar också den ideologiska uppfattningen och partivalet.¹² Det som brukar kallas sektorsröstning har behandlats i andra sammanhang och diskuteras inte här.¹³

I tabell 3 redovisas andelen kvinnor och män som stödjer förslaget om att minska den offentliga sektorns storlek utifrån ideologisk vänsterhögerposition, partisympati, anställningssektor, barn under 16 år och grad av konsumtion av offentlig service.

Frågan är här hur skillnaden mellan andelen kvinnor och män som stödjer förslaget om att minska den offentliga sektorns storlek påverkas av att vi kontrollerar för de fem olika förklaringsfaktorer som presenterats. Med denna frågeställning är det främsta intresset riktat mot vad som händer med *könsskillnaden* i inställningen till den offentliga sektorn, inte vilken betydelse faktorn har för *åsikten i sig*. Om den ursprungliga skillnaden mellan kvinnor och män på 13 procentenheter inte påverkas alls har faktorn ingen betydelse för könsskillnaden. Den kan däremot ha stor betydelse för åsiktsbildningen. I tabellen presenteras dels skillnaden mellan andelen kvinnor och män som är positiva till att minska den offentliga sektorn för varje kategori av de olika kontrollvariablerna, och dels den genomsnittliga könsskillnaden. Denna ger en uppfattning om vilken total betydelse kontrollvariabeln har för könsskillnaderna när det gäller inställningen till den offentliga sektorns storlek. Dessutom presenteras den genomsnittliga effekten på åsikten om den offentliga sektorns storlek som varje kontrollvariabel har, dels bland kvinnor och dels bland män.

En fullständig förklaring av skillnaderna mellan kvinnors och mäns åsikt har vi om könsskillnaden inom varje svarskategori på kontrollvariabeln är noll.

Den första slutsatsen är att i samtliga kategorier i samtliga fall är kvinnor mindre positiva till att minska den offentligasektorns storlek än vad män är. Därmed inte sagt att skillnaden mellan kvinnors och mäns åsikter inte påverkas av vilken position de har på de olika kontrollvariablerna.

Ideologisk position har betydelse för könsskillnaden främst bland dem med en klar vänsterposition. I denna grupp är skillnaden mellan kvinnor och män reducerad till 4 procentenheter. Den genomsnittliga könsskillnaden när kontrollen för ideologisk position införs är 12 procentenheter, vilket knappast kan betecknas som någon reduktion av den bivariata effekten som var 13 procentenheter. Däremot har ideolo-

Tabell 3. Andel positiva till förslaget om att minska den offentliga sektorn bland kvinnor och män under kontroll för subjektiv vänster-högerposition, partisympati, anställningssektor, barnförekomst och grad av konsumtion av offentlig service. Procent.

	kvinnor	män	skillnad	antal kvinnor	antal män
<i>Samtliga</i>	47	60	-13	688	777
Subjektiv vänster-högerposition					
Klart till vänster	20	24	-4	51	74
Något till vänster	28	40	-12	156	156
Varken höger eller vänster	42	53	-11	202	234
Något till höger	66	83	-17	180	215
Klart till höger	79	93	-14	78	89
<i>Genomsnittlig effekt</i>	-59	-69			
<i>Genomsnittlig könsskillnad</i>			-12		
Partisympati					
Vänsterpartiet	17	27	-10	24	37
Socialdemokraterna	29	38	-9	198	225
Centerpartiet	56	81	-25	50	47
Folkpartiet liberalerna	63	76	-13	62	62
Moderata samlingspartiet	70	90	-20	123	167
Kristdemokratiska samhällsp	62	73	-11	61	49
Miljöpartiet de gröna	39	47	-8	31	17
Ny demokrati	56	57	-1	39	56
<i>Genomsnittlig effekt</i>	-53	-63			
<i>Genomsnittlig könsskillnad</i>			-12		
Anställningssektor					
Kommunal	43	45	-2	273	96
Stalig	49	56	-7	70	101
Privat	56	64	-8	250	477
<i>Genomsnittlig effekt</i>	-13	-19			
<i>Genomsnittlig könsskillnad</i>			-6		
Barn under 16 år					
Ja	43	63	-20	250	251
Nej	49	59	-10	438	526
<i>Genomsnittlig effekt</i>	-6	+4			
<i>Genomsnittlig könsskillnad</i>			-10		
Konsumtion av offentlig service					
Låg	60	66	-6	165	312
Mellan	48	60	-12	204	225
Hög	34	50	-16	148	106
<i>Genomsnittlig effekt</i>	+26	+16			
<i>Genomsnittlig könsskillnad</i>			-11		

gisk position mycket stor betydelse, både bland kvinnor och bland män, för vilken åsikt man har om den offentliga sektorns storlek.

När det gäller partisympati kvarstår skillnaden mellan kvinnors och mäns åsikt om den offentliga sektorns storlek inom samtliga partier, men variationerna är stora. En viss reduktion av den bivariata könsskillnaden finns bland dem som sympatiserar med vänsterpartiet, socialdemokraterna, miljöpartiet eller ny demokrati. Med undantag för nyd är detta de partier som allmänt anses försvara den offentliga sektorn. Bland folkpartiets och kristdemokraternas sympatisörer är skillnaden oförändrad, medan åsiktsskillnaden mellan kvinnor och män som sympatiserar med centerpartiet eller moderaterna är 20 respektive 25 procentenheter, det vill säga en betydligt *större* könsskillnad än den bivariata. Moderata samlingspartiet är också det parti som har en tydlig övervikt män bland sina sympatisörer, och som ivrigast förordar en nedskärning av den offentliga sektorn. Den genomsnittliga könsskillnaden vid kontroll för partisympati är densamma som vid kontroll för subjektiv vänster-högerposition, 12 procentenheter, och innebär att det bivariata sambandet inte påverkas av kontroll för partisympati. Liksom för den andra "politiska" kontrollvariabeln - ideologisk position - finns en stark effekt på åsikten om den offentliga sektorn i sig, och denna effekt är starkare bland män än bland kvinnor.

Anställningssektor har stor betydelse för skillnaden mellan kvinnors och mäns åsikt om den offentliga sektorn. Den genomsnittliga könsskillnaden reduceras till 6 procentenheter, alltså en halvering av den bivariata skillnaden. Allra störst är reduktionen bland dem som är kommunalt anställda. I denna grupp svarar endast 2 procentenheter fler män än kvinnor att de är positiva till en minskning av den offentliga sektorn. Att betydligt fler kvinnor än män är kommunalt anställda är därmed en viktig förklaring till könsskillnaden i synen på den offentliga sektorns storlek. Om man är offentligt eller privat anställd har också betydelse för vilken åsikt man har om den offentliga sektorn. Liksom när det gällde ideologisk position och partisympati har anställningssektor något större betydelse för mäns åsikt om den offentliga sektorn än för kvinnors åsikt.

Huruvida man har barn eller ej har ingen större effekt för vad man anser om den offentliga sektorns storlek. Den genomsnittliga könsskillnaden

är 10 procentenheter - en blygsam reduktion med 3 procentenheter. Däremot uppvisar kontrollen för om intervjupersonen har barn eller ej ett intressant mönster. Kvinnor som har barn är mindre positiva till att minska den offentliga sektorn än vad kvinnor utan barn är. Detta är knappast förvånande då en inte oväsentlig del av den offentliga sektorns verksamhet handlar om barnomsorg, stöd till barnfamiljer och utbildning. Däremot är män som har barn *mer* positiva till att minska den offentliga sektorn än vad män utan barn är. Detta innebär vidare att skillnaden mellan kvinnors och mäns åsikt om den offentliga sektorns storlek är dubbelt så stor bland dem med barn som bland dem utan barn.

Den sista av de fem kontrollvariablerna, konsumtion av offentlig service, har ingen större genomsnittlig effekt på åsiktsskillnaden mellan kvinnor och män. Reduktionen av det bivariata sambandet är endast 2 procentenheter. Däremot uppvisar graden av konsumtion ett tydligt linjärt samband med åsiktsskillnaden. Bland dem med låg konsumtion av offentlig service är endast 6 procentenheter fler män än kvinnor positiva till att minska den offentliga sektorn. Bland de högkonsumerande är skillnaden 16 procentenheter. Detta visar sig också genom att graden av konsumtion av offentlig service har större effekt för kvinnors åsikt om den offentliga sektorn än för mäns. Kanske är det så att kvinnor upplever sittbehov av offentlig service som mer centralt än vad män gör. Då en betydligt större andel av kvinnorna än av männen tillhör den högkonsumerande gruppen (29 procent av kvinnorna mot 16 procent av männen) är slutsatsen att graden av konsumtion av offentlig service har stor betydelse för att kvinnor och män har olika åsikter om den offentliga sektorns storlek.

* * *

Av de två perspektiv som diskuterats som förklaringar till varför kvinnor är mer positiva till den offentliga sektorn än män - det ideologiska och det egennyttiga - är det tydligt att den främsta förklaringen står att finna i det sistnämnda. Det ideologiska perspektivet förklarar *vilken åsikt* en person har om den offentliga sektorn, men har inte mycket att erbjuda den som försöker förklara *könsskillnader i åsikten*. För detta ändamål är det perspektiv som tar fasta på egennyttan betydligt bättre. Att kvinnor som grupp är mer positiva till den offentliga sektorn än män

beror på att kvinnor i sin vardag är mer beroende av den än vad män är - och oftare dubbelt beroende. När det gäller den första sidan av beroendet -som anställd - har det ungefär samma effekt på både kvinnors och mäns åsikt om den offentliga sektorns storlek. När det gäller den andra sidan av beroendet - som konsument - har det en betydligt större betydelse för kvinnors åsikt än för mäns. Eftersom betydligt fler kvinnor än män är dubbelt beroende av den offentliga sektorn, är det här vi kan finna förklaringen till att kvinnor i högre utsträckning än män försvarar den offentliga sektorn.

Noter

- 1 Två citat som belyser denna uppfattning: "Kön är i mycket liten grad en differentierande faktor när det gäller politisk åsiktsbildning i Sverige" (Holmberg, S. och Esaiasson, P. *De folkovalda* (1988:150). "Kvinnor tenderar att ha mindre åsikter än män - framförallt i ekonomiskt och ideologiskt orienterade vänster-högerfrågor. Men de kvinnor som har åsikter tenderar att uppvisa i huvudsak samma åsiktsfördelningar som männen." (Holmberg, S. i *Väljare i förändring* (1984:176.)
- 2 Se t.ex Holmberg, S. och Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige* s38, Bennulf, M. (1991) 'Väljarnas viktigaste frågor 1968-1990' i Holmberg, S. och Weibull, L. *Politiska opinioner* s45.
- 3 Frågans formulering är: "Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i EG?" Svartalternativen är "I huvudsak för ett svenskt medlemskap i EG", "I huvudsak emot ett svenskt medlemskap i EG" och "Har ingen bestämd åsikt i frågan".
- 4 För detta påstående finns endast fyra svarsalternativ: "Instämmer helt", "Instämmer i stort sett", "I stort sett motsatt åsikt" och "Helt motsatt åsikt".
- 5 För en analys av könsskillnader i inställningen till kärnkraft, se Oskarson, M. (1991): *Kvinnor, män och kärnkraft*, även Holmberg, S. och Asp, K. (1984): *Kampen om kärnkraften*.
- 6 Se t ex Holmberg, S. och Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige* s259-273.
- 7 Lennart Nilsson diskuterar opinionsförändringen mellan 1989 och 1990 i synen på den offentliga sektorn i uppsatsen 'Den offentliga sektorn ifrågasatt' i Holmberg, S. och Weibull, L. (1991) *Politiska opinioner* och i en uppsats i denna skrift.
- 8 Hernes, H. (1987) *Welfare State and Women Power* kapitel 2 s 31-49.
- 9 Se t.ex Oskarson, M. 'klassröstning på reträtt' i Gilljam, M. och Holmberg, S. (1990) *Rött blått grönt. En bok om 1988 års riksdagsval* s.241.

- 10 I frågan ombuds intervjupersonerna att placera sin ideologiska position på en skala från 1: klart till vänster till 5:klart till höger.
- 11 Konsumtion av offentlig service mäts här med hjälp av en fråga om vilka olika former av offentlig service som intervjupersonen utnyttjar. Följande svarsalternativ har lagts till grund för ett additivt index: äldreomsorg, vårdcentral, kollektivtrafik, sjukhusvård, bibliotek, barnomsorg, idrottsanläggning, skola, barnvårdscentral och bostadsförmedling. Utnyttjande av 0 - 2 former av offentlig service har klassificerats som ett lågt utnyttjande (43 procent av de som besvarat frågan), 3 - 4 former som ett medelutnyttjande (36 procent) och 5-10 former som ett högt utnyttjande av offentlig service (21 procent av de som besvarat frågan).
- 12 En liknande uppläggning presenteras av Mikael Gilljam och Lennart Nilsson i uppsatsen 'Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn - två förklaringsansatser.' (1985). I sin analys av attityder till den offentliga sektorn urskiljer de egenintresse (konsument, skattebetalare, anställd) och allmänintresse (köns-tillhörighet, vänster-högerinställning).
- 13 Se t.ex Holmberg, S. och Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige* s 191-198, Oskarson, M. i Gilljam, M. och Holmberg, S. (1990) *Rött blått grönt. En bok om 1988 års val* s.231-240

Litteratur

- Bennulf, M. (1991) 'Väljarnas viktigaste frågor' i Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Politiska opinioner*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen, SOM-rapport 6.
- Gilljam, M. och Nilsson, L. (1985) 'Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn - två förklaringsansatser.' *Statsvetenskaplig tidskrift* nr 2.
- Hernes, H.M. (1987) *Welfare State and Women Power. Essays in State Feminism* Oslo: Norwegian University Press.
- Holmberg, S. och Asp, K. (1984) *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, S. och Esaiasson, P. (1988) *De folkovalda*. Stockholm: Bonniers.
- Holmberg, S. och Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.
- Nilsson, L. (1991) 'Den offentliga sektorn ifrågasatt' i Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Politiska opinioner*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen, SOM-rapport 6.
- Oskarson, M. (1990) 'Klassröstning på reträtt' i Gilljam, M. och Holmberg, S. (red) *Rött blått grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.
- Oskarson, M. (1991) *Kvinnor, män och kärnkraft* Stockholm: Statens kärnbränslenämnd.

FÖRBÄTTRAS ELLER FÖRSÄMTRAS MILJÖN I SVERIGE?

MARTIN BENNULF & SÖREN HOLMBERG

Rubrikens fråga besvaras med försämras av de flesta svenskar. I 1991 års SOM-undersökning frågade vi: "Allmänt sett, hur har enligt Din mening miljön i Sverige förändrats under de senaste tio åren?" En majoritet ansåg att miljön försämrats (57 procent) medan endast 22 procent tyckte att den blivit bättre. Realismen i omdömena kan naturligtvis diskuteras. Sanningen är väl att miljön förbättrats på vissa områden samtidigt som den blivit sämre på andra. En sammanvägning av det positiva och det negativa kan vara svår att göra till och med för experter (jfr Briblecombe och Pfister, 1990; Lundqvist, 1991; Sundqvist, 1991).

Men sanning och realism är inte vårt huvudproblem i detta sammanhang. Det mest intressanta är istället svenska folkets subjektiva uppfattning - hur de bedömer utvecklingen på miljöområdet. Två frågor är av speciellt intresse. Den första gäller miljöbedömningarna i sig och om det finns några åsiktsskillnader mellan olika samhällsgrupper. Frågan är i vad mån människors bedömningar av miljöutvecklingen är strukturerade av olika sociala och politiska faktorer.

Fråga nummer två vänder på perspektivet. Miljöbedömningen är nu inte längre den beroende variabeln - det som skall förklaras. Istället betraktar vi den som en oberoende variabel, dvs något som potentiellt påverkar andra fenomen, som t ex åsikter i miljöfrågor eller konkret miljöbeteende. Den teoretiska frågeställningen är vilken roll människors verklighetsbedömningar spelar för åsiktsbildning och beteende på miljöområdet.

Vi kommer att analysera en modell som omfattar tre ingredienser som alltid bör vara med i en individuell åsiktsbildningsmodell. De ingredienserna är människors målönkemål, människors verklighetsbedömningar och människors viktighetsuppfattningar. En fullständig modell bör naturligtvis omfatta ytterligare faktorer, som t ex människors verklighetsuppfattningar (kognitioner). Men en sådan mer fullständig modell tvingas vi avstå ifrån eftersom vi inte har några fullgoda mått på människors miljökänedom i SOM-undersökningarna.

Målönkemålen, som också kan benämnas värderingar eller ideologier, har vi operationaliserat med hjälp av en fråga om i vad mån man är positiv till att "satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt". Viktighetsuppfattningen som är besläktad med intensitetsdimensionen har mätts med en öppen enkätfråga där undersökningsspersonerna fick ange "vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag?"

Bedömningar av miljöutvecklingen

Vi börjar analysen med den mer handfasta första frågeställningen om vilka bakgrundsfaktorer det är som strukturerar människors bedömningar av miljöutvecklingen. Resultaten i tabell 1 visar att det finns åsiktsskillnader mellan olika grupper även om en negativ bedömning överväger i alla läger.

Den enda av de undersökta socioekonomiska variablerna i tabell 1 som inte uppvisar något samband med människors bedömningar av miljöutvecklingen är utbildning. Den övervägande negativa bedömningen är lika omfattande oavsett utbildningsnivå. För övriga bakgrundsvariabler i tabell 1 är sambanden med miljöbedömningarna däremot klart iakttagbara. Kvinnor tenderar i större utsträckning än män att uppfatta att miljön försämrats (63 procent mot 53 procent). Yngre personer (63 procent) uppfattar också en miljöförsämring i större grad än äldre (51 procent). När det gäller stad-landdimensionen är åsiktsskillnaderna något mindre, men människor på landsbygden är mest negativa till miljöutvecklingen (62 procent) medan storstadsborna tenderar att vara minst bekymrade (56 procent). Arbetare och jordbrukare är de yrkesgrupper som i störst utsträckning uppfattar en negativ miljö-

Tabell 1. Svenska folkets uppfattning om huruvida miljön förbättrats eller försämrats under de senaste tio åren (procent).

fråga: "Allmänt sett, hur har enligt Din mening miljön i Sverige förändrats under de senaste tio åren. Har miljön ...?"

egenskap	förbättrats mycket	förbättrats något	förblivit ungefär den samma	försämrats något	försämrats mycket	vet ej	summa procent	antal personer	balansmått: förbättrats minus försämrats	eta
<i>kön</i>										0,14
man	4	23	18	34	19	2	100	813	-26	
kvinnor	1	17	14	35	28	5	100	757	-45	
<i>ålder</i>										0,10
15-30	3	12	19	40	23	3	100	435	-48	
31-60	2	22	15	33	25	3	100	798	-34	
61-75	4	25	16	30	21	4	100	333	-22	
<i>bostadsort</i>										0,06
ren landsbygd	4	15	15	38	24	4	100	306	-43	
mindre tätort	2	20	17	34	23	4	100	582	-35	
stad	2	21	17	34	24	2	100	481	-35	
Sthlm/Gbg/ Malmö	4	22	16	32	24	2	100	178	-30	
<i>utbildning</i>										0,02
låg	3	20	17	32	25	3	100	643	-35	
medelhög	2	19	17	35	23	4	100	424	-37	
hög	3	21	15	37	22	2	100	469	-35	
<i>yrkesgrupp</i>										0,10
arbetare	2	18	16	35	26	3	100	669	-41	
tjänstemän	3	25	16	33	21	2	100	556	-26	
jordbrukare	3	15	18	44	18	2	100	39	-44	
företagare	3	18	25	30	23	1	100	109	-32	
<i>nyhetsmedia exponering</i>										0,10
låg	2	13	19	38	23	5	100	330	-46	
medelhög	2	21	15	36	24	2	100	757	-37	
hög	3	25	18	32	18	4	100	238	-22	
<i>partisynpati</i>										0,17
v	2	12	15	40	28	3	100	65	-54	
s	2	25	13	36	22	2	100	446	-31	
c	1	20	17	31	30	1	100	102	-40	
fp	2	24	17	40	17	0	100	127	-31	
m	4	23	22	36	15	2	100	303	-24	
mp	0	8	8	42	40	2	100	50	-74	
nyd	4	15	24	32	24	1	100	102	-37	
inget parti	4	15	15	26	28	12	100	261	-35	
<i>samtliga</i>	2	20	16	34	23	3	100	1573	-35	

Kommentar: Låg utbildning har definierats som endast obligatorisk skolgång. Medelhög utbildning innefattar yrkesskolor och 2-årigt gymnasium, medan hög utbildning innebär 3-årigt gymnasium eller universitetsutbildning. Yrkesgruppsindelningen bygger på en subjektiv fråga om vilken yrkesgrupp svarspersonerna hör eller hörde till. Nyhetsmediaexponeringsmättet bygger på en serie frågor om frekvensen i lyssnandet på Dagens Eko respektive tittandet på Aktuellt och Rapport samt regelbundenheten i läsandet av en morgontidning.

utveckling (61 respektive 62 procent). Företagare (53 procent) och tjänstemän (54 procent) ser en miljööförsämring i något mindre utsträckning.

De socioekonomiska variabelernas betydelse som struktureringsfaktorer för människors bedömningar av miljöutvecklingen skall dock inte överdrivas. Åsiktsskillnader på fem-tio procentenheter är inte speciellt stora i sådana här sammanhang. Sammantaget förklarar de fem bakgrundsvariablerna kön, ålder, bostadsort, utbildning och yrkesgrupp inte mer än 4 procent av variansen i undersökningspersonernas uppfattningar om miljöförändringen.

Det partipolitiska sambandet är något starkare ($\eta^2=0,17$). Mest negativa till hur miljön har förändrats är sympatisörer till mp (82 procent försämrats) och v (68 procent) medan anhängare till m är minst negativa (51 procent försämrats). Sympatisörer till s, c och fp tenderar att befinna sig däremellan med 58, 61 respektive 57 procent som uppfattar att miljön blivit sämre. Inte heller ny demokratis anhängare skiljer ut sig när det gäller bedömningen av miljöutvecklingen (56 procent försämrats).

Partipolitiska kopplingar i all ära, men det mest intressanta resultatet i tabell 1 är trots allt sambandet mellan människors miljöbedömningar och graden av exponering för seriösa nyhetsmedia. Det visar sig att personer som i störst utsträckning tar del av innehållet i Dagens Eko, Rapport, Aktuellt och någon morgontidning också är de som i minst utsträckning uppfattar att miljön blivit sämre (50 procent försämrats). Motsvarande resultat bland människor som exponerar sig minst för nyhetsmedia är 61 procent försämrats (jfr Asp, 1986).

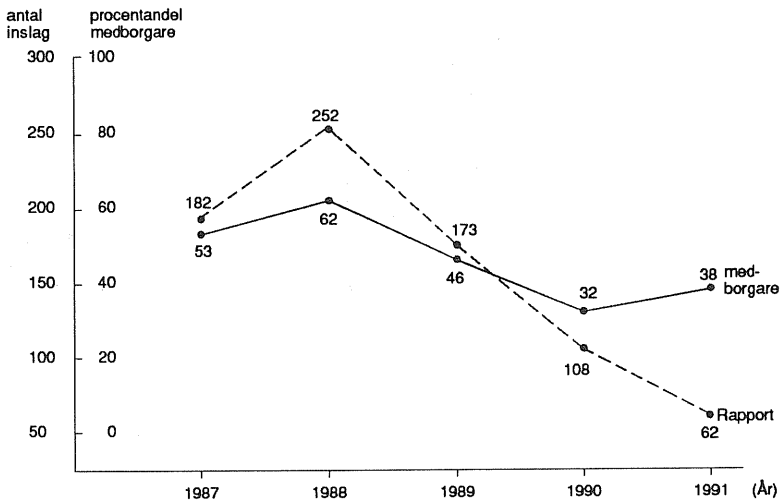
Bakgrunden till sambandet skall inte analyseras i detta sammanhang. Så mycket är dock klart att en ingående studie av hur massmedierna skildrat de senare årens miljöutveckling vore mycket intressant. Kanske har inte den negativa bilden varit så massiv som debatten givit ett intryck av.

Ett visst underlag för funderingar kring frågor av detta slag ger resultaten i figur 1. De visar hur uppmärksamheten för miljöfrågor varierat i massmedia och bland vanligt folk sedan 1987. Mediamätningarna gäller förekomsten av miljöämnen i Rapportsändning-

arna. Om innehållet gav en positiv eller negativ bild av miljöutvecklingen kan dock inte utläsas av analysen. Uppmärksamheten för miljön i den allmänna opinionen har vi mätt med hjälp av SOM-studiernas öppna fråga om viktiga samhällsfrågor (se även Bennulf, 1989; Djerf, 1989).

Figur 1. Miljöopinionen 1987-1991. Antalet inslag om miljö i Rapport och andelen medborgare som anser att miljö är en viktig samhällsfråga (antal inslag respektive procent).

Kommentar: Antalet inslag om miljö i Rapport under 1980-talet analyseras av Djerf (1989). Siffrorna för 1989-1991 har tillhandahållits av Kent Asp och Per Hedberg vid Göteborgs universitet. Medborgarsiffrorna är hämtade från SOM-undersökningen för respektive år och visar andelen medborgare som angett miljön som en viktig samhällsfråga på en öppen intervjufråga. Samtliga personer som har besvarat SOM-enkäterna utgör procentbas. Följsamheten mellan de båda kurvorna är iögonfallande. Folk och media uppmärksammade miljöfrågor mest i slutet av 1980-talet. Valåret 1988 framstår som ett exceptionellt miljöår. Därefter har intresset minskat, men med en viss uppgång mellan 1990 och 1991 bland medborgarna.

Uppgången bland väljarna har ett samband med en viss opinionsvägning åt det gröna hållet. Mellan 1990 och 1991 blev opinionen något mera grön även enligt andra indikatorer. Andelen personer som

tycker det är ett ganska eller mycket bra förslag att satsa på ett miljövänligt samhälle ökade t ex från 48 till 54 procent enligt SOM-mätningarna. Också andelen personer som tycker det är ett ganska eller mycket bra förslag att stoppa privatbilismen i innerstäderna ökade från 45 till 53 procent.

Verklighetsbedömningar och miljöåsikter

Hur olika samhällsgrupper bedömer miljöutvecklingen har naturligtvis ett deskriptivt värde, men det mest intressanta är vilken roll människors verklighetsbedömningar spelar för åsikter och beteende på miljöområdet. Den som förväntat sig starka och entydiga samband kommer att bli besviken på resultaten. Analysutfallen i tabellerna 2 och 3 visar på svaga till medelstarka samband beroende på vad vi studerar som beroende variabel.

Tabell 2. Sambandet mellan uppfattning av miljöns utveckling och gröna sakfrågor, parti sympati samt om miljöfrågan är en viktig samhällsfråga (korrelationskoefficienter).

	samband (r) med uppfattning om hur miljön utvecklats
kärnkraftsavveckling 2010	0,23
satsa på ett miljövänligt samhälle	0,20
privatbilism i innerstäderna	0,15
partisympati	0,14
miljöfrågan viktig samhällsfråga	0,14
miljömedvetet beteende	0,00*

Kommentar: Sambandsmättet är Pearsons r. Koefficienten märkt * är ej signifikant på 95 procentsnivån. Partisympativariabeln har kodats från minst till mest grönt parti. Bestämt utifrån sympatisörernas genomsnittliga svar på frågan om att satsa på ett miljövänligt samhälle. Rangordningen från mest till minst grönt blev mp, c, kds, v, s, fp, nyd, m. Om miljöfrågan ses som en viktig samhällsfråga eller ej har uppmätts med en öppen fråga om vilka tre samhällsfrågor som anses viktiga. Den analyserade variabeln har värdena

miljöfrågan nämnd eller inte nämnd. Det miljömedvetna beteendet uppmättes med en fråga om hur ofta man handlar miljömärkta varor, lämnar tidningar till pappersåtervinning, slänger uttjänta batterier på avsedd plats och slänger tomglas (som ej är returglas) i särskilda behållare i svarspersonens hushåll. De fyra beteendena har vägts samman till ett enkelt additivt index där varje beteende givits lika vikt.

Tabell 3. Betydelsen av ideologi, verklighetsbedömningar och viktighetsbedömningar för gröna åsikter, parti-sympati och miljövänligt beteende (regressionskoefficienter).

oberoende variabler	beroende variabel			
	kärnkraft	bilism i innerstäder	parti-sympati	miljö-beteende
ideologi/satsa på ett miljövänligt samhälle	0,31	0,33	0,24	0,15
verklighetsbedömning/miljöförbättring eller försämring	0,16	0,12	0,08	-0,03*
viktighetsuppfattning/miljöfrågan viktig samhällsfråga	0,04	0,04	0,06	0,04
andel förklarad varians (R ²)	0,15	0,13	0,14	0,05

Kommentar: Icke standardiserade regressionskoefficienter har använts. Samtliga variabler har kodats mellan 0 och 10. Koefficienten märkt * är ej signifikant på 95 procentsnivån. Se även kommentaren till tabell 2.

De bivariata korrelationsanalyserna visar på samband kring som mest 0,23 (r) för kopplingen mellan människors miljöbedömningar och åsikter om olika miljöfrågor. Formen på sambanden är dock de förväntade. Människor som uppfattar att miljön försämrats tenderar - jämfört med människor som uppfattar att miljön förbättrats - att vara mer negativa till kärnkraften, vara mer positiva till att satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt, vara emot privatbilism i innerstäderna och anse att miljön är ett viktigt samhällsproblem. De tenderar dessutom att sympatisera mer med de mest gröna partierna - miljöpartiet, vänsterpartiet och centerpartiet.

Ett samband som däremot inte finns, men som man kanske hade hoppats skulle finnas, är det mellan människors bedömningar av miljöutvecklingen och det personliga miljöbeteendet. Människor som uppfattar att miljön försämrats agerar inte mer miljövänligt än andra. Miljöbedömningen är inte relaterad till sådana beteenden som att handla miljömärkt, lämna tidningar till pappersåtervinning, eller att slänga batterier och tomglas miljösäkert.

De multivariata regressionsanalyserna i tabell 3 understryker ytterligare slutsatsen att människors verklighetsbedömningar när det gäller miljöutvecklingen inte har något samband med det personliga miljöbeteendet. Människors miljöideologi och i viss mån också viktighetsuppfattningar när det gäller miljö har ett samband med personligt miljöbeteende, men inte verklighetsbedömningarna av miljöutvecklingen (för en analys av miljöbeteende, se Bennulf och Gilljam, 1991).

Verklighetsbedömningarna av miljöförändringen har däremot ett självständigt samband med olika miljöåsikter och partisympati även sedan vi tagit hänsyn till sådana faktorer som miljöideologi och uppfattad viktighet när det gäller miljöfrågor. Miljöideologin - i vad mån man ville satsa på ett miljövänligt samhälle - var dock genomgående starkare relaterad till miljöåsikterna och partisympatierna än bedömningarna av miljöutvecklingen. Slutsatserna ändras inte om vi tar hänsyn till de svaga interaktionseffekter som förekom i något fall.

Verklighetsförankrade miljöåsikter

Det mest positiva resultatet av vår undersökning - både ur samhällelig och inomvetenskaplig synpunkt - är att människors verklighetsbedömningar när det gäller hur miljön utvecklats har ett självständigt samband med vilka åsikter de har i miljöfrågor. Åsikterna är inte utan verklighetsförankring - även om vi enbart talar om den subjektivt uppfattade verkligheten.

Det mest negativa är naturligtvis att de samband vi funnit oftast är förhållandevis svaga eller icke-existerande som när det gäller det personliga miljöbeteendet. En del av resultatet kan vi kanske skylla på bristfälliga mätningar. Opinionsstudier rymmer alltid ett inslag av mätosäkerhet.

En speciell begränsning i vår undersökning är att vårt centrala analysinstrumentet enbart gäller hur människor uppskattar att miljön förändrats, inte hur de absolut sett uppfattar graden av miljöförstöring. Tekniskt uttryckt har vi mätt subjektiva förändringsskattningar, men inte några nivåskattningar. Människor som i vår studie ansåg att miljön förbättrats kan i teorin ha gjort den bedömningen utifrån en låg nivå, dvs att miljön var mycket dålig från början. På samma sätt kan människor som uppfattade att miljön blivit bättre ha gjort det utifrån åsikten att miljön redan tidigare var relativt bra.

Den som tycker att våra resultat är bekymmersamma kan man hoppas på att en utvidgad undersökning som också tar hänsyn till människors verklighetsbedömningar när det gäller graden av allvarlighet i miljöproblemen skulle ge ett mer förhoppningsfullt utfall.

Litteratur

- Asp, K. (1986). *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademi-litteratur.
- Bennulf, M. (1989). "Miljöopinionen under åttiotalet." i Holmberg, S. och Weibull, L. *Åttioal. Svensk opinion i empirisk belysning*, SOM-rapport 4, Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen.
- Bennulf, M. och Gilljam, M. (1991). "Snacka går ju - men vem handlar miljövänligt?" i Weibull, L. och Holmberg, S. (red.) *Åsikter om massmedier och samhälle*, SOM-rapport 7, Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen.
- Briblecombe, P. och Pfister, C. (1990). (eds.) *The Silent Countdown. Essays in European Environmental History*. Berlin: Springer-Verlag.
- Djerf, M. (1989). *Miljövalet. Mediernas dagordning i valet 1988*. Uppsats presenterad vid IX:e Nordiska konferensen för masskommunikationsforskning i Borgholm 890820-890823.
- Lundqvist, L. J. (1991) *Kommunal miljövärdssamverkan*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Sundqvist, G. (1991). *Vetenskapen och miljöproblemen - en expertsociologisk studie*. Göteborg: Sociologiska institutionen.

KÄRNKRAFTEN - ETT SEGLIVAT STRIDSÄPPLE

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsopinionen svänger igen. Kärnkraftsmotståndarna, som tappat mark ända sedan Tjernobylyolyckan 1986, har blivit fler under det senaste året. Enligt Sifos mätningar började omsvängningen under våren 1991 för att sedan förstärkas under hösten. Tendensen är den samma i SOM-undersökningarna. Andelen människor som vill avveckla kärnkraften år 2010 eller tidigare har ökat 1991 jämfört med 1990. Förändringen är dock begränsad - en ökning av andelen kärnkraftsmotståndare med fyra procentenheter. Kärnkraftsmotståndarna är emellertid fortfarande klart färre än kärnkraftsanhängarna och de är fortfarande klart färre än de var 1989 och 1988.

Den troligaste orsaken till att kärnkraftsmotståndet förstärkts något under 1991 är alla avslöjanden om hur osäker kärnkraften visat sig vara i Östeuropa. Anders Pechan vid kärnkraftsindustrins analysgrupp KSU (Kärnkraft Säkerhet Utbildning) har i en intressant debet- och kreditstudie visat på en stor övervikt för kärnkraftsnegativa händelser och informationer under 1991, varav en stor del emanerade från Östeuropa. Kanske kan vi precis som när det gällde de kortvariga Harrisburg- och Tjernobyleffekterna tala om en övergående östkärnkraftseffekt, vilket naturligtvis förutsätter att den visar sig vara övergående.

Tabell 1. Avvecklingsopinionen enligt SOM-studierna (procent)

Fråga: "År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?"

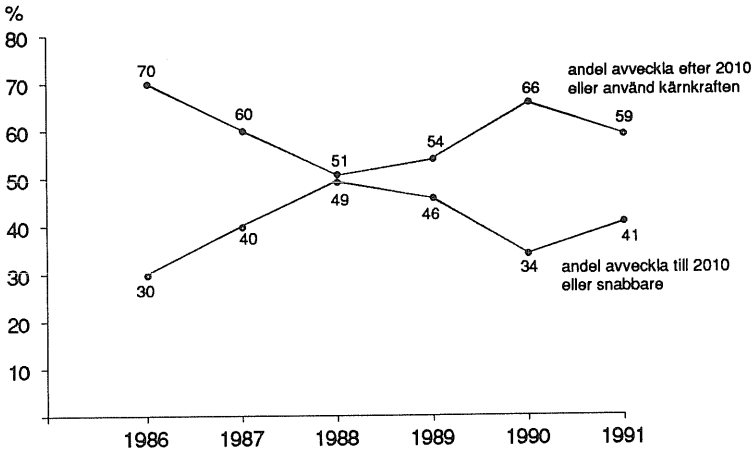
Kärnkraftsåsikt	SOM86	SOM87	SOM88	SOM89	SOM90	SOM91
Stoppa kärnkraften omedelbart	15	8	6	6	5	5
Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010	26	17	15	12	7	9
Avveckla till år 2010	27	27	21	23	17	19
Avveckla kärnkraften, men inte så snabbt som till år 2010	16	19	24	24	28	24
Använd kärnkraften, avveckla den inte	13	16	20	24	27	25
Ingen bestämd åsikt, vet ej	3	13	14	11	16	18
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582	1573
andel avveckla till 2010 eller snabbare	68	52	42	41	29	33
andel avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften	29	35	44	48	55	49

Kommentar: Något explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt" fanns inte med i enkätfrågan 1986.

En annan omständighet som också talar för att kärnkraftsmotståndarnas sentida ökning kan vara ett tillfälligt fenomen är den långsiktiga opinionstrenden i kärnkraftsfrågan. Den längsta mätserien vi har tillgång till när det gäller kärnkraftsopinionen visar nämligen på ett långsamt minskande kärnkraftsmotstånd i Sverige. Mätserien har samlats in inom ramen för valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och bygger på en enkel självklassificeringsfråga - om man uppfattar sig som för eller mot kärnkraften.

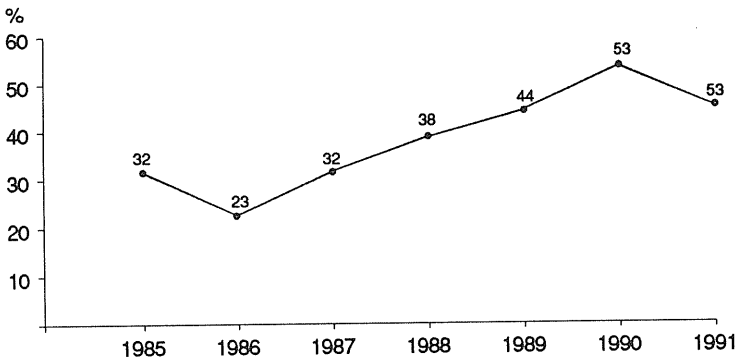

Figur 1. Avvecklingsopinionen 1986-1990 enligt SOM-mätningarna (procent)

Kommentar: Intervjufrågans formulering redovisas i tabell 1. Undersökningens personer utan åsikt i frågan är ej medtagna i analysen.

Figur 2. Andel människor som tycker det är ett bra förslag att använda kärnkraften efter 2010 (procent).

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data från åren 1986-1991 och på resultat från valundersökningen 1985. Samtliga intervju personer (inkl. vet ej) ingår i procentbasen. Påstående frågan löd "Behålla kärnkraften även efter år 2010" med mycket bra förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag som svarsalternativ.

En viktig omständighet som talar för att vi har att göra med en kortsiktig östkärnkraftseffekt är att andelen svenskar som tror på att kärnkraften kommer att vara avvecklad år 2010 inte har ökat - den har tvärtom fortsatt att minska. Hela 85 procent av undersökningspersonerna i SOM-undersökningen 1991 trodde inte på någon kärnkrafts-avveckling 2010.

Tabell 2. Tro om avveckling år 2010 (procent)

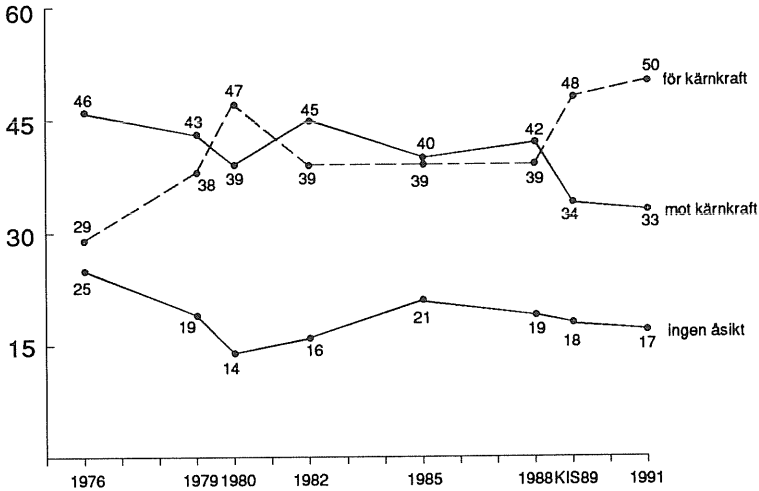
Fråga: "Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?"

Kärnkraftsåsikt	SOM86	SOM87	SOM88	SOM89	SOM90	SOM91
ja, absolut	7	5	3	2	3	1
ja, troligen	27	26	24	21	11	10
nej, troligen inte	57	60	64	68	70	70
nej, absolut inte	7	7	6	7	13	15
vet inte/vill ej svara	2	2	3	2	3	4
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582	1573
övertikt nej	+30	+36	+43	+52	+69	+74

Vad som menas med för respektive mot kärnkraft kan naturligtvis variera, men vi vet från tidigare studier att det föreligger ett starkt samband mellan den subjektiva självklassificeringsfrågan och olika mer konkreta frågor om kärnkraftspolitik. Vid folkomröstningen 1980 klassificerade sig t ex 91 procent av linje 1-väljarna och 75 procent av linje 2-väljarna som för kärnkraften medan 87 procent av linje 3-väljarna angav att de var mot kärnkraften. I slutet av 1980-talet var den enkla för/mot-uppdelningen fortfarande relevant, men skiljelinjen gick något annorlunda. Nu var det människor som ville avveckla kärnkraften till 2010 eller snabbare som tenderade att definiera sig som mot kärnkraften (66 resp 94 procent) medan de som ville använda kärnkraften eller avveckla den senare än 2010 hade en tendens att uppfatta sig själva som för kärnkraften (95 resp 64 procent). Resultaten bygger på material från 1980 års folkomröstningsundersökning och från valundersökningen 1988 (se Holmberg 1989).

Figur 3. För eller emot kärnkraft 1976-1991 (procent)

Fråga; "Det finns olika uppfattningar om kärnkraften som energikälla. Vilken är Din inställning? Är Du i huvudsak för eller emot kärnkraften eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?"

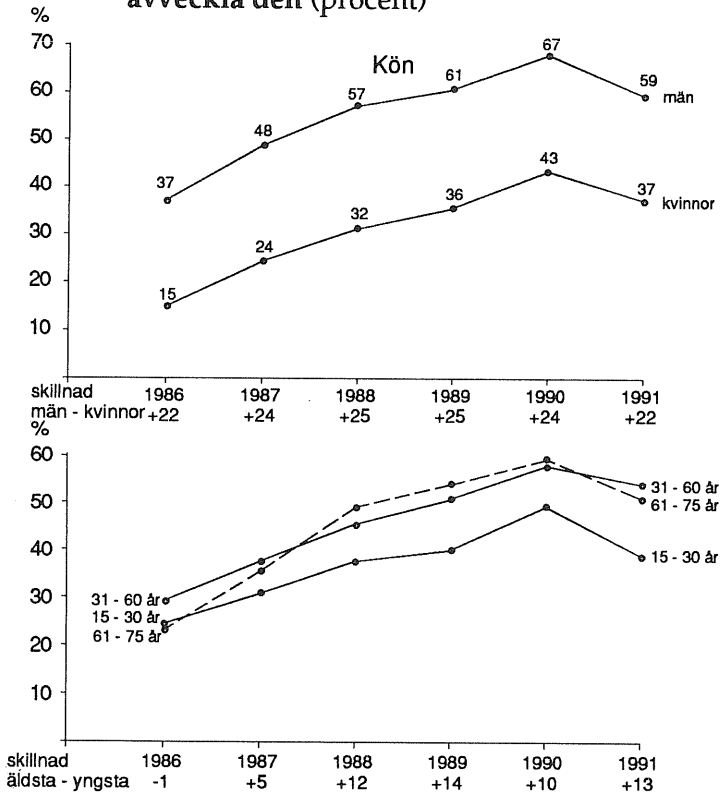

Anmärkning: Resultaten för åren 1979-1991 är hämtade från valundersökningarna. 1976 års resultat kommer från en Sifo-undersökning som genomfördes i samarbete med Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg (se Holmberg, Westerståhl, Branzén *Väljarna och kärnkraften* (1977)). Studien 1989 genomfördes av projektet *Kärnkraften i samhället* under ledning av Kent Asp och Sören Holmberg. Intervjufrågan innehöll åren 1979-1985, specifikationen "... För eller emot att kärnkraften *utnyttjas som energikälla*".

Mätserien omfattar riksdagsvalen 1976-1991, folkomröstningen 1980 och en separat studie hösten 1989, sammanlagt åtta mätningar. Bland dessa åtta undersökningar är den från 1991 den som uppvisar den mest kärnkraftspositiva opinionen - 50 procent för kärnkraft jämfört med 33 procent mot. Motsvarande resultat 1976 var endast 29 procent för kärnkraft mot hela 46 emot. Så sent som vid valet 1988 vägde det relativt jämnt mellan de båda kärnkraftslägren - 42 procent mot jämfört med 39 procent för. Den långsiktiga trenden är klart stigande för kärnkraftsanshängarna (från 29 procent 1976 till 50 procent 1991) och lika klart minskande för kärnkraftsmotståndarna (från 46 procent 1976 till 33 procent 1991).

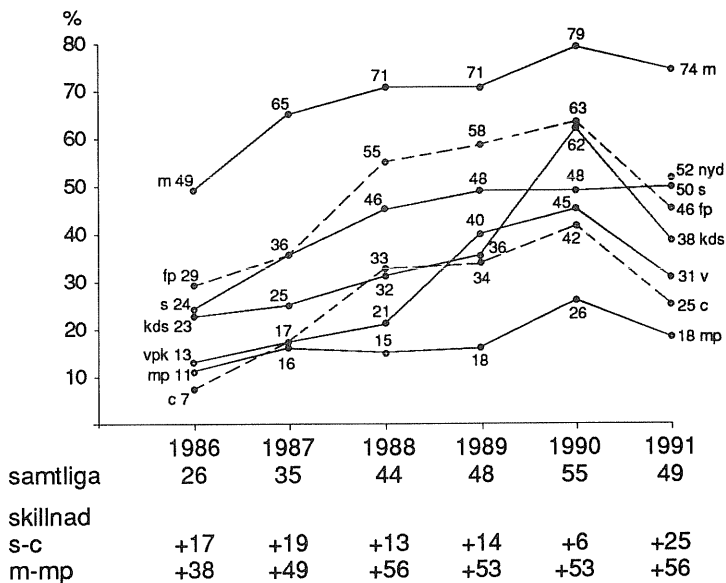
Resultaten i figurerna 4-5 visar att de senaste årens opinionssvängningar inte påverkat den grundläggande strukturen i kärnkraftsopinionen. Kopplingen mellan människors kärnkraftsåsikter och sådana faktorer som ålder, kön och partisympatier har i huvudsak sett likadant ut genom alla år oavsett om kärnkraftsmotståndet ökat eller minskat.

Figur4. Andel kärnkraftsanhängare 1986-1990 efter kön och ålder: Kärnkraftsanhängare har definierats som personer som vill avveckla kärnkraften långsammare än till 2010 eller som vill använda kärnkraften, ej avveckla den (procent)

Kommentar: Frågan om kärnkraftsåsikterna i SOM86 innehöll inget explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt", vilket frågan om kärnkraftsåsikterna gjorde i de senare SOM-studierna. Därför har resultaten för SOM86 justerats proportionellt under antagande av en "ingen bestämd åsikt-andel" som motsvarar den som erhöles i SOM87. De okorrigerade resultaten i SOM86 var som följer: 61-75 år 26 procent, 31-60 år 32 procent, 15-30 år 27 procent, män 41 procent och kvinnor 17 procent. Samtliga svarpersoner ingår i procentbasen.

Figur 5. Andel kärnkraftsanhängare 1986-1991 bland partiernas sympatisörer (procent).

Kommentar: Analysen bygger på samma material som i figur 4. Resultaten för SOM86 har korrigerats för frånvaron av ett "ingen åsikt alternativ". De okorrigerade resultaten är v 15%, s 27%, c 8%, m 54%, kds 26% och mp 12%.

Kvinnor och yngre personer är fortfarande mest negativa till kärnkraften, precis som de varit ända sedan frågan politiserades på 1970-talet. Åsiktskillnaden mellan män och kvinnor har varit förhållandevis stabil genom åren. Under perioden 1986-1991 har den hållit sig kring 25 procentenheter, dvs andelen kärnkraftsanhängare har varit cirka 25 procentenheter fler bland män än bland kvinnor.

Åsiktskillnaderna mellan olika åldersgrupper har alltid varit mindre men ökat något under senare år. I SOM-undersökningen 1991 var andelen kärnkraftsanhängare endast 38 procent bland de yngsta (15-30 år) mot 51 procent bland de äldsta (61-75 år) - en skillnad på 13 procentenheter.

De partipolitiska opinionsdifferenserna i kärnkraftsfrågan har alltid varit klart större än motsvarande skillnader mellan män och kvinnor eller olika åldersgrupper. Den sanningen gällde fortfarande 1991. Skillnaden mellan exempelvis m- och mp-anhängares kärnkraftsåsikter eller mellan s- och c-anhängares var minst lika stor eller t o m något större 1991 jämfört med läget under 1980-talets sista år. Andelen kärnkraftsanhängare var 74 procent bland moderata sympatisörer i SOM91 mot endast 18 procent bland mp-anhängarna - en skillnad på hela 56 procent-enheter. Motsvarande siffror var 50 respektive 25 procent bland s- och c-sympatisörer - en skillnad på 25 enheter.

Kärnkraftsfrågan är m a o inte på väg att hastigt avpolitiseras på väljarnivå. Åsiktskillnaderna mellan olika väljargrupper är fortfarande ungefär lika stora som de var på 1970-talet, även om en viss minskning kan iakttas (Holmberg 1991). Åsiktskillnaderna mellan t ex s- och c-väljares kärnkraftsåsikter har utvecklats på följande sätt i valundersökningarna: c-väljarna mer kärnkraftsnegativa med 40 procentenheter 1976, med 45 1979, med 48 1980, med 36 1982, med 32 1985, med 25 1988, med 32 1989 och med 32 1991.

En bivariat variansanalys med parti som oberoende variabel och kärnkraftsåsikt som beroende ger samma besked - partistruktureringen av kärnkraftsopinionen har minskat något i jämförelse med 1970-talet, men minskningen har inte inträffat under senare år. Nedgången i partipolitiseringsinträffade istället efter folkomröstningen i början av 1980-talet. Styrkan i sambandet mellan partitillhörighet och kärnkraftsåsikt har förändrats på följande sätt i valundersökningarna. Måttet är eta med sex partier (1976-1980), sju partier (1982-1989) respektive åtta partier (1991) definierande den oberoende variabeln: .45 1976, .45 1979, .49 1980, .40 1982, .37 1985, .42 1988, .43 1989 och .41 1991. Resultaten blir mycket likartade om vi begränsar analysen till de fem gamla partierna (v,s,c,fp,m). Eta-värdena från 1976 till 1991 blir i så fall: .45, .45, .49, .38, .34, .38, .38 och .37. Slutsatsen står sig - kärnkraftsopinionens partistrukturering har minskat något jämfört med läget under 1970-talet, men minskningen har inte skett under senare år. Den inträffade omedelbart efter folkomröstningen 1980.

Slutsatsen förstärks av att kopplingen mellan parti och kärnkraftsåsikt snarast blivit starkare, inte svagare, i SOM-undersökningarna åren

1986-1991. Eta-värdena för sambandet mellan partisympati och kärnkraftsåsikt har förändrats enligt följande i SOM-studierna sedan 1986: .33, .37, .38, .36, .39 och .40.

Ett partiresultat i figur 5 som har att göra med opinionsutvecklingen mellan 1990 och 1991 förtjänar en särskild kommentar, eftersom det eventuellt kan signalera en framtida förändring i kärnkraftens grad av partipolitisering. Det resultatet är opinionsförändringen för de socialdemokratiska sympatisörerna. Till skillnad från bland samtliga andra partiers anhängare ökade inte andelen kärnkraftsmotståndare bland s-anshängare mellan SOM90 och SOM91. Tvärtom kan vi iaktta en mindre ökning i andelen kärnkraftsförespråkare bland socialdemokraternas sympasörer, från 48 procent till 50.

Förändringen är självklart så liten att den kan vara en tillfällighet; statistiskt sett är den heller inte säkerställd. Ett stöd för att vi kan ha att göra med en statistisk tillfällighet är att någon motsvarande socialdemokratisk opinionsförändringen mot strömmen inte återfinns i Sifos kärnkraftsmätningar. I Sifo/KSUs studier 1990-1991 följer s-anshängarna den allmänna trenden mot ett något ökat motstånd mot kärnkraften.

Kärnkraftsfrågans ideologiska förankring har, precis som den partipolitiska och den sociala, varit stabil under senare år. Sett i ett något längre perspektiv har dock kärnkraftens ideologiska laddningar förskjutits. I kärnkraftskonfliktens barndom i mitten på 1970-talet återfanns en viss koppling mellan människors vänster-högerideologi och kärnkraftsåsikter. Sambandet var svagt (r kring .15), men visade att högeråsikter gick mer ihop med kärnkraftsmotstånd än vänsteråsikter.

Sedan dess har sambandet mellan kärnkraftsopinionen och vänster-högerdimensionen långsamt förändrats så att ideologisk vänsterposition kommit att förknippas med kärnkraftsmotstånd. Kopplingen är dock inte stark, som mest kring .20 (r) i valundersökningarna. Förändringen är emellertid så markant att det inte längre är självklart att tala om kärnkraften som en konfliktfråga helt på tvärs mot vänster-högerdimensionen, som man med ett visst berättigande kunde göra åren kring folkomröstningen om kärnkraften.

Korrelationen mellan människors kärnkraftsåsikter och självuppskattad vänster-högerposition har förändrats på följande sätt i valundersökningarna (negativ korrelation visar på ett samband mellan vänsterposition och kärnkraftsmotstånd, positiv korrelation på ett samband mellan högerposition och kärnkraftsmotstånd): 1976 +.15, 1979 -.01, 1982 -.04, 1985 -.09, 1988 - .18, 1989 -.20 och 1991 -.15. Den svaga med stadiga kopplingen mellan vänster och kärnkraftsmotstånd som funnits sedan 1980-talets mitt i valforskningsmaterialet återfinns också i SOM-studierna. Sambandet (r) mellan kärnkraftsåsikt (femgraderad skala) och subjektiv vänster-högerplacering har förändrats enligt följande mellan 1986 och 1991 i SOM-undersökningarna: -.13, -.13, -.21, -.26, -.27 och -.19.

Kärnkraftens koppling till den gröna dimensionen har alltid varit starkare än kopplingen till vänster-högerdimensionen. Och till skillnad från vad som är fallet när det gäller vänster-högeruppdelningen har kärnkraftens samband med den gröna dimensionen inte skiftat tecken. Kärnkraftsmotstånd och grönt har hela tiden haft ett samband med varandra. Styrkan på kopplingen är dock inte speciellt imponerande. Den har enbart hållit sig kring .30/.35 ända sedan folkomröstningen 1980. I SOM-undersökningen 1991 var korrelationen .33. Det mått på den gröna dimensionen vi använt är en fråga om i vilken utsträckning man vill "satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt".

Huvudresultaten av vår undersökning kan sammanfattas i fyra punkter. Kärnkraftsmotståndet har förstärkts något under 1991, men från en mycket låg utgångspunkt 1990. Andelen kärnkraftsmotståndare är lägre 1990-1991 än den någonsin varit i Sverige sedan kärnkraften politiserades i mitten på 1970-talet.

Kärnkraftsfrågans partipolitiska förankring är svagare idag än under åren kring folkomröstningsstriden 1980, men den har inte försvagats under senare år. Kärnkraften är fortfarande bland svenska väljare en av de stridsfrågor utanför vänster-höger konflikten som uppvisar de högsta sambanden mellan åsikt och parti.

En klar könsmotsättning har ända sedan 1970-talet varit ett av kärnkraftsfrågans utmärkande signum. Kvinnor har hela tiden varit

mer negativa till kärnkraft än män. Den motsättningen kvarstår med oförändrad styrka in i 1990-talet. Ålderskillnaden att yngre människor är mer tveksamma till kärnkraften än äldre kvarstår också oförändrad in i 1990-talet.

Kärnkraftens ideologiska förankring har heller inte förändrats av de senaste årens opinionssvängningar. Karaktären av en solitär stridsfråga har kärnkraften behållit. Människors kärnkraftsåsikter är fortfarande relativt svagt kopplade till både åsikterna på vänster-högerdimensionen och på den gröna dimensionen. Kärnkraftens opinionskoppling till den gröna dimensionen är dock starkare än till vänster-högerdimensionen. När det gäller vänster-högerdimensionen har det samband som etablerades i mitten av 1980-talet - att kärnkraftsmotstånd har ett samband med vänsterposition - permanentats.

Nittioalets kärnkraftsmotståndare tenderar som tidigare att luta åt det gröna hållet, men till skillnad från under folkomröstningsstriden då kärnkraftsmotståndarna var någorlunda jämnt spridda mellan vänster och höger, tenderar dagens kärnkraftsmotståndare att också luta något åt vänster.

Litteratur

- Holmberg, S. (1989). *Kärnkraftsopinionen*. I Holmberg, S. och Weibull, L. *Åttioatal*. SOM-rapport 4, Göteborgs universitet
- Holmberg, S. (1991). *The Impact of Party Nuclear Power Attitudes in Sweden*. Stockholm: Statens Kärnbränslenämnd
- Holmberg, S. och Asp, K. (1984) *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Liber.
- Pechan, A. (1991). *Opinionsläget för kärnkraften i Sverige, november 1991*. Analysgruppen vid KSU, Vallentuna
- Sifo/KSUs kärnkraftsmätningar 1990-91. Sifos pressmedelanden

KÄRNAVFALLS- HANTERING OCH SABOTAGERISK

PER HEDBERG

I Sverige har vi haft kärnkraft sedan 1972. Enligt planerna skall de tolv kärnkraftverk vi nu har i drift vara avvecklade år 2010. Kärnkraften har då alstrat cirka 8 000 ton använt kärnbränsle. Detta kärnavfall skall tas omhand och förvaras isolerat från människor och natur under mycket lång tid.

Enligt den metod som tagits fram av svensk kärnkraftsindustri (KBS 3-metoden) är det tänkt att slutförvaringen skall ske på 500 meters djup i detsvenska urberget. Det högaktiva bränsleavfallet innesluts i koppar-kapslar som nedsänks i ett slutförvaringutrymme. Därefter omges kapslarna med ett buffertmaterial innan förvaret tillsluts.

Var någonstans i Sverige ett kommande slutförvaringslager skall placeras har ännu inte bestämts. Men enligt Svensk kärnbränslehantering AB:s (SKB) planering skall tre kandidatplatser presenteras under 1992. På två av dessa platser startas detaljundersökningar 1996. Ett slutförvar börjar byggas på 2010-talet.

Redan idag förvaras använt kärnbränsle i Sverige. I Oskarshamn invigdes 1985 ett centralt mellanlager för använt kärnbränsle (CLAB). Till CLAB förs allt använt kärnbränsle från de svenska kärnkraftverken. Transporterna sker med det specialbyggda fartyget M/S Sigyn. Idag förvaras cirka 1 500 ton högaktivt kärnavfall i Oskarshamn. Avfallet förvaras i CLAB under cirka 40 år. Under denna period avklingar den kraftigaste strålningen (se t ex Schytt 1990, SKB 1989, SKB 1990, SKN 1992).

I kärnkraftsdebatten har avfallsfrågan spelat en relativt undanskymd roll under de senaste 12-13 åren. I kölvattnet från Harrisburg och Tjernobyloolyckorna har debatten mer kommit att handla om reaktor-säkerhet än om slutlig säker förvaring av kärnavfallet. Vid initieringen av kärnkraften som en politisk stridfråga i Sverige var det däremot kärnavfallsfrågan som stod i centrum. Det gjorde den under i stort sett hela 1970-talet. Om inte förr är det troligt att kärnavfallsfrågan åter blir föremål för politisk debatt när det är dags att avgöra var i Sverige ett slutligt lager för använt kärnbränsle skall förläggas (se t ex Holmberg och Asp 1984; Drottz-Sjöberg 1991; Hedberg 1991).

På de följande sidorna är avsikten att redovisa vilka riskbedömningar människor gör i frågan om svensk kärnavfallshantering. Frågeställningen avser särskilt människors bedömningar av risken för terroraktioner och sabotage mot hantering och transport av svenskt kärnavfall. Vi lever i en värld där sabotage och terrorism är en realitet. Detta har satt sina spår i den svenska kärnkraftsdebatten. I kärnkraftsmotståndarnas argumentering inför folkomröstningen 1980 oroade man sig t ex för vad plutonium på avvägar kunde ställa till med i terroryfte och för att de övervaknings- och kontrollsystem som skulle behövas för att skydda kärnkraften kunde leda till en polisstat. Frågan som skall behandlas här är vilka faktorer det är som i början av 1990-talet strukturerar svenska folkets riskuppfattning om terrorhotet mot anläggningar för hantering av kärnavfall eller mot transporter av kärnavfall.

Sedan 1986 har det i SOM-undersökningarna ställts en svit frågor där svarspersonerna fått bedöma olika typer av risker med kärnkraften. Det har gällt risker för kärnvapenspridning, risker för en större reaktorolycka, risker för att kärnkraften ger ökade miljöskador, risker för att kärnkraften leder till fler cancerfall eller ger upphov till ärftliga skador och risker vid hantering och slutförvaring av kärnavfallet. De svarande har för var och en av frågorna ombetts bedöma hur de upplever riskerna på en skala från 1 (mycket liten risk) till 10 (mycket stor risk). Frågorna ställdes för första gången i en undersökning som statsvetenskapliga institutionen i Göteborg genomförde i samband med folkomröstningen 1980. Vi har alltså ett mättillfälle drygt tio år tillbaka i tiden och möjlighet att följa förändringar i människors oro för kärnkraften under den senaste sexårsperioden. (se tabell 1).¹

Tabell 1. Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan 1980-1991 (medeltal)

Hur stor är risken för:	FOU 80	SOM 86	SOM 87	SOM 88	SOM 89	SOM 90	SOM 91
att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	6.2	6.8	6.5	5.8	5.7	5.5	5.9
att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt	-	6.1	6.1	5.9	5.7	5.2	5.4
att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer	5.3	5.6	5.0	4.4	4.3	3.9	4.4
fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften	5.1	5.2	4.7	4.3	4.1	3.7	4.2
att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten	4.8	5.2	4.6	4.3	4.2	3.7	4.3
en större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	4.8	4.8	4.4	3.9	3.9	3.5	3.7

Kommentar: Medeltalen kan variera mellan 1.0 (mycket liten risk) och 10.0 (mycket stor risk). Siffrorna för 1980 är hämtade från Sören Holmbergs och Kent Asps bok *Kampen om kärnkraften* s. 476.

Människors oro för risker förknippade med kärnkraften minskade mellan 1986 och 1990. Det gäller år från år och för samtliga risktyper. Men 1991 vände samtliga siffror uppåt igen. I samklang med ett ökat kärnkraftsmotstånd och en ökad oro för miljön i sin helhet tycks också människors ängslan för kärnkraften ha ökat (se Holmberg 1991; Holmberg 1992; Bennulf och Holmberg 1992).

I en analys omfattande åren 1986 to m 1989 har Sören Holmberg tidigare visat att hantering och slutförvaring av använt kärnbränsle är en fråga som väcker oro i den svenska befolkningen (Holmberg 1990). Detta är ett förhållande som består. Också två år senare bedömdes riskerna med hantering och slutförvaring tillsammans med riskerna för ökad kärnvapenspridning som de två största riskerna med kärnkraften.

Frågan om riskerna med hantering och slutförvaring av kärnavfall är allmänt formulerad. För att bättre förstå människors riskuppfattningar i kärnavfallsfrågan har därför sedan 1990 års SOM-undersökning tre mer preciserade frågor om kärnavfallet ställts till medborgarna. Vi har bitt de svarande bedöma riskerna för olyckor vid *transporter* av kärnavfall i Sverige, riskerna för olyckor vid *förvaring* av kärnavfall i Sverige samt riskerna för *sabotage eller terroraktiviteter* vid transporter eller förvaring av kärnavfall i Sverige (se tabell 2).

Tabell 2. Riskbedömningar i kärnkraftens avfallsfråga 1990 och 1991 (medeltal)

Hur stor är risken för:	SOM 90	SOM 91
att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt	5.2	5.4
olyckor vid transporter av kärnavfallet i Sverige	4.5	4.7
olyckor vid förvaring av kärnavfallet i Sverige	4.2	4.6
sabotage eller terroraktiviteter vid transporter eller förvaring av kärnavfallet i Sverige	4.6	5.1

Kommentar: Medeltalen kan variera mellan 1.0 (mycket liten risk) och 10.0 (mycket stor risk).

Den ökning vi fann i samtliga riskbedömningar av kärnkraften mellan 1990 och 1991 går även igen i när det gäller kärnavfall. Människors bedömningar av riskerna för olyckor vid transporter och förvaring av kärnavfall, och för sabotage eller terrorattentat var högre 1991 än året

innan. Riskbedömningen ökade med 0.2 enheter för transporter, 0.4 enheter för förvaring och 0.5 enheter för terroraktiviteter mot kärnavfall.

Att i en enskild händelse finna en förklaring till svenska folkets ökade oro för olyckor och sabotage inom kärnavfallsområdet låter sig knappast göras. Men sedan mättillfället 1990 har det i svenska massmedier bl a rapporterats om bristande säkerhet inom den östeuropeiska kärnindustrin, om planer på ett slutförvaringslager i Greifswald vid den tyska Östersjökusten och om att Sverige som EG-medlem kan komma att få lagra och slutförvara utländskt kärnavfall. Det är händelser som kan ha aktualiserat avfallsfrågan och möjligen bidragit till att öka oron bland medborgarna.

Av tabell 2 framgår också att bedömningen av de tre risktyperna i kärnavfallsfrågan är relativt likartad. Det gäller både 1990 och 1991. Men vid båda mättillfällena är det sabotage- och terrorhotet som svenska folket upplever som den allvarligaste risken med det använda kärnbränslet. Det är också oron för detta hot som ökat mest sedan 1990. Andelen personer som ansåg risken för sabotage och terror vara mycket stor (skalvärde 9 och 10) ökade mellan 1990 och 1991 med 3 procentenheter, från 14 till 17 procent, samtidigt som andelen människor som bedömde riskerna vara mycket små (skalvärde 1 och 2) minskade med 10 procentenheter, från 34 till 24 procent.

Vi kan också konstatera att människor bedömer avfallsriskerna som mindre vid preciserade frågeformuleringar än om frågan är mer allmänt hållen. Bedömningen av riskerna på den allmänna frågan om kärnavfallets hantering och slutförvaring ligger högre än i de frågor där de olika risktyperna preciseras. Medeltalen på riskskalan från 1 till 10 var 1990 5.2 för den allmänna frågan, medan frågorna om de olika risktyperna låg på medeltal mellan 4.2 och 4.6. Hösten 1991 var siffran för den allmänna frågan 5.4. De preciserade frågorna hade medeltal mellan 4.6 och 5.1. Detta mönster går även igen för kärnkraftsfrågan i sin helhet. I intervjuundersökningen 'Kärnkraften i samhället' som genomfördes av statsvetenskapliga institutionen i Göteborg 1989 fick de svarande på samma skala bedöma riskerna med kärnkraften. Riskbedömningen vid en allmänt formulerad fråga om kärnkraften var då högre (medeltal 4.9) än vid de preciserade riskerna om reaktorolycka,

fler cancerfall, ärftliga skador och ökade miljöskador (medeltal mellan 3.9 och 4.4).²

Sambandet mellan åsikter och riskbedömningar i kärnkrafts- och kärnavfallsfrågor är starkt. Sören Holmberg har i tidigare studier visat att människor som upplever riskerna med kärnkraft och kärnavfall som stora i regel är motståndare till kärnkraften medan människor som bedömer riskerna som små ofta anser att kärnkraften bör användas. Sambandet mellan bedömningar av riskerna vid hantering och slutförvaring av kärnavfall uppvisade en något lägre korrelation med kärnkraftsåsikt än de flesta övriga risktyper i kärnkraftsfrågan. Det var endast bedömningen av riskerna för atomvapenspridning som uppvisade ett svagare samband med kärnkraftsåsikt. (se Holmberg 1990; Holmberg och Asp 1984:471-518).

Ett rimligt antagande är att även bedömningarna av olycksrisker vid transporter, förvaring och bedömningar av risker för sabotage och terroraktiviteter mot kärnavfallshantering är starkt kopplade till kärnkraftsåsikt. Kanske kan vi dock förvänta oss att kopplingen till kärnkraftsåsikt är något svagare för de tre avfallsriskerna.

I tabell 3 har Holmbergs siffror för 1989 kompletterats med motsvarande data för 1990 och 1991. Sambanden (Pearsons r) är mycket stabila över tid. Ingen av koefficienterna har förändrats uppåt eller nedåt med mer än 0.05 enheter mellan åren 1989 och 1991. Vid samtliga tre år är kopplingen mellan riskbedömningar i frågan om kärnavfallets hantering/slutförvaring och kärnkraftsåsikt något lägre än mellan de flesta övriga riskbedömningarna och kärnkraftsåsikt. Det är endast bedömningen av risken för ökad atomvapenspridning som uppvisar ett svagare samband med kärnkraftsåsikt.

Resultaten för 1991 visar också på starka samband mellan bedömningen av de tre preciserade kärnavfallsriskerna och kärnkraftsåsikt. Starkast korrelerad med kärnkraftsåsikt är bedömningen av risken för olyckor vid förvaring av kärnavfall ($r=.62$) följt av risken för olyckor vid transporter av kärnavfall ($r=.60$). Människors oro för olyckor vid transporter respektive förvaring av kärnavfall är alltså lika starkt kopplad till kärnkraftsåsikt som de flesta övriga kärnkraftsrisiker. Däremot är bedömningen av risker för sabotage eller terroraktiviteter

mot kärnavfallsverksamhet betydligt svagare kopplad till kärnkrafts-
åsikt ($r=.45$).

**Tabell 3. Sambandet mellan riskbedömningar och åsikter i
kärnkrafts- och kärnavfallsfrågan 1989-1991
(Pearsons r)**

risk	SOM 89	SOM 90	SOM 91
atomvapenspridning	.48	.47	.43
slutförvaring	.60	.58	.59
ärliga skador	.65	.61	.64
fler cancerfall	.67	.62	.62
ökade miljöskador	.64	.61	.62
reaktorolycka i Sverige	.63	.64	.62
olyckor vid avfalls- transporter	-	.61	.60
olyckor vid avfalls- förvaring	-	.62	.62
sabotage/terroraktioner mot avfallstransporter eller avfallsförvaring	-	.46	.45

Kommentar: Uppgifterna för SOM 1989 har hämtats från Sören Holmbergs kapitel 'Svenska folket riskbedömer kärnkraftens slutförvaring' i *Medier och opinion i Sverige, SOM-undersökning 1989* (Holmberg, S och Weibull L red). Kärnkraftsåsikt har mätts med fråga där de intervjuade ombads att ta ställning till om kärnkraften skall stoppas omedelbart, avvecklas snabbare än till år 2010, avvecklas till år 2010, avvecklas men inte så snabbt som till år 2010 eller inte avvecklas alls.

Sabotage och terror mot förvaring och transporter av kärnavfall är den risk med kärnavfallet som det svenska folket oroar sig mest för. Det är också den riskbedömning som i jämförelse med övriga kärnkrafts- och kärnavfallsrisker (tillsammans med bedömningen av risken för ökad atomvapenspridning) är svagast kopplad till kärnkraftsåsikt. Men sambandet med kärnkraftsåsikt är ändå relativt starkt. Vi kan därför förvänta oss att de sociala faktorer som strukturerar människors kärnkraftsåsikter också i hög grad strukturerar deras riskbedömningar när det gäller terrorattentat och sabotage.

Kön, ålder och i vilken del av Sverige man bor är faktorer som sedan länge har uppvisat samband med åsikt i kärnkraftsfrågan. Att vara kvinna eller man, ung eller gammal, bosatt i Skåne/Blekinge eller Norrland är betydelsefulla egenskaper när det gäller att förklara människors åsikter och riskbedömningar i kärnkrafts- och slutförvaringsfrågan (se t ex Holmberg, Westerståhl och Branzèn 1977; Holmberg och Asp 1984; Sjöberg och Drott 1988; Holmberg 1990; Drott-Sjöberg 1991; Oskarsson 1991).

Av tabell 4 framgår att kvinnor och landsbygdsbor är mer oroad för terrorattentat mot kärnavfallshantering än män och personer boende i tätortsområden och större städer. I sydöstra Sverige (Stockholm, Mälardalen, Ostkusten, Skåne och Blekinge) är ängslan mindre än i inre Götaland och Svealand (Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Kopparbergs län) och i Norrland. Oron är något lägre bland högutbildade i jämförelse med lågutbildade, och den är något lägre i den yngsta åldersgruppen än bland äldre.

Kvinnor ser med större oro på kärnkraften än män. Men när det gäller terrorhot mot kärnavfallshantering är skillnaden mellan kvinnors och mäns oro mindre än i frågor om t ex riskerna för en större reaktorolycka och riskerna med hantering och slutförvaring av kärnavfallet. Resultaten i tabell 4 visar att 30 procent av kvinnorna och 43 procent av männen uppfattade sabotage- och terrorriskerna som liten, en skillnad på 13 procentenheter. När det gäller riskerna för en större reaktorolycka och risken för att avfallet inte kommer att slutförvaras på ett säkert sätt var motsvarande differenser 27 respektive 25 procentenheter.

Resultaten visar också (om än svagt) att oron för att kärnavfallshandlingen skall drabbas av terrordåd och sabotage ökar med stigande ålder; åtminstone i den meningen att det i åldersgruppen 15-19 år är 16 procent som ser risken för terrorattentat som stor jämfört med en tredjedel (32 procent) i den äldsta åldersgruppen. I åldergrupperna däremellan är skillnaderna små. Men när det gäller riskbedömningar av kärnkraftens allmänna säkerhet, dess konsekvenser för liv och hälsa samt kärnavfallets hantering och slutförvaring visar tidigare resultat att yngre människor oroar sig mer än äldre. Resultaten i tabell 4 pekar således i något annorlunda riktning.

Tabell 4. Svenska folkets bedömning av risken för sabotage eller terroraktiviteter vid transporter eller förvaring av kärnavfall 1991 (procent och medeltal)

	riskbedömning:			summa procent	antal personer	medel- tal
	liten 1-3	mellan 4-7	stor 8-10			
samtliga	38	36	26	100	1431	5.1
kön						
män	43	36	21	100	726	4.7
kvinnor	30	38	32	100	632	5.6
ålder						
15-19	45	39	16	100	132	4.4
20-29	36	38	26	100	250	5.1
30-39	31	41	28	100	253	5.5
40-49	39	34	27	100	298	5.1
50-59	40	36	23	100	197	4.9
60-75	37	31	32	100	296	5.3
boende						
ren landsbygd	32	28	40	100	276	5.9
mindre tätort	39	38	23	100	527	4.9
stad/större tätort	38	39	23	100	445	4.9
Stockholm, Gbg, Malmö	38	37	25	100	169	5.0
region						
Sthlm, Mälardalen	40	37	23	100	488	4.9
Småland, Gotland	42	35	23	100	124	4.9
Skåne, Blekinge	43	34	23	100	175	4.7
Västkusten	35	39	26	100	144	5.1
Skaraborg/Älvsborg	31	36	33	100	116	5.6
Värmland/Kopparberg	31	37	33	100	95	5.7
Norrland	29	39	32	100	216	5.6
utbildning						
låg	37	33	30	100	570	5.2
medel	35	39	26	100	388	5.2
hög	39	39	22	100	452	4.9

Kommentar: Till de låg utbildade har räknats personer med enbart folk-, enhets-, grund- och yrkesskola. Till medelutbildade har förts personer med flickskola/realexamen, tvåårigt gymnasium, fackskola eller folkhögskola. Med högutbildade avses studentexamen, treårigt gymnasium eller högskole- och universitetsstudier. Kategorierna i regionvariabeln har konstruerats genom länsvisa sammanslagningar.

De sociala bakgrundsvariablernas effekt på människors bedömningar av riskerna för terrorattentat och sabotage mot verksamhet inom kärnavfallsområdet är förhållandevis svaga. Betydligt starkare är effekten av partisympati. I tabell 5 redovisas riskbedömningar efter partisympati och åsikter om kärnkraft och kärnavfall.

Tabell 5. Svenska folkets bedömning av risken för sabotage eller terroraktiviteter vid transporter eller förvaring av kärnavfall 1991 efter partisympati, kärnkraftsåsikt, kärnavfallsåsikt och riskbedömning för terrorism (procent och medeltal)

	riskbedömning:			summa procent	antal personer	medel- tal
	liten 1-3	mellan 4-7	stor 8-10			
partisympati						
v	29	28	43	100	63	6.2
s	37	42	21	100	407	4.9
c	23	29	48	100	96	6.6
fp	37	42	21	100	126	4.8
m	52	35	13	100	284	4.0
kds	34	35	33	100	110	5.5
mp	22	29	49	100	49	6.6
nyd	34	37	29	100	94	5.4
kärnkraftsåsikt						
omedelbart stopp	11	22	67	100	70	7.8
avveckla snabbare än till 2010	13	35	52	100	141	7.0
avveckla till år 2010	23	39	38	100	295	6.2
avveckla men ej så snabbt som till år 2010	45	39	16	100	355	4.4
använd kärnkraft avveckla ej	58	33	9	100	374	3.7
ingen bestämd åsikt	33	41	26	100	186	5.2
för kärnkraft	51	36	13	100	729	4.0
mot kärnkraft	19	35	46	100	506	6.6

Tabell 5. fortsätter på nästa sida

Tabell 5. Fortsättning

	riskbedömning:			summa procent	antal personer	medel- tal
	liten 1-3	mellan 4-7	stor 8-10			
kärnavfallsåsiikt säker förvaring på kort sikt						
ja	48	37	15	100	901	4.2
nej	18	36	46	100	504	6.7
terrorism som framtidshot						
mycket oroande	30	35	35	100	535	5.7
ganska oroande	40	38	22	100	507	4.8
inte särskilt oroande	44	37	19	100	344	4.6
inte alls oroande	50	29	21	100	24	4.4

Människor som sympatiserar med vänsterpartiet, centerpartiet och miljöpartiet bedömer riskerna som större för sabotage och terrorattentat än framför allt sympatisörer till socialdemokraterna, folkpartiet och moderata samlingspartiet. Ny demokratis och kds:s sympatisörer återfinns mellan dessa båda grupper. Mönstret känns igen sedan tidigare. Inom partier som sedan länge varit motståndare till kärnkraften återfinns en större oro än bland sympatisörer till de mer kärnkraftsvänliga partierna.

Vi har redan konstaterat att det finns ett starkt samband mellan riskbedömning för sabotage/terroraktiviteter kärnavfallsområdet och kärnkraftsåsiikt, om än ej lika starkt som mellan övriga riskbedömningar och kärnkraftsåsiikt. Resultaten i tabell 5 visar att 67 procent av dem som omedelbart vill stoppa kärnkraften känner stor oro för sabotage eller terrorattentat. Motsvarande siffra för de som inte önskar avveckla kärnkraften är endast 9 procent.

En majoritet (64 procent) av svenska folket anser att kärnavfallet kan förvaras säkert på kort sikt. Av dem anser cirka hälften (48 procent) att

risken för terroristdåd är liten medan 15 procent anser risken vara stor. Det omvända förhållandet gäller för dem som inte anser att kärnavfallet kan förvaras säkert; 46 procent bedömer risken för terrorattentat som stor medan 18 procent uppfattar risken som liten.

Människors bedömningar av riskerna för terrorattentat mot kärnavfallshantering hänger starkast samman med vilken ståndpunkt man intar i kärnkraftsfrågan ($\eta=0.46$), hur säker man bedömer kärnavfallsförvaringen ($\eta=0.41$) och vilket parti man sympatiserar med ($\eta=.28$). Men även kön ($\eta=0.17$), region ($\eta=0.12$) och om man bor på ren landsbygd eller i tätort/stad ($\eta=0.13$) har betydelse för riskbedömningen.

Vi finner att samma bakgrundsvariabler som förklarar åsikt i kärnkraftsfrågan även strukturerar människors riskbedömningar vad gäller terrorhot mot transporter och hantering av kärnavfall. Sambanden är dock i en del fall svagare (kön) eller ser delvis annorlunda ut (ålder). Möjligtvis finns här inslag av en allmän bedömning av risken för sabotage och terrorattentat mot samhället i sin helhet, en bedömning som delvis förklaras av andra faktorer än de som strukturerar riskbedömningar i kärnkrafts- och kärnavfallsfrågan.

I 1991 års SOM-undersökningen frågade vi också i vilken mån människor upplever terrorism som ett framtidshot. Frågan torde ge ett gott mått på människors oro för terrorism i allmänhet. Undersöker vi i vilken utsträckning svenska folkets allmänna oro för terrorism korrelerar med deras bedömningar av olika risker i kärnkrafts- och kärnavfallsfrågan finner vi i de flesta fall inget samband alls. Däremot korrelerar den allmänna frågan om terrorism med frågan om sabotagehot mot verksamhet inom kärnavfallsområdet ($r=.17$). Resultaten i tabell 5 visar att människor som inte oroar sig för terrorism i allmänhet bedömer sabotage- och terrorrisken mot kärnavfallshantering som mindre än de som ser terrorism som ett mycket oroande framtidshot.

Vi finner också att det är delvis andra faktorer som strukturerar människors allmänna oro för terrorism vid en jämförelse med de faktorer som är avgörande för människors åsikter och riskbedömningar i kärnkraftsfrågan. En översiktlig analys visar t ex att kön saknar betydelse, att oron ökar med ålder och att oron är störst bland

moderaternas, centerpartiets, kds:s och socialdemokraternas sympatisörer.

Sammanfattningsvis kan sägas att svenska folket är oroligt för hanteringen av det använda kärnbränslet och att oron ökade mellan 1990 och 1991. Mest oroar man sig för sabotage eller terrorattentat mot transporter eller förvaring av kärnavfall. Bedömningen av risken för attentat mot kärnavfallshantering är, vid en jämförelse med ett flertal andra bedömningar av risker i kärnkraftsfrågan, svagare kopplad till kärnkraftsåsikt. Men de faktorer som strukturerar människors riskbedömningar i frågan om ett terrorhot mot verksamhet inom kärnavfallsområdet är ändå till stor del desamma som har betydelse för vilken ståndpunkt medborgarna intar i kärnkraftsfrågan. När det gäller oro för sabotage mot verksamhet inom kärnavfallsområdet spelar dock även en allmän oro för terror och terrorism en viss roll för människors riskbedömningar. Och till den oron måste vi söka delvis andra förklaringar.

Noter

- 1 Desvarande ombads att på en skala från 1 (mycket liten risk) till 10 (mycket stor risk) besvara följande frågor: "Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för: En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige? Fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften? Att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten? Att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer? Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt? Att kärnkraften leder till att alltfler länder skaffar sig atomvapen?" "Om Du skulle använda samma skala för följande risker, hur stor är risken för: Olyckor vid transporter av kärnavfallet i Sverige? Olyckor vid förvaring av kärnavfallet i Sverige? Sabotage/terroraktiviteter vid transporter eller förvaring av kärnavfallet i Sverige?"
- 2 Intervjuundersökningen 'Kärnkraften i samhället' genomfördes hösten 1989 inom ramen för Kärnavfallsprojektet vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg. Forskningsprojektet ledes av Kent Asp och Sören Holmberg. Statens kärnbränslenämnd finansierar projektet. I intervjuundersökningen ingick en fråga om ett antal risker i det svenska samhället. En av dessa gällde kärnkraften. Frågan hade följande formulering: "Om Du ser till Sverige idag, vad anser Du om följande risker för det svenska folkets *liv och hälsa*? Du kan svara med hjälp av skalan på det här kortet. Hur

stor är risken för svenska folkets liv och hälsa när det gäller.. /kärnkraften/..?"
Frågeformuleringen är inte identisk med frågesviten om olika typer av kärnkraftsrisiker (se not 1) men borde ändå tillföra något vid en jämförelse mellan allmänna och mer preciserade frågeformuleringar.

Referenser

- Bennulf, Martin och Holmberg, Sören. (1992). Förbättras eller försämras miljön i Sverige? I föreliggande volym *SOM-rapport 8*, Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *SOM-rapport 8*, Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet
- Drottz-Sjöberg, Britt-Marie. (1991). *Perceptions of Risk. Studies of Risk Attitudes and Definitions*. Center For Risk Research, The Economic Research Institute, Stockholm School of Economics. Stockholm
- Hedberg, Per. (1991). Kärnavfallsfrågan i svenska massmedier. Statens kärnbränslenämnd (SKN), *SKN rapport 47*, Stockholm
- Holmberg, Sören, Westertåhl, Jörgen och Branzèn, Karl. (1977). *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber Förlag
- Holmberg, Sören och Asp, Kent. (1984). *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkmröstningen 1980*. Stockholm: Liber Förlag
- Holmberg, Sören. (1990). Svenska folket riskbedömer kärnkraftens slutförvaring. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Medier och opinion i Sverige. SOM-rapport 5*, Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören. (1991). Kärnkraftsveckling 2010? I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Medier och opinion i Sverige. SOM-rapport 5*, Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören. (1992). Kärnkraften - ett seglivat stridsäpple. Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), i föreliggande volym. *SOM-rapport 8*, Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet
- Oskarsson, Maria. (1991). Kvinnor, män och kärnkraft. Statens kärnbränslenämnd (SKN), *SKN rapport 50*, Stockholm
- Schytt, Anna. (1990). *Kärnavfallet. Vad vi vet och inte vet om slutförvaringen*. Statens kärnbränslenämnd och Sveriges Radios förlag, Stockholm
- Sjöberg, Lennart och Drottz, Britt-Marie. (1988). Attityder till radioaktivt avfall. Statens kärnbränslenämnd (SKN), *SKN rapport 23*,

- Svensk kärnbränslehantering. (1989). SKB FoU-program 1989. *Kärnkraftsavfallens behandling och slutförvaring. Program för forskning, utveckling och övriga åtgärder*. Svensk kärnbränslehantering (SKB), Stockholm
- Svensk kärnbränslehantering. (1990). *Verksamhet 1990*. Svensk kärnbränslehantering (SKB), Stockholm
- Statens kärnbränslenämnd. (1992). *100 frågor och svar om använt kärnbränsle*. Statens kärnbränslenämnd (SKN), Stockholm

NÄR OPINIONEN VÄNDE

- Åsikter i EG-frågan 1987-91

RUTGER LINDAHL

Opinionsutvecklingen har vänt i EG-frågan. Andelen positiva till ett svenskt EG-medlemskap minskade kraftigt och andelen negativa ökade 1991 jämfört med den studie som genomfördes i november-december 1990. När de första resultaten från SOM-91 presenterades väckte de stor uppmärksamhet både i massmedia och inom partier och organisationer som engagerat sig i frågan. Många reaktioner tydde på att resultaten kom överraskande. För dem som följt kommentarerna till utvecklingen bl a i tidigare SOM-undersökningar borde detta inte vara fallet. Redan i SOM-rapporten "Åttiotal" (1989) påtalades risken för att attityden hos en stor del av den snabbt ökande andelen anhängare av ett svenskt EG-medlemskap var svagt förankrad. Främsta orsaken till detta antogs vara oklarhet över vilka alternativ som stod till buds och konsekvenserna för samhällsutvecklingen i Sverige, liksom oklarheten när det gäller de politiska partiernas ståndpunkter i de många delfrågor som ryms inom den övergripande frågan om medlemskap.

I en samhällsfråga som EG-frågan kan det knappast vara överraskande utan snarare naturligt att opinionen svänger. Debatten ökade både i omfattning och intensitet under 1991. Ny information tillfördes ständigt främst genom massmedierna. Det bör därför snarast ses som ett hälsotecken för samhällssystemet att medborgarna påverkas av den politiska debatten och informationsutbudet i frågan.

Kraftiga opinionsförändringar 1987-91

Under senhösten/vintern 1990/91 uppmättes i en rad opinionsundersökningar mycket höga och växande andelar för "ja-sidan" i medlemskapsfrågan. Den kraftiga svängningen kan med stor sannolikhet tillskrivas den socialdemokratiska regeringens förändrade inställning till svenskt EG-medlemskap som markerades i finansminister Allan Larssons sk krispaket i oktober 1990. Opinionsförändringarna skedde dock inte enbart bland de socialdemokratiska sympatisörerna utan inom samtliga partier.

Av Sifo:s långa mätserie (se figur 1 nästa sida) framgår att stödet bakom riksdagsmajoriteten och regeringen i medlemskapsfrågan våren och sommaren 1991 var drygt sextio procent, dvs. på samma nivå som då den socialdemokratiska regeringen 1967 inlämnade en sk öppen ansökan i samband med förhandlingar mellan EG och Efta-stater.

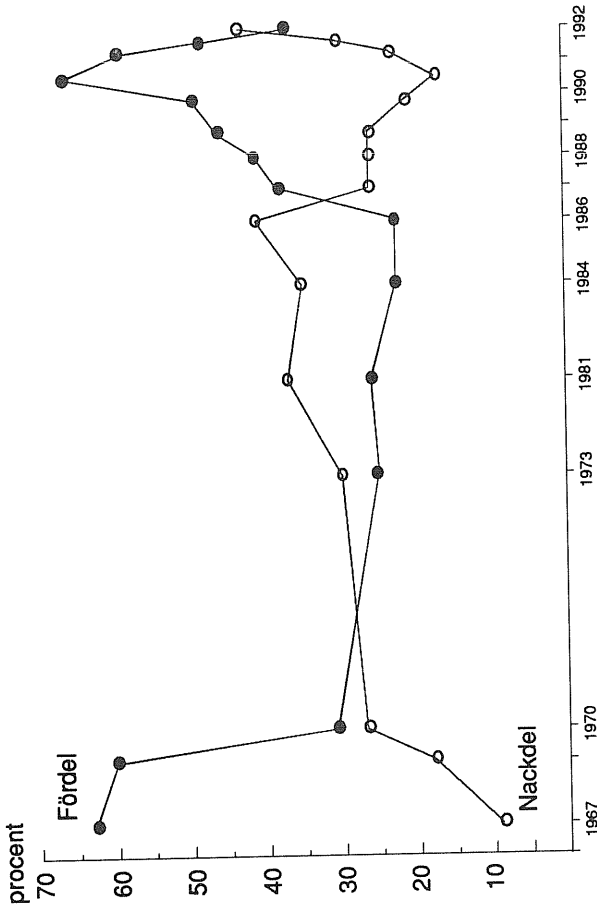
Från eufori till kritisk eftertanke

Svenska regeringens överlämnande den 1 juli 1991 av ansökan om EG-medlemskap ackompanjerades huvudsakligen av stöduttalanden såväl i den allmänna politiska debatten som i massmedia. Kritiken stod främst företrädare för vänsterpartiet och miljöpartiet för.

I valrörelsen inför 1991 års riksdagsval fick frågan om svenskt EG-medlemskap en undanskymd roll. Den betraktades uppenbarligen av de större partierna inte som någon lämplig partiskiljande profilfråga som kunde användas för att generera röster.

Valet resulterade i ett regeringsskifte. Då den nya och den gamla regeringen var överens i EG-medlemskapsfrågan betydde regeringsskiftet inte någon ändring i den utrikespolitiska huvudlinjen. Detta till trots visade resultaten från SOM-undersökning 91 och Sifo:s undersökningar att det skedde en markant opinionssvängning under hösten 1991.

Figur 1. EG-opinionen enligt SIFO 1967-1992 (procent)

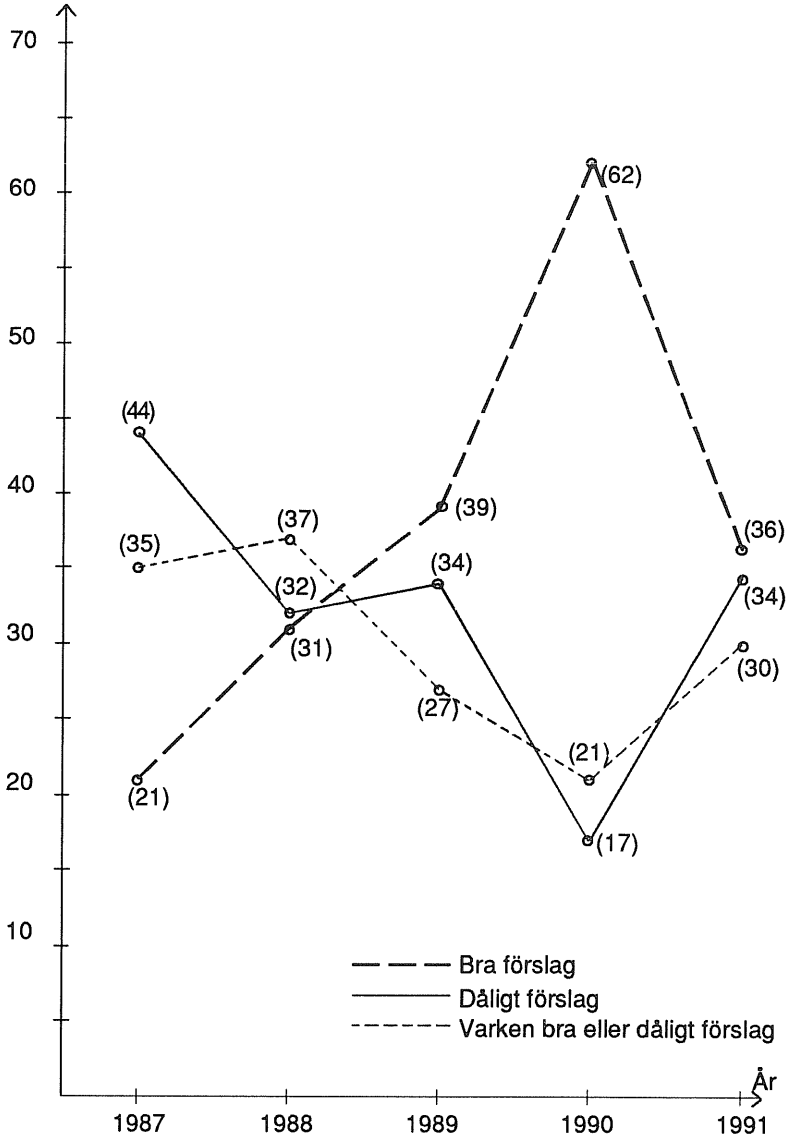

Anmärkning: T o m juni 1991 löd frågan: "Tycker du att Sverige skall ansöka om medlemskap i EG, eller tycker du inte det?"
 I oktober 1991 löd frågan: "Tycker du att Sverige skall bli medlem i EG eller tycker du inte det?"
 I december 1991 och i mars och maj 1992 löd frågan: "Om det vore folkomröstning i EG-frågan i dag, skulle du då rösta ja eller nej till att Sverige blir medlem i EG?"

Källa: SIFO Opinion

Figur 2: EG-opinionen enligt SOM-undersökningarna 1987-1990 (procentandelar)

Fråga: "Hur ställer Du dig till följande förslag: 'Sverige bör ansöka om medlemskap i de Europeiska Gemenskaperna EG, även om det betyder minskad politisk självständighet'."

Tillbaka till opinionsläget 1989

Mycket talar för att det opinionsläge som speglades i SOM-90 och en rad andra undersökningar fångade upp ett toppläge för EG-anhängarna och en bottennotering för EG-motståndarna. Som framgår av figur 2 (nästa sida) är opinionsläget 1991 tillbaka till situationen år 1989. Den fråga som här får illustrera detta är en av de som innehåller en restriktion - "minskad politisk självständighet" - och har ställts sedan EG-frågan blev aktuell på den politiska dagordningen i Sverige dvs. 1987.

Återgången till opinionsläget 1989 framgår också av nedanstående tabell 1 (nästa sida), där opinionsmönstret under åren 1989, 1990 och 1991 redovisas fördelat på ett antal undersökningsvariabler som kön, ålder, utbildning, arbetsgivare, bostadens belägenhet, samt partipolitisk sympati.

I de flesta fall påvisas i 1991 års SOM-resultat förvånansvärt stor överensstämmelse mellan de index-värden som redovisades för 1989. Det finns dock en starkare EG-negativ tendens i utfallet för vissa grupper 1991 jämfört med 1989. Exempel på detta är kvinnors, liksom medelhögt utbildades och norrlänningars ökade negativa inställning till svenskt EG-medlemskap.

Endast två tydliga "ja-partier"

Frågan om svenskt EG-medlemskap framstod i slutet av 1980-talet i svenskt partipolitik som en tydlig vänster-höger-fråga. Partier till höger i svensk politik var för. Partier till vänster var emot. Den socialdemokratiska satsningen på EG-medlemskap från hösten 1990 bröt delvis detta mönster, men knöt samtidigt an till en tidigare skandinavisk trend i frågan.

I såväl Danmark som Norge stod den socialdemokratiska ledningen bakom en "ja-satsning" vid folkomröstningarna 1972. I båda länderna drabbades dock de socialdemokratiska partierna, trots att resultatet av folkomröstningarna blev olika, av omfattande inre splittring på grund av ställningstagandet i EG-frågan. Detta torde ha varit en av de mest betydelsefulla faktorerna bakom den svenska socialdemokratiska ledningens dröjsmål med att gå ut med sitt stöd till en svensk ansökan om EG-medlemskap

Tabell 1. Svarsmönster på påståendet: "Sverige bör ansöka om medlemskap i EG även om det betyder minskad politisk självständighet."

Index=andel pos - andel neg. (kan variera mellan +100 och -100.)

Varken/eller-svar uppgår genomgående till ca. 30%.

	1989	1990	1991
KÖN			
Kvinnor	+2	+37	-5
Män	+11	+52	+9
ÅLDER			
15-29	+7	+39	+2
30-49	+3	+50	+2
50-75	+6	+44	+5
UTBILDNING			
Låg	-4	+37	-7
Medel	+15	+54	+6
Hög	+10	+46	+9
ARBETSGIVARE			
Stat	0	+43	+3
Kommun	-9	+35	-12
Privat	+12	+53	+7
STAD/LANDSBYGD			
Landsbygd	-11	+32	-15
Mindre tätort	+4	+46	+2
Större tätort	+12	+50	+12
StoGötMal	+14	+48	+11
GEOGRAFISK REGION			
Sydsverige	+23	+46	+9
Sydöstsverige	+6	+47	+4
Västsverige	+5	+45	+1
Östra Mellansverige	+2	+48	+13
Stockholm	+16	+56	+11
Norra Mellansverige	-14	+33	+7
Norra Sverige	-15	+27	-26
POLITISKA PARTIER			
Vänsterpartiet	-38	-10	-58
Socdemokraterna	-15	+30	-13
Centerpartiet	-13	+10	-35
Folkpartiet	+27	+70	+43
Moderaterna	+55	+80	+51
Miljöpartiet	-3	+33	-56
Kristdemokraterna	-30	+36	-12
Ny Demokrati			+24

För de politiska ledare som 1990 sökte stöd för en medlemskapslinje kom opinionsresultaten uppenbarligen som en skön bekräftelse. Inom alla partier ökade andelen positiva till svenskt EG-medlemskap under åren 1987-90. Som visas i figur 3 var moderater och liberaler redan från

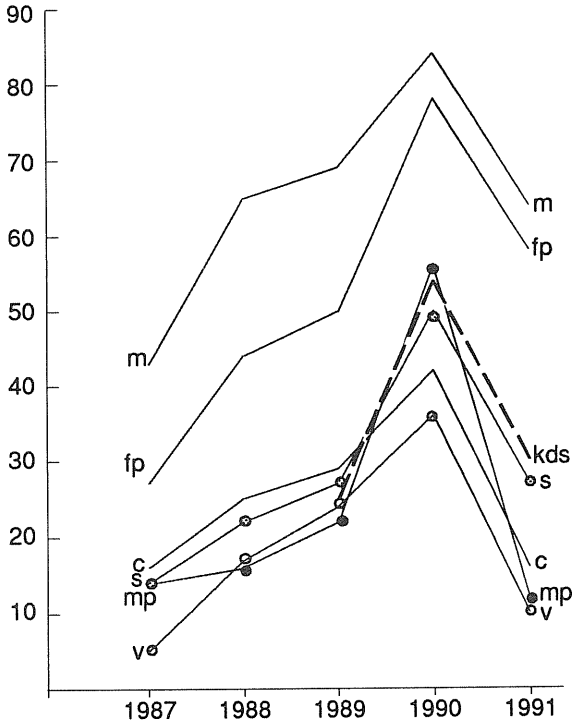

början de mest positiva. Mest betydelsefull för den starka opinionsväxningen till förmån för en svensk ansökan om EG-medlemskap blev uppslutningen bakom en "ja-linje" bland socialdemokraterna. 1990 nådde denna 50-procentnivån. Det bör dock noteras att den EG-positiva utvecklingen registreras bland samtliga partiets sympatisörer fram till 1990. Därefter vänder trenden. Vändningen inträffar för anmärkningsvärt nog också för samtliga undersökta partier.

Figur 3. Attityd till svenskt EG-medlemskap bland de politiska partiernas sympatisörer.

Påståendet: "Sverige bör ansöka om medlemskap i EG även om det betyder minskad politisk självständighet." Andel svarande som anser att detta är ett bra förslag. (procentandelar.)

	v	s	c	fp	m	mp	kds	nyd
1987	5	14	16	27	43	14	-	-
1988	17	22	29	44	65	16	-	-
1989	24	27	25	50	69	22	25	-
1990	36	50	42	78	84	56	54	-
1991	10	27	16	58	64	12	30	47

Ett test på EG-opinionens stabilitet

För att i första hand pröva hur stabil den snabbt växande "ja-opinionen" var ställdes tre frågor i SOM-91. I den första efterfrågades inställningen rent allmänt till svenskt EG-medlemskap. (Vad är din åsikt om ett svenskt medlemskap i EG? Är du i huvudsak för, i huvudsak emot eller har du ingen bestämd åsikt i frågan?)

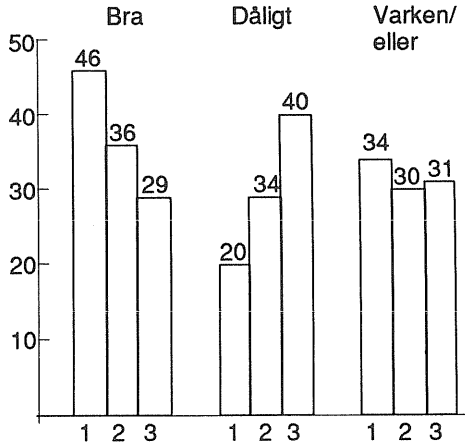
I den andra problematiserades EG-medlemskapet med hjälp av en restriktion som knöt an till debatten om medlemskapets tänkbara effekter på Sveriges politiska självständighet. De tillfrågade ombads ange sin inställning till påståendet "Sverige bör eftersträva medlemskap i EG även om det betyder minskad politisk självständighet." På samma sätt efterfrågades inställningen till påståendet "Sverige bör eftersträva medlemskap i EG även om det innebär deltagande i ett framtida försvarssamarbete." Även detta påstående var avsett att fånga upp en central del i debatten kring effekter av ett svenskt EG-medlemskap, nämligen frågan om fortsatt svensk militär alliansfrihet.

Som resultaten i figur 4 visar var en stor del av de tillfrågade känsliga för problematisering av frågan om medlemskap. Det bör i detta sammanhang understrykas att det i SOM-91 endast var "ja-opinionen" som utsattes för denna typ av test. Motsvarande test av stabiliteten inom den växande "nej-opinionen" ligger nära till hands för 1992 års SOM-undersökning.

Andelen anhängare av ett svenskt EG-medlemskap sjunker från 46 procent i den allmänna medlemskapsfrågan till 36 procent när den politiska självständigheten problematiseras och till 29 procent när försvarssamarbete för på tal. Andelen negativt inställda till svenskt EG-medlemskap stiger från 20 procent då frågan formuleras allmänt till 34 procent då restriktionen "risk för minskad politisk självständighet" förs in och till 40 procent då ett eventuellt framtida försvarssamarbete kopplas till det svenska EG-medlemskapet. Att notera är att andelen utan någon bestämd åsikt i samtliga fall ligger på en nivå runt 30 procent.

Resultaten visar att en majoritet av dem som på den första allmänna frågan svarar att de "i huvudsak är för ett svenskt EG-medlemskap"

Figur 4. Svarmönstret för tre EG-frågor SOM-1991

1= EG-medlemskap (allmänt)

2= EG-medlemskap "även om det betyder minskad politisk självständighet".

3= EG-medlemskap "även om det betyder framtida försvarssamarbete"

intar en obestämd eller negativ hållning när frågan om medlemskap förses med en restriktion. Endast 44 procent håller fast vid sitt ja till svenskt EG-medlemskap i samtliga tre frågor. 82 procent av dem som på den inledande allmänna frågan svarade att de i huvudsak var negativa till ett svenskt EG-medlemskap vidhöll sin åsikt när detta försågs med ytterligare restriktioner. Eftersom det måste anses vara väsentligt lättare att bibehålla sin åsikt för dem som intar en negativ ställning i grundfrågan kan det möjligen här konstateras att resultatet är överraskande lågt. Av dem som redan på inledningsfrågan angav att de inte hade någon bestämd åsikt kom en majoritet att inta en negativ hållning till svenskt EG-medlemskap när de senare ombads ta ställning till påståendena där risk för minskad politisk självständighet respektive framtida försvarssamarbete förts in i syfte att problematisera ställningstagandet. Rörligheten inom denna grupp var stor.

Varför vände opinionen 1991?

Hur skall man förklara den markanta opinionsförändring som framkommer vid analys av data från SOM-91? Är den ett utslag av sakligt grundad politisk omvärdering från en betydande del av svenska folket? Låt oss utgå från det senare och söka förklaringar till det framkomna trendbrottet.

Tre förhållanden framstår som särskilt betydelsefulla. För det första resulterade riksdagsvalet i september 1991 i att den socialdemokratiska regeringen fick avgå och ge plats åt en borgerlig koalitionsregering. Som tidigare konstaterats stod även den nya regeringen, liksom det nyttillkomna riksdagspartiet Ny demokrati officiellt bakom den tidigare samma år inlämnade svenska ansökan om EG-medlemskap. I det nyvalda riksmötet fanns dessutom ett starkare stöd i denna fråga än tidigare i och med att Miljöpartiet, som officiellt företräder "Nej-linjen", inte blev representerat.

Den socialdemokratiska valförlusten och särskilt förlusten av regeringsmakten föranledde med största sannolikhet många socialdemokratiska sympatisörer att åter ompröva sin kanske så sent som vintern 1990 intagna positiva inställning till svenskt EG-medlemskap. Nu behövde de ju inte längre av partisolidaritet stödja den sittande regeringen.

För det andra blev beslutet i riksdagen om att Sverige redan 1991, och utan föregående folkomröstning eller mer omfattandesamaråd inom partiorganisationerna, skulle inlämna en ansökan om medlemskap i EG startskottet för en väsentligt mer kritiskt granskande massmediarapportering. Mycket talar för att en stor del av de svenska medborgarna var dåligt förberedda för att ta emot, analysera och värdera denna ständigt stridare ström av EG-information. Särskilt som oproportionerligt stort utrymme gavs åt "snus- och gurk-problem", vilka alltför sällan sattes in i ett större sammanhang. Många inträngande och informationsrika reportage "inifrån EG" visade mycket konkret att den "inre marknaden" bjuder på möjligheter, men också att svenskt EG-medlemskap medför krav på anpassning både för samhället i stort och för den enskilde medborgaren. Mot detta stod politikernas alltför sällan problematiserade ja respektive nej till svenskt EG-medlemskap.

Den tredje betydelsefulla faktorn var informationen och debatten kring EES-avtalet. Av stor betydelse blev EG-domstolens underkännande av det avtal som nitton regeringar och EG-kommissionen ställt sig bakom. Utan mer grundläggande kunskap om den roll domstolen spelar inom EG och de rättstraditioner detta bygger på är det inte svårt att förstå att detta både av journalister och konsumenterna av deras reportage kunde uppfattas som exempel på EG-byråkratins "klåfingrighet". Till detta kan läggas EG:s problem med att finna en lämplig roll i Jugoslavien-krisen och dessutom rapporteringen om de interna motsättningarna inom EG - främst mellan Storbritannien och de övriga elva medlemsländerna - inför det betydelsefulla mötet med Europeiska rådet i Maastricht.

För att studera hur svenska folket upplever konsekvenserna av ett eventuellt svenskt EG-medlemskap ställdes frågor om deras åsikter om hur de uppfattar att miljön, den sociala tryggheten, arbetsmarknaden respektive den allmänna ekonomiska utvecklingen skulle påverkas.

Som visas i tabell 2 (nästa sida) sker det inom samtliga områden en förskjutning mot en mer negativ inställning under perioden 1989-91.

Från att ha visat en balans mellan positiva och negativa bedömningar av konsekvenserna på miljöområdet 1989 och 1990 har opinionsbalansen svängt i en negativ riktning 1991. När det gäller synen på den sociala tryggheten har den negativa övervikten klart ökat 1991.

Krisen i den europeiska ekonomin och inte minst då i Sverige och på den svenska arbetsmarknaden har uppenbart fått många svenskar att se dystrare på möjligheterna till förbättringar genom ett EG-medlemskap. Ett resultat värt att notera är dock den yngsta åldersgruppens och de högutbildades mer positiva bedömning. Slutligen kan konstateras att bedömningen av effekter på den allmänna ekonomiska utvecklingen trots den negativa arbetsmarknadsbedömningen fortfarande är mycket positiv. Anmärkningsvärt är att denna övervägande positiva inställning är den enda som delas av samtliga politiska partiers anhängare. Uppenbart är det till utvecklingen på denna mer allmänna ekonomiska nivå som de positiva förväntningarna på ett svenskt EG-medlemskap i första hand knyts.

Tabell 2. Hur blir det med miljön, den sociala tryggheten, arbetsmarkanden, den ekonomiska utvecklingen och neutraliteten när vi blivit EG-medlemmar?

Åsikt om hur ett svenskt medlemskap i EG skulle påverka utvecklingen i Sverige inom områdena "miljö", "social trygghet", "arbetsmarknad", "ekonomisk utveckling", fördelat efter kön, ålder, utbildning, arbetsgivare respektive partisympati (index = andel positiva - andel negativa, kan variera mellan +100 och -100.

	MILJÖ			SOCIAL TRYGGHET			ARBETS-MARKNAD			EKONOMISK UTVECKLING		
	1989	1990	1991	1989	1990	1991	1989	1990	1991	1989	1990	1991
Kvinnor	-2	-2	-25	-12	-12	-40	+32	+20	-2	+47	+58	+39
Män	-1	-8	-18	-15	-18	-40	+25	+17	-2	+55	+69	+49
15-29 år	0	-7	-26	-11	-19	-38	+36	+24	+7	+59	+71	+48
30-49 år	-3	-4	-25	-11	-14	-41	+29	+21	-8	+53	+67	+48
50-75 år	0	-5	-15	-19	-15	-36	+20	+12	-2	+46	+56	+35
Låg utb	+3	-2	-22	-16	-14	-42	+18	+14	-11	+34	+52	+28
Med utb	+7	-3	-17	-11	-10	-36	+32	+26	+1	+45	+70	+43
Hög utb	-12	-10	-25	-15	-20	-39	+37	+19	+6	+69	+74	+64
Statlig	--	-5	-18	--	-23	-40	--	+11	-7	--	+68	+43
Komm	--	-10	-21	--	-17	-47	--	+14	-12	--	+56	+37
Privat	--	-6	-17	--	-14	-35	--	+20	+1	--	+70	+49
V	-32	-30	-62	-37	-43	-71	0	-15	-59	+23	+39	+6
S	-1	-7	-27	-26	-19	-52	+17	+3	-21	+40	+50	+25
C	-13	-28	-38	-11	-30	-55	+15	0	-30	+26	+39	+22
Fp	+3	-2	-8	-8	-6	-29	+50	+31	+26	+75	+82	+67
M	+15	+7	+6	+5	-2	-9	+56	+41	+36	+77	+84	+78
Mp	-19	-11	-80	-17	-17	-72	+17	+17	-22	+40	+59	+35
Kds	-15	-18	-31	-31	-25	-48	-6	+21	-4	+36	+71	+50
Nyd	--	--	-18	--	--	-36	--	--	+2	--	--	+52

Fortsatta svängningar

Resultatet av opinionssvängningen under 1991 blev bl.a. att flera politiska partier och organisationer som engagerat sig i frågan har förklarat att det nu är dags för omfattande folkbildningsinsatser och debatter. Detta kommer med stor sannolikhet att föra med sig att kunskapsnivån ökar. Samtidigt pågår inom EG en förändringsprocess

och en allt intensivare och bredare debatt om utvecklingen av den Europeiska Unionen vilket gör mycket av informationsarbetet komplicerat. Inom Efta-länderna växer debatten kring frågan om den framtida relationen till EG. Nationella intressen konfronteras mot de anpassningskrav som följer med ett EG-medlemskap. Det alltmer komplicerade läget när det gäller ekonomiskt-politiskt samarbete i Europa ställer stora krav på medborgarnas intresse och uthållighet när det gäller att följa utvecklingen under de närmaste åren.

Som en konsekvens av utvecklingen på denna mångfald politikområden kommer opinionen i medlemskapsfrågan troligen att fortsätta svänga. Förhoppningsvis skall de förändringar i medborgaropinionen som uppkommer vara effekter av tillförsel av ny information och en bred och genomlysande politisk debatt. Opinionsundersökningars roll skall i detta sammanhang särskilt uppmärksammas. I komplicerade frågor som den nu aktuella EG-medlemskapsfrågan finns det risker med att enbart ställa enkla, allmänt formulerade frågor. Ett okritiskt användande av enbart svaren på dessa frågor kan ge en alltför förenklad bild av opinionsläget. Ju större respektive mer frekventa opinionssvängningarna blir desto större blir kraven på dem som formulerar frågor liksom på analytikerna.

Hanteringen av EG-frågan kan bli ett test inte bara på hur politikerna förmår tillgodose samhällets och medborgarnas krav inom ramen för en levande demokrati utan också på hur väl organisationer, massmedier och opinionsanalytiker förmår fullgöra sina roller. För den samhällsvetenskapliga forskningen uppkommer därigenom många och stora undersökningsuppgifter.

Litteratur

- Lindahl, R. och Nordlöf, T. (1989) EG-frågan i svensk opinion. ISOM-rapport nr 4 "Åttioital - svensk opinion i empirisk belysning" (red. S.Holmberg och L. Weibull, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet, s. 161-173.
- Lindahl, R. (1990) Svensk opinion och debatt i EG-frågan. *I Fra arvefiender till samboer.* (red. G. Vaernö), Oslo, Wennergren-Cappelen, s. 215-227.

Lindahl, R. (1991) Alla ombord - EG-tåget går! ISOM-rapport nr 6 "*Politiska opinioner*" (red. S. Holmberg och L. Weibull), Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet, s. 65-80.

Sifo: *Opinioner och trender 1987-92.*

“VI OCH DOM”

Svenska folkets åsikter om invandring och flyktingmottagning

MARTIN BENNULF OCH MARIE DEMKER

Frågorna om asylrätt och invandringspolitik har under de senaste åren blivit alltmer inlammade i Sverige. I tidningarna har vi kunnat läsa om brandbomber mot invandrarförläggningar, våldsdåd mot människor med mörk hudfärg och opinionsmätningar av svenskarnas allt mer negativa inställning till invandrare och flyktingar.

I valrörelsen 1991 återfanns också partiskillnader i frågor om flyktingar och invandrare. Folkpartiledaren Bengt Westerberg profilerade sig starkt för en generös flyktingpolitik. Han tog därmed strid med ny demokrati, som förde fram ett budskap om en restriktivare flyktingpolitik. Svenska folket har enligt SOM-undersökningen bedömt frågor om flyktingar och invandrare som en av de viktigaste samhällsfrågorna under senare år. Det är endast Sveriges ekonomi, miljön, sjukvården samt frågor om lag och ordning som har ansetts viktigare.¹

Opinionsläget bland medborgarna har också blivit en kontroversiell fråga. I mars 1991 fann dåvarande invandrarministern Maj-Lis Lööv det påkallat att ta svenska folkets flyktingåsikter i försvar. Bakgrunden var en opinionsundersökning från IMU/Testologen som visade att 54 procent av medborgarna ansåg att Sverige tog emot för många flyktingar. Två år tidigare hade den siffran endast varit 38 procent. Invandrarministern påpekade dock att man skall vara försiktig när man tolkar denna typ av siffror. Det är svårt att veta vad allmänheten lägger in för betydelse i den intervjufråga som ställts menade hon.²

I undersökningar framkommer ofta att det finns ett samband mellan ålder och negativa attityder till invandrare.³ I en uppmärksam

forskningsrapport av Anders Lange och Charles Westin vid Centrum för invandrarforskning, Stockholms universitet, visas att opinionen bland ungdomar svängt i invandrarnegativ riktning mellan 1987 och 1990. Allt färre ungdomar ansåg att Sverige skulle ta emot invandrare, allt fler ansåg att bostadsbristen i Sverige orsakades av invandringen och en större andel än tidigare ansåg att invandrarna kom till Sverige för att utnyttja våra sociala förmåner. Bland yngre män från lägre socialgrupper är negativa attityder till invandrare vanligare än bland övriga ungdomsgrupper (Lange och Westin, 1991). Andra opinionsundersökningar pekar i samma riktning. Det finns en allt mer negativ attityd till invandrare hos ungdomar.⁴

Olika psykologiska och sociologiska teorier har föreslagits för att förstå hur negativa attityder till invandrare och främlingar uppstår. De psykologiska teorierna inriktar sig på den enskilde individen. Främlingsfientlighet förklaras genom hänvisning till auktoritär personlighet, tidig inlärning eller förnekad och förträngd aggressivitet. Social-psykologiska teorier är inriktade på sociala grupper och nätverk. En grupp har ett starkt behov av sammanhållning och negativa attityder tenderar att spridas inom gruppen. Negativa attityder till invandrare grundas genom socialisation inom segregerade grupper. Gruppens medlemmar rangordnar också andra grupper. Attityderna till olika invandrargrupper kan således skifta. De sociologiska teorierna förklarar negativa attityder med hjälp av ideologier hos grupper av människor, behov av makt/dominans över andra eller som en konsekvens av konkurrensen i samhället (se Lange och Westin 1981). Även faktorer som studeras i forskningen kring opinionsbildning bör beaktas. Vilken roll spelar t ex människors partisympati för åsikterna om flyktingar och invandrare?

Ett antal hypoteser om vilka grupper som hyser de mest negativa attityderna till invandrare har förts fram. I fransk väljarforskning t ex framkommer att unga arbetslösa eller lågavlönade och politiskt ointresserade är de grupper som intar mest etnocentristiska attityder, alltså har hög grad av nationell/kulturell egoism. Ju längre till höger på den politiska vänster-högerskalan man befinner sig desto vanligare är också en etnocentrisk attityd (Mayer, 1991; Demker, 1991).

I dansk väljarforskning har i stället hävdats att attityder till flyktingar och deras assimilation i samhället svårligen kan sammankopplas med

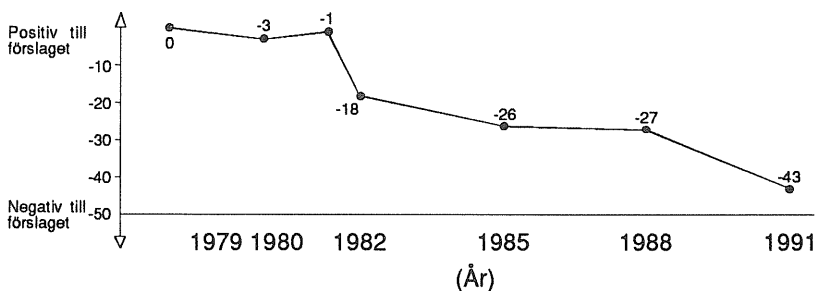
andra politiska attityder. Flyktingåsikter samvarierar inte med andra politiska åsikter utan är istället nära förknippade med auktoritär/ icke-auktoritär personlighet (Tonsgaard, 1989). De norska valundersökningarna har dock påvisat ett klart samband mellan negativa attityder till invandrare och åsikter som berör vad som kan kallas "den sociala omsorgen". Negativa attityder till invandrare tenderar att gå hand i hand med negativa attityder till internationell solidaritet, omsorg om svaga grupper i samhället som barn och utslagna och jämställdhet mellan könen. Liknande resultat har även påvisats i Sverige vid 1970-talets slutskede (Aardal och Valen, 1989; Holmberg, 1981; Peterson, 1981).

Det finns uppenbarligen olika sätt att närma sig frågan om främlingsfientlighet och därmed också olika tolkningstraditioner. Mot bakgrund av de resonemang som förts ovan finns det anledning att ställa ett antal konkreta frågor:

- 1) Har verkligen andelen medborgare som är negativa till flyktingar och invandrare ökat i Sverige under 1979-1991?
- 2) Är andelen medborgare med negativa attityder till flyktingar och invandrare högre bland unga män än i andra grupper?
- 3) Är personer med politiska sympatier till höger mer negativa till flyktingar och invandrare än personer med politiska sympatier till vänster?
- 4) Är medborgare som är mindre intresserade av politik mer negativa till flyktingar och invandrare än andra medborgare?
- 5) Är flyktingåsikter beroende av var man bor? Är landsbygdsbefolkning mer negativa till flyktingar och invandrare än stadsbor? Och vilken roll spelar det för flyktingattityden om man bor i en kommun med en flyktingförläggning?
- 6) Är grupper som kan betraktas som mindre integrerade i samhället mer negativa till flyktingar och invandrare än andra grupper, t ex arbetslösa, lågutbildade, förtidspensionärer och tidigare invandrare?

Den första frågan måste besvaras med ja. Invandrarfientligheten har ökat i Sverige, liksom i övriga nordiska länderna (Aardal och Valen, 1989; Tonsgaard, 1989). Sedan mer än tio år tillbaka har det regelbundet, i Statsvetenskapliga institutionens valundersökningar vid Göteborgs Universitet, ställts en fråga om bevarandet av invandrarnas egen kultur. I figur 1 redovisas opinionsutvecklingen 1979-1991 när det gäller inställning till att öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur. Siffrorna som redovisas är balansmått. De visar andel personer som är för förslaget minus andel som är emot förslaget. Ett minustecken skall tolkas som övervikt i opinionen för de som är emot förslaget.

Figur1. Svenska folkets inställning till ett förslag om att öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin kultur 1979-1991 (balansmått)

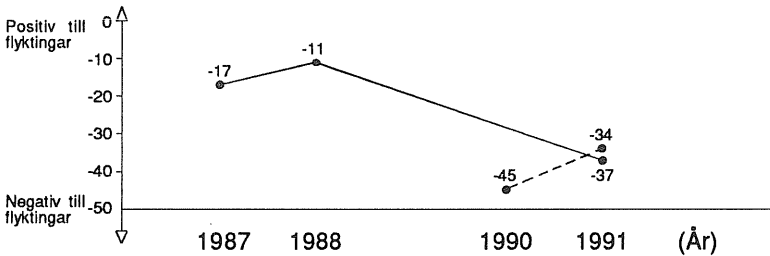

Kommentar: Data är från valundersökningarna 1979-1991 och från folkomröstningsundersökningen 1980. Balansmålet har beräknats som andel positiva till förslaget minus andel negativa till förslaget. Ett minus innebär alltså en övervikt för negativa åsikter i opinionen.

Vid mätseriens startpunkt 1979 var opinionsläget jämnt. Lika stora andelar av svenska folket var för som emot förslaget att öka det ekonomiska stödet till invandrarna. Detsamma gällde 1980. Men sedan förändras opinionsläget. År 1982 var övervikten för de som var negativa till förslaget -18. 1985 var opinionsläget än mer negativt (-26). I samband med valet 1991 noterades det hittills mest negativa opinionsläget i frågan om att öka det ekonomiska stödet till invandrarna (-43).

Det är inte bara i frågan om att öka stödet till invandrarna som opinionen har förändrats. Även andelen negativa till att ta emot fler flyktingar i Sverige har ökat över tid. I figur 2 redovisas opinionsläget för två frågor i SOM-mätningarna om att ta emot fler respektive färre flyktingar. Opinionsbalansmättet har för de båda frågorna konstruerats så att ett minus står för opinionsövervikt för personer som *inte* vill ta emot fler flyktingar eller som vill minska antalet flyktingar.⁵

Figur 2. Svenska folkets inställning till ett förslag om att ta emot fler eller färre flyktingar 1987-1991 (balansmätt)

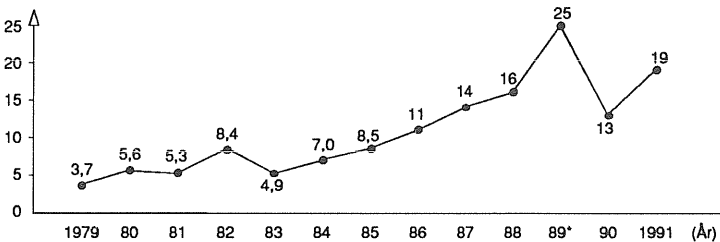
Kommentar: Den ena enkätfrågan (1987, 1988 och 1991) gällde att ta emot fler flyktingar i Sverige. Den andra (1990 och 1991) gällde att ta emot färre flyktingar. Balansmättet har beräknats som andel positiva till att ta emot fler flyktingar minus andel negativa till att ta emot färre flyktingar. Ett minus står alltså för övervikt för flyktingnegativa åsikter i opinionen i båda fallen. Sambandet mellan frågorna är mycket högt (1991, $r=0.75$). I de följande analyserna är det frågan om att ta emot färre flyktingar som analyseras.

Ser vi först till förslaget om att ta emot fler flyktingar kan vi konstatera att opinionen mellan 1987 och 1990 har blåst i flyktingnegativ riktning. En större andel av svenska folket har en restriktiv flyktingattityd 1991 än 1987. Valåret 1988 var opinionen något mindre negativ till flyktingmottagning än 1987. Om vi sedan betraktar kurvan för förslaget om att ta emot färre flyktingar noterar vi en svängning mellan 1990 och 1991. Opinionsläget är 1991 mindre flyktingrestriktivt än den var 1990. Kanske är det så att opinionen nådde sitt mest negativa läge 1990?⁶

Under perioden har även antalet flyktingar som beviljats uppehållstillstånd i Sverige ökat (se figur 3). År 1979 beviljades cirka 4000 flyktingar uppehållstillstånd och 1986 passerades 10000-strecket. Där-

efter har en tillväxt skett (toppåret 1989 är ett undantag) och 1991 beviljades i det närmaste 19000 uppehållstillstånd till flyktingar.

Figur 3. antalet personer med status som flyktingar som beviljats uppehållstillstånd i Sverige 1979-1991 (antal personer i tusental)

Kommentar: Data är hämtade från Statens invandrarverks informationsbyrå.

* Varav 6056 personer enligt tillfälligt ändrad asylpraxis.

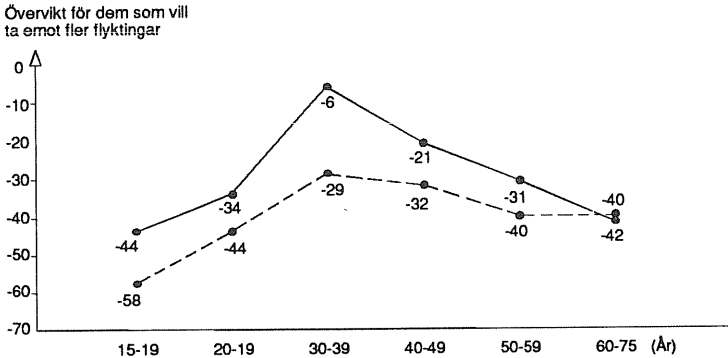
Opinionsklimatet för invandrare och flyktingar var mer negativt i början på 1990-talet än det varit under stora delar av 1980-talet och på 1970-talet samtidigt som fler och fler flyktingar tas emot i Sverige.

Låt oss nu gå vidare till frågeställningen om opinionsläget i olika grupper och olika förklaringar till flykting- och invandraråsikter. Är unga män - den i massmedia så uppmärksammade gruppen - mer negativa till flyktingar än andra grupper? I figur 4 redovisas opinionsläget (balansmått) bland kvinnor och män i olika åldersgrupper. Ett minus betyder opinionsövertikt för dem som vill minska antalet flyktingar som tas emot i Sverige.

Kvinnor är mer positiva till att ta emot flyktingar än män. Dessa skillnader återfinns i alla grupper utom den allra äldsta. Könsskillnaden är dock inte särskilt stor. Sambandet mellan ålder och negativ attityd till att ta emot fler flyktingar i Sverige är starkare. Framför allt yngre - men också äldre - tenderar att vara negativa till att ta emot fler flyktingar. Ålderssambandet är dock starkast bland kvinnor. Kvinnor mellan 30-39 år är minst negativa av alla åldersgrupper.⁷ Notera dock att

även i den relativt mest positiva gruppen (kvinnor 30-39 år) finns det en opinionsövervikt för att minska antalet flyktingar som tas emot i Sverige.

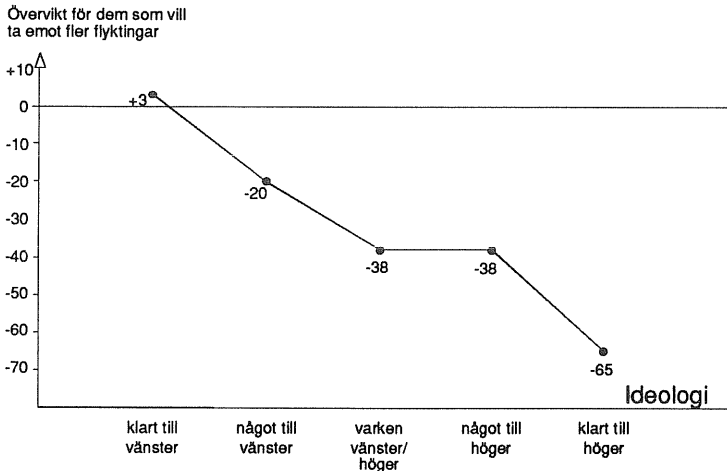
Figur 4. Svenska folkets inställning till att ett förslag om att ta emot färre flyktingar 1991 efter kön och ålder (balansmått).

I Frankrike är personer med sympatier till höger mer negativa till invandrare än andra (Mayer, 1990). Jean-Marie Le Pens Front National erhöll relativt höga andelar röster genom att kombinera ett främlingsfientligt budskap med ett allmänt högerpopulistiskt budskap. Frågan är hur det är i Sverige. Finns det ett samband mellan vänster-högerposition och flyktingåsikter? I figur 5 redovisas flyktingopinionen efter svars-personernas subjektiva vänster-högerideologi.

Människor som själva anser sig ha sympatier klart till höger är mer negativa till flyktingar än andra. Opinionsen mot flyktingar är -65 för den grupp som själva placerar sig klart till höger, medan motsvarande siffra för gruppen klart till vänster är +3. Gruppen längst till vänster är alltså betydligt mer positiv till flyktingar än övriga grupper. Vänster-högerideologi och partisympati är i Sverige starkt kopplat till varandra. Finns det ett samband även mellan partisympati och inställning till flyktingar?

Figur 5. Svenska folkets inställning till att ett förslag om att ta emot färre flyktingar 1991 efter subjektiv vänster-högerideologi (balansmätt).

Kommentar: Vänster-högerideologi uppmäts med en subjektiv skala där individerna själva får placera sig från vänster till höger. Frågan lyder: Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-höggerskala. Var någonstans skulle Du vilja placera Dig själv på en sådan vänster-höggerskala?

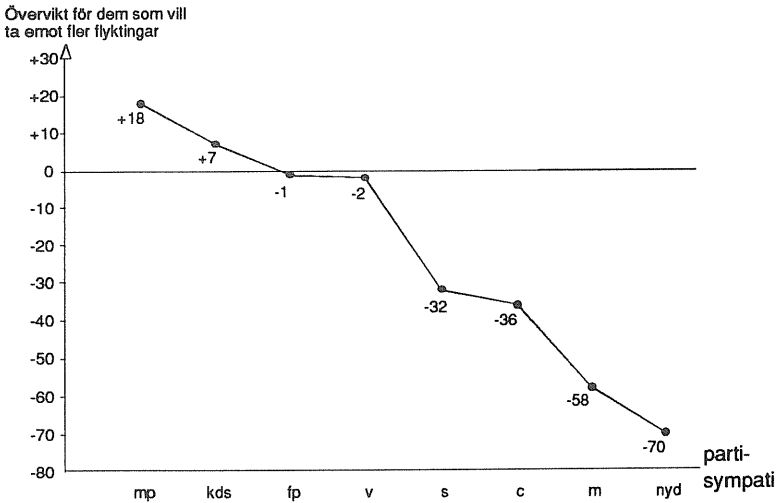
Uppenbart är att sympati med ny demokrati (-70) och moderata samlingspartiet (-58) går hand i hand med negativ inställning till mottagandet av flyktingar. Kds- och miljöpartisympatisörer däremot är övervägande positiva till att ta emot fler flyktingar. Vänsterpartiet och folkpartiet ligger båda kring det neutrala strecket med ungefär likstora andelar för som emot förslaget. Opinionsläget bland centerpartiets och socialdemokraternas sympatisörer svarar i stort sett mot genomsnittet för hela svenska folket. Trots det starka sambandet mellan vänster-högerideologi och flyktingåsikter rangordnas inte partierna från vänster tillhöger. Folkpartiets, kristdemokraternas och miljöpartisternas relativt sett positiva flyktingåsikter ändrar detta.⁸

Vilka är då flyktingåsikternas sociala rötter? Är det ointresserade, utsatta grupper från glesbygden som är mest negativa till flyktingar? I

figur 5 presenteras ett antal olika socioekonomiska grupper och deras flyktingåsikter. Det är samma balansmått som i tidigare figurer som har använts. Minus står alltså för övervikt för flyktingnegativa attityder. Vi redovisar siffror för enskilda grupper (t ex högutbildade och lågutbildade), men har också sett på den kombinerade effekten av flera egenskaper.

Figur 6. Svenska folkets inställning till ett förslag om att ta emot färre flyktingar 1991 efter partisympati (balansmått).

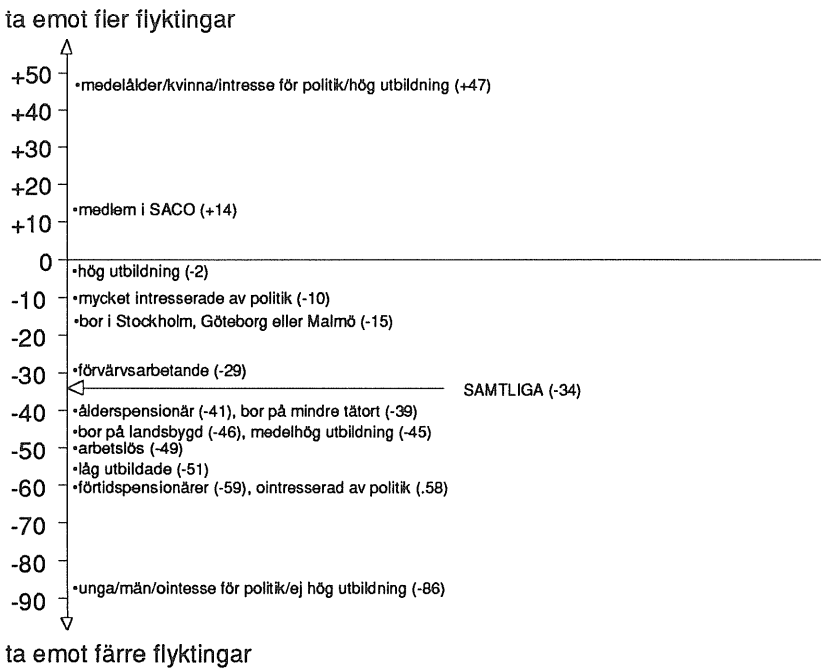

Utbildning uppvisar det starkaste enskilda sambandet med flyktingåsikter av de variabler som redovisas i figur 7. Hög utbildning och relativt sett positiv inställning till flyktingar hänger samman. Även ålder och kön är betydligt svagare kopplat till flyktingåsiikt än vad utbildning är.

De grupper, av de som analyserats här, som är mest restriktiva till att ta emot flyktingar är förtidspensionärer, människor som inte alls är intresserade av politik och arbetslösa. Om vi kombinerar olika egenskaper kan vi finna grupper som är starkt negativa till att ta emot fler

flyktingar. En sådan grupp är unga män som ej är intresserade av politik och som inte är högutbildade. I denna grupp är balansmålet (andel för minus andel emot att tas emot fler flyktingar) -86, dvs de allra flesta tycker det är dåligt att ta emot fler flyktingar. Denna grupp motsvarar ungefär 4 procent av svarspersonerna. Även människor som bor på landsbygden, i mindre tätorter och ålderspensionärer har en restriktiv syn på mottagningen av flyktingar.

Figur 7. Inställning till förslaget om att ta emot färre flyktingar i olika sociala grupper (balansmätt)

I grupperna förvärvsarbetande, människor som bor i storstäderna (Stockholm, Göteborg och Malmö), politiskt intresserade, högutbildade och medlemmar i SACO är opinionsläget flyktingvänligare än riksgenomsnittet. Bland medelålders välutbildade och politiskt intresserade kvinnor är balansmålet hela +46. I denna grupp (cirka 5 procent av

svarspersonerna) finns således en ganska stor majoritet som är positiva till att ta emot flyktingar i Sverige.

Då och då görs gällande att individer som själva tillhör en utsatt grupp i samhället är mindre positiva till andra utsatta grupper (jfr Gaventa, 1987). I sådana grupper kan därför motviljan mot att ta emot fler flyktingar var mer utbredd än i andra grupper. Det är då rimligt att anta att arbetslösa, förtidspensionärer och personer med kort utbildning lättare känner sig utsatta - eller rent av hotade - av invandrargrupper.

Analyser av valundersökningen 1988 tyder på att personer som invandrat till Sverige från övriga Norden har en något mer restriktiv syn på flyktingmottagningen än svenskar. Invandrare från övriga världen är däremot positivare till att ta emot flyktingar. När det gäller frågan om att öka det ekonomiska stödet till invandrarna så att de kan bevara sin egen kultur är både nordiska och andra invandrare mer positiva än personer som är födda med svenskt medborgarskap.⁹

Vi har även analyserat sambandet mellan att bo i en kommun som har flyktingförläggningar och medborgarnas flyktingåsikter. Några samband kunde dock inte konstateras. Andelen positiva och negativa till förslaget om att ta emot färre flyktingar i Sverige var precis lika högt bland boende i kommuner med flyktingförläggningar som bland boende i kommuner utan.

Åsikter om flyktingar i Sverige

De sex frågor som ställdes i början av denna uppsats kan nu med varierande precision och styrka i sambanden i samtliga fall besvaras med *ja*.

Flyktingmotståndet har ökat i den svenska opinionen, unga män är mer negativa till flyktingmottagning än andra, ju längre till höger en person befinner sig på den politiska vänster-högerskalan desto flyktingfientligare attityd. Politiskt ointresse går hand i hand med negativ attityd till flyktingar, och personer som bor på landsbygden, är arbetslösa eller förtidspensionärer är mer negativa till flyktingar än andra. Huvudresultaten av våra analyser är emellertid att motståndet mot att

ta emot fler flyktingar är utbrett i de flesta undersökta grupper. Även i de relativt sett mest positiva grupperna finns endast knappa majoriteter för att ta emot fler flyktingar. Resultaten visar att befolkningen som helhet under hela 1980-talet har blivit betydligt mer negativt inställd till flyktingar och nu vill begränsa det antal som tas emot i Sverige. Inte heller är strävanden för att invandrarna skall behålla sin kultur populära i den svenska opinionen.

Vi kan konstatera att grupper som står lite "utanför" samhället tenderar att vara mer negativa till flyktingar än grupper som är mer integrerade i samhället. Unga män, arbetslösa, f d nordiska invandrare och även landsbygdsbor är grupper där en motvilja mot att ta emot fler flyktingar har fått fäste. De grupper som är mest positiva till flyktingmottagning är medelålders kvinnor, storstadsbor och personer med lång utbildning.

Det är intressant att konstatera att politiska variabler ger de starkaste sambanden. Vi har funnit starka kopplingar mellan politiskt intresse, vänster-högerideologi, partisympati och åsikter om flyktingar. Det är bara sambandet mellan utbildning och flyktingåsikter som återfinns på motsvarande nivå. Förklaringar till flyktingmotståndet skall därför kanske inte främst sökas i grupptillhörighet och integrering i samhället, utan i mer lättföränderliga faktorer som har med politisk opinionsbildning att göra. Frågan om flyktingmottagning är starkt partiskiljande på väljarnivå. Men skiljelinjen går inte mellan dem som vill ta emot fler och dem som vill ta emot färre flyktingar. Istället är det varierande grad av begränsningar som diskuteras. Ny demokratis, men också moderata samlingspartiets, sympatisörer är de grupper där opinionen för en restriktiv invandrings- och flyktingpolitik är störst. De övriga partiernas sympatisörer rymmer alla större eller mindre grupper av människor som vill begränsa invandringen.

Som avslutning kan vi fråga oss hur "djuprotade" dessa flyktingåsikter är? En tanke är att det tidigare funnits distinkta smågrupper där fientlighet och t o m rasism frodats, men att en mer modererad, avvaktande och restriktiv attityd mot flyktingar och invandrare spritts i hela befolkningen under senare tid. De extrema dåden mot invandrare under det senaste året har kanske enat grupper med restriktiv och mera öppen inställning till invandring, eftersom dessa dåd på allmänmänskliga

grunder kan avvisas och avskys av majoriteten av befolkningen. Vår analys har visat att åsikter om flyktingar och invandrare har förändrats och att de är starkt kopplade till faktorer som har med opinionsbildning att göra. Förmodligen är därför åsikterna om flyktingar och invandrare inte särskilt "djuprotade" utan tvärtom relativt lättföränderliga.

Fotnoter

- 1 I 1991 års SOM-undersökning nämndes invandrar/flyktingfrågor av 13 procent av medborgarna som ett av de tre viktigaste samhällsproblemen på en öppen intervjufråga. År 1987 var motsvarande siffra endast 7 procent flyktingfrågan. År 1989 hade siffran nått upp till 11 procent och 1990 till 14 procent vilket innebar att den var den fjärde viktigaste frågan enligt medborgarna (ekonomi, miljö och sjukvård kom före), se Bennulf (1991).
- 2 Resultaten publicerades i IDAG 1991-03-19. Intervjufrågan som ställdes var: "Tycker du att Sverige i dag tar emot för få, för många eller lagom antal flyktingar från andra länder?".
- 3 Se tex Göteborgs-Posten 12 december 1991 om skolvalet samt Aftonbladet den 28 februari 1992 och den följande artikelserien "Vi och Dom" som behandlar svenska ungdomar och invandrarungdomar i Jordbro utanför Stockholm. Se även Aftonbladet/KULTUR "Raisismen - en analys" 1992-02-13.
- 4 Se Idag 21 nov 1991 och Göteborgsposten 12 nov 1991. I Arbetet 2 dec 1991 framförs motsatt tes.
- 5 Det går naturligtvis att fråga sig vad för någon attityd som mäts med de två intervjufrågor som analyseras i denna artikel. Är det en allmän flyktingfientlig - eller rent av rasistisk - attityd vi mäter eller är det "bara" frågan om inställning till två policyinstrument på det flyktingpolitiska området? Frågan om att öka det ekonomiska stödet till invandrarna mäter självklart inte "rasism", men att hävda att vi inte är en mer allmänt hållen attityd till invandrare och flyktingar på spåren vore att dra argumentationen för långt åt andra hållet. De två frågorna (öka det ekonomiska stödet till invandrarna och minska antalet flyktingar i Sverige) samvarierar relativt starkt ($r=0,47$) i valundersökningen 1988. Lange och Westin (1991) påvisar ganska klara samband mellan denna typ av intervjufrågor och andra attitydfrågor till flyktingar och invandrare. Även Mikael Gilljam argumenterar för att frågan om att "öka det ekonomiska stödet till invandrarna" kan betraktas som ett mått på inställning till invandrare i allmänhet, se Holmberg och Gilljam (1987:278).
- 6 Sifos mätningar bekräftar att en förändring i flyktingopinionen skett. Även för Sifo är 1990 den mät punkt som uppvisar mest negativ flyktingopinion (Sifos följande

mät punkt är från 1992; och intervjufrågan gällde antalet utlänningar som Sverige tagit hand om), se *Majoritet för strängare invandrarregler* (Sifo pressmeddelande i februari 1992).

- 7 Skillnaden mellan könen var betydligt större 1988 (när frågan om att ta emot fler flyktingar analyseras). Kvinnor var genomgående mer positiva till flyktingar och endast kvinnor som är 15-19 år samt 40-49 år hade en genomsnittligt negativ attityd (-11). Kvinnor i åldrarna 20-39 år och 60-75 år var övervägande positiva till att ta emot fler flyktingar. Resultaten från 1991 visar att opinionsförändringen skett framförallt i grupperna 15-29 och 50-75 år, vilket medför att de dåvarande könsskillnaderna reducerats avsevärt.
- 8 Sambanden mellan vänster-högerposition och flyktingåsikter återfinns även bland respektive partiets sympatisörer. Så är t ex balansmättet +56 för miljöpartister till vänster medan opinionsläget bland miljöpartister som placerat sig i mitten av vänster-höggerskalan -30. Bland kds-sympatisörer till höger är balansmättet -3 och för kds-sympatisörer i mitten är balansmättet +16.
- 9 Analysunderlaget är mycket osäkert. Endast 65 personer med påbrå från övriga Norden och 64 personer med påbrå från övriga världen intervjuades i valundersökningen 1988.

Referenser

Arbetet 1991-12-02.

Aftonbladet 1992-02-28.

Aftonbladet/KULTUR 1991-02-13.

Bennulf, M. (1991) "Väljarnas viktigaste frågor 1968-1990". I S. Holmberg och L. Weibull (red.) *Politiska opinioner. SOM-rapport 6*, Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen/Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Demker, M. (1991) "Åttioalets franska väljare" *Statsvetenskaplig tidskrift* Vol. 94, sid. 169-175.

Gaventa, J. (1987) "Makt och deltagande". I O. Petersson (red.) *Maktbegreppet*. Stockholm: Carlssons.

Göteborgs-posten 1991-11-12, 1991-12-12.

Holmberg, S. (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.

Holmberg, S. och Gilljam, M. (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: Bonniers.

Idag 1991-03-15, 1991-11-21.

Lange, A. och Westin, C. (1981) *Etnisk diskriminering och social identitet*. Stockholm: Liber.

- Lange, A. och Westin, C. (1991) *Ungdomen och invandringen*. Fest-serien, rapport 29, Stockholms universitet: Ceifo.
- Mayer, N. (1990) "Ethnocentrisme, racisme et intolerance" i Boy, D. och Mayer, N. (red.) *L'électeur français en questions*. Paris: FNSP.
- Petersson, O. (1981) "Attityder till invandring. Några data från 1976 års valundersökning". I *Att leva med mångfalden*. Stockholm: Liber.
- Sifo pressmeddelande (1992) *Majoritet för strängare invandrarregler*.
- Tonsgaard, O. (1989) "Flyktinge og invandrare - et politisk spørgsmål?". I Elkit, J. och Toonsgaard, O. (red.) *To folketingsvalg*. Aarhus: Politica.
- Aardal, B. och Valen, H. (1989) *Velgere, partier og politisk avstand*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

ISRAEL - DAVID ELLER GOLIAT?

Palestinakonflikten och den kristna opinionen

ULF BJERELD

”Då skall jag upprätta mitt folk Israel; när de bygga upp sina ödelagda städer, skola de ock få bo i dem... Jag skall då plantera dem i deras eget land, och de skola icke mer ryckas upp ur det land som jag givit dem, säger Herren, din Gud.” (Amos 9:14)

Kristenhetens inställning till judendomen och till det judiska folket har ofta präglats av kluvenhet och frustration. Å ena sidan har judarna enligt Bibeln status som Guds utvalda ”egendomsfolk”. Det var bland judar som kristendomen för snart 2000 år sedan grundades och spreds till omvärlden. Jesus och hans apostlar var själva judar och Gamla Testamentet är helig skrift för såväl judar som för kristna. Men å andra sidan erkänner judendomen inte Kristus som Guds son. Det judiska prästerskapet var en drivande kraft för att få Jesus korsfäst. En del avsnitt i Nya Testamentet, främst i Johannesevangeliet och i Uppenbarelseboken, har av många kristna tolkats som att Gud tagit sin hand ifrån det judiska folket.¹

Den kristna kyrkan uppträdde från 300-talet i Medelhavsvärlden och från 1000-talet i Europa fram till mitten av 1900-talet intolerant och ibland t o m aggressivt gentemot judarna.² I Palestina under korstågstiden, i Spanien under slutet av 1400-talet och i Östeuropa från mitten av 1600-talet och framåt var repressionen särskilt svår. Den kyrkliga reformationen innebar ingen förändring i den negativa synen på judarna. Martin Luther menar i sin skrift ”Om judarna och deras lögner”

(1543) att "var du ser en äkta jude, kan du med gott samvete göra korstecknet och med tillförsikt säga: Där går en livs levande djävul!"³

Det var först under 1900-talet som den kristna kyrkans inställning till judarna förändrades. I början av seklet var hållningen fortfarande avvaktande. Men staten Israels bildande 1948 följdes av ett starkt uppsving för en kristen pro-sionism som främst i protestantiskt frikyrkliga kretsar tog sig uttryck i en reservationslös uppslutning bakom den israeliska staten. Händelseutvecklingen i Israel/Palestina tolkades t o m av en del kristna som "tidstecken", d v s historiska tecken på att de bibliska profetiorna går i uppfyllelse. Kristenhetens uppslutning bakom Israel i Mellanösternkonflikten var som starkast under 1950- och 1960-talen. Under senare hälften av 1970-talet och under 1980-talet syntes tecken på en mer reserverad syn på Israel från kristet håll. Det var främst Israels uppträdande som ockupationsmakt och behandlingen av palestinerna som väckte missnöje. Denna mer reserverade kristna inställning till Israel sammanföll i tid med att Israel förlorade stöd och sympatier i världsinopinionen.

Syftet med denna uppsats är att beskriva och analysera den svenska kristna opinionens inställning till parterna i Palestinakonflikten, Israel och PLO, under åren 1986 - 1991. Är kristna mer positivt inställda till Israel än icke-kristna? Är åsiktsskillnaderna mellan kristna och icke-kristna personer större än mellan andra befolkningsgrupper i det svenska samhället?

Tidigare forskning har visat att människor med en religiös övertygelse tenderar att ha en mer konservativ och högerorienterad inställning i politiska sakfrågor än icke-religiösa människor.⁴ Sambandet gäller särskilt i frågor kring religion, moral och livsstil.⁵ De kristna väljarna i Sverige är t ex mer "moraliska" i frågor om aborter, alkohol och pornografi. De är också mer positiva till bl a att ta emot flyktingar, stödja invandrare, ge socialbidrag och att värna miljön. De är mer negativa till bl a adaghem, reklam-TV och kärnkraft. I de internationella frågorna är svenska kristna väljare bl a mer positivt inställda till u-hjälp och till att stoppa vapenexporten än vad icke-kristna väljare är.⁶

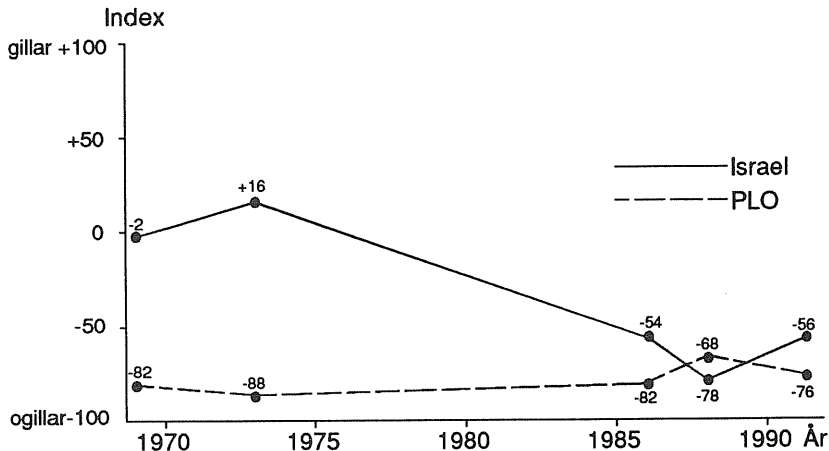
Hur stark är då Israels ställning i den kristna opinionen? Är banden mellan Israel och kristenheten så fasta att de påverkar kristna personers inställning till Israels agerande i Palestinakonflikten? Eller medför

Israels hårdföra ockupationspolitik och behandlingen av palestinierna att människor med en kristen övertygelse tenderar att ta avstånd från dess agerande?

Vid tre tillfällen, 1986, 1988 och 1991, har SOM-undersökningen ställt frågor om svenska folkets inställning till Israel och PLO.⁷ Vid samtliga tillfällen har det med hjälp av en fråga om hur viktigt "frälsning" är för svarspersonerna varit möjligt att urskilja en religiös grupp bland de tillfrågade.⁸ Frälsningens betydelse är ett centralt inslag i kristendomen och det är därför rimligt att anta att det absoluta flertalet bland den religiösa gruppen kan betecknas som kristna.

Frågorna om inställningen till Israel och PLO ställdes också av Beredskapsnämnden för Psykologiskt Försvar åren 1969 och 1973, vilket möjliggör ytterligare jämförelser över tid. Låt oss först se hur den svenska folkopinionen gentemot parterna i Palestinakonflikten utvecklats mellan åren 1969 - 1991.

Figur 1. Svenska folkets inställning till Israel och PLO 1969, 1973, 1986, 1988 och 1991 (balansmätt)

Kommentar: Värdena i figuren är ett balansmätt enligt principen andel som gillar partens uppträdande minus andelen som ogillar partens uppträdande. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla gillar) och -100 (alla ogillar). I Beredskapsnämndens undersökning 1969 och 1973 frågades om inställningen till den palestinska organisationen "Al Fatah och liknande organisationer".

Svenska folkets sympatier för Israels agerande har försvagats avsevärt sedan början av 1970-talet. Mellan 1973 och 1986 sjönk balansmättet från +16 till -54. 1988 är bottenrekordet för Israels ställning i den svenska folkopinionen med ett värde på -78. I 1991 års mätning har sympatierna för Israel stigit till en nivå motsvarande den 1986.

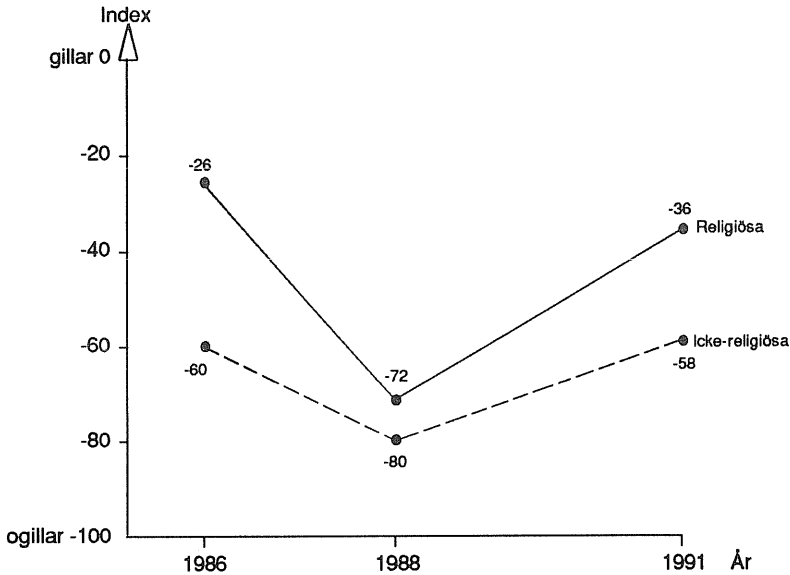
PLO:s ställning i den svenska folkopinionen har alltid varit svag. Balansmättet har varierat mellan -68 och -88. Organisationen har således inte lyckats vinna det stöd Israel förlorat i opinionen. Mest populärt var PLO 1988 då dess opinionssiffror var något bättre än Israels. I 1991 års mätning har dock stödet till PLO åter minskat.

Israels ras i folkopinionen under 1970- och 1980-talet kan sannolikt förklaras av den hårda ockupationspolitiken, bosättningarna på Västbanken och i Gaza samt Israels invasioner av Libanon 1978 och 1982. Israels bottennivå 1988 och den tillfälliga uppgången i opinionen för PLO samma år kan beskrivas som en "intifada-effekt". Detta år exponerades det palestinska upproret flitigt i svenska media. Bilder på tungt beväpnad israelisk militär i strid med stenkastande palestinska barn gjorde det svårt för svarspersonerna att uttrycka gillande av Israels agerande i konflikten. Samtidigt uppvisade PLO kompromissvilja, bl a genom att erkänna Israels rätt till existens inom säkra och erkända gränser. Men 1991 var intifadan inte längre lika nyhetsmässigt intressant för media. PLO:s tveksamma avståndstagande från Iraks invasion av Kuwait hösten 1990 bidrog också till att organisationen förlorade mycket av det anseende som vunnits genom de politiska eftergifterna.

Sammantaget är Israel och PLO i dag - enligt svenska folket - två impopulära aktörer i Palestinakonflikten. Ett flertal av de tillfrågade uttrycker ogillande av de båda parternas agerande i konflikten. 1991 är dock sympatierna för Israel något större än stödet för PLO.

Hur starkt är då stödet för Israel och PLO bland religiösa och icke-religiösa svenskar? Är religiösa personer mer sympatiskt inställda till Israel än vad icke-religiösa personer är? I figur 2 redovisas åsiktskillnaderna i inställning till Israel mellan religiösa och icke-religiösa personer 1986, 1988 och 1991.

Figur 2. Inställning till Israel 1986, 1988 och 1991 efter religiositet (balansmått)

Kommentar: Värdena i figuren är ett balansmått enligt principen andelen som gillar Israels agerande minus andelen som ogillar Israels agerande. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla gillar) och -100 (alla ogillar).

Det finns betydande åsiktsskillnader mellan religiösa och icke-religiösa personer i inställningen till Israel. Religiösa personer är mer positivt inställda till Israel än icke-religiösa. Störst är åsiktsskillnaden 1986 då balansmåttsvärdet för de religiösa var -26 och för de icke-religiösa -60. Minst är åsiktsskillnaden 1988 (-72 och -80) då Israels ställning i hela folkopinionen också är mycket svag. När Israels ställning i folkopinionen stärks 1991 ökar skillnaden igen, -36 för de religiösa och -58 för de icke-religiösa.⁹

Vilken betydelse spelar religionen i förhållande till andra bakgrundsfaktorer? Är det så att vänster-högerideologi, ålder eller kön är av större betydelse för inställningen till Israel än vad religionen är?

Tabell 1. Svenska folkets inställning till Israel 1986, 1988 och 1991, efter vänster-högerideologi, ålder, kön och religiositet (procent och balansmått)¹⁰

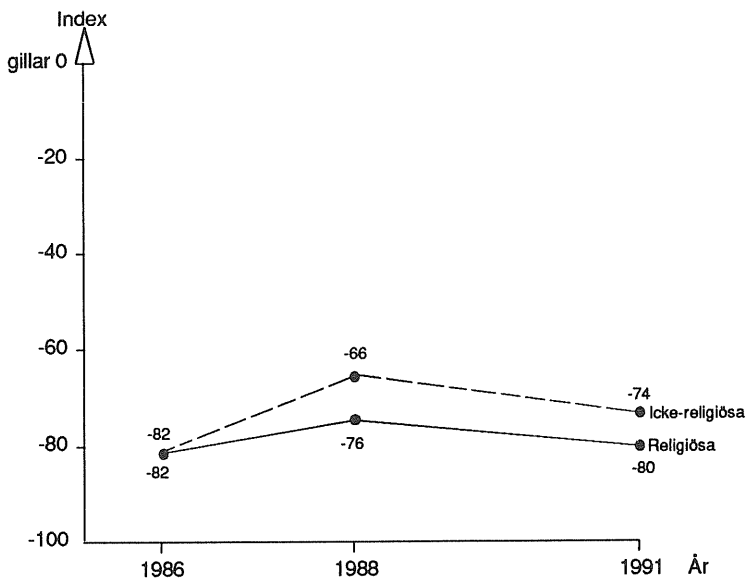
	1986			1988			1991		
	gill	ogill	diff	gill	ogill	diff	gill	ogill	diff
Ideologi									
Vänster	12	88	-76	11	89	-78	22	78	-56
Mitten	21	79	-58	10	90	-80	21	79	-58
Höger	34	66	-32	18	82	-64	31	69	-38
Ålder									
15-29	16	84	-68	9	91	-82	26	74	-48
30-49	23	77	-54	11	89	-78	23	73	-50
50-75	27	73	-46	12	88	-76	20	80	-60
Kön									
Man	29	71	-42	15	85	-70	24	76	-52
Kvinna	15	85	-70	7	93	-86	21	79	-58
Religion									
Religiösa	37	63	-26	14	86	-72	32	68	-36
Ej religiösa	20	80	-60	10	90	-80	21	79	-58

Inställningen till Israel varierar mellan olika befolkningsgrupper. Personer med vänsterideologi tar avstånd från Israels agerande i betydligt större utsträckning än vad personer med högerideologi gör. 1988 och 1991 finns ingen skillnad mellan vänster- och mitten-personer i synen på Israel, däremot är höger-personer mer positivt inställda till Israel. För ålder finns ett klart samband 1986, då yngre personer är mer negativt inställda till Israel än äldre. Sambandet finns kvar 1988, men försvagat. 1991 är sambandet mellan ålder och inställning till Israel *omvänt* jämfört med de båda tidigare mätillfällena. Nu är det de äldre som tar mest avstånd från Israels agerande. Även mellan kön och åsikt finns ett samband. Vid samtliga mätillfällen är kvinnor mer kritiskt inställda till Israel än vad män är. Skillnaden är dock betydligt lägre 1991 än 1986.

Sambandet mellan religiositet och inställning till Israel är dock ett av de starkaste i tabellen. Såväl 1986 som 1991 är det de religiösa svars-personerna som är mest sympatiskt inställda till Israel (-26 respektive -36 enheter).

Religionen tycks således vara av betydelse för människors uppfattning om Israels agerande i Palestinakonflikten. Är religionen också av betydelse för inställningen till PLO? Figur 3 visar skillnaderna i inställning till PLO mellan religiösa och icke-religiösa personer 1986, 1988 och 1991.

Figur 3. Inställning till PLO 1986, 1988 och 1991 efter religiositet (balansmått)

Kommentar: Värdena i figuren är ett balansmått enligt principen andel som gillar PLO:s uppträdande minus andelen som ogillar PLO:s uppträdande. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla gillar) och -100 (alla ogillar).

Det föreligger endast små åsiktsskillnader mellan religiösa och icke-religiösa personer i inställningen till PLO. 1986 fanns det inga skillnader alls, 1988 uppvisar de religiösa ett balansmått på -76 mot de icke-religiösa -66 och 1991 är värdet för de religiösa -80 mot -74 för de icke-religiösa.

Hur ser då åsiktsskillnaderna ut i övriga befolkningsgrupper? Är skillnaderna lika små som mellan religiösa och icke-religiösa personer?

Tabell 2. Svenska folkets inställning till PLO 1986, 1988 och 1991 efter vänster-högerideologi, ålder, kön och religiositet (procent och balansmått)

	1986			1988			1991		
	gill	ogill	diff	gill	ogill	diff	gill	ogill	diff
<i>Ideologi</i>									
Vänster	16	84	-68	23	77	-54	22	78	-56
Mitten	7	93	-86	10	90	-80	10	90	-80
Höger	6	94	-88	12	88	-76	7	93	-86
<i>Ålder</i>									
15-29	12	88	-76	17	83	-66	12	88	-76
30-49	8	92	-84	15	85	-70	12	88	-76
50-75	9	91	-82	16	84	-68	13	87	-74
<i>Kön</i>									
Man	10	90	-80	16	84	-68	12	88	-76
Kvinna	9	91	-82	16	84	-68	12	88	-76
<i>Religion</i>									
Religiösa	9	91	-82	12	88	-76	10	90	-80
Ej religiösa	9	91	-82	17	83	-66	13	87	-74

Åsiktsskillnaderna om PLO är mindre i samtliga befolkningsgrupper än vad åsiktsskillnaderna om Israel är. Kön och ålder har ingen betydelse alls för uppfattningen om PLO. Vänster-högerideologi är av viss betydelse, vänster-människor tenderar att ha en något mer positiv inställning till PLO. Religiositeten var visserligen av mindre betydelse för inställningen till PLO än för inställningen till Israel, men den var ändå av större betydelse än kön och ålder.

Hittills har framkommit att religiösa personer tenderar att vara mer positivt inställda till Israel och även något mer negativt inställda till PLO än vad icke-religiösa personer är. Men tidigare forskning har visat att religiösa personer ofta placerar sig själva något mer till höger på vänster-höggerskalan än icke-religiösa. Det finns också ett positivt samband mellan ålder och religiositet, äldre människor går t ex oftare i kyrkan.¹¹ Eftersom äldre personer och personer med höger-ideologi

dessutom är mer välvilligt inställda till Israel finns det en möjlighet att sambandet mellan religion och åsikt i Palestinafrågan endast är ett skensamband. Det är i så fall äldre människor samt människor med höger-ideologi som uttrycker gillande för Israel och dessa personer tenderar också att vara religiösa, men religiositeten har i sig ingenting med deras åsikt i Palestinafrågan att göra.

En möjlighet att pröva om sambandet mellan religion och inställning till Israel är ett skensamband eller inte är att studera åsikterna i Palestinafrågan hos såväl religiösa som icke-religiösa personer med högerideologi och med hög ålder. Skiljer sig åsikterna mellan dessa grupper falsifieras tesen att sambandet mellan religion och åsikt endast skulle vara ett skensamband.

I tabell 3 redovisas inställningen till Israel bland religiösa och icke-religiösa personer 1986, 1988 och 1991, med kontroll för vänster-högerideologi och ålder.

Tabell 3. Åsiktsskillnader om Israel mellan religiösa och icke-religiösa personer 1986, 1988 och 1991, under kontroll för vänster-högerideologi och ålder (balansmått)

	1986			1988			1991		
	rel	ej rel	diff	rel	ej rel	diff	rel	ej rel	diff
<i>Ideologi</i>									
Vänster	-46	-78	32	-82	-90	8	-67	-74	7
Mitten	-30	-64	34	-78	-80	2	-46	-60	14
Höger	-6	-36	30	-60	-68	8	-10	-44	34
<i>Ålder</i>									
15-29	-32	-72	40	-76	-84	8	-46	-48	2
30-49	-42	-54	12	-64	-80	16	-26	-60	34
50-75	-14	-54	40	-76	-78	2	-36	-66	30

Kommentar: I tabellen står "rel" för religiösa personer, "ej rel" för icke-religiösa personer.

Sambanden mellan religiositet och inställning till Israel kvarstår efter kontroll för vänster-högerideologi och ålder. Religiösa personer med högerideologi är betydligt mer positivt inställda till Israel än icke-

religiösa personer med högerideologi. Även bland personer med vänster- eller mittenideologi har de religiösa en mer positiv inställning till Israel, men skillnaden är inte lika stor som i gruppen med högerideologi. Äldre religiösa personer är också mer positivt inställda till Israel än vad äldre icke-religiösa personer är. Även i övriga åldersgrupper är Israel mera populärt bland religiösa än bland icke-religiösa.¹²

Det finns således ett samband mellan religiös övertygelse och inställning till Israel, ett samband som kvarstår även efter kontroll för vänsterhögerideologi och för ålder. Sambandet försvagades visserligen 1988 då den palestinska intifadan stod på sin höjdpunkt, men förstärktes sedan igen. Israels agerande som ockupationsmakt och dess hårdföra bemötande av det palestinska upproret har inte medfört att religiösa personer blivit lika kritiskt inställda som andra befolkningsgrupper.

I flera andra frågor uppvisar religiösa personer en "mjukare" eller mer humanistisk inställning än icke-religiösa personer (t ex när det gäller socialbidrag, miljö, flyktingar, u-hjälp och vapenexport).¹³ Hur kan då uppslutningen bakom Israel i Palestinakonflikten förklaras? Antisemitismen drevs genom förintelsen av sex miljoner judar under 2:a världskriget till sin yttersta konsekvens. Stödet till Israel kan ses som ett kristet solidaritetsuttryck gentemot det judiska folket, ett utslag av kristen humanism mot ett folk som historiskt ständigt förföljts och varit i underläge. Kristendomens judiska ursprung frammanar en vi-känsla med den israeliska statsbildningen som försvårar möjligheterna för kristna personer att ta till sig palestiniernas situation. I frikyrkokretsar betonas också judarnas status av Guds utvalda folk, det objekt Gud handlar med i historien. Staten Israel ses där som ett uttryck för profetiorna. Toleransnivån för Israels agerande kommer därför sannolikt alltid att vara högre inom kristenheten än utanför.

Noter

1. Rengstorf (1968) s 34 ff
2. Axelson och Grenholm (1972) s 85
3. Luther (1543/1943) s 15

4. Se t ex Glock and Wuthnow (1979) s 64, Everts (1983) s 169 ff, Brechon 1987 s 2 ff, Leege and Welch (1989) s 151 ff samt Robertson (1989) s 2. För en studie av religionens betydelse för svenska väljares val av parti, se Gilljam (1987).
5. Se t ex Miller and Wattenberg (1984) s 315 f
6. Bjereld och Gilljam (1991)
7. Frågorna löd "Gillar eller ogillar Du Israels uppträdande i Mellanösternkrisen?" samt "Gillar eller ogillar Du den palestinska organisationen PLO:s uppträdande i Mellanösternkrisen?" Fyra svarsalternativ användes: gillar helt, gillar delvis, ogillar delvis och ogillar helt. I analysen har alternativen "gillar helt" och "gillar delvis" slagits samman till "gillar". Alternativen "ogillar helt" och "ogillar delvis" har slagits samman till "ogillar". Resultaten från 1986 och 1988 års mätningar finns redovisade i Bjereld (1989).
8. Frågan löd "Hur viktiga tycker Du att följande saker är för Dig? (Frälsning)". Fem svarsalternativ användes: Mycket viktigt, ganska viktigt, varken viktigt eller oviktigt, inte särskilt viktigt och inte alls viktigt. I analysen har de som svarat "mycket viktigt" eller "ganska viktigt" definierats som den religiösa gruppen. 1986 uppgick andelen i denna grupp till 15 procent av de tillfrågade, 1988 var andelen 19 procent och 1991 18 procent.
9. Valet av frälsningens "viktighet" som indikator på en persons religiositet var inte självklart. Vanligare är att utgå från hur ofta en person bevisar gudstjänst eller religiöst möte i kyrkan. 1986 frågade SOM-undersökningen om hur intresserade svarspersonerna var av kyrkogång, 1988 och 1991 ställdes en fråga om hur ofta svarspersonerna gick i kyrkan. Frågornas bristande överensstämmelse medförde att vi här valde att i stället utgå från den mer enhetliga frågan om frälsning. Resultatens validitet stärks emellertid av den mycket stora överensstämmelse som uppnås om vi också använder kyrkogångsfrågorna. Åsiktsskillnaderna mellan religiösa och icke-religiösa personer blir nästan exakt lika stora oberoende av om vi definierar religiositet som hur ofta en person går i kyrkan eller som hur viktigt personen tycker frälsning är.
10. Kategorin "ideologi" bygger på svarspersonernas inplacering av sig själva på en femgradig vänster-högerskala. Frågan löd: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?" Fem svarsalternativ användes: klart till vänster, något till vänster, varken till vänster eller höger, något till höger och klart till höger.
11. Bjereld och Gilljam (1991) s 153
12. Även under kontroll för kön kvarstår sambanden mellan religion och inställning till Israel. Sambandet mellan religion och inställning till PLO var, som visades i tabell 2, relativt svagt. Vid kontroll för vänster-högerideologi och ålder försvinner det nästan helt.
13. Bjereld och Gilljam (1991)

Referenser:

- Axelsson, S. och Grenholm, C.-H. (1972) "*Palestinafrågan och den kristna opinionen*" Stockholm: Prisma
- Bjereld, U. (1989) "*Svensk Mellanösternpolitik*" Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Bjereld, U. och Gilljam, M. "Vad vill de kristna väljarna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska sakfrågor" *Statsvetenskaplig Tidskrift* 94:149-159
- Brechon, P. (1987) "*Les catholiques français dans l'action politique et sociale*" Uppsats presenterad vid ECPR:s Joint Sessions of Workshops i Amsterdam 1987
- Everts, Ph. P. (1983) "*Public Opinion, the Churches and Foreign Policy*" Leiden: Institute for International Studies
- Gilljam, M. (1987) "Religion och röstning" i Holmberg, S. och Gilljam, M. "*Väljare och val i Sverige*" Stockholm: Bonniers
- Glock, C. Y. and Wuthnow, R. (1979) "Departures from Conventional Religion: The Nominally Religious, the Nonreligious, and the Alternatively Religious" i Wuthnow, R. (ed) "*The Religious Dimension. New Directions in Quantitative Research.*" New York: Academic Press
- Leege, D. C. and Welch, M. R. (1989) "Religious Roots of Political Orientations: Variations Among American Catholic Parishoners" *Journal of Politics* 51:137-162
- Luther, M. (1542/1943) "*Om judarna och deras lögn*" Stockholm:
- Miller, A. H. and Wattenberg, M. P. (1984) "Politics from the Pulpit: Religiosity and the 1980 Elections" *Public Opinion Quarterly* 48:301-317
- Rengstorff, K. H. (1968) "Das Neue Testament und die Nachapostolische Zeit" i Rengstorff, K. H und von Kortzfleisch, S. (eds.) "*Kirche und Synagoge. Handbuch zur Geschichte von Christen und Juden*" Band I. Stuttgart: Ernst Klett Verlag
- Robertson, A. (1989) "*Turbulent Priests. The Catholic Church and Nuclear Arms Critique: A Comparison of the Debate in Seven Countries*" Stockholm: Department of Political Science

SVENSKARNA OCH OMVÄRLDEN

Några resultat från
BALTICOM-projektet

LENNART WEIBULL &
KARL ERIK ROSENGREN

Få saker har under 1980-talet varit så populära att framhålla som internationalisering. På alla samhällets områden har det uttalats en strävan att öka kontakterna med världen omkring oss. Samtidigt har denna värld på kort tid genomgått stora förändringar. Från Sveriges horisont rörde det sig tidigare om en sluten värld i öster och en öppen i väster. Nu har det plötsligt blivit en stor omkastning; också den östra världen har öppnat sig och kräver dessutom särskilt stor uppmärksamhet genom de sedan 1980-talets slut timade händelserna.

Det är mot denna bakgrund det s k BALTICOM-projektet skall betraktas (Rosengren-Weibull, 1990). Den utveckling som under de gångna fem åren skett i östra Europa har öppnat för kontakter och samverkan som inte tidigare var möjliga. Samtidigt är det uppenbart att svenskarernas omvärldsorientering under de gångna decennierna har varit åt rakt motsatt håll: Västeuropa, särskilt Storbritannien, och USA. Den moderna populärkulturen - mode, medier och musik - är huvudsakligen anglo-saxisk (Carlsson-Anshelm, 1991:33; jfr Reimer, 1987). Å andra sidan är det också uppenbart att det före 1950-talet fanns en i huvudsakligen centraleuropeisk orientering, där Tyskland och tidigare Frankrike spelade en viktig roll. I ljuset av dessa skiften i svenskarnas omvärldsorientering är den intressanta frågan i vilken utsträckning de förändringar som nu sker i Öst- och Mellaneuropa på sikt kommer att

påverka omvärldsorienteringen i samma utsträckning som vid tidigare geopolitiska omvälvningar (jfr Kjellén, 1914-15 i Falkemark, 1991:35).

BALTIKOM-projektet syftar till att följa den svenska omvärldsorienteringens utveckling under 1990-talet. Inriktningen, som kommer till uttryck i projektnamnet, ligger på det baltiska områdets betydelse. Projektet, som finansieras av Kungliga Vetenskapsakademien, genomförs i samverkan med forskare i Estland (professorerna Marju Lauristin och Peeter Vihalemm vid Universitetet i Tartu; jfr Rosengren-Weibull, 1990). Underlaget för projektet är årligen återkommande frågeundersökningar i Estland och Sverige. Den första studien genomfördes hösten 1990. I Sverige utförs dessa studier som en del av SOM-undersökningen vid Göteborgs universitet (jfr Holmberg-Weibull, 1987; Weibull-Holmberg, 1991).

Utgångspunkten för projektet är inte någon naiv föreställning om att kunna observera snabba förändringar. Vi anser istället att det kan komma att bli möjligt att spåra långsiktiga förskjutningar i esters och svenskars syn på omvärlden. Med de första mätningarna har vi således främst strävat efter att etablera en baseline. Vidare har tanken varit att försöka få grepp om vad som i allmänt påverkar människors syn på sin omvärld, exempelvis om det är det som faktiskt händer där som har betydelse eller om det är faktorer i närmiljön som har störst betydelse. Vidare är det intressant att få fram underlag för bedömningar av den roll massmedier spelar härvidlag (jfr Rosengren-Windahl, 1988).

Det som presenteras i denna artikel är några huvudresultat från basmätningarna i Sverige 1990 och 1991. Tre aspekter på svenskarnas omvärldsorientering kommer att beröras: (1) det uppgivna intresset för vad som händer i enskilda länder i omvärlden samt (2) upplevd attraktion hos, respektive (3) acceptans för, enskilda länder. Redovisningen är i första hand deskriptiv, men avslutningsvis presenteras några allmänna slutsatser om vad som kan tänkas påverka människors omvärldsorientering.

Intresset för tretton länder

För att få en bild av människors omvärldsintresse valdes för frågeundersökningarna 1990 och 1991 ut tretton länder, representerande

olika avstånd till Sverige och olika kulturella regioner. Dessutom fördes tre områden inom Sverige in som jämförelse. Frågan gällde *det viktiga i att få nyheter om aktuella händelser* i dessa länder. Viktighetsbedömningen gjordes på en fyrgradig skala. Resultatet framgår av tabell 1.

Tabell 1. Andel som anser det viktigt att följa med i aktuella händelser från olika geografiska områden 1990 och 1991 (procent)

Geografiskt område	Mycket viktigt		Ganska viktigt		Inte särskilt viktigt		Inte alls viktigt		Ej svar	
	90	91	90	91	90	91	90	91	90	91
Stockholmsomr	29	28	43	41	20	22	5	6	3	3
Göteborgsomr	21	17	39	41	27	30	7	7	6	5
Norrland	19	20	40	38	29	29	7	8	6	4
Danmark	12	10	54	53	24	28	6	6	5	3
Norge	13	11	54	54	25	27	5	5	4	3
Finland	12	9	51	50	27	30	6	7	5	4
Estland	12	13	46	50	29	27	7	7	6	4
Litauen	12	13	46	50	29	27	8	6	6	4
Polen	12	11	47	47	29	31	7	7	6	4
Tyskland	24	17	49	51	18	23	5	6	4	4
Storbritannien	19	14	50	51	21	25	5	6	5	4
Mellanöstern + Israel	31	20	45	48	15	22	5	7	4	4
Sovjet	29	25	48	50	15	17	4	5	4	3
Indien	9	7	39	36	37	40	10	12	6	4
Japan	13	11	44	43	29	34	8	9	6	4
USA	29	24	48	50	15	19	5	4	4	3

Antal svar 1990: 1 514, 1991: 1 531

Kommentar: Frågan lyder *När det gäller nyheter om aktuella händelser, hur viktigt anser Du personligen det vara att få nyheter från följande områden/länder?*

Källa: SOM 90 och SOM 91

Om vi först ser till andelen som 1991 ansåg det vara mycket viktigt att få nyheter om aktuella händelser från respektive land är det endast tre länder, där 20 procent ser nyhetsbevakningen som viktig: Sovjetunionen/Ryssland, USA och Mellanöstern/Israel. Det är samma tre länder som låg högst i mätningen 1990, men då med högre andelar. På en mellannivå ligger Tyskland, medan andelarna för övriga länder ligger på omkring tio procent. Förhållandet mellan länderna ändrar sig endast marginellt om vi lägger samman svarsalternativen "mycket viktigt" och "ganska viktigt".

Skillnaden mellan 1990 och 1991 års mätningar är liten. Det är samma länder som kommer högt respektive lågt. Den allmänna tendensen är dock att andelen nyhetsintresserade är lägre 1991. Detta gäller för nyheter från samtliga länder utom de två baltiska staterna Estland och Litauen. Största nedgången registreras inte oväntat för Mellanöstern och Israel, där den höga procenttalet för senhösten 1990 givetvis reflekterar Irak-krisen. Den relativt stora nedgången för Tyskland 1991 torde återspegla att landet inte på samma sätt som åren 1989/90 låg i världspolitikens centrum. Uppgången för två de baltiska staterna i frågan skulle på samma sätt kunna ha att göra med att dessa under 1991 kom i nyheternas centrum.

Förändringarna mellan 1990 och 1991 pekar således på att faktiska händelser i landet har betydelse för människors intresse att hålla sig orienterade. Att det mera är händelserna i landet eller landets allmänna karaktär - t ex dess storlek eller betydelse i världspolitiken som spelar roll stöds - också av det faktum att avståndet tycks ha begränsad inverkan. Exempelvis ligger de nordiska länderna relativt lågt.

Några ytterligare idéer om förklaringar kan hämtas från en jämförelse med motsvarande estnisk mätning 1991 (EMOR, 1991). Andelen som anser det mycket viktigt med nyheter från ett urval länder framgår av följande tablå:

Land	Estland	Sverige
Ryssland	32 (29)	25
USA	17 (17)	24
Tyskland	10 (10)	17
Storbritannien	7 (7)	14
Danmark	4 (4)	10
Finland	10 (9)	9
Sverige	7 (7)	-
Estland	-	13
Litauen	25 (27)	13

Kommentar: Procent mycket viktigt. Siffror inom parentes avser ester i Estland (jfr EMOR, 1991).

Av tablån framgår att viktighetsbedömningarna genomsnittligt ligger högre i Sverige än i Estland. Det finns dessutom en närhetsfaktor, som blir särskilt markant beträffande Ryssland och Litauen. Den kan också noteras att svenskarna betraktar Estlandsom nyhetsmässigt viktigare än esterna uppfattar Sverige. Det senare stöder antagandet om att enskilda politiska händelser i ett land har stor betydelse för att placera landet högt i viktighetsbedömningen.

De spekulationer om förklaringar till viktighetsbedömningar som här förts fram bygger på skillnader mellan enskilda länder. En annan fråga är naturligtvis vad som överhuvudtaget betingar människors intresse för omvärlden (jfr Gould, 1967). I tabell 2 redovisas variationerna i bedömning mellan människor med olika bakgrund. Tabellen anger procentdifferenser i viktighetsbedömning mellan extrempositionerna i respektive grupp: politiskt ointresserade/politiskt mycket intresserade, äldst/youngst, lågutbildad/högutbildad och män/kvinnor. Det visar sig här att det politiska intresset har störst effekt. De politiskt mycket intresserade anser i betydligt större utsträckning att det är viktigt med nyheter om omvärlden är vad de politiskt ointresserade gör. Mönstret är entydigt. Skillnaden är inte oväntat något större i fråga om länder som stått i centrum för det politiska skeendet.

Också utbildning är en viktig faktor när det gäller att förklara omvärldsintresse. Effekten är möjligen mindre än vad skulle kunna förmodas på

grundval av tidigare studier, t ex Robert Mertons klassiska studie av skillnaden mellan "locals" och "cosmopolitans" (Merton, 1949).

I en specialanalys har även inflytandet av att man besökt ett visst land på vikten att hålla sig informerad om landet undersökts (Weibull-Rosengren, 1992). Visserligen visar det sig att de som besökt ett land genomgående är något mera intresserade än de som inte varit där. Å andra sidan är de nordiska länderna och Tyskland inte de länder som ligger högst i intresse, trots att de besökts av flest svenskar - 80 procent av svenskarna uppger sig någon gång ha besökt Danmark, 75 procent Norge, 58 procent Finland och 63 procent Tyskland). Detta tyder inte på att besök i sig skulle ha någon mera betydande effekt.

Både det som framkommit beträffande länderskillnader och det som här visats för grupp-differenser tyder på att den ställda frågan har en klart politisk laddning. Då det i formuleringen anges nyheter är det sannolikt att svarspersonerna uppfattar detta som liktydigt med sådana nyheter som brukar förekomma i press, radio och TV, dvs nyheter om den politiska utvecklingen. Med tanke på detta blir det tämligen naturligt att länder som präglas av aktuella politiska konflikter kommer högt och att politiskt mer intresserade personer anser det vara viktigt att få veta det somhänder.

Också situationen inom landet kan ha betydelse för det allmänna omvärldsintresset. Om det förekommer politiska och/eller ekonomiska problem inom det egna landet är det troligt att detta i sin tur gör att omvärldsintresset blir mindre. De generellt sett lägre siffrorna för Estland skulle kunna vara ett uttryck för detta. På samma sätt kan den allmänna nedgången i svenskarnas omvärldsintresse tolkas. Vid sidan av sådana mera situationsbundna faktorer är det troligt att det också finns ett allmänt omvärldsintresse, som inte påverkas av konfliktnivåer eller motsvarande. För detta torde också utbildningsfaktorn ha en stor påverkan, liksom människors allmänna livsstil (jfr Kanold-Ögren, 1992).

Tabell 2. Effektmått: procentdifferenser på "mycket viktigt" (siffror i fetstil avser differenser för "mycket + ganska viktigt") för extremgrupper av politiskt intresse, ålder, utbildning och kön, 1990 och 1991

	Effektmått		(procentenheter)				m/kv	
	pol intr		60+/-20 år		lutb/hutb			
	90	91	90	91	90	91	90	91
Stockholmsomr	+16	+19	+1	+3	+8	+14	+10	+4
Göteborgsomr	+3	+14	-1	0	+2	+8	+11	+5
Norrland	-3	+10	-4	-7	-4	+3	+10	+3
Danmark	+12	+15	+2	+1	+5	+9	+4	+3
	+22	+36	-6	-7	+20	+22	+12	+9
Norge	+12	+16	-3	+3	+3	+7	+5	+3
	+31	+32	-6	+12	+18	+21	+13	+12
Finland	+10	+17	-3	-2	+2	+7	+5	+4
	+34	+31	-12	0	+19	+22	+16	+11
Estland	+13	+14	+3	+10	+7	+8	+4	+6
	+27	+29	+4	+10	+21	+19	+16	+19
Litauen	+14	+13	+5	+11	+5	+8	+5	+5
	+27	+25	+4	+13	+20	+18	+15	+19
Polen	+12	+17	+6	+4	+7	+8	+6	+5
	+24	+30	+7	+3	+20	+18	+15	+18
Tyskland	+27	+34	+14	+9	+21	+20	+4	-3
Storbritannien	+22	+26	+11	+5	+17	+15	+4	+1
Mellanöstern + Israel	+37	+26	+12	+7	+17	+14	+4	+3
Sovjet	+37	+35	+7	+15	+18	+17	+7	+2
Indien	+10	+10	+4	+2	+8	+9	+4	+5
Japan	+14	+17	+10	+3	+13	+11	+2	+1
USA	+28	+32	+11	+15	+16	+19	+6	0
Genomsnitt, totalt	+16.5	+20	+5	+5	+9	+11	+6	+8
Genomsnitt, utland	+20	+21	+5	+5	+11	+12	+5	+9

Kommentar: Tabellen redovisar procentdifferensen mellan extrem-positionerna inom respektive grupp (inte alls politiskt intresserade/pol mycket intresserade, 60-74 år/15-19 år, lågutbildade/högutbildade och män/kvinnor).

Källa: SOM 90 och SOM 91

Attraktion hos enskilda länder

Hur lokalt eller nationellt rotade är svenskarna? I vilken utsträckning har man funderat på att flytta utomlands? I så fall vart - och varför? Detta är viktiga frågor att få belysta för den som vill få grepp om svenskarnas omvärldsorientering. Inte minst frågan om vart man i förekommande fall skulle kunna tänka sig att flytta kan ge en antydan om vilka länder som i denna mening uppfattas som mest attraktiva.

I SOM-undersökningen 1991 ställdes frågan om svarspersonerna någonsin gång funderat på att flytta till något annat land. Det visade sig att exakt var fjärde person uppgav sig ha haft sådana funderingar (tabell 3). Det finns inga skillnader mellan män och kvinnor men relativt stora åldersskillnader: andelarna är klart högre bland de yngre (bland de yngsta har nästan 50 procent haft sådana funderingar) än de äldre (färre än tio procent). Unga människor har generellt inte rotat sig som de äldre har gjort och dessutom är sannolikt dagens unga mera mobila än gårdagens var (Fornäs, 1987). Med tanke på att de äldre rimligen har haft fler möjligheter att "någon gång" fundera kan svaren även tolkas så att "funderingarna" är mer tidsbundna än vad frågans formulering låter antyda och gäller "för närvarande" eller under "överskådlig tid".

Ålders- eller snarare generationsfaktorn är otvivelaktigt den starkaste då det gäller att förklara intresset att flytta utomlands. Visserligen finns det också en utbildningsfaktor, men denna torde till stor del förklaras av åldersskillnader mellan olika utbildningsgrupper. Också politiskt intresse har i sig marginell inverkan på funderingar att flytta utomlands.

De två enskilda länder som har störst attraktionsvärde bland dem som funderat på att flytta är USA (23%) och Australien (18%). Den nordamerikanska kontinenten och Oceanien svarar tillsammans för hälften av alla svenskarnas funderingar - bland de yngsta drygt 60 och bland de äldsta knappt 35 procent. Omvänt är förhållandet för Europa. Genomsnittet ligger här på drygt 45 procent, men här är det de medelålders och äldre som har de högre andelarna och de yngsta som ligger lägst (ca 30 procent).

I dessa länderpreferenser ligger det en stark anglo-saxisk faktor. Om vi till anglo-saxiska länder förutom Nordamerika och Oceanien lägger

Tabell 3. Andel av allmänheten som funderat på att flytta till annat land, resp till vilket land man funderat på att flytta till (procent)

	Alla	Kön		Ålder					
		M	Kv	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-75
Har funderat på att flytta	25	26	24	49	38	26	26	13	9
Har funderat på att flytta till (i procent av flyttare):									
Danmark	3	1	4	-	4	2	4	4	-
Finland	1	1	1	-	1	5	3	7	4
Norge	3	2	4	-	3	5	4	-	7
Belgien	1	-	1	-	3	-	1	-	-
Frankrike	4	3	4	5	2	5	3	7	4
Grekland	1	-	2	2	2	-	1	-	-
Italien	3	2	4	2	2	6	3	7	4
Portugal	2	2	1	-	-	5	3	-	7
Schweiz	2	2	1	3	1	3	1	-	-
Spanien	8	8	6	2	6	11	9	7	14
Storbritannien	6	3	9	16	8	2	1	4	4
Tyskland	6	7	4	3	6	8	8	7	4
Österrike	2	2	1	-	1	2	4	-	4
"Östeuropa"	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Europa, totalt</i>	<i>46</i>	<i>40</i>	<i>47</i>	<i>31</i>	<i>41</i>	<i>50</i>	<i>46</i>	<i>48</i>	<i>45</i>
<i>Asien, totalt</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>-</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>-</i>	<i>4</i>	<i>3</i>
<i>Afrika, totalt</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>2</i>	<i>4</i>	<i>-</i>
Kanada	4	4	4	3	4	4	5	-	6
USA	23	21	22	40	19	7	20	22	18
<i>Nordamerika, totalt</i>	<i>28</i>	<i>25</i>	<i>27</i>	<i>43</i>	<i>25</i>	<i>11</i>	<i>25</i>	<i>22</i>	<i>27</i>
<i>Sydamerika, totalt</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Australien	18	19	15	16	22	14	15	22	6
<i>Oceanien, totalt</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>23</i>	<i>19</i>	<i>22</i>	<i>22</i>	<i>6</i>
Antal svar	354	204	171	67	103	70	81	27	33

Kommentar: Frågan lyder *Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land? Om Ja - till vilket land?* (öppen fråga). Land anges i procent av dem som funderat på att flytta och "-" anger att procenttalen är lägre än ett (1).

Källa: SOM 91

Storbritannien har denna konstellation totalt 56 procent - bland de yngsta drygt 75 procent, bland de äldsta endast ca 35 procent. Bland de äldre är det i första hand de europeiska medelhavsländerna, särskilt Spanien, som har relativt större attraktionskraft. Den anglo-saxiska faktorn torde framför allt uttrycka en kulturell orientering, men påverkas givetvis också av språkförhållanden. Resultatet ligger helt i linje med tidigare studier (Werner, 1980; von Feilitzen, 1980; Hägred, 1983).

Huvudendelsen i resultatet är densamma i den estniska undersökningen (EMOR, 1991). Bland ester är andelen som funderat på att flytta utomlands något lägre än i Sverige (17%), men inriktningen gäller främst Europa och Tyskland är det enskilda land som ligger högst (15% av dem som funderat på att flytta). Bland ryssar i Estland är flyttningsintresset högre (25%) och här ligger USA högst (17%).

Den kulturella aspekten framgår i den svenska undersökningen också genom det faktum att högutbildade tenderar att oftare uttrycka relativt större preferenser för europeiska länder, särskilt Tyskland och Frankrike.

Vi kan således fastslå att funderingar kring flyttning är förhållandevis begränsade. De är klart vanligast bland yngre, ännu inte lokalt rotade människor inom en generation som har en annan syn på geografisk rörlighet än vad som var aktuellt för tidigare generationer. Attraktionskraften ligger framför allt hos anglo-saxiska länder, särskilt bland yngre, medan äldre har större preferenser för Europa.

3. Vilka länder är "acceptabla"?

Medan utgångspunkten för frågan om enskilda länders attraktionskraft var funderingar om att flytta gäller det nu vilka länder man överhuvudtaget kan tänka sig att bo i. Frågan var således tvingande formulerad: "Om Du var *tvungen* att flytta från Sverige..." Trots detta var det dock 15 procent av svarspersonerna som inte uppgav något land på den öppna frågan. Detta var klart vanligare bland äldre personer. Om detta har att göra med att man inte kan tänka sig in i situationen att flytta från Sverige eller om det har att göra med att man hade svårigheter med en öppen fråga kan inte här avgöras.

Tabell 4. Om Du blev tvingad att flytta från Sverige - vart skulle Du då flytta? (procent bland dem som som uppgivit land)

	Kön			Ålder					
	Alla	M	Kv	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-75
Danmark	8	7	10	2	7	12	7	9	10
Finland	2	2	2	2	1	1	2	2	3
Norge	17	17	17	9	14	16	15	16	26
Belgien	1	1	1	1	2	-	0	-	0
Frankrike	5	4	6	3	4	3	7	7	4
Grekland	1	1	1	-	0	2	1	1	0
Italien	3	2	3	2	0	3	2	2	7
Nederländerna	1	1	1	-	1	1	2	1	-
Portugal	1	1	1	-	0	1	1	1	2
Schweiz	2	2	2	2	1	2	2	3	1
Spanien	7	6	8	4	4	5	5	9	13
Storbri- tannien	7	6	9	12	7	5	8	10	5
Tyskland	4	5	3	3	4	4	7	4	2
Österrike	4	3	5	1	6	6	5	4	3
"Östeuropa"	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Europa,</i> <i>totalt</i>	<i>63</i>	<i>59</i>	<i>68</i>	<i>42</i>	<i>54</i>	<i>61</i>	<i>64</i>	<i>69</i>	<i>79</i>
<i>Asien,</i> <i>totalt</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>1</i>
<i>Afrika,</i> <i>totalt</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Kanada	3	4	2	3	3	5	4	2	3
USA	14	16	13	32	18	10	10	13	12
<i>Nordamerika,</i> <i>totalt</i>	<i>18</i>	<i>21</i>	<i>15</i>	<i>36</i>	<i>22</i>	<i>15</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>15</i>
<i>Sydamerika,</i> <i>totalt</i>	<i>1</i>	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>-</i>	<i>0</i>
Australien	13	14	12	20	19	14	15	11	4
<i>Oceanien,</i> <i>totalt</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>15</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>19</i>	<i>17</i>	<i>14</i>	<i>5</i>
Antal svar	1 303	701	612	124	238	237	269	179	262

Kommentar: Frågan lyder: *Om Du skulle vara tvungen att flytta från Sverige till något annat land - vilket land skulle Du då välja?* (öppen fråga). Procent anges av alla, inte bara av dem som uppgivit ett enskilt land. Alla andelar under en procent anges med "-".

Källa: SOM 91

Utfallet av denna fråga skiljer sig föga oväntat en hel del från den tidigare (tabell 4). Också här finns dock USA (14%) och Australien (13%) med bland de tre enskilda länder som har högst andelar, men det land som ligger högst är nu Norge (17%). Vidare har Europa en högre andel än i frågan om attraktionskraft. Den ökade andelen faller dock helt på de nordiska länderna; Europa utanför Norden ligger på samma nivå oavsett frågeinriktning.

Preferenserna för enskilda länder rymmer således både en nordisk och en anglo-saxisk faktor. Av samtliga har Norden drygt 1/4, medan de anglo-saxiska länderna enligt tidigare definition har drygt 40 procent. Tillsammans svarar dessa två kulturella områden för 2/3 av de avgivna preferenserna. Om vi systematiserar svaren med hänsyn till ålder och utbildning får vi följande tablå, där differensen uttrycker det anglo-saxiska kultur- och språkområdets relativa styrka:

Område	Ålder						Utbildning		
	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60+	Låg	Medel	Hög
Nordiskt	13	22	29	24	27	39	31	23	28
Anglo-Saxiskt	69	51	39	39	39	25	38	46	38
Differens	+56	+31	+10	+15	+12	-14	+7	+23	+10

Kommentar: Procent. Se i övrigt kommentaren till tabell 4.

Tablå ger det väntade utfallet. Den relativa styrkan för det anglo-saxiska området i förhållande till det nordiska finns bland personer under 30 år, medan helt omvänd relation gäller bland de äldsta. Bland de medelålders är fördelningen mera jämn. Utbildning ger ingen entydigt utslag. Allmänt gäller dock att personer med högre utbildning är mera europeiskt inriktade (71%) än medel- (58%) respektive lågutbildade (64%). De högre siffrorna kommer sig främst av att de högutbildade har relativt sett högre preferens för Storbritannien och Frankrike.

De skillnader som kan observeras i förhållande till resultaten i fråga om attraktionskraft hänför sig huvudsakligen till att de personer som inte funderat på att flytta, om de tvingas flytta, väljer närliggande länder.

Detta rör sig till stor del om äldre människor och resulterar i de högre siffrorna för Norden. De preferenser som finns bland dem som kan tänkas flytta ändrar sig dock inte nämnvärt.

Ålders- och utbildningsfaktorerna uttrycker olika människors socio-kulturella orientering. Det är här rimligt att i första hand se åldersskillnaderna som huvudsakligen generationsbetingade. De yngre har en annan omvärldsbild och kommer med all sannolikhet att ta denna med sig upp i åldrarna. Mycket tyder på att den är präglad av förbättrade språkkunskaper och stor geografisk rörlighet i förhållande till tidigare generationer (Fornäs, 1987). Säkerligen spelar också andra faktorer, tex sådana som har att göra med lokal identifikation, en stor roll (jfr Skogerbø-Lundby, 1988; Severinsson, 1989) för att förstå synen på rörligheten. Deras effekter måste prövas i senare studier.

Omvärldsbildens förutsättningar

Redovisningen har syftat till att belysa svenskarnas intresse för omvärlden. Tre infallsvinklar har använts: intresset för nyheter från olika länder, upplevd attraktionskraft hos olika länder och acceptans för olika länder. Data är främst avsedda att bilda en utgångspunkt för framtida jämförelser både över tid och rum. Redan nu är det ändå rimligt att påstå att människors intresse för nyheter från andra länder är starkt beroende av den allmänna politiska situationen i enskilda länder utomlands, men också av situationen inom det egna landet. Det är naturligt att detta främst tar sig uttryck i att på individnivå politiskt intresserade människor anser det särskilt viktigt att hålla sig à jour med nyheter från utlandet.

När det gäller främmande länders attraktionskraft dominerar de anglosaxiska länderna klart, särskilt bland yngre människor. I fråga om vad som kallats acceptans ligger dock Norden bättre till, främst beroende på att detta bland äldre är ett prioriterat område. Mycket talar för att detta inte är en fråga om åldrar utan en fråga om generationsbetingade synsätt. De yngre representerar en rörlig generation som vuxit upp i en anglo-saxiskt dominerad populärkultur. Ett klart stöd för denna tolkning finns också i att de äldre föredrar de anglo-saxiska länderna mera än vad de yngre föredrar Norden.

Både den politiska konfliktnivåns betydelse för nyhetsintresset och den anglo-saxiska världens attraktionskraft ger en antydning om den roll medier i vid mening sannolikt spelar för omvärldsorientering. Med tanke på att de flesta människor saknar personlig erfarenhet från konflikter i främmande länder och inte heller i någon större utsträckning besökt de länder som man upplever som attraktiva, talar allt för att mediebilderna haft betydelse för att forma omvärldsbilden. Hur detta går till respektive vilket genomslag eventuella förändringar i mediebilderna kan tänkas få är en av de centrala forskningsuppgifterna för det fortsatta arbetet inom BALTICOM-projektet.

Referenser

- Carlsson, Ulla, Anshelm, Magnus (1991) *MedieSverige 1991*. Göteborg, Nordicom-Sverige
- Emor (1991) Survey of Values in Estonia. Estonian Market and Opinion Research Centre, Tallinn
- Falkemark, Gunnar (1991) Rudolf Kjellén - den svenska geopolitikens fader. I Alvstam, C G, Falkemark, G (red) *Geopolitik. En antologi*. Institutionens för freds- och utvecklingsforskning, Göteborgs universitet
- Feilitzen, Cecilia von (1980) *Massmedier och barns inställning till andra länder*. Sveriges Radios publik- och programforskningsavdelning.
- Fornäs, Johan (1987) "Identity is the Crisis". I Carlsson, U (red) *Forskning om populärkultur*. Göteborg, Nordicom-Sverige
- Gould, Peter (1975) *Mental Maps of Information Surfaces of Sweden*. Lund 1975
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (1987) *Samhälle Opinion Massmedia 1986*. Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet
- Häggred, Per (1983) *Barns bild av omvärlden*. Sociologiska institutionen vid Lunds universitet
- Kanold, Marika, Ögren, Ulrica (1992) *Livsstilar, medievanor och intresse för omvärlden*. En analys utifrån livsstilsbegreppet angående människors intresse att ta del av nyheter från olika länder. Specialarbete i Informationsteknik, Göteborgs universitet
- Kjellén, Rudolf (1914-15) *Politiska essayer, Samling I-III*. Stockholm, Hugo Gebers förlag
- Merton, Robert (1949) Patterns of Influence. A Study of Interpersonal Influence and Communication Behavior. I Lazarsfeld, Paul F, Stanton, Frank (Eds.) *Communication Research 1948-49*. New York

- Reimer, Bo (1987) Populär och impopulär populärkultur. I Carlsson, U (red) *Forskning om populärkultur*. Göteborg, Nordicom-Sverige
- Rosengren, Karl Erik, Weibull, Lennart (1990) *A Research Proposal Concerning Changing Values in The Baltic Area*. Projektansökan till Kungliga vetenskapsakademien
- Rosengren, Karl Erik, Windahl, Sven (1989) *Media Matter. TV Use in Childhood and Adolescence*. Norwood, N.J., Ablex
- Severinsson, Ronny (1989) Den geografiska faktorn i tidningsvalet. I Weibull, L, Björkqvist, K (red) *Dagspressen och dess läsare*. Stockholm, Almqvist&Wiksell International
- Skogerbö, Eli, Lundby, Knut (1988) *Medieutveckling, kultur och regional identitet*. Institut for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo
- Weibull, Lennart, Holmberg, Sören (1991) *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-undersökningen 1990. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart, Rosengren, Karl Erik (1992) *Swedes View of the World. A descriptive report of the results from the Swedish Balticom Study in 1991*. Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Werner, Anita (1980) *Holdninger til andre land og fjernsynsseeing blant barn i Finmark*. Institut for presseforskning, Universitetet i Oslo

MORGONPRESS OCH MEDIEVANOR

KARIN BJÖRKQVIST-HELLINGWERF

Dagspresskollegiet

När televisionen under 1960-talet började få höga tittarsiffror uppfattades den av många som ersättare av det tryckta ordet. Istället expanderade såväl tryckta som elektroniska medier i USA och i Europa under 1960 och 1970-talet.

Under 1980-talet har medieanvändningen i Sverige legat tämligen stabilt. Tillgången på nya radio och TV-kanaler har visserligen medfört ökade lyssnar och tittarsiffror men inte i relation till det ökningen av utbudet.

Förklaringen till expansionen av både tryckta medier och elektroniska medier under de senaste 30 åren ligger säkert i den goda ekonomiska konjunkturen och den ökade fritiden. Mot bakgrund av detta reser sig genast frågan vad sker med mediekonsumtionen i tider med en vikande konjunktur.

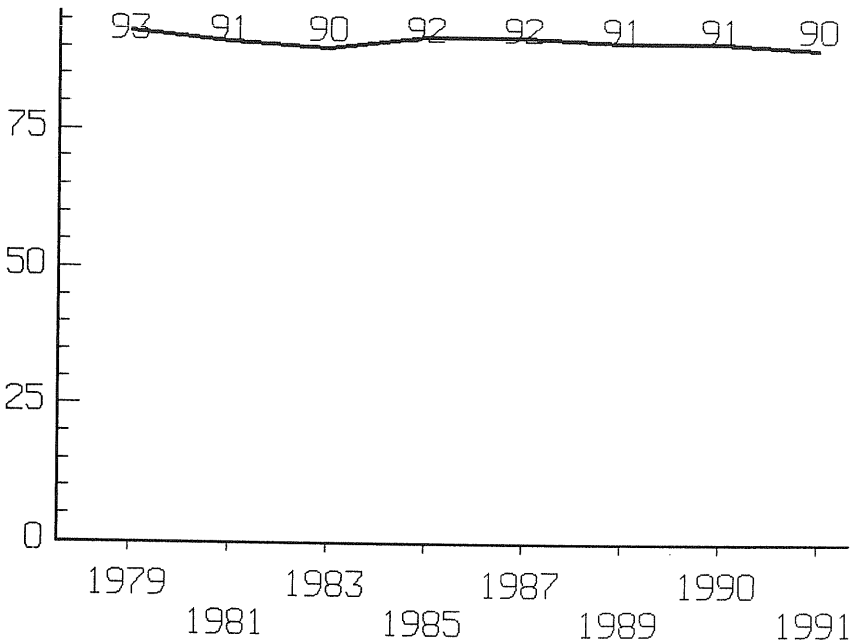
Tanken med detta kapitel är att belysa dagspressens *utbredning* vilket görs i det första avsnittet. Hur vanligt är det att vi läser morgon- respektive kvällstidningar och har någon förändring i vanorna skett över tid? I andra avsnittet tas *prenumeration* på morgontidningar upp och i tredje redovisas hur mycket *tid* allmänheten lägger ned på läsning av morgontidningar samt vid vilka *tidpunkter* vi läser. I det sista avsnittet redovisas *flektidningsläsning och annan massmediekonsumtion*. Avslutningsvis följer en kort sammanfattning.

Dagspressens spridning

Morgonpress

Figur 1 ger en översikt av andelen regelbundna läsare bland allmänheten 1979-1991. Resultatet bygger på en öppen fråga där svarspersonerna ombeds att skriva namnet på den morgontidning som de brukar läsa regelbundet (dvs med minst ett nummer per vecka).

Figur 1. Andelen regelbundna morgontidningsläsare 1979-1991 (procent)

Anmärkning: Frågan löd 'Om du läser någon morgontidning regelbundet - ungefär hur många gånger per vecka brukar du läsa denna tidning?'

Testologens data t o m 1985 och SOM-enkätens data 1987, 1988 1989 och 1990. Varannat år redovisas fram till 1987.

Därefter fick de ange hur regelbundet de brukar läsa denna tidning. Fördelen med en öppen fråga ligger i att man själv är tvungen att nämna vilken tidning man brukar läsa.

Av figuren framgår att andelen regelbundna läsare ligger på en mycket hög och stabil nivå: 9 av 10 svenskar säger sig ta del av en morgontidning minst en gång per vecka och andelen har legat i det närmaste konstant under 80-talet. Det finns i princip inget som pekar på att andelen läsare skulle minska.

Att läsa tidningen minst en gång per vecka är ett relativt grovt mått på regelbundenhet. Det som uttrycks är snarare ett intresse för läsning av morgontidningen och därmed också tidningarnas marknadspotential. För att få ett grepp om läsningen krävs en mer detaljerad analys av regelbundenheten. I tabell 1 redovisas regelbundenheten i allmänhetens morgonpressläsning uppdelat på antal lästillfällen per vecka.

Tabell 1. Regelbundenheten i morgontidningsläsningen 1985-1991 (procent).

År	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Antal gånger per vecka:							
Mindre än 1 gång	8	10	8	8	9	9	10
1-2 gånger	3	4	4	3	3	4	4
3-4 gånger	10	9	8	8	8	7	8
5 gånger	10	8	8	9	9	10	9
6-7 gånger	69	69	72	72	72	71	70
Totalt	100	100	100	100	101	101	101
minst 5 ggr/vecka	79	77	80	81	81	81	79
Antal svar	2044	1845	1672	1643	1578	1582	1573

Anm: Testologens data 1985 och SOM-enkätens data fr o m 1986

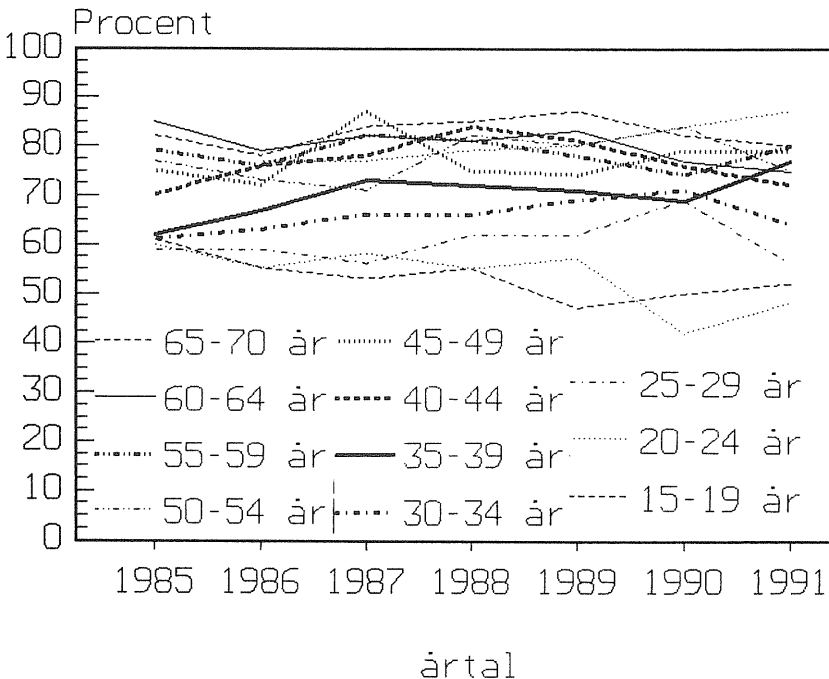
Majoriteten av svenskarna läser en morgontidning dagligen eller 6 gånger per vecka. Om man ser till antal lästillfällen per vecka är stabiliteten mellan de olika åren mycket god. Den framträdande likheten i regelbundenheten mellan de olika åren är knappast överraskande mot bakgrund av tidigare resultat (jfr Anshelm-Strid,1989). Det är

ändock inte fel att påstå att det finns en viss, icke statistiskt säkerställd tendens till försvagning i den regelbundna läsningen.

I det föregående har vi bland annat kunnat utläsa att 90-93 procent av allmänheten läser en morgontidning regelbundet. De regelbundna tidningsläsarna tar ofta del av ytterligare en morgontidning regelbundet (Jfr Weibull, 1983). Under åren 1988, 1989 och 1991 tog 20-21 procent av de regelbundna läsarna del av ytterligare en morgontidning. Motsvarande siffra för 1987 var 25 procent. Frågan ställdes första gången i 1987 års undersökning, varför vi inte kan uttala oss om stabilitet eller förändring med avseende på flertidningsläsning.

Figur 2 visar andelen läsare av dagspress med åtminstone sex nummer per vecka i olika åldersgrupper. Även här kan det konstateras att andelen läsare legat på en tämligen stabil nivå. Men det går också att peka på utvecklingstrender.

Figur 2. Läsning 6-7 dagar i veckan i olika åldersgrupper (procent)

Tidigare läsvanestudier har poängterat en minskning i den dagliga tidningsläsningen bland unga personer, framförallt i åldersgrupperna 15-19 och 20-25 år. Förklaringen till det mönster som framträtt i dessa grupper brukar sökas i förändrade vanor. Dagens ungdomar går längre i skolan och kommer senare ut i förvärvslivet. Först därmed kommer de stabilare vanor som hör till vuxenlivet (Jfr Anshelm, Strid 1989 och Weibull 1989). I årets läsvanestudie kan dock en viss återhämtning konstateras i dessa grupper. Istället är det i åldersgruppen 25-29 år som en svag nedgång kan skönjas. Även bland åldersgrupperna 60-64 och 65-70 år noteras en minskning i den dagliga tidningsläsningen. Weibull (1989b) menar att det just är de aktiva pensionärerna som kommer att bli morgondagens problem för dagpressupplagorna. Huruvida årets läsvanestudie har fångat upp detta måste vi låta framtiden utvisa.

Kvällspress

Kvällspressen kännetecknas av en något mindre stabil läsning än morgonpressen. De svenska kvällstidningarna är i första hand sk komplementmedier och i stort sett alla kvällstidningsläsare tar även del av en morgontidning. I tabell 2 redovisas läsningen av kvällstidningar.

Tabell 2. Andel kvällspressläsare 1986-1991 (procent)

	Totalt					
	1986	1987	1988	1989	1990	1991
6-7 dagar	19	21	21	21	18	19
3-5 dagar	19	20	19	17	17	21
1-2 dagar	24	23	23	22	21	22
Mer sällan	25	25	27	28	29	26
Aldrig	12	10	11	11	14	12
Minst 1 dag/ vecka	63	64	62	60	56	62
Andel trogna*	30	33	34	35	32	31

* Andel läsare minst 6 dagar i veckan i procent av andelen läsare minst någon gång per vecka

Totalt sett har kvällspressläsningen under senare delen av 80-talet först gått upp något för att sedan under 1990 åter sjunka till nästan samma nivå som 1986. Andelen som läser någon tidning minst en gång per vecka har under perioden sjunkit från 63 procent till 56 procent. Det finns alltså en mycket svag tendens till minskad läsning som gäller även för samtliga tre tidningar var för sig (jfr Björkqvist-Hellingwerf 1992). Andelen trogna läsare ökade något lite under slutet av 80-talet för att 1990 sjunka något. Ett mönster som håller i sig även i 1991 års undersökning.

Prenumeration på morgontidning

Den höga och stabila läsningen av morgonpress i Sverige förklaras till stor del av att morgontidningsdistribution till stor del bygger på hushållsprenumeration. I länder med effektiv hushållsdistribution brukar också morgontidningsspridningen vara hög. I tabell 3 visas andelen morgontidningsprenumeranter 1979-1991.

Tabell 3. Den totala andelen prenumeranter samt andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna 1979-1990 (procent)

År	1979	1981	1983	1985	1987	1988	1989	1990	1991
Andel prenumeranter totalt:	80	79	78	79	80	81	80	77	77
Andel prenumeranter av läsare:	86	87	87	86	87	87	86	84	85
Antal svar	2135	2194	2126	2045	1672	1643	1578	1557	1573

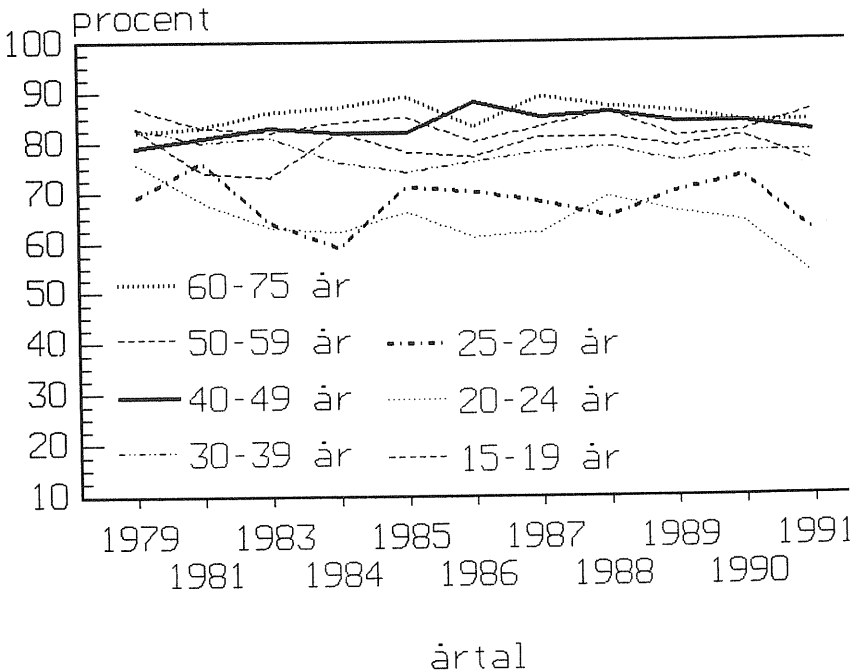
Anmärkning: Testologens data t o m 1986 och SOM-data fr o m 1987.

En klar majoritet av svenskarna bor i ett hushåll där man prenumererar på en morgontidning. Om man ser till de regelbundna läsarna så prenumererar omkring 8 av 10 på sin morgontidning. Under perioden 1979-1989 är andelen prenumeranter mycket stabil. Värt att notera är den minskning av andelen prenumeranter under åren 1990 och 1991.

Andelen ligger för de två senaste undersökningsåren omkring 77 procent. Det är de lägsta siffrorna som uppmätts under hela 12-årsperioden. I sammanhanget är det viktigt att notera att variationen är statistisk säkerställd med 95 % sannolikhet. Om vi sätter kravet på säkerhet till 99 procent faller sannolikheten att vi noterat en nedåtgående trend precis på marginalen. Eftersom de två senaste SOM-undersökningarna uppvisar samma resultat vågar vi dock påstå att det finns en klar trend i undersökningsmaterialet.

I figur 3 studeras andelen prenumeranter i olika åldersgrupper.

Figur 3. Andelen prenumeranter i olika åldersgrupper 1979-1991 (procent)

Som framgår av figuren ligger andelen prenumeranter på en stabil och hög nivå bland personer över 30 år. Den grupp som har lägst prenumerationsbenägenhet är personer mellan 20 och 29 år. Prenumerationsbenägenheten följer i stort sett det mönster som framkom beträffande läsningen av minst sex nummer per vecka. Sett till den allra

Yngsta gruppen följer andelen prenumeranter i stort sätt samma mönster som för föräldrargenerationen.

Även om andelen prenumeranter ligger på en mycket hög nivå i Sverige är det kanske mest intressanta resultatet att omkring 15 procent av de regelbundna läsarna skaffar sig sin tidning på annat sätt än genom prenumeration. Tabell 4 redogör för hur de som ej prenumererar anskaffade sin tidning 1979-1991.

Tabell 4. Fördelningen på olika sätt att skaffa tidningen bland regelbundna läsarna som inte prenumererar 1979-1990 (procent).

Anskaffnings-sätt	1979	1981	1983	1984	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Lånar av bekanta	11	5	9	7	5	4	4	4	6	9
Läser hos bekanta	17	12	10	13	11	12	10	9	9	17
Läser på arbetet eller i skolan	44	52	56	55	50	51	46	46	45	44
Läser på bibliotek	3	3	3	4	4	2	2	2	4	4
Köper lösnr m m	28	23	23	14	33	50*	38	39	32	40
Antal svar	279	244	234	243	221	252	237	220	225	218

Anmärkning: * Fr o m 1987 fanns "köper lösnummer" som eget alternativ i frågan. Testologens data t o m 1986 och SOM-enkätens data fr o m 1987. Med regelbunden läsning avses minst en gång per vecka.

Majoriteten av de som inte prenumererar läser tidningen på arbetet eller i skolan. Det näst vanligaste alternativet är att köpa lösnummer. Under första delen av 80-talet tenderade arbetsplatsläsningen att öka något vilket sammanföll med en nedgång i lösnummerköpen. I mitten på 80-talet vände utvecklingen och arbetsplatsläsningen har sedan dess minskats samtidigt som lösnummerköpen ökat. I sammanhanget bör det påpekas att mönstret i kategorin "köper lösnummer m m" är något oregelbundet. Denna oregelbundenhet kan i viss mån förklaras med att kategorin dels har förekommit som fast svarsalternativ dels att frågeformuleringarna förändrats något från år till år. Ökningarna och minskningarna bland de som köper lösnummer sammanfaller trots allt

ganska bra med trenderna i arbetsplatsläsningen. Det kanske mest påfallande resultatet i 1991 års undersökning är att kategorin läser hos bekanta har ökat. Andelen ligger på 17 procent. Att läsa hos bekanta är därmed lika vanligt idag som under lågkonjunkturen i slutet av 1970-talet.

Lästid, lästidpunkt och antal lästillfällen

Majoriteten av den svenska befolkningen läser alltså regelbundet en morgontidning och denna vana har visat sig vara tämligen stabil under 80-talet. Vi skall nu gå över till att se på hur mycket tid svensken lägger ned på sin morgontidning samt när man läser den.

Tabell 5. Andel regelbundna läsare vid olika tidpunkter under dagen, antal lästillfällen och genomsnittlig lästid 1979-1991 (procent)

Lästidpunkt, andel läsare	ÅR									
	1979	1981	1983	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Före kl 8	66	68	68	66	65	64	66	68	65	62
Mellan kl 8-12	25	30	31	33	30	30	27	27	29	28
Mellan kl 12-17	15	17	18	21	15	16	17	18	15	14
Efter kl 17	50	54	57	61	54	46	46	45	45	42
ant.lästillf.	1,56	1,69	1,74	1,81	1,67	1,56	1,56	1,58	1,54	1,46
Genomsnittlig lästid min.	30,1	32,6	31,7	32,6	30,4	30,7	29,5	30,1	29,3	28,6
Antal svar	2135	2194	2126	2048	1961	1672	1545	1451	1433	1474

Anmärkning: Frågan löd 'Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Din lokala morgontidning en genomsnittlig vardag?' Med regelbunden läsning avses minst en gång i veckan. Testolgens data t o m 1986 och SOM-data fr o m 1987

Den genomsnittliga *lästiden* har under de senaste 12 åren legat omkring 30 minuter. Den naturligaste tidpunkten för läsning är under morgonen (före kl 8) då drygt två tredjedelar brukar läsa sin morgontidning. Att

tidningen kommer tidigt på morgonen är dessutom den näst viktiga faktorn för människors tidningsval; viktigast är behovet av lokala nyheter (Se t ex Björkqvist,1988; Kratz,1989) Näst vanligast är att man läser tidningen på kvällstid och eftersom antalet lästillfällen i snitt ligger på 1,5 kan man dra slutsatsen att relativt många personer läser tidningen såväl på morgonen som på kvällen (det senare med all sannolikhet delvis för att läsa radio- och TV-sidor).

Mycket få förändringar i människors vanor beträffande läsningen kan skönjas under den redovisade perioden. De tendenser som framkommer i tabell 5 rör främst förändringar i *morgonpressläsningen på kvällstid*. Dessa mönster har troligen ett samband med förändringar i *kvällspressläsningen* som kan konkurrera med morgonpress på kvällstid (Anshelm,1988a och 1988b).

Tidningsläsning och annan massmediekonsumtion

Det har ofta diskuterats i vilken utsträckning konsumtion av andra massmedier påverkar människors benägenhet att regelbundet ta del av morgonpress. Huvudintrycket av tabell 6 är att andelen regelbundna morgontidningsläsare ligger på en mycket hög nivå oberoende av i hur stor utsträckning de tar del av andra medier. Det bör emellertid påpekas att de mest regelbundna kvällstidningsläsarna tenderar att ta del av morgonpress i något lägre utsträckning än personer som inte är lika flitiga kvällspressläsare. Vilket tyder på att det råder en viss konkurrens mellan de båda medierna.

I 1991 års undersökning ställdes för första gången en fråga om hur ofta man tar del av 3-minutersnyheterna i TV3 och nyheterna i TV4. Anmärkningsvärt är att svaren på dessa frågor följer samma mönster som för kvällspressen i kombination med morgonpress. Vilket möjligtvis tyder på att dessa nyhetsprogram fångar upp personer som inte annars är regelbundna tittare på nyheter.

När det gäller de övriga nyhetsmedierna är förhållandet det motsatta. I stort sett bekräftas den kumulativitet mellan morgonpress och etermedia som tidigare studier redovisat (Jfr Björkqvist-Hellingwerf 1992a). Ju

Tabell 6. Andel som kombinerar morgontidningsläsning med annan mediekonsumtion.

Läser	<i>Morgontidningsläsning</i>				Antalsvar	effekt
	6-7 ggr	5 ggr	3-4 ggr	< 2 ggr		
Kvällspressläsning						
dagar/vecka:						
6-7 dagar/v	65	9	8	17	297	
3-5 dagar/v	61	12	11	16	335	
1-2 dagar/v	67	9	7	17	336	
Sällan/aldrig	79	7	6	9	598	-14
Lyssnande på lokala radionyheter, dagar/vecka:						
5-7 dagar/v	74	7	6	14	570	
3-4 dagar/v	73	6	8	14	160	
1-2 dagar/v	71	9	8	12	142	
Sällan/aldrig	67	1	10	13	698	+ 7
Aktuellit-tittande, dagar/vecka:						
5-7 dagar/v	76	7	5	12	555	
3-4 dagar/v	71	11	8	10	453	
1-2 dagar/v	66	9	10	15	317	
Sällan/aldrig	59	10	11	20	245	+17
Rapport-tittande, dagar/vecka:						
5-7 dagar/v	77	7	5	12	667	
3-4 dagar/v	71	12	7	10	405	
1-2 dagar/v	64	8	12	16	301	
Sällan/aldrig	53	12	13	22	197	+24
Dagens Eko-lyssnande, dagar/vecka:						
5-7 dagar/v	74	9	7	10	449	
3-4 dagar/v	67	12	7	13	179	
1-2 dagar/v	76	6	6	11	159	
Sällan/aldrig	67	8	9	16	783	+ 7
Tittande på regionala nyheter i TV, dagar/vecka:						
5-7 dagar/v	78	8	4	11	411	
3-4 dagar/v	74	8	7	11	273	
1-2 dagar/v	66	12	8	13	277	
Sällan/aldrig	65	9	11	16	609	+13

forts tabell 6

Läser	<i>Morgontidningsläsning</i>				Antalsvar	effekt
	6-7 ggr	5 ggr	3-4 ggr	< 2 ggr		
Tittande på nyheterna i TV4, dagar/vecka:						
5-7 dagar/v	63	11	4	22	46	
3-4 dagar/v	71	13	1	15	76	
1-2 dagar/v	65	12	8	16	155	
Sällan/aldrig	71	8	8	13	1293	- 8
Tittande på 3-minutersnyheterna i TV3, dagar/vecka:						
5-7 dagar/v	58	15	7	20	74	
3-4 dagar/v	60	9	6	25	80	
1-2 dagar/v	58	13	11	19	119	
Sällan/aldrig	73	8	8	12	1297	-15

mer regelbundet man konsumerar etermedienyheter i de traditionella kanalerna, (dvs Sveriges radios nyhetsprogram) desto större är sannolikheten att man är regelbunden morgonpressläsare. Dessa tendenser är visserligen tämligen svaga, vilket innebär att tolkningar bör göras med största försiktighet.

Däremot kan det konstateras att de personer som i hög omfattning ser på nyheterna i TV3 och TV4 i mindre utsträckning är benägna att läsa en tidning än de som ej tar del av nyheterna i dessa medier. En trolig förklaring bakom resultatet är sammansättningen på publiken. TV3 och TV4 har en ung publik. Vi vet också att yngre människor läser tidningar i mindre utsträckning än äldre personer.

Inledningsvis ställdes en fråga om vad som kommer att hända med medierna med en alltmer intensifierad mediekonkurrens. På 1960-talet spådde forskare om etermediernas framväxt på bekostnad av de tryckta medierna. Dagspressen började att känna en viss oro inför framtiden när ett nytt lokalt medium nämligen, lokalradion, startade sina sändningar i slutet på 1970-talet. Under mitten på 1980-talet tillkom nytt utbud av etermedier genom den satellitsända televisionen. Tabell 7 ger en bild av hur tillgång och utnyttjande av satellit-TV ser ut i förhållande till hur man tar del av morgon- och kvällspress.

Tabell 7. Tillgång och utnyttjande av satellitkanaler och morgon och kvällstidningsläsning (procent).

Tidningsläsning	Bor i kabel		Har parabol		TV3-nyheter regelbundet		TV4-nyheter regelbundet	
	nej	ja	nej	ja	nej	ja	nej	ja
Morgontidn								
6-7 d/v	74	63	70	72	73	59	72	68
3-5 d/v	16	19	17	14	16	18	17	15
1-2 d/v	3	5	3	5	3	6	3	3
Mera sällan/ Aldrig	7	14	10	9	8	17	8	14
Minst 3 d/v	94	92	87	86	89	77	89	83
Kvällstidn								
6-7 d/v	18	21	18	29	15	28	15	28
3-5 d/v	21	22	21	24	20	25	21	24
1-2 d/v	20	23	21	21	21	20	20	25
Mera sällan/ Aldrig	41	34	40	24	45	27	44	23
Minst 3 d/v	39	43	39	53	35	53	36	52

Anmärkning: Regelbundet tittande på TV3 och TV4 är minst 3 ggr/v

Huvudintrycket av tabell 7 är att mönstret i hur människor tar del av morgon- och kvällspress är likartat oberoende av tillgång till kabel och parabol-TV och utnyttjande av nyheter i TV3 och TV4. Men det finns skillnader mellan olika typer av innehav och utnyttjande som kan vara intressanta att ta fasta på. De som har tillgång till kabel-TV läser dagstidningar i något mindre utsträckning än personer som inte är anslutna till ett kabel-TV-nät. Detsamma gäller de som är regelbundna tittare på nyheterna i TV3 eller TV4. Det är frestande att misstänka att det råder en viss konkurrens mellan de nya medierna och dagstidningar. Samtidigt är det uppenbart att detta inte handlar om tillgång till satellitsänd TV i sig, eftersom de som har parabol faktiskt är flitigare tidningsläsare än genomsnittet.

För att kunna studera detta mönster mera ingående har vi riktat in intresset på eventuella ålderskillnader. Om det finns en "satellitfaktor" borde den regelbundna tidningsläsningen vara mest förekommande bland yngre personer i kabel-TV områden. Tabell 8 jämför morgon- och kvällstidningsläsning bland olika åldersgrupper sett till tillgång och utnyttjande av satellit-TV. Det visar sig att oavsett ålder läses morgontidningar i lägre utsträckning i kabel-TV områden i jämförelse med områden som inte är anslutna till kabel-TV. Differensen är störst bland personer mellan 15-29 år. Ungdomar som har tillgång till kabel-TV läser morgontidningar i betydligt lägre utsträckning än ungdomar som inte har kabel-TV. Dessutom kan det konstateras att innehav av parabol inte heller här visar något negativt samband med läsningen av morgontidningar.

Den mindre regelbundna morgontidningsläsningen bland ungdomar med tillgång till kabel-TV kvarstår efter en kontroll för hushållsstorlek respektive social klass. Det är till och med så att ensamboende ungdomar i kabel-TV-områden är något flitigare morgontidningsläsare än motsvarande ungdomar utanför kabel-TV områden. Sett till social klass och kabel-TV betyder innehav av kabel mer för medievanorna än klasstillhörigheten. Det vill säga att ungdomar i arbetar- respektive tjänstemannafamiljer boende i kabelområde uppvisar större likheter med varandra beträffande tidningsvanor jämfört med motsvarande grupper utanför kabelområden.

Men det finns också en tredje faktor bakom siffrorna: en Stockholmsfaktor. Närmare 70 procent av ungdomarna i Stockholm har tillgång till kabel-TV och dessa ungdomar läser morgontidningar i mycket låg utsträckning (endast 25 procent). Det är alltså till viss del situationen i Stockholm som förklarar något av tendenserna i materialet.

För första gången förefaller alltså SOM-undersökningen att ge stöd åt att det finns en så kallad satellitfaktor. Yngre människor med tillgång till kabel-TV läser morgonpress mindre regelbundet utan att för den skull läsa mera kvällspress. Det är emellertid svårt att värdera vad som ligger bakom detta resultat. Det kan handla om en direkt konkurrens om ungdomars tid och intressen mellan satellitkanaler och morgontidningar. En annan tolkning kan vara att satellitkanalerna upplevs som mer moderna än morgontidningen. En tredje tolkning är att det inte är

ett kausalt samband utan att det finns någon annan egenskap som utmärker yngre människor som bor i områden med kabel-TV och att denna egenskap har en effekt på morgontidningsläsningen. Ett argument för denna tolkning är att slutsatserna inte verkar gälla för parabol-innehavare, utan just för tillgång via kabel.

Tabell 8. Tillgång och utnyttjande av satellitkanaler och morgon och kvällstidningsläsning sett till ålder. (procent).

Tidnings- läsning	Bor i kabel område						Har parabol					
	nej			ja			nej			ja		
	15-29	30-49	50-75	15-29	30-49	50-75	15-29	30-49	50-75	15-29	30-49	50-75
Morgontidn												
6-7 d/v	60	77	80	43	69	77	52	74	78	54	73	90
3-5 d/v	24	15	12	25	20	9	24	18	11	29	9	5
1-2 d/v	6	2	3	9	4	3	7	2	3	8	7	-
Mera sällan/ Aldrig	11	5	5	23	7	11	17	6	8	9	11	5
Minst												
3 d/v	84	92	92	68	89	86	76	92	89	93	82	95
Antal svar	208	356	366	194	214	183	360	514	509	42	56	40
Kvällstidn												
6-7 d/v	19	17	19	17	24	24	16	18	20	33	30	25
3-5 d/v	27	22	15	33	20	14	31	21	14	26	25	23
1-2 d/v	27	19	19	25	21	22	26	19	20	24	18	25
Mera sällan/ Aldrig	27	43	47	25	36	40	27	42	46	17	27	27
Minst												
3 d/v	46	39	34	50	44	38	47	39	34	59		
antal svar	208	356	366	194	214	183	360	514	506	42	56	40

Anmärkning: Regelbundet tittande på TV3 och TV4 är minst 3 ggr/v

Slutsatser

Dagspresskollegiet har under ett drygt decennium ställt frågor till svenska folket om dagstidningsläsning. Resultaten visar att läsning av morgontidningar ingår i människors dagliga vanor samt att mycket lite förändrats under den gånna perioden. 9 av 10 svenskar läser regelbun-

det en lokal morgontidning. Den genomsnittliga lästiden är knappt 30 minuter och majoriteten läser sin tidning på morgonen även om läsning på kvällen också är relativt vanligt förekommande. Flertidningsläsning är en vanligt förekommande företeelse. Andelen som läser en extra morgontidning minst tre gånger per vecka, uppgår till 21 procent.

En faktor som bidrar till stabiliteten i läsningen är den utbredda hushållsprenumerationen. Andelen prenumeranter uppgår till ca 80 procent och är påfallande stabil under perioden 1979-1991. Bland de som inte prenumererar men ändå läser regelbundet är arbetsplatsläsning vanligt förekommande. Det näst vanligaste alternativet är att köpa lösnummer.

Kvällspressen kännetecknas av en något mindre stabil läsning än morgonpressen. 2 av 10 personer läser någon kvällstidning 6-7 dagar i veckan. Under senare delen av 80-talet ökade läsningen av kvällstidningarna något för att sedan minska något. De svenska kvällstidningarna är i första hand komplementmedier och nästan alla kvällstidningsläsare tar även del av en morgontidning.

När det gäller hur annan massmediekonsumtion inverkar på benägenheten att läsa morgonpress, finner vi att det råder en viss konkurrens mellan kvällspress och morgonpress. När det gäller konsumtionen av nyheter i etermedia, verkar förhållandet vara det omvända. Ju större konsumtion av etermedianyheter, desto större benägenhet att läsa morgonpress regelbundet. Ett intressant resultat i årets SOM-undersökning är att vi för första gången ser ett resultat som tyder på att det finns en så kallad satellitfaktor. Yngre människor med tillgång till kabel-TV läser morgonpress mindre regelbundet utan att för den skull läsa mera kvällspress. Resultatet kan vara ett uttryck för direkt konkurrens om ungdomars tid och intressen mellan satellitkanaler och morgontidningar. En annan tolkning kan vara att satellitkanalerna upplevs som mer moderna än morgontidningen. En tredje tolkning är att det inte är ett kausalt samband utan att det finns någon annan egenskap som utmärker yngre människor som bor i områden med kabel-TV och att denna egenskap har en effekt på morgontidningsläsningen. Ett argument för denna tolkning är att slutsatserna inte verkar gälla för parabolinnehavare, utan just för tillgång via kabel.

Referenser

- Anshelm, Magnus (1988A) *Sverige-Nu - SOM 86 - en jämförelse av två undersökningar*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Anshelm, Magnus (1988B) *Massmediernas räckvidd 1986/87 - en analys av Mediebarometern*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Anshelm, Magnus; Strid Jan (1989) *Läsvanor och läsintressen*, Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkquist-Hellingwerf Karin (1992a) *Mediebarometern 1992*. Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Björkquist-Hellingwerf Karin (1992b) *Läsvanestudien 1992*. Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Hadenius, Stig; Weibull, Lennart (1989) *Massmedier - En bok om press, radio och TV*. Stockholm, Bonniers.
- Kratz, Charlotta (1989) *Tidningsläsning i Kalmar*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1991) *Ickeläsare och allätare i Åsikter om massmedier och samhälle* (red Weibull Holmberg) Institutionen för journalistik och masskommunikation och statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Kratz, Lotta; Weibull, Lennart (1991) *Tidningsprenumeration - men till vilket pris?* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Strid, Jan; Weibull, Lennart (1984) *Läsvanor och läsintressen 1979-1983*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm, Liber.
- Weibull, Lennart (1989a) *Framtidens tidningsval i Dagspressen och dess läsare* (red Björkqvist Weibull). Stockholm, Almqvist & Wiksell internationell.
- Weibull, Lennart (1989b) *Vad påverkar framtidens tidningsval?* Stockholm, Dagspressen Marknadsinformation AB

Dagspressinnehållets viktighet

JAN STRID

Följande artikel handlar om hur viktigt allmänheten anser att det är att lokala dagstidningar innehåller olika typer av innehåll. Det som betecknas som viktigt innehåll är inte nödvändigtvis sådant material som läses mest; naturligtvis finns en stor överensstämmelse mellan vad läsarna uppger vara viktigt och vad de säger att de läser men överensstämmelsen är inte total. Visst material kan jag mycket väl anse vara viktigt men jag läser det inte alltid exempelvis på grund av tidsbrist eller att materialet är svårläst e dyl. Det kan också finnas ett visst mått av prestige i att anse t ex kulturmaterial som viktigt även om jag inte läser det så ofta. Det är intressant att notera att "tyngre" material som t ex politik, ekonomi och kultur får högre värden då frågan gäller viktighet jämfört då frågan gäller läsning. Motsatsen gäller för "lättare" material som serier, familjeheter o dyl (jfr Strid, 1978; Weibull ,1983)

Det är ofta lätt att få svar på frågor om vad som är viktigt tidningsinnehåll, men det kan samtidigt vara problematiskt att tolka vad som egentligen menas med att ett visst innehåll är viktigt. Om jag t ex anser att inrikesmaterialet är viktigt i dagstidningen kan minst tre olika tolkningar vara rimliga: (1) att inrikesmaterial är viktigt; (2) att inrikesmaterialet i tidningen är viktigt samt att (3) dagstidningen är viktig och inrikesmaterialet därför är viktigt. Förmodligen finns alla tre faktorerna med när läsarna tar ställning till vad som är viktigt i tidningen. Detta måste vägas in i tolkningen av resultaten.

Varför ställer vi då frågan om vad människor anser vara viktigt innehåll i tidningen? Svaret är trefaldigt; för det första rent praktiskt. Vilket är det bästa prediktionsmättet för att överhuvudtaget inneha en tidning, vad jag läser eller vad jag anser vara viktigt. Det andra är normativt; hur

viktig är tidningen i förhållande till andra medier och hur mätes detta bäst. Det tredje är teoretiskt; vilket är det bästa måttet på tidningsanvändning som indikator på behovstillfredsställelse.

Underlaget för analysen är Dagspresskollegiets läsvanestudier som sedan 1986 genomförts som en del av SOM-undersökningen. I 1979, 1983, 1987 och 1991 års studier fick de tillfrågade ta ställning till 37 innehållskategorier som kan förekomma i en morgontidning. För varje alternativ skulle försökspersonerna ange om de ansåg de mycket viktigt, ganska viktigt, något viktigt, varken viktigt eller oviktigt, något oviktigt, ganska oviktigt och mycket oviktigt - alltså en sjugradig skala. Alternativen hade grupperats i fyra innehållstyper: allmänt innehåll, lokala nyheter, särskilda ämnen och annonser. Frågans konstruktion framgår av tabell 1.

Den totala viktigheten

Huvuddelen av framställningen är baserad på viktighetsbedömningen från 1991. Denna jämförs med siffror från 1979, 1983 och 1987. Frågorna är ställda på identisk sätt, och det interna bortfallet på frågan om viktighet begränsar sig i alla fyra undersökningarna till ca 4 procent. Procentandelen är ungefär densamma för de flesta innehållstyperna. Det finns samtidigt en tendens till något högre internbortfall för innehållstyper som anses mindre viktiga.

En fullständig översikt över svarens procentuella fördelning finns i tabell 4.1. Denna omfattar samtliga svars personer, alltså även dem som inte läser någon dagstidning regelbundet. Tabellen skall ses som ett basmaterial på grundval av vilket olika typer av analyser utförs.

Huvudintrycket av bastabellen är den relativt stora viktigheten hos de flesta innehållstyper. Medeltalet över samtliga innehållstyper ligger på 4.62, vilket innebär något viktigt. Om vi jämför med tidigare undersökningar har dock den totala viktigheten minskat från 1979 (4.90), 1983 (4.88), 1987 (4.68) och 1991 alltså 4.62.

Tabell 1. Den totala fördelningen på viktighetsbedömningen 1991.

Fråga: En tidning innehåller ju så mycket olika sorters innehåll. Hur viktiga anser Du personligen att nedanstående typer av innehåll är. Markera för varje innehållstyp hur viktigt Du anser det vara att Din lokala morgontidning innehåller just detta. (Svaren redovisas i procent).

	VIKTIGT			Varken eller	OVIKTIGT			bf
	Mycket	Ganska	Något		Något	Ganska	Mycket	
Sport	19	23	19	4	8	11	12	4
Familjenyheter	19	29	23	5	6	9	5	3
Insändare	15	28	27	7	8	7	4	3
Inrikesnytt	47	32	10	1	2	3	2	3
Ekonomi o handel	22	31	22	8	6	4	3	5
Riksdag o regering	24	33	21	6	5	4	3	4
Fackliga frågor	9	21	26	12	11	8	8	5
Olyckor o brott	18	35	27	5	6	4	2	3
Ledare o komment	15	23	25	13	8	6	6	4
Utrikesnytt	30	33	18	3	4	4	3	4
Kulturartiklar	10	20	24	11	11	9	10	5
Debattartiklar	12	24	24	12	9	7	6	5
Miljöfrågor	30	31	20	6	4	2	2	4
Lokal arb. markn	33	29	16	6	4	4	3	4
Org o förening	8	23	30	14	9	6	4	5
Känt folk	6	18	26	12	11	11	11	4
Kommunalpolitik	20	35	20	7	5	4	3	4
Lokala arbetsplats	16	29	26	10	5	3	3	6
Skolfrågor	24	29	22	9	5	4	3	5
Nöjen/lok arr	21	31	27	6	5	3	3	5
Serier	12	11	19	12	11	12	28	6
Novell/följetong	3	4	12	13	13	17	33	6
Musik/teater	11	22	28	11	10	7	7	5
Samlevnadsfrågor	6	19	28	17	11	7	6	5
Radio Tv	3	32	18	3	3	3	2	3
Heminredning	5	13	24	13	13	12	14	5
Matlagning	7	17	24	13	13	11	10	5
Mode	5	14	22	13	14	13	14	5
Konsumentupplysn	21	31	23	7	5	3	4	4
Korsord/tävling	9	14	22	12	12	11	15	4
Populärvetenskap	9	23	24	19	8	5	6	6
Lokal affärsannons	21	31	20	9	6	4	5	4
Veckoannonser	19	28	21	8	7	6	7	3
Stat o komm annons	10	24	24	16	8	6	6	5
Platsannonser	25	24	17	10	5	5	8	5
Fastighetsannons	16	27	22	11	6	5	6	5
Allm pryltorg	13	25	24	11	8	7	6	4

Innehållskategorierna är framtagna för att motsvara materialet i en vanlig dagstidning och de flesta kategorierna följer tidningarnas egna kategoriindelningar som t ex ledare, debatt och insändare. Andra är innehållsbestämda som t ex miljöfrågor och sport. Några problem uppstår vid detta förfarande då vi också vill ha kategorierna så att de förstås på samma sätt av samtliga intervjuade. Inrikesnyheter och utrikesnyheter är exempel på icke-innehållsbestämda kategorier och de kan naturligtvis förstås på olika sätt. Man kan avse inrikespolitik men man kan också avse skvaller om rikskändisar och motsvarande gäller utrikesnyheter.

Två kategorier finns med av hänsyn till tidsserien, trots att de har visat sig vara näst intill omöjliga att analysera därför att de innehåller två ämnen. Det gäller teater och musik respektive korsord och tävlingar. Främst gäller problemet det förstnämnda. För ungdomar handlar det om att teaterns viktighet är relativt liten medan musikens är hög. Den senare tenderar dessutom att öka (jfr Burnett 1988) medan det finns en nedgång för teater (jfr Strid 1987). För korsord och tävlingar är problemet inte lika uttalat och fördelningen mellan vart och ett av de två ingående ämnena känner vi inte.

Med dessa undantag är vår utgångspunkt att betydelsen av kategorierna inte växlar på något avgörande sätt utan att vi kan utnyttja jämförelsen över tid.

Det mest viktiga - tre redovisningar

Om man skall försöka sammanfatta vad många människor anser viktigt eller oviktigt utefter en sjugradig skala ställs man inför flera olika problem. Om man anger ett medelvärde mellan ett och sju säger detta inget om spridningen eftersom man får samma resultat antingen alla angivit detta eller om hälften angivit den ena extremen och hälften den andra extremen. Därför måste också spridningen (standardavvikelsen) anges när medeltalet redovisas. Det andra sättet är att ange andelen som har angett extremvärdena "mycket viktigt" eller "mycket oviktigt". Genom att sedan rangordna innehållstyperna på grundval av de två värdena kan man få en god bild av läsarnas preferenser.

**Tabell 2. Mest och minst viktigt i den lokala morgontidningen.
Två rangordningar 1991.**

A. rangordning av de sex mest och de sex minst viktiga innehållskategorierna efter medelvärde.

Mest viktigt Typ av innehåll	Medelvärde	Standardavvikelse
Inrikesnyheter	5.9	1.69
Radio och Tv	5.5	1.76
Miljöfrågor	5.4	1.78
Utrikesnyheter	5.4	1.86
Lokal arbetsmarknad	5.3	1.91
Riksdag o Regering	5.2	1.83
Minst viktigt		
Matlagning	3.9	1.96
Korsord/tävling	3.8	2.05
Heminredning	3.7	1.97
Serier	3.6	2.17
Mode	3.6	1.96
Novell/följetong	2.6	1.79

B. Rangordning efter procentandelen "mycket viktigt"

Mest viktigt	Andel "mycket viktigt"	Andel "mycket oviktigt"
Inrikesnyheter	47	2
Radio och Tv	34	2
Lokal arbetsmarknad	33	3
Utrikesnyheter	30	3
Miljöfrågor	30	2
Platsannonser	25	8
Minst viktigt		
Organisation o förening	8	4
Matlagning	7	10
Samlevnad	6	6
Känt folk på orten	6	11
Mode	5	14
Novell/följetong	3	33

För att på en gång belysa de två alternativa rangordningarna och ge en uppfattning om viktighetsbedömningarnas grundläggande struktur har tabell 2 sammanställts. Den presenterar de kategorier som ansetts mest respektive minst viktiga enligt de två sätten att rangordna. I tabellerna anges både de kategorier som anses mest och de som anses minst viktiga. Kategorierna i mitten har utelämnats. Tabellerna är bearbetningar av tabell 1 där den fullständiga översikten finns.

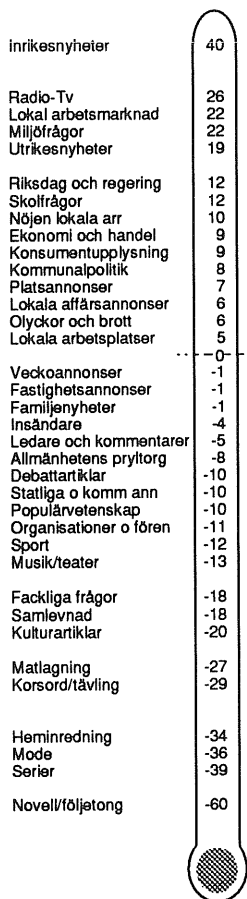
I medelvärdesrangordningen ligger inrikesnyheter högst. Denna innehållskategori har värdet 5.9 på den sjugradiga skalan vilket ungefär motsvarar "ganska viktigt". Spridningen kring medelvärdet är liten. Även Radio och TV-material, miljöfrågor, utrikesnyheter, lokal arbetsmarknad och riksdag och regering ligger högt. Spridningen kring medelvärdet är högre och är framför allt högre än tidigare års undersökningar vilket tyder på att heterogeniteten i det svenska folket har ökat. I botten på medelvärdesrangordningen ligger matlagning, korsord/tävling, heminredning serier, mode samt novell/följetong. Vi kan också se att samtliga har en stor spridning kring medelvärdet. Konkret innebär detta att det är en stor skillnad tex för serierna mellan unga och äldre eller för modet mellan män och kvinnor.

Rangordningen efter procenten mycket viktigt ger vid handen att i huvudsak samma innehållstyper här finns med bland de sex främsta. Bland de mest viktiga har Lokal arbetsmarknad bytt plats med miljöfrågor i övrigt är de två ordningarna identiska. Däremot har vi vissa skillnader när det gäller de minst viktiga. När det gäller de minst viktiga i ordningen "mycket viktigt" har Organisationer och föreningar, Samlevnad samt Känt folk på orten ersatt Korsord/tävling, Serie och heminredning från medelvärdesrangordningen. Konkret innebär detta att de tre sistnämnda innehållskategorierna har en större andel "extrema intressenter" dvs som anger mycket viktigt.

Ett sätt att sammanfatta bedömningen är att ta hänsyn till "viktigt" och "oviktigt" samtidigt. En redovisning av denna utgångspunkt finns i figur 1. Figuren bygger på ett enkelt index, som räknats fram på grundval av procentrangordningen: procentandelen för "mycket viktigt" har minskats med andelen för "oviktigt". Detta innebär att alternativen "ganska viktigt" och "något viktigt" samt "varken viktigt" eller "oviktigt" behandlas som "mittvärde" och ingår därmed inte i indexberäk-

ningen. Annorlunda visar indexet ett nettovärde - "mycket viktig" minus "oviktigt". Exempelvis kan på grundval av tabell 1 utläsas att inrikesnyheter får index 40 (47 procent minus 7 procent), och att sporten får -12 (19 procent minus 31 procent). För att innehållstyp skall komma högt på den kollektiva rangordningen fordras således att den både har många som anser den mycket viktig och få som anser den oviktig.

Figur 1. Viktigheten hos dagstidningsinnehåll hos dagstidningsinnehåll. Rangordning efter index (se texten) 1991.

Figur 1 kan uppfattas som en "termometer" som ger "temperaturen" för olika innehållstyper. Nollpunkten markerar ett läge där lika stor andel anser ett innehåll mycket viktigt som bedömer det oviktigt. Det måste dock på nytt framhållas att värdena måste studeras relativt - att många ligger på minus innebär inte att de i absolut mening är oviktiga - den stora andel som anser det mesta ganska eller något viktigt är här inte invägd. Det intressanta med termometern är möjligen att få fram jämförelser över tid - vilket vi skall återkomma till - samt att kunna ta "temperaturen i olika läsargrupper. På viktighetstermometern kommer inrikesnyheter klart i ledningen. Därefter kommer Radio-Tv, Lokal arbetsmarknad, Miljöfrågor och Utrikesnyheter i en grupp följda av Riksdag och regering samt Skolfrågor. De som ligger på "minussidan" är fler än de som ligger på "plus-sidan" (22 mot 15). Noveller och följetonger hamnar klart i botten följt av Serier, Mode och Heminredning. Låga placeringar blir det också för Korsord/tävling, Känt folk på orten samt Matlagning. Till stor del bekräftar även dessa "bottennoteringar" den allmänna slutsatsen om att människor troligen påverkas av vad som redan ges utrymme i en genomsnittlig Morgontidning. För många av de innehållskategorier som finns med i dagstidningarna finns ju för övrigt specialtidningar vilket möjligen påverkar innehållets viktighet just i morgontidningar.

Enhetligheten i bedömningarna

Diskussionen om termometer aktualiserar ytterligare ett perspektiv på viktighetsbedömningarna. Innehållstyperna kan ordnas efter samstämmighet bland läsarna eller homogeniteten. En sådan rangordning startar med det innehåll där samstämmigheten är hög och går sedan mot minskande samstämmighet. Ett mått på denna är standardavvikelsen. I tabell 3 har de fem mest homogena kategorierna ställts mot de fem mest heterogena.

Om vi först ser till de innehållskategorier som fått de mest homogena bedömningar återfinns tre av dessa även i topp över de sex viktigaste räknat efter medeltal. Olyckor och brott samt Lokala nöjen räknas inte till de viktigaste, men bedömningen är väl samlad kring medeltalet.

Tabell 3. Mest homogena och mest heterogena innehållstyper 1991

A. De fem mest homogena innehållstyperna

Typ av innehåll	Standardavvikelse	Medeltal
Inrikesnyheter	1.33	6.09
Olyckor och brott	1.41	5.35
Radio och Tv	1.43	5.75
Miljöfrågor	1.45	5.60
Lokala nöjen	1.47	5.36

B. De fem mest heterogena innehållstyperna

Typ av innehåll	Standardavvikelse	Medeltal
Sport	2.05	4.59
Serier	2.03	3.87
Korsord/tävling	1.91	3.99
Platsannonser	1.86	5.10
Heminredning	1.82	3.87

Bland de som fått den mest heterogena bedömningen är sport särskilt intressant. Heterogeniteten skapas av de stora skillnaden mellan kvinnor och män. Män placerar sport som nummer två och kvinnor som nummer trettiosex. Serier, Korsord/tävling och Heminredning hamnar bland de sista i viktighet efter medeltal, men en intensiv minoritet ger en hög standardavvikelse. För seriernas del är det de yngre läsarna och för heminredning kvinnorna. Att platsannonser blir en så heterogen kategori torde ha med lågkonjunkturen att göra, den har tidigare inte alls placerat så lågt i heterogenitet.

Viktighet: bredd och intensitet

Ett ytterligare sätt att belysa innehållets viktighet är att jämföra två dimensioner av viktigheten. En allmän bredd - att man anser att något i varje fall inte är oviktigt och en intensitet - att man anser att något är mycket viktigt. Mera konkret är bredden i detta fall andelen som anser att en innehållskategori är något viktig, ganska viktig eller mycket

viktig. Intensiteten blir då andelen av dessa som anser innehållskategorin mycket viktig.

Figur 2 visar bredden och intensiteten för samtliga 37 innehållskategorier. Linjen som går genom koordinatsystemet visar de genomsnittliga bredden och intensiteten för innehållskategorierna.

Vi kan då se att de ämnen som mest avviker genom att ha störst intensitet är Inrikesnyheter, Lokal arbetsmarknad, Platsannonser, Serier samt Novell/följetong. Även Radio och Tv, Utrikes samt Sport har hög intensitet. Lägst grad av intensitet har Samlevnadsfrågor, Heminredning, Mode samt Känt folk på orten.

Om vi jämför genomsnittlinjen för olika grupper finner vi att linjen är nästan identisk även om ämnena hamnar på olika positioner för olika grupper. För de yngsta är det framför allt Radio och Tv, Lokala nöjen samt serier som har hög intensitet. För kvinnor är det Radio och Tv, lokal arbetsmarknad, Miljöfrågor samt platsannonser som har hög intensitet

Viktighetsbedömningar 1979, 1983, 1987 och 1991.

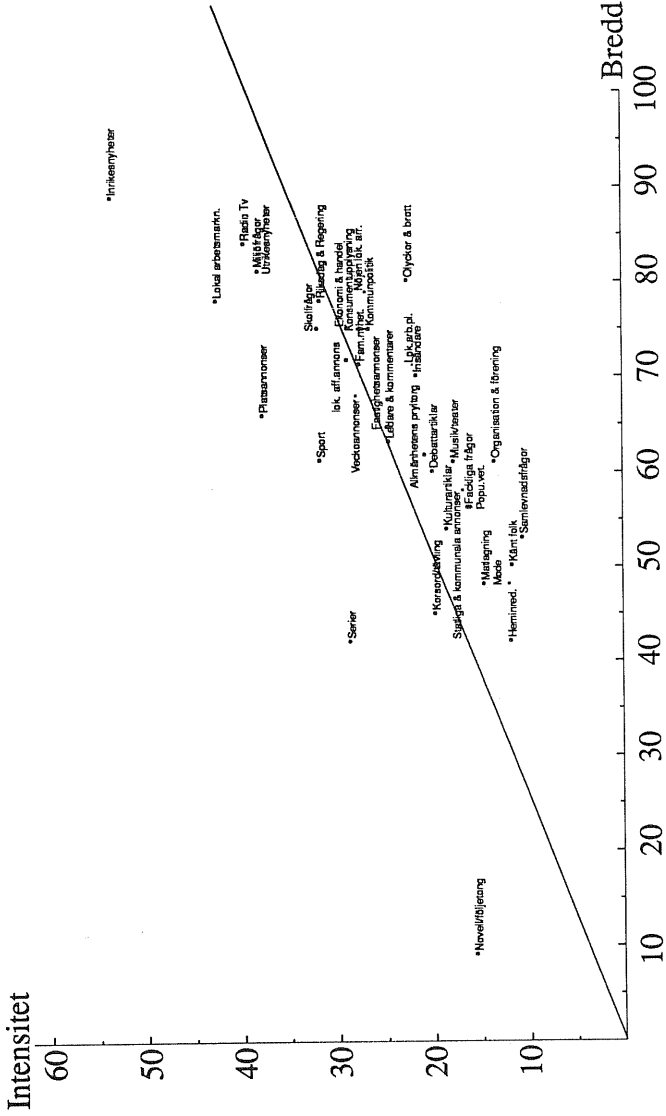
Exakt samma undersökning som vi nu redovisat resultaten av genomfördes 1979, 1983 och 1987. Urvalet var ungefär lika stort i samtliga undersökningar, om än inte med samma personer, och intensitetsfallet ungefär detsamma. I det följande kommer en systematisk jämförelse att göras. Analysen sker efter samma mönster som tidigare, nämligen medeltal, mest viktigt samt indexering.

När man jämför undersökningar från fyra olika tidsperioder inställer sig flera olika problem. Det första är om man skall jämföra nivån (dvs andelen som anser en viss typ av innehåll vara mycket viktig, ganska viktig eller oviktig) eller om man skall jämföra innehållskategoriernas rangordning (dvs andelen som anser ämnet vara viktigare eller oviktigare än andra ämnen oavsett nivå).

Nivå. Att studera nivån är intressant på två sätt: dels kan nivån mellan ämnena dvs avståndet mellan dem vid samma tidsperiod belysas dels

Figur 2. Bredd och intensitet i människors viktighetsbedömningar. 1991

den totala nivån för samtliga ämnen eller grupper av ämnen både vid samma tidsperiod och mellan tidsperioderna. För den enskilde svarende är det troligen så att han eller hon har ett eller ett par ämnen som är viktigare än de andra och som de senare jämförs med. Då blir avståndet mellan de som anses viktigare och de övriga intressanta dvs nivån. Dessutom sätts hela skalan i relation till något förmodligen det som tidigare antytts tidningens eller tidningsinnehållets viktighet. Tyvärr blir det då så att ämnets nivå och skalans nivå kan motverka betydelsen av jämförelse över tid. Om tidningsinnehållet eller tidningen upplevs som mera viktig vid ett tillfälle jämfört med ett annat kommer ju de ingående ämnernas nivå att höjas eller sänkas utan att den inbördes ordningen ändras. Nivån för ämnet kan ha höjts men inte rangordningen. Det kan naturligtvis också vara så att ämnet upplevs viktigare eller oviktigare men detta borde då framgå av att ordningen ändras.

Rangordning. När de enskilda individerna ombeds svara om olika ämnen är viktiga eller oviktiga utefter en sjugradig skala torde rangordningen vara det bästa sättet att redovisa utfallet. Om en person svarar att miljöfrågor är ganska viktiga medan nöjen är ganska oviktiga är det svårare att uttala sig om hur mycket viktigare miljöfrågorna är (även om man naturligtvis kan räkna skalstegen). Däremot torde rangordningen mellan ämnena uttrycka något mer substantiellt. När vi sedan summerar över de i urvalet ingående personerna kan vi med större säkerhet säga att fler rangordnar det ena ämnet före det andra än att uttala oss om nivåjämförelser mellan åren. Ett problem är att en person inte anser något ämne vara mycket viktigt utan ger som högsta värde ganska viktigt. Rangordningen kan vara densamma över småtliga ämnen men inte nivån. Om det skulle förhålla sig så att den totala nivån skiftar mellan åren har vi tolkat det så att det totala tidningsinnehållet eller tidningen blivit viktigare eller oviktigare och jämför rangordningen för de ingående ämnena för att se dessas viktighet i jämförelse över tid.

Vilket mått man anser mest relevant nivå, rangordning eller bredd och intensitet måste bero på vilken fråga man ställer till materialet. I denna framställning är vi främst intresserade av jämförelsen över tid varför rangordningen torde vara det bäst måttet för att belysa förändringar av de skilda innehållskategoriernas viktighet.

Vad läsarna anser viktigt över 1979-1991

Om vi utgår från den sammantagna bilden av de 37 ämnesområdena visar det sig att de ansågs viktigast 1979 och har därefter sjunkit i viktighet. Medeltalet för de 37 ämnena var 1979 4,90, 1983 4,88, 1987 4,68 och 1991 4,64. Skillnaden mellan det högsta och det lägsta medelvärdet 1979 (inrikesnyheter respektive novell följetong) var 6,1 respektive 3,0 är idag 5,9 respektive 2,6.

Låt oss först se på de sex ämnen som läsarna 1991 anser viktigast enligt medeltalet och de sex som anses minst viktiga och jämföra med resultaten 1979, 1983 och 1987.

Tabell 4. Mest och minst viktigt i den lokala morgontidningen. Två rangordningar efter medeltal 1979, 1983, 1987 och 1991.

Det mest viktiga							
1991	1987	1983	1979				
Innehåll	Medeltal	Innehåll	Medeltal	Innehåll	Medeltal	Innehåll	Medeltal
Inrikes	5.9	Inrikes	6.0	Inrikes	6.1	Inrikes	6.1
RadioTv	5.5	RadioTv	5.7	RadioTv	6.0	RadioTv	5.9
Miljö	5.4	Miljö	5.6	Utrikes	5.6	Miljö	5.5
Utrikes	5.4	Utrikes	5.6	Lok arbm	5.5	Utrikes	5.5
Lok arbm	5.3	Lok arbm	5.3	Lok aff ann	5.4	Lok arbm	5.5
Riks o Reg	5.2	Kommunpol	5.2	Konsument	5.4	Riks o reg	5.4

Det minst viktiga							
1991	1987	1983	1979				
Innehåll	Medeltal	Innehåll	Medeltal	Innehåll	Medeltal	Innehåll	Medeltal
Matlagn	3.9	Matlagn	4.1	Samlevnad	4.4	Pop vet	4.4
Korsord	3.8	Korsord	4.0	Känt folk	4.3	Känt folk	4.2
Heminr	3.7	Mode	3.8	Korsord	4.2	Korsord	4.1
Serier	3.6	Heminr	3.7	Serier	4.0	Mode	3.8
Mode	3.6	Serier	3.6	Mode	3.8	Serier	3.8
Novell	2.6	Novell	2.6	Novell	3.0	Novell	2.9

Vi kan först slå fast att det finns en mycket stor överensstämmelse över de 12 åren. Fyra av de sex viktigaste innehållskategorierna är desamma även om ordningen för två skiftar något. Den största förändringen gäller miljöfrågor. Denna kategori finns med, och på tredje plats, vid tre

tillfällen men inte 1983. Trots detta och det faktum att enstaka ämnen dyker upp som femte eller sjätte ämne är stabiliteten bland de sex viktigaste ämnena det mest slående och visas inte minst av att rangordningen 1979 är exakt densamma som 1991. Däremot kan vi också se att nivån på medeltalen ha gått ner för samtliga sex ämneskategorier.

Även när det gäller de minst viktiga kan vi se en hög överensstämmelse, fyra ämnen av sex är gemensamma. Vi kan också här konstatera att medeltalen för samtliga gått ner från 1979 och fram till 1991.

Tabell 5. Rangordning efter procentandelen "mycket viktig" 1979,1983,1987 och 1991.

Det mest viktiga							
1991	mycket	1987	mycket	1983	mycket	1979	mycket
Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt
Inrikes	47	Inrikes	53	Radio Tv	39	Inrikes	39
Radio TV	34	Radio Tv	39	Inrikes	37	Radio Tv	35
Lok arb m	33	Miljö	38	Lok arb m	27	Lok arb m	24
Utrikes	30	Utrikes	34	Platsann	27	Utrikes	24
Miljö	30	Lok arb m	31	Utrikes	25	Miljö	23
Platsann	25	Skolfrågor	28	Lok aff ann	25	Platsann	22
Riks o reg	24	Platsann	26	Veckoannons24		Riks o reg	22
Skolfrågor	24	Kommunpol	25	Sport	22	Sport	21
Ekonomi o h	22	Lok aff ann	25	Konsument	19	Lok aff ann	21
Konsument	21	Riks o reg	24	Skolfrågor	18	Veckoann	21

Det minst viktiga							
1991	mycket	1987	mycket	1983	mycket	1979	mycket
Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt	Innehåll	viktigt
Mat	7	Samlevnad	9	Mode	8	Serier	6
Samlevnad	6	Org/fören	8	Pop vet	7	Musik/teater	6
Känt folk	6	Känt folk	8	Känt folk	7	Samlevnad	6
Mode	5	Mode	8	Korsord	7	Mode	5
Heminredn	5	Heminredn	6	Samlevnad	5	Pop vet	5
Novell	3	Novell	2	Novell	2	Novell	2

Om vi i stället går över till att jämföra andelen personer som anser respektive innehåll "mycket viktigt" får vi uppställning som i tabell X.5. Resultaten av jämförelsen mellan viktighetsbedömningarna de fyra åren visar framför allt att det totalt sett skett förhållandevis små

ändringar. Det skedde en ökning av andelen som angett "mycket viktigt" fram till 1987 men 1991 har en viss återgång skett men det är i huvudsak samma innehållstyper som ligger i topp och som ligger i botten av allmänhetens kollektiva viktighetsbedömning. Sex av de tio ämnen bland de mest viktiga är desamma, tre av de sex minst viktiga och rangordningskorrelationen (Spearman's rho som mäter sambandet mellan två rangordningar) är över .90 mellan samtliga år (1.0 är fullständig likhet).

Men det sker trots allt förändringar. Vissa ämnen ökar stadigt i viktighet, några minskar stadigt, vissa pendlar upp och ner medan åter andra är förhållandevis stabila. För att sammanfatta detta har nedanstående uppställning gjorts. Den visar jämförelsen mellan ämnernas rangordning de fyra åren.

Figur 6. Jämförelse mellan ämnernas rangordningar 1979, 1983, 1987, och 1991.

	Ökande	Minskande	Stabila	Instabila
Hög rang 1-9	Ekonomi o h		Inrikes Lok arb m Radio Tv Utrikes	Miljö Riksd o reg Konsument Platsannons Skolfrågor
Medel hög rang 10-19		Sport Ledare/kom	Kommunpol Lok arb pl	Riksd o reg Veckoannons Lok aff ann Fastighetsann Olyckor o brott
Medel låg Rang 20-29	Musik/teater	Stat o kom ann	Insändare Kultur	Debatt Pryltorg
Låg rang 30-37	Populärvet	Heminredning Mode	Org o fören Novell	Känt folk Serier Samlevnad Fackliga fr Korsord

Anm. stabila innebär att ämnet inte något år varierar med mer än fyra skalsteg och instabila att de varierar med minst fem.

Vi kan här se att det endast är tre ämnen som ökar under de fyra åren och att fem ämnen minskar. Något fler är stabila, tio stycken, medan de flesta är instabila dvs ändrar rangordning mellan åren. Vad är det då som skapar ett sådant mönster. Det finns givetvis en mängd förklaringar till detta men i det följande skall endast några få uppmärksammas mot bakgrund av vad som tidigare berörts. Den första kan benämnas samhällsnorm. Denna anger vad som är eller bör vara viktigt. Det verkar vara en allmän norm att t ex inrikesnyheter och utrikesnyheter är viktiga (jfr Weibull 1989). Men en norm av detta slag kan givetvis variera över tid.

Den andra är position i livscykeln. Vid en viss ålder är vissa ämnen viktigare. Som exempel kan nämnas nöjen för ungdomar, skolfrågor för föräldrar till barn i skolåldern och kommunpolitik för medelålders. Förändringar över tid kan då ha sin bakgrund i att de olika grupperna har olika storlek och därmed får olika genomslag i den totala viktighetsbedömningen.

En tredje förklaring är samhällsposition t ex kön. Vi visade tidigare att det är skillnader mellan vad män anser och vad kvinnor anser t ex sportmaterialet och annonsmaterialet. Dessa kategorier kan påverkas av att sådana positioner, t ex könsrollerna, kan ändras över tid.

Slutligen får vi inte glömma mediernas egen påverkan. Denna sk dagordningseffekt ger oss ämnen att diskutera och därifrån till att också så småningom anse dessa ämnen viktiga är inte steget långt. Här vill jag då främst peka på miljöfrågornas varierande viktighet.

Dessutom griper dessa in i varandra så att t ex normen kan vara mer eller mindre stark beroende av livscykel- och samhällsposition liksom samhällspositionen upplevs olika i skilda livscykelpositioner. Mediernas påverkan är också sannolikt olika på människor i skilda positioner.

För att kunna förklara förändringar mellan åren måste vi därför ha skillnader i ovanstående mellan åren. Andelen personer i olika samhällspositioner är ungefär densamma under perioden liksom andelen i livscykelpositionen. Till detta kommer möjligheten av att det rör sig om generationsfenomen men detta senare kommer inte här att uppmärksammas.

Däremot kan vi mycket väl ha förändringar i vilka ämnen som medierna väljer att behandla (eller av verkligheten tvingas att behandla) och vi kan ha förändringar av normen. Detta senare torde då vara kraftigast i den unga generationen.

Man har diskuterat morgontidningarnas funktioner och ibland hävdad att funktionen gått mot utnyttjande av lättare material på bekostnad av det tyngre. Detta har haft visst stöd i undersökningar av den här typen där vi ju visat att dagstidningens viktighet sjunkit. Därför har vi jämfört viktigheten i vad vi kallar tungt material, lätt material och annonsmaterial för att se om antagandet om ökad viktighet för det lättare materialet stämmer.

Tabell 6. Genomsnittliga medeltal för tungt och lätt material samt annonser 1979, 1983, 1987 och 1991.

	Medeltal			
	1979	1983	1987	1991
Tungt material	5.3	5.1	5.3	5.2
Lätt material	4,8	4,9	4,7	4.8
Annonsmaterial	5.0	5.1	4.7	4.7

Anmärkning: Med tungt material avses: inrikesnyheter, ekonomi och handel, riksdag och regering, ledare/kommentarer samt miljöfrågor. Med lätt material avses: sport, olyckor och brott, nöjen, serier samt radio och Tv.

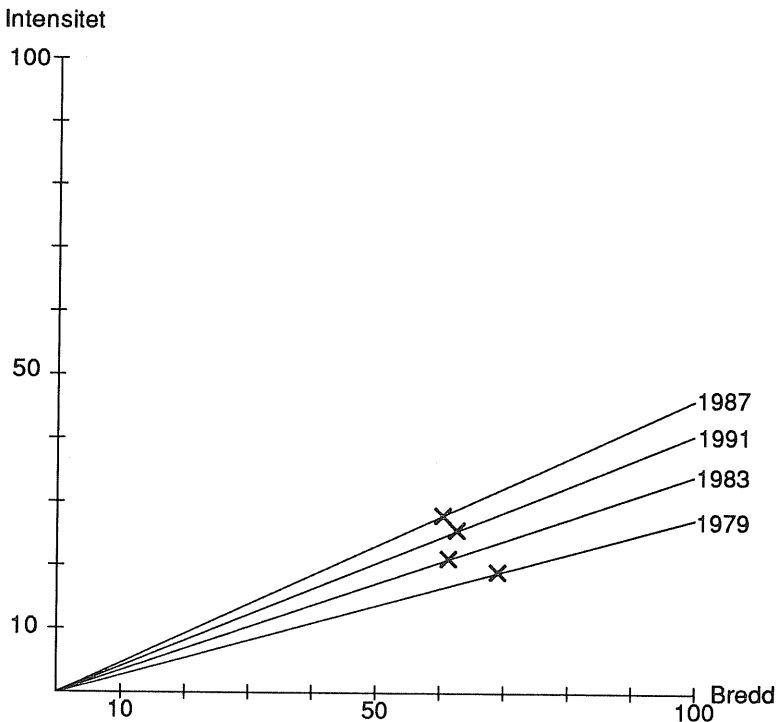
Annonsmaterialet består av veckoannonser, lokala affärsannonser, platsannonser, pryltorg, fastighetsannonser samt statliga och kommunala annonser.

Antagandet får inte stöd i tabellen. Något mönster i utnyttjandet av tungt, lätt och annonsmaterial går ej att finna. Enstaka lätta kategorier som t ex nöjen ökar och enstaka tunga minskar som t ex ledare och kommentarer men detta torde snarare bero på t ex nyttan av materialet och inte på någon norm eller minskat samhällsengagement. Att närmare studera begreppet nytta i samband med viktighet torde vara ett mera fruktbart angreppssätt i framtiden.

Bredd och intensitet 1979, 1983, 1987 och 1991

Om vi på samma sätt som tidigare delar upp viktigheten i bredd och intensitet och jämför över de fyra åren får vi ett intressant mönster. Mellan 1979 och 1987 sjunker bredden och intensiteten ökar. Detta innebär att en allt större andel av de som anser att ett ämne är viktigt anser att det är mycket viktigt. Men det innebär samtidigt att andelen som anser ämnet viktigt sjunker. En rimlig tolkning av resultaten är att läsarna blir allt mer selektiva. I undersökningen 1991 har bredden åter ökat något medan intensiteten är densamma som 1987. Detta framgår av figur 4.

Figur 4. Bredd (andel viktiga ämnen) och intensitet (andel mycket viktiga av viktiga) 1979, 1983, 1987 och 1991. De fyra linjerna representerar genomsnittet för de 37 ämnena.

Sammanfattning

Vi har i denna framställning kunnat konstatera att den sammantagna viktigheten i dagspressens innehåll har sjunkit under de senaste tolv åren. Eftersom det är allmänheten som besvarat våra frågor skulle detta, tillsammans med en något sjunkande prenumeration, kunna tyda på att dagstidningarna blivit något mindre viktiga. Men det skall tilläggas att det mera bestående intrycket är en hög stabilitet. De viktigaste ämnena liksom de minst viktiga är ungefär desamma över åren.

De långtidstrender som kunnat iakttas gällande enstaka ämnesområden är att Ekonomi och handel, Musik samt Populärvetenskap har ökat i viktighet medan främst sport och Ledare/kommentarer minskat. Vi har också kunnat se att lågkonjunkturen gör sig påmind i det att lokal arbetsmarknad ökat i andelen som anser detta ämne mycket viktigt.

Stora skillnader består mellan mäns och kvinnors inställning till sport, och har t o m ökat, samt mellan yngres och äldres inställning till serier.

Referenser

- Burnett, Robert (1988) Musikvanor i Sverige. I Holmberg,S;Weibull,L (red) *SOM-undersökningen 1987*. Statvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Strid,Jan (1978) *Ungdomar och tidningsläsning*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Strid,Jan (1987) *Teaterpublik och teaterintresse*. PM. Avdelningen för masskommunikation. Göteborgs universitet.
- Strid, Jan; Weibull, Lennart (1984) *Lästvanor och läsintressen 1979-1983*. Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

VIDEO

Ett mediums etablering i svenska hushåll¹

LENNART WEIBULL

Förväntningar på videomediet

Den 2 december 1980 sändes i Sveriges Television ett program i serien Studio S, vilket för de flesta svenskar blev den första kontakten med video. Programmet handlade om hur ungdomar hyrde våldsfilm, som inte var tillåtna för biografvisning, och såg dem på video. Studio S-programmet, som i sig var starkt kritiskt till video, blev ändå ett slags genombrott för videon i Sverige. Det både skapade uppmärksamhet för mediet och medförde en intensiv diskussion kring mediets sociala konsekvenser det s k videovåldet (jfr Gröndal, 1982; Roe, 1985).

TV-programmet var dock inte starten för video som ett massmedium i hushållet. Redan 1977 hade regeringen tillsatt den s k videogramutredningen. Syftet var att granska videoutvecklingen ur kulturpolitisk synvinkel. I direktiven framhölls att den videomarknad som man såg början till rymde både möjligheter och faror. Utredningen skulle i första hand överväga möjligheterna och bl a se video som ett sätt att vidga kulturutbudet, t ex genom att stödja kvalitetsproduktion (Video, 1981:343ff). Sveriges Radio hade likartade utgångspunkter för arbetet inom sin s k videogramgrupp, som konstituerades redan i maj 1975. I slutrapporten från 1978 talas det om tv-systemets "modernare drabant, videosystemen", genom vilket delar av SR:s utbud skulle kunna nå ut till allmänheten. Det antogs dock att videon framför allt skulle användas för inspelning av program från svensk television. Undantaget skulle vara hushåll med videoskopspelare, där det kunde finnas en marknad för direktförsäljning (Sveriges Radio och videogrammen, 1978).

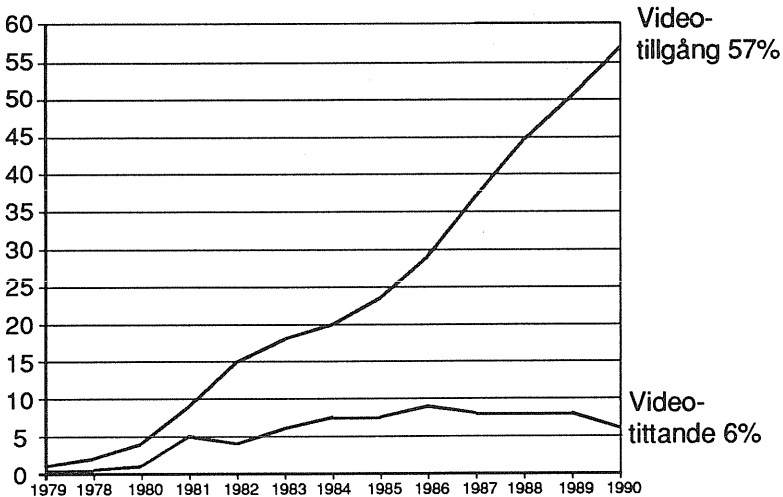
Videogramutredningens slutbetänkande, som kom i juni 1981, var påverkat av den just påbörjade videovåldsdebatten. Huvudpunkten var inte längre bara möjligheterna utan också hoten, de socialt icke-önskvärda konsekvenserna av en hyrfilmsmarknad utan kontroll. Utredningens förslag kom därför i stor utsträckning att betona registrering och kontroll (Video, 1981:101ff). Utredningen anknöt till författarförbundets debattskrift *Video på gott och ont* (1981), som talade om risken med kommersiell videospekulation inriktad på våld och pornografi.

Det som föreföll helt klart i början av 1980-talet var således att videobandspelaren nu hade börjat få insteg i de svenska hushållen. Det diskussionen handlade om vad detta skulle komma att innebära: vilken funktion skulle video komma att få? Två huvudsakliga användningsområden hade således börjat utkristallisera sig: (1) tittande på s k videogram, vanligen biograffilm, som hyrts eller köpts på marknaden; och (2) tittande på program, inspelade från reguljär TV. Det mesta av debatten kretsade kring det förstnämnda området, marknaden för videogram. Denna bedömdes som mycket expansiv, något som i fråga om biograffilm blev ännu mera markerat i mitten av 1980-talet (Roe, 1985). Vid sidan av dessa två fanns det även ett tredje användningsområde, som dock har mindre att göra med videon som massmedium: (3) användning för uppspelning av egen videofilm. I föreliggande artikel är avsikten att belysa hur videoanvändningen ser ut ett decennium senare. Vilken blev videons funktion i mediasystemet? Innan vi går in på detta skall dock några basdata om videospridningen lämnas.

Videoapparater i svenska hushåll

Vid den tid då debatten om videovåld var som intensivast 1982/83 (Roe, 1985) var trots allt spridningen av videoapparater i svenska hushåll begränsad. Andelen av svenskarna som 1982 uppgav sig ha tillgång till video var 15 procent, år 1983 hade det ökat till 18 procent (Figur 1). Till detta kommer att uppgiven tillgång inte är liktydigt med att man har video i sitt hushåll; hushållstillgången är således klart lägre än de redovisade siffrorna (se nedan).

Figur 1. Tillgång till och tittande på video 1978-1990. Procent av befolkningen 3-99 år (1990).

Källa: Westrell (1990)

Ett närmare studium av tillgångsutvecklingen under 1980-talet visar att tillväxten var förhållandevis snabb mellan 1980 och 1982 för att sedan plana ut fram till 1985. Efter 1985 blir det en ny expansionsfas (Westrell, 1991). Avmattningsperioden mellan 1982 och 1985 är anmärkningsvärd och förekommer inte i andra länder, där motsvarande statistik finns att tillgå (jfr Klopfenstein, 1989:32ff). Mycket talar för att denna skall sättas i samband med den sk videovåldsdebatten. Denna gav visserligen på kort sikt stor uppmärksamhet för videomediet, men den medförde samtidigt att video definierades som ett slags lågprestigemedium för tittande på våld och pornografi. Först när videodebatten ebbade ut kom den verkliga videoapparatexpansionen. Expansionen hade troligen också samband med att billigare, koreatillverkade apparater nu fanns tillgängliga samt att en bredare hyrmarknad för videoapparater kom igång (jfr Hultén, 1988).

I början av år 1991 uppgav sig 58 procent ha tillgång till videobandspelare, vilket motsvarade ca 45 procent av hushållen (Nordström, 1991). Detta placerar Sverige någonstans i mitten av den europeiska videoligan.

Figur 1 illustrerar samtidigt att videoanvändningen, uttryckt som den andel av allmänheten som en genomsnittlig dag ser på video, inte alls uppvisar samma uppgång som tillgången. Tvärtom ligger den något lägre än tidigare. Om användningen uttrycks i procent av andelen med tillgång är det snarast rimligt att tala om en relativt sett drastisk nedgång från 35 till 10 procent mellan 1982 och 1990 (Westrell, 1991:6): ökningen i antalet apparater motsvarar således på inget sätt en ökning i användningen.

Frågan är då vad som har hänt. Har svenska folket verkligen investerat i apparater som de inte använder sig av? Eller har videons roll förändrats? Ett stöd för tanken att något faktiskt har hänt är att videouthyrningsbranschen sedan hösten 1990 brottas med stora problem (Carlsson-Anshelm, 1991:215f). Men vad är det då som inträffat? För belysningen av detta är det främst två frågor som måste ställas:

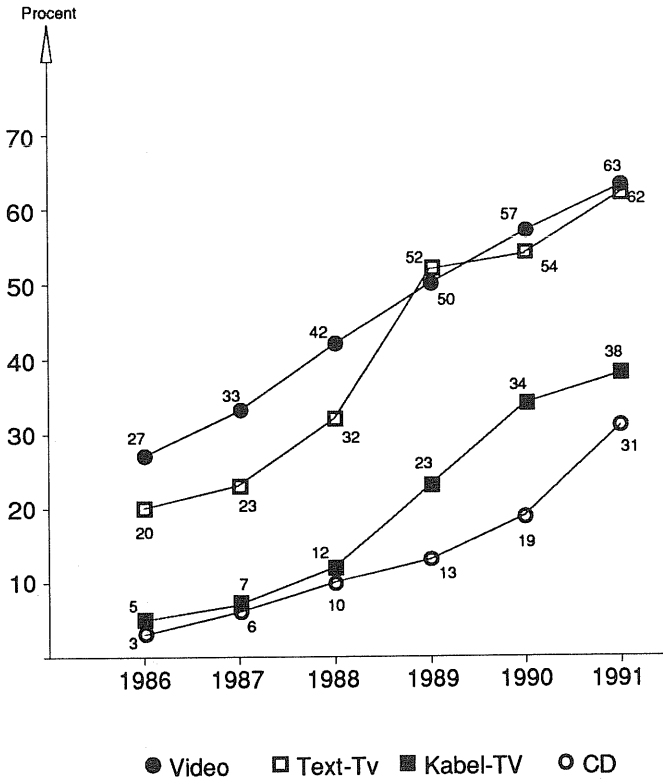
- * hur har *spridningsmönstret* för videobandspelarna egentligen sett ut under perioden 1986-1991?
- * hur är *användningsmönstret* för video 1991?

Dessa två frågor skall belysas närmare i de följande avsnitten, som är baserade på SOM-undersökningens mätningar av medieinnehav och medieanvändning 1986-1991.

Videons spridningsmönster 1986-1991

Under 1980-talets andra del har det skett en betydande tillväxt i de svenska hushållens tillgång till teknisk utrustning. Som framgår av figur 2 är det inte bara tillgången till videoapparater som ökat. Videoinnehavet låg i SOM-undersökningen 1991 (huvuddelen av svaren kommer från perioden 20 oktober till 30 november) på 63 procent. Text-TV-tillgången har ökat i stort sett lika mycket (62% 1991), men ökningstakten för kabel-TV-anslutning och innehav av CD-spelare är betydande. Utvecklingen, som även finns belagd i andra studier (t ex Westrell, 1991), har säkerligen att göra med den goda ekonomiska konjunkturen.

Figur 2. Utbredningen av nya medier 1986-91: andel av allmänheten som uppger sig ha tillgång till respektive medium (procent).

Källa: SOM86-SOM91

Det är vanskligt att göra jämförelser av utvecklingen mellan de medier som redovisas i figur 2 eftersom dessa har mycket olika förutsättningar. Text-TV är sannolikt mindre ett medvetet köp och mera en finess som följer med den senst inköpta TV-apparaten. Installation av kabel-TV är för den större delen av befolkningen något som hushållet inte själv kan bestämma. Trots detta finns det en svag tendens att dessa medier - inkl

tillgången till CD-spelare - ökat snabbare i periodens slut än tillgången till video. Det kan förnimmas en viss mättnad för det senare mediet.

Ännu ett belägg för att intresset för video är på väg att mattas framgår i analyser av hur spridningen utvecklats i olika grupper av befolkningen. Om vi betraktar spridningen av videoapparater som ett innovationsförlopp är antagandet att mediet till en början hade störst spridning bland yngre, beredda att pröva på nya saker. När ett medium håller på att etablera sig minskar ålderskillnaderna i fråga om tillgång. Detta är också det mycket tydliga mönstret i figur 3A. Medan personer i åldersgruppen 40-49 år (och deras barn 15-19 år) till nästan 40 procent hade tillgång till video 1986 gällde detta bara fem procent bland som var mellan 60 och 74 år. Båda grupperna har sedan dess ökat sin tillgång. Ökningen har totalt varit betydligt långsammare i den äldsta gruppen även om den mellan 1990 och 1991 stigit snabbast.

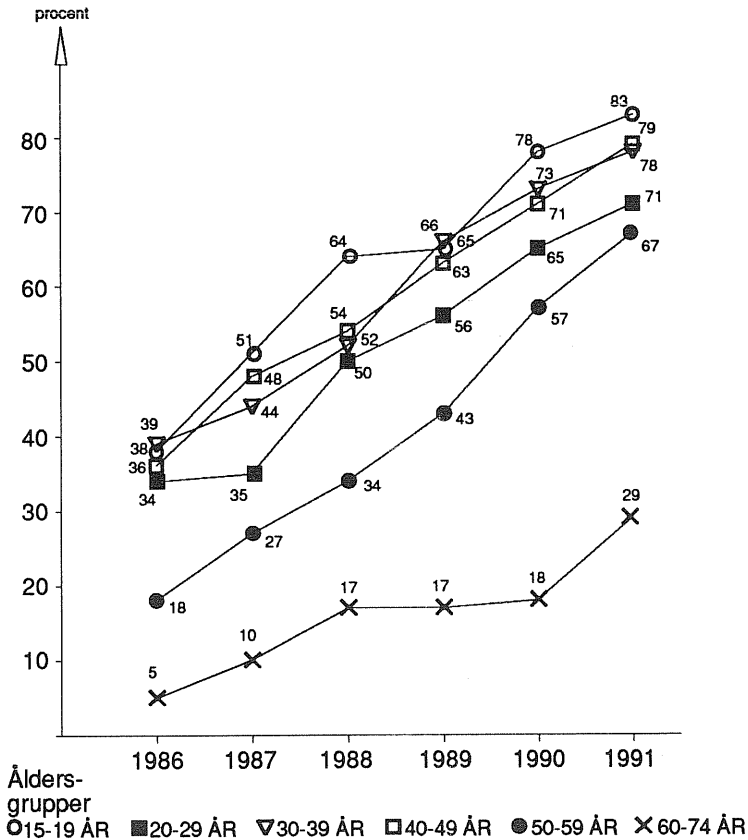
En annan infallsvinkel på frågan om videospridningen som en diffusionsprocess kan belysas av figur 3B. Här visar sig att egna företagare och arbetare fungerade mera som förtrupp än tjänstemän - och framför allt jordbrukare. Resultatet kan på ett sätt förefalla överraskande; det borde förväntas att högre tjänstemän skulle vara tidigare ut i utvecklingsförloppet som s k "tidigare användare" (Rogers, 1983). Att så inte är fallet med video torde ha sin bakgrund i vad som ovan nämdes om detta mediums tveksamma prestige under första hälften av 1980-talet. Mycket talar för att det var just delar av tjänstemannagruppen, bl a lärare, som företrädde denna uppfattning, som senare har kallats "den moraliska paniken" inför videoutvecklingen (Roe, 1985); först när mediet blivit socialt etablerat ökade tillgången bland tjänstemännen. Jordbrukarnas senare acceptans av mediet - underalget för kurvan är dock på ett lågt antal svar osäkrare än för de övriga - ligger däremot helt i linje med vad som framkommit inom forskningen om diffusion (Rogers, 1983).

En komplementär förklaring skulle kunna vara att innovatörsgruppen av yngre personer med arbetarbakgrund representerade en grupp som var särskilt missnöjd med utbudet i traditionell TV. Eftersom TV samtidigt representerade vuxensamhället kom videon i detta avseende att stå för en protest (jfr Roe, 1981, 1983, 1987). Även om det fortfarande finns en social skiktning och vissa klara ålderskillnader i fråga om

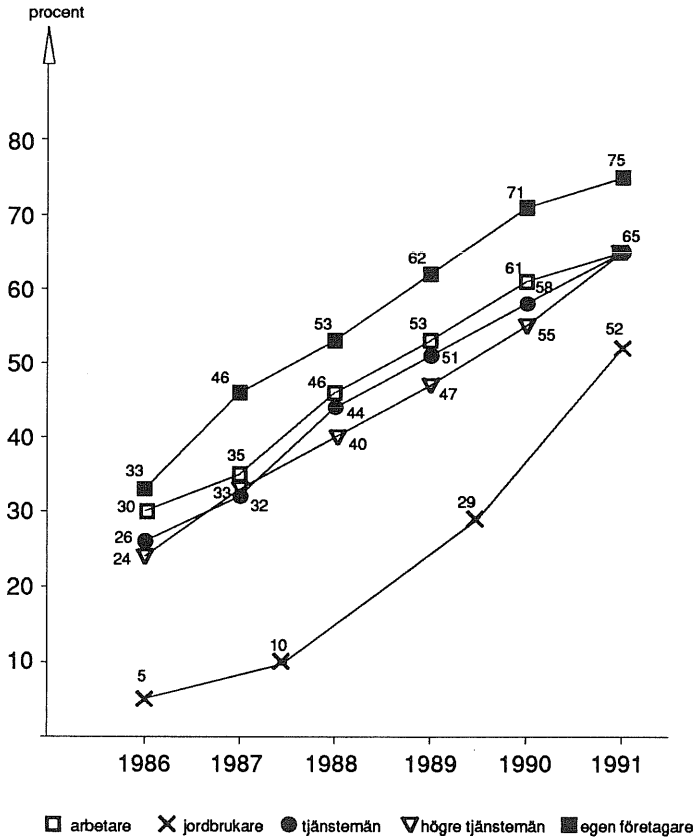
tillgången till video är det uppenbart att mediet som sådant nu är socialt etablerat. Teknologin kan visserligen på samma sätt som stereon eller CD-spelaren fyllas med ett innehåll som representerar protest, men teknologin är inte längre i sig uttryck för detta.

Figur 3a. Utbredningen av video i olika åldersgrupper 1986-1991 (procent).

Källa: SOM'86, SOM'87, SOM'88, SOM'89, SOM'90, SOM'91

Figur 3b. Utbredningen av video i olika sociala grupper 1986-1991 (procent).

Källa: SOM'86, SOM'87, SOM'88, SOM'89, SOM'90, SOM'91

Om vi fortsätter att anlägga ett diffusionsperspektiv är det tydligt att videon vid 1990-talets början nått "densena majoriteten", t ex pensionärerna (Rogers, 1983:165). I och med detta minskar snabbheten i spridningsprocessen. Visserligen kommer andelen med tillgång till video att även fortsättningsvis öka, med ökningen kommer nu att gå

långsammare. I anslutning till tidigare diskussion är det ett rimligt antagande att inte videons användningsområden är den pådrivande faktorn utan att tillgång till video nu i sig kan vara ett motiv att skaffa en apparat.

Video 1991: tillgång och användning

Videotillgången bland befolkningen 1991 är således det som framträder ytterst till höger i de tidigare redovisade utvecklingskurvorna. är resultatet av den redovisade utvecklingsprocessen. I tabell 1A-B sammanfattas andelen med videotillgång i olika grupper 1991. Som framgår

Tabell 1. Tillgång till viss medieutrustning i olika grupper 1991 (procent).

A:

Ut-rustn	Ålder						Hushåll		Utbildning		
	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60+	Ens	Fam	L	M	H
Video	83	72	78	79	67	29	59	68	60	70	68
Kabel-TV	43	51	40	36	30	35	50	34	33	42	44
Person-dator	33	13	19	20	14	4	16	15	7	15	31
CD-spelare	58	50	38	33	25	5	38	29	20	40	42
Video-kamera	23	17	23	19	14	6	12	18	13	16	20
Antal svar	138	264	261	309	213	337	443	1048	623	550	328

B:

	Boendemiljö			Boende			Hushållsinkomst				
	Lands- bygd	Tät- ort	Stad stad	Hus på Villa/ landet hus i		Fler- fam- hus	Låg				Hög
				1	2-3		4-6	7-8	9		
Video	61	68	65	61	74	57	38	50	68	79	82
Kabel-TV	8	31	59	2	25	72	42	42	38	38	37
Person- dator	9	14	19	8	21	12	5	7	11	12	36
CD- spelare	23	32	36	22	36	32	14	23	27	40	51
Video- kamera	16	15	17	16	18	14	4	11	16	15	30
Antal svar	296	569	644	250	692	558	216	283	400	239	305

Källa: SOM 91

är spridningen således förhållandevis likartad i olika ålders- och utbildningsgrupper. Det stora undantaget är dock de äldsta, där videotillgången är väsentligt lägre. Enpersonshushåll har någon mindre tillgång än flerpersongshushåll. Den största skillnaden finns dock mellan olika inkomstgrupper. Detta ger en antydning om att också den ekonomiska faktorn är viktig för att förklara tillgången av videoapparater i hushållet. De som ännu inte har tillgång till video är i större utsträckning låginkomsthushåll.

I tabell 1 görs även jämförelser med text-TV-, CD-spelar- och persondator tillgång. Det finns vissa likheter i dessa mediers spridning i förhållande till video - men också vissa skillnader. Likheten ligger främst i att yngre uppger större tillgång, liksom att detsamma gäller höginkomsthushåll. Skillnaden är främst att åldersfaktorn spelar en större roll för CD-spelarens spridning och utbildningsfaktorn för persondatorns.

Även om videotillgången kan ha nått en mättnadsnivå är den ökade spridningen givetvis inte bara en fråga om att ha tillgång till en apparat. Det är uppenbart att intresset för video påverkas av attraktiviteten hos olika användningsmöjligheter. Det är samtidigt troligt att dessa ändrats över tid. En studie av *videotittarnas* fördelning på användningsområde har visat att det mellan 1982 och 1989 skett en svag förskjutning från dominans för hyrfilm (48 respektive 56%) till dominans för tittande på inspelade TV-program (53 respektive 42%); köpt film spelar genomgående en obetydlig roll (Gahlin-Nordström, 1989). Låt oss då se närmare på vad SOM-undersökningen 1991 säger om videotittandet.

Tabell 2. Videoanvändning under de senaste 12 månaderna (procent).

Användning	Ingen gång under året	Någon gång halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i måna-den	Någon gång i veckan	Någon gång i veckan	Flera ggr i	Total svar	Antal
1. Sett på video:									
alla:	21	10	6	9	24	20	11	101	1 526
har video:	3	6	4	9	31	30	17	100	996
2. Hyrt video-film:									
alla:	48	12	7	14	15	3	1	100	1 526
har video:	31	15	9	19	20	4	1	99	996
3. Spelat in program på TV:									
alla:	41	6	3	6	17	18	10	101	1 526
har video:	11	7	5	8	27	27	15	100	996

Kommentar: Frågan lyder; Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker:

1. Sett på video
2. Hyrt videofilm
3. Spelat in TV-program på video

Källa: SOM 91

Om vi först studerar den totala videoanvändningen gäller denna i SOM-undersökningen, i motsats till Sveriges Radios publik- och programforsknings studier, inte räckvidden en viss dag utan regelbundenheten under längre tid. I tabell 2 redovisas andelen tittare fördelad på olika funktioner och efter uppgiven tillgång till videoapparat.

Om vi lägger samman andelen som tar del av video åtminstone någon gång per vecka är andelen 31 procent. Detta är en förhållandevis hög siffra. Mycket talar för att den använda typen av skala ger en viss överskattning. Bland dem som har videoapparat rör det sig om nästan 50 procent. Det något överraskande resultatet är att andelen som ser åtminstone någon gång är förhållandevis stor hos allmänheten i stort trots att tillgången endast ligger på drygt två tredjedelar.

Den totala videoanvändningen varierar kraftigt även bland personer med videotillgång. Andelen som tittar på video bland de yngsta är nästan dubbelt så stor som bland de äldsta. Högutbildade ser på video i något mindre utsträckning än låg- och mellanutbildade. Framför allt bland de äldre är det en mycket stor andel (1/3) som säger sig ta del av video någon gång i halvåret eller mera sällan. Annorlunda uttryckt är det, också inom videohushållen, de yngre som är de mest regelbundna användarna.

Det är samtidigt mycket tydligt att det är inspelning av TV-program som är det helt dominerande användningsområdet. Andelen som hyr video åtminstone någon gång i veckan ligger även bland personer med tillgång på endast fem procent. Först om vi gör en uppräknig till minst någon gång i måndaen når andelen upp till 1/4 av dem med tillgång. Däremot är inspelningar (frågan gällde inspelning och inte avspelning av TV-program) betydligt vanligare. Detta sker åtminstone någon gång i veckan bland drygt 40 procent av videoinnehavarna, ytterligare drygt 25 procent gör det någon gång i månaden.

Slutsatsen är således entydig. Videon används regelbundet, men det handlar primärt om inspelning av TV-program - och inte om hyrfilm. I det följande skall belysas hur mönstret ser ut för olika grupper.

Hyrfilm eller inspelning från TV

Den s k videovåldsdebatten (jfr Videovåld, 1987) under första hälften av 1980-talet var framför allt inriktad på hyrfilmsmarknaden. Det gjordes en rad försök att kartlägga tillgängliga hyrfilmer och att åstadkomma registrering. De tillkom även lagstiftning i syfte att förhindra uthyrning av vissa filmer (Hadenius-Weibull, 1989:203ff). Mot denna bakgrund är det intressant att notera de tidigare redovisade, låga siffrorna för tittande på hyrfilm. Det kan således förefalla som om den tidigare debatten helt sköt förbi målet.

En sådan slutsats är emellertid på inget sätt självklar. Ett närmare studium av hyrfilmsanvändningen i olika grupper visar tydligt att hyrfilmsanvändningen i första hand förekommer i ungdomsgruppen - den grupp som stod i centrum för videovåldsdebatten (Roe, 1985, 1987; Videovåld, 1987). Bland personer under 30 år, med videotillgång, ser ca 15 procent på hyrd film åtminstone någon gång i veckan - och drygt 80 procent gör det minstnågon gång i kvartalet (tabell 3).

I övrigt är mönstret för hyrfilm tämligen likartat i alla grupper. Arbetarfamiljer eller egna företagare har en svag tendens att se mera hyrfilm, men skillnaderna är trots allt marginella. Möjligen kunde förväntas skillnader mellan stad och land med tanke på tillgång till uthyrningsställen, men några sådana kan inte observeras i materialet. Hyrfilmsintresset är lågt inom alla grupper utom bland de yngsta.

Det förhåller sig på omvänt sätt för inspelning av video från TV. Här gäller en överlag relativt hög nivå (tabell 3, högra delen). De yngsta ligger även här något högre än medelålders och äldre, likaså ligger arbetarfamiljer högre än övriga. De som minst utnyttjar sin video för att spela in TV-program är äldre personer, där andelen icke nyttjare är ca 1/3.

Ett tredje perspektiv på förhållande mellan hyrfilm och TV-inspelning är hur dessa två användningssätt kombineras. Det framgår av tabell 4 att 2/5 av allmänheten både hyr videofilm och spelar in från TV åtminstone någon gång per månad. En ungefär lika stor andel spelar in från TV någon gång i månaden, men hyr däremot film mera sällan. Endast en blygsam andel har videon endast för hyrfilm. Med detta sätt att räkna visar sig att ca 15 procent har en videoapparat som de inte regelbundet använder.

Tabell 3. Andelen som hyrt video respektive spelat in video från TV (i procent av videoinnehavare).

A:	Hyrt videofilm			Tot	B: Spelat in TV-program på video				Antal
	Minst någon gång i veckan	Minst någon gång i kvartalet	Mer sällan		Minst någon gång i veckan	Minst någon gång i kvartalet	Mer sällan	Tot svar	
Kön									
Män	6	41	53	100	41	37	22	100	524
Kvinnor	5	38	57	100	44	33	23	100	467
Åldrar									
15 - 19	18	65	17	100	54	36	10	100	115
20 - 29	12	55	33	100	46	38	16	100	191
30 - 39	3	48	49	100	47	35	19	100	203
40 - 49	1	34	65	100	38	38	24	100	244
50 - 59	1	15	84	100	33	32	35	100	143
60 - 75	-	8	92	100	40	28	32	100	98
Utbildning									
Låg	4	31	65	100	42	34	24	100	371
Medelhög	7	47	46	100	46	35	19	100	287
Hög	3	42	55	100	38	38	24	100	223
Subjektiv klass									
Arbetarfam	7	34	59	100	46	33	21	100	426
Jordbr fam	-	38	62	100	41	35	24	100	34
Tj man fam	3	34	63	100	43	35	22	100	240
Högre tj man/akadem fam	3	44	53	100	37	43	20	100	116
Egen föret	6	40	54	100	36	34	30	100	128
Antal personer i hushållet									
1	6	44	50	100	51	28	21	100	88
2	4	28	68	100	42	33	25	100	305
3	7	38	55	100	43	35	22	100	216
4+	5	47	48	100	42	39	19	100	374
Boendeomr									
Ren landsb	3	38	59	100	38	36	26	100	179
Mindre tätort	6	43	51	100	45	35	20	100	388
Stad eller större tätort	5	39	56	100	43	36	21	100	415

Tabell 4. Kombination av hyrfilm och inspelning från TV efter ålder (procent av personer med tillgång till video).

Kombinationer	Åldersgrupper			Totalt
	15 - 30	31 - 60	60 - 74	
Minst en gång per månad, både hyrvideo och TV-inspelning	63	32	10	40
Hyrvideo minst en gång per månad, TV-inspelning mer sällan	9	4	3	6
TV-inspelning minst en gång per månad, hyrvideo mer sällan	22	44	57	38
Både hyrvideo och TV-inspelning mindre än en gång per vecka	5	21	30	16
Total	99	101	100	989
Antal svar	321	578	90	989

Källa: SOM 91

I denna analys av hur de två användningssätten kombineras är det viktigt att uppmärksamma åldersfaktorn. De tidigare uppmärksammade skillnaderna mellan yngre och äldre blir här mycket tydliga. De yngsta har den största all-round-användningen, medan de medelålders och äldre i första hand spelar in från TV. Bland de äldsta finns den högsta andelen icke använda videoapparater, men även bland de medelålders är det 1/5 som använder sin video endast sporadiskt.

SOM-undersökningens siffror från 1991 bekräftar således tidigare redovisade tendenser beträffande minskad hyrfilmsanvändning. Frågan är då vad som kan ligga bakom denna. En förklaring som förts fram är att tillgången på satellitkanaler via kabel regelbundet erbjuder en stor

mängd biografilm, något som i sin tur ger möjlighet till inspelning på video. Med tillgång till fler satellitkanaler skulle således benägenheten för inspelning från TV-utbudet öka och hyrfilmsintresset minska.

I SOM-undersökningen 1991 finns endast blygsamt stöd för de redovisade antagandena. Videoanvändningen är marginellt högre i områden med satellittillgång (kabel eller parabol). Inspelning av program från TV som är föga mer omfattande, där man har tillgång till satellitkanaler (tabell 5). Å andra sidan är bilden på inget sätt entydig; exempelvis tittandet på hyrfilm inte lägre i dessa områden, vilket vore att förvänta.

Tabell 5: Videoanvändning efter tillgång till satellit-TV-kanaler via kabel eller parabol (procent av dem som har tillgång till video).

	Videoanvändning (bland videoinnehavare)					
	Ser på video		Hyr video-film		Spelar in från TV	
	Kabel TV	Ej kabel-TV	Kabel TV	Ej kabel-TV	Kabel TV	Ej kabel-TV
Minst någon gång i veckan	49	46	6	5	44	41
Minst någon gång i kvartalet	39	42	39	40	33	37
Mer sällan	12	12	56	55	23	22
Totalt	100	100	100	100	100	100
Antal svar	482	509	482	509	482	509

Kommentar: Kabel-TV avser här även parabolinnehavare

Källa: SOM 91

Närmare analyser som även tar hänsyn till ålder visar att de yngre använder video mera, hyra film oftare och spelar in mera från TV än vad äldre gör oavsett om man har tillgång till TV-kanaler eller ej. På samma

sätt är de äldres videoanvändning lägre i både typerna av områden. Som belysning kan vi ta den *andel som regelbundet spelar av från TV*:

		Har satellitkanaler		Effekt av satellit- tillgång:
		nej	ja	
Ålder	15-30	48%	51%	+3%
	31-60	39%	41%	+2%
	61-74	36%	40%	+4%
Effekt av ålder:		+12%	+11%	

Vad gäller inspelning från TV framgår här de ringa effekterna av satellittillgång, medan det finns en ålderseffekt. Vad gäller totalt videotittande är ålderseffekten nästan den dubbla (+23 procentenheter i satellitområden och +21 i andra områden), medan satellittillgång inte heller här har någon större inverkan.

Innebörden är således att videoinspelning av TV-program helt dominerar över hyrfilmstittande också i områden utan satellitkanaler. Det vore därför en alltför enkel slutsats att se nedgången i hyrfilmsintresset bara som en följd av ökad tillgång på satellitkanaler. Mycket tyder snarast på att hyrfilm bland medelålders och äldre i den första och andra videogenerationen var kopplat till nyhetens behag med videomediet. För dem som senare tillkommit har detta inte varit lika markant. Till detta kommer sannolikt också att hela TV-miljön ändrats. Konkurrensen mellan TV-kanaler har påverkat utbudet i sin helhet. Sveriges Television har kraftigt ökat utbudet av biografilm under 1980-talet - från sex till tio procent, något som troligen påverkat det allmänna intresset att spela in (jfr Anshelm-Carlsson, 1991). Bland de yngre finns däremot ett intresse för hyrfilm oberoende av tillgången på satellitkanaler.

Videons funktion på en mättad marknad

Även om underlaget från SOM-undersökningarna inte tillåter någon långsiktig analys annat än vad gäller videospridningen ger de redovi-

sade resultaten tillsammans med andra analyser (särskilt Hultén, 1985, 1988; Levy 1989) en del möjligheter att värdera videons funktion.

För det första är det uppenbart att de förväntningar som fanns på hushållsvideo som ett brett medium för distribution av film och andra videogram, bl a från kulturområdet, inte har infriats. Video kom relativt snart att definieras som ett medium för förströelse, särskilt på områden där traditionell TV inte upplevdes som tillräckligt intressant (jfr Weibull, 1989:45ff). Detta skapade ett stort intresse för hyrfilm, i första hand äventyrsfilm. Samtidigt tyder mycket på att detta intresse i hög grad var knutet till den första generationens videoanvändare, vilka till stor del utgjordes av yngre personer, ofta från arbetarfamilj. Tillkommande grupper av videoinnehavare, medelålders och äldre respektive tjänstemän, har inte karakteriserats av ett lika intresse. För dem har mediet uppenbarligen främst blivit en förlängning av traditionell TV. För de medelålders och äldre handlar det bara om att då och då hyra någon intressant biografilm. Detta är ännu en förklaring till att videoanvändningen trots ökad apparattillgång inte gått högre upp i åldrarna.

Samtidigt som videon har ökat visar andra studier att uppmärksamheten för TV i allmänhet gått ner, men att publiken tenderar att bli mer selektiv. Bakom detta torde i sin tur ligga att publiken, troligen som en följd av det ökade utbudet, håller på att få ett mera avspänt förhållande till TV. Även om man inte behöver gå lika långt som den franske filosofen Jean Baudrillard och tala om en total publikmakt och medierna bara som ett slags sken (Baudrillard, 1986) är det ändå rimligt att utgå ifrån att användningen allt mer sker mera på publikens villkor och allt mindre på mediernas: "The boom in VCR is overturning the tyranny of television" (Newsweek, 1984). Just framväxten av videomediet har sagts vara ett belägg för att publiken själv vill bestämma tid och plats för sitt tittande och inte överlämna detta till TV-kanalerna (Roe, 1981).

Det vore dock felaktigt att se detta som om medierna har förlorat sin betydelse. I själva verket är videons utvecklingen ett typsexempel på hur en ny medieteknologi börjar trevande, för att successivt finna sin form och därmed integreras i vardagen. Videomediet är på väg att förlora sin roll som ett aktivt underhållande medium och har alltmer blivit ett nödvändigt, men inte särskilt engagerande medium. Det

beskriver här en utveckling som gällt många andra produkter - produkten har gått från att inte vara nödvändig, men tillräckligt intressant för att man skulle skaffa sig den, till att upplevas som mera nödvändig, men mindre stimulerande (Wikström-Elg-Johansson, 1989:145ff). Detta kan visualiseras på följande sätt:

		GRAD AV STIMULANS	
		Låg	Hög
GRAD AV NÖDVÄNDIGHET	Låg	1	2
	Hög	3	4

Radion och televisionen förefaller att ha gått från ruta 2 via ruta 4 till ruta 3 i systemet. För videon är detta särskilt påtagligt. Vid 1980-talets början var det ett medium som var spännande, men inte speciellt definierat. Via detta kunde TV-apparaten fås att innehålla sådant som aldrig tidigare förekommit där. Då videon ökade sin spridning uppfattades så småningom mediet som något man borde ha, men samtidigt blev stimulansen, d v s mediets eget bidrag, och det blev mer än förmedlingsform. En sådan utveckling är i så fall videomediet inte ensamt om; samma förlopp beskriver enligt Wikström m fl (s 148ff) även andra hushållsprodukter, t ex bilen, stereon och tvättmaskinen.

Vi kan se utvecklingen från ruta 2 till ruta 4 som ett uttryck för videomediets sociala etableringsprocess. En likartad etablering tycks dessutom finnas hos enskilda människor. Vi har klart kunnat observera att hyrvideo 1991, liksom den var vid 1980-talets början, är ett stort medium i första hand bland ungdom (Roe, 1987). Det är ungdomar som svarar för huvuddelen av hyrfilm användningen. Även om inte SOM-undersökningarnas siffror tillåter någon trendanalys förefaller det ändå vara ett rimligt antagande att intresset för hyrfilm är knuten till en period i livet och att det sedan minskar i betydelse. Det stöder tidigare antaganden om att att videotittande på hyrfilm bland de yngre snarast är del av en socialiseringsfas och uttrycker ett slags ungdomsprotest mot vuxenvärlden, som delvis symboliseras av det vanliga TV-utbudet (Roe, 1983, 1987). Ungdomarna förefaller i större utsträckning befinna sig i ruta 4 med sitt större hyrfilmsintresse. Det tidigare antagandet är

att deras videointresse utvecklas mot ruta 3 - och kanske t o m till ruta 1 med ökande ålder.

Givetvis är antagandena om de skilda utvecklingsförlopp tentativa och kan in helt beläggas. Mycket tyder ändå på att vi kan förvänta oss en ökad specialisering för mediet, åtminstone i vissa grupper, t ex möjligheten till att bygga upp ett personligt filmvideotek. En annan möjlighet att videon går från ett medium för förmedling av allmän populärkultur till ett privatmedium, använt som bas för egna videospelningar; andelen människor med egen videokamera är omkring 15 procent och kan förväntas öka. I båda dessa fall skulle videomediet dras tillbaka mot ruta 4. En tredje möjlighet är dock att videon upphör att intressera och försvinner precis som andra hushållsapparater som en gång var nya, fräscha och spännande men som med tiden hamnar längst in i skåpet.

Not

1. Jag vill tacka Olof Hultén för värdefulla synpunkter på en första version av denna artikel

Referenser

- Alvarado, Manuel (1988) *Video World Wide*. London-Paris, Unesco/John Libbey
- Baudrillard, Jean (1986) *Massorna: det socialas implosion imedierna*. I Löfgren, M, Molander, A (red) *Postmoderna tider*. Norstedts
- Carlsson, Ulla, Anshelm, Magnus (1991) *MedieSverige 1991*. Göteborg, Nordicom-Sverige
- Gahlin, Anders, Nordström, Bengt (1988) *Vilka köper videofilm?* Stockholm, Sveriges Radios publik- och programforskning
- Gahlin, Anders, Nordström, Bengt (1989) *Video: expansion och stagnation*. Stockholm, Sveriges Radios publik- och programforskning
- Gröndal, Tomas (1982) *Videorevolutionen - en analys av ett nytt mediums etableringsmönster*. Trebetygsuppsats, Informationsteknik, Göteborgs universitet
- Hultén, Olof (1985) *Några fakta om videomarknaden 1985*. Sveriges Radio
- Hultén, Olof (1988) Sweden. I Alvarado, Manuel (Ed.) *Video World Wide*. London-Paris, Unesco/John Libbey

- Hultén, Olof (1989) *Vart går pengarna från den svenska videofilmmarknaden?* Sveriges Radios publik- och programforskning
- Klopfenstein, Bruce (1989) The Diffusion of the VCR in the United States. I Levy, Mark (Ed.) *The VCR Age. Home Video and Mass Communication*. Newbury Park-London-New Dehli, Sage
- Levy, Mark (1989) *The VCR Age. Home Video and Mass Communication*. Newbury Park-London-New Dehli, Sage
- Lindstrom, Paul (1989) Home Video: The Consumer Impact. I Levy, Mark (Ed.) *The VCR Age. Home Video and Mass Communication*. Newbury Park-London-New Dehli, Sage
- Newsweek* (1984) The Video Revolution, August 6, 1984
- Nordström, Bengt (1991) *Hemelektronik 1991*. Stockholm, Sveriges Radios publik- och programforskning
- Roe, Keith (1981) *Video and Youth: New patterns of media use*. Lund, Sociologiska institutionen
- Roe, Keith (1983) *The Mass Media And Adolescent Schooling: Conflict or Co-existence*. Stockholm, Almqvist&Wiksell International
- Roe, Keith (1985) The Swedish Moral Panic Over Video 1980-84. *The NORDICOM Review*, pp 20-25
- Roe, Keith (1987) Adolescents' Media Use. A structural-cultural approach. *American Behavioral Scientist* 30, pp 522-32
- Rogers, Everett (1983) *Diffusion of Innovation*. New York, The Free Press
- Strid, Ingela, Weibull, Lennart (1983) *MedieSverige: en systematisk översikt*. Stockholm, Tiden/SJF
- Sveriges Radio och videogrammen* 3 (1978) Videogramgruppens slutrapport. Sveriges Radio
- Weibull, Lennart (1989) Dagstidningsläsning i Sverige 1979-1989. Ett försök till bestämning av dagspressens roll i massmediesystemet. I Weibull, L, Björkqvist, K (red) *Dagspressen och dess läsare*. Stockholm, Almqvist&Wiksell International
- Weibull, Lennart, Björkqvist, Karin (1989) *Dagspressen och dess läsare*. Stockholm, Almqvist&Wiksell International
- Westrell, Claes (1991) *Video 1990: tillgång och tittande*. Stockholm, Sveriges Radios publik- och programforskning
- Video. Videogramutredningens slutbetänkande* (SOU 1981:55)
- Videovåld. En rapport från våldsskildringsutredningen* (Ds U 1987:8)
- Wikström, Solveig, Elg, Ulf, Johansson, Ulf (1989) *Den dolda förnyelsen. En granskning av konsumentföretagens och konsumtionens omvandling*. Stockholm, SNS

SOM-UNDERSÖKNINGEN 1991:
GENOMFÖRANDE
OCH
TILLFÖRLITLIGHET

CHARLOTTA KRATZ

För sjätte året i följd har SOM-undersökningen genomförts, och SOM-91 är i mångt och mycket en kopia av sina föregångare. Det är också en av poängerna med de årligen återkommande studierna. Undersökningarna genomförs som samarbetsprojekt mellan forskningsprogram vid förvaltningshögskolan, statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet. I samband med de tidigare SOM-undersökningarna har särskilda metodredovisningar utarbetats (Reimer, 1987; Björkqvist, 1988, 1989; Bennulf, 1990; Kratz, 1991), och följande kapitel är en motsvarande redovisning för SOM-91. De tidigare redovisningarna har behandlat datas kvalitet på ett mycket enhetligt sätt. Föreliggande kapitel har anpassats till de tidigare, och ger möjlighet till jämförelse av samtliga SOM-undersökningar.

Population och urval

Varje SOM-undersökning arbetar med ett obundet, slumpmässigt urval (OSU) om 2500 personer, i åldersintervallet 15-75 år. Urvals sannolikheten är lika för samtliga i populationen, som begränsas till svenska medborgare boende i Sverige.

Urvalsprincipen är gemensam för samtliga SOM-undersökningar utom SOM-86 och SOM-89, som riktades även till icke-svenska medborgare i Sverige. Samtliga SOM-undersökningar kan göras jämförbara genom att de utländska medborgarna i SOM-86 och SOM-89 exkluderas ur analyserna. Valet av åldersintervallet 15-75 år är gemensamt för samtliga SOM-undersökningar, och vanligt inom samhällsvetenskaplig forskning.

Frågeformuläret

Frågeformuläret för SOM-91 utarbetades, liksom de tidigare, i samarbete mellan de olika forskningsprogrammen och undersökningsledningen. (Formuläret finns återgivet i sin helhet som bilaga i denna volym.) Frågorna är indelade i sju sammanhållna block (se uppställningen nedan). Frågornas placering följer i stort mönster från tidigare undersökningar. I den mån enskilda frågor förekommit vid samtliga tillfällen har de i SOM-91 samma placering som tidigare.

Formuläret inleds med ett tämligen allmänt frågeområde, massmedieanvändning. Därefter följer frågeområden med högre svårighetsgrad: politik och samhälle, energi, kärnkraft och miljö samt Sveriges förhållande till omvärlden. Mot slutet av formuläret återfinns enklare frågor om fritid och levnadsförhållanden. Avslutningsvis kan svarspersonerna på två sätt ge egna synpunkter på undersökningen: dels finns en fråga med bundna svarsalternativ, dels finns ett antal tomma rader där den som vill kan kommentera formuläret.

Fråga 1-12 Massmedier

Fråga 13-26 Politik och samhälle

Fråga 27-34 Energi, kärnkraft och miljö

Fråga 35-42 Sveriges förhållande till omvärlden

Fråga 43-49 Fritid

Fråga 50-68 Bakgrundsuppgifter

Formuläret bestod av 68 frågor, de flesta uppdelade på delfrågor. Totalt fick svarspersonerna göra i det närmaste 380 ställningstaganden. Sex frågor (tidningsval, viktiga samhällsproblem, land man eventuellt funderat över att flytta till, land man skulle välja att flytta till om man skulle *tvingas* lämna Sverige, vilken bilmodell man äger samt yrke) ställdes som öppna frågor, övriga hade fasta svarsalternativ.

Undersökningsplanen och genomförandet

Fältarbetet genomfördes av IMU/Testologen AB och följde ett mönster som etablerats för SOM-undersökningarna. Frågeformuläret, med en presentationsfolder över undersökningen, ett följebrev samt ett portofritt svarskuvert skickades ut tisdagen den 15 oktober 1991. Redan två dagar senare skickades ett vykort som påminde om enkäten, tackade dem som svarat och bad dem som inte gjort det att göra så. Tanken var att det första utskicket skulle komma fram senast på fredagen, och påminnelsevykortet redan på måndagen. I tidigare SOM-undersökningar har snabbpåminnelsevykortet haft mycket god effekt.

Påminnelsebrev, samtliga innehållande frågeformulär, svarskuvert och följebrev med anmodan att sända in enkäten, skickades ut ytterligare tre gånger: 29 oktober, 12 och 19 november. Erfarenheter från tidigare SOM-studier har visat att utskick utan nya frågeformulär är tämligen verkningslösa (Björkqvist, 1989).

Telefonanmaningar till samtliga som ännu inte svarat genomfördes mellan 2 och 10 december.

I det här läget hade SOM-91 en lägre svarsfrekvens än vad tidigare SOM-undersökningar haft vid motsvarande tidpunkt. Detta oroade naturligtvis undersökningsledningen, som beslöt om extra åtgärder: den 3 januari gjordes ytterligare ett utskick med formulär, svarskuvert och följebrev, till dem som inte kunnat nås per telefon under december. Utskicket gick både till dem som inte gått att spåra via televerket och till dem som inte varit hemma och svarat i sina telefoner. Mellan den 7 och 13 januari ringde vi också på nytt upp sådana som vid den första telefonanmaningen lovat att skicka in sina formulär, men ändå inte gjort det. Fältarbetet avbröts, och det sista formuläret registrerades, den 28

januari, drygt tre månader efter det att de första formulären skickades ut.

De viktigaste hållpunkterna i fältarbetet i samband med SOM-91 återfinns i följande tablå:

tisdag 15 oktober	fältarbetet startar - utskick av enkät, följbrev, svarskuvert och presentationsfolder
torsdag 17 oktober	utskick av påminnelsevykort
tisdag 29 oktober	ett första påminnelsebrev med enkät och svarskuvert
tisdag 12 november	ett andra påminnelsebrev med enkät och svarskuvert
tisdag 19 november	ett tredje påminnelsebrev med enkät och svarskuvert
måndag 2 till tisdag 10 december	telefonpåminnelser till resterande svars personer, nytt formulär till dem som accepterar att få sig sådant tillsänt

Extra påminnelser per post och telefon:

fredag 3 januari	påminnelsebrev med enkät till sådana som inte svarat, och inte heller kunnat lokaliseras med hjälp av televerket, samt till sådana som inte kunnat nås vid första telefonpåminnelsetillfället
tisdag 7 januari till 13 januari	telefonpåminnelse till sådana som vid första telefonpåminnelsen sagt att de skulle besvara enkäten, men sedan inte gjort det
28 januari	fältarbetet avbryts

ISOM-87 introducerades snabbpåminnelsen - vykortet som redan efter ett par dagar skickas till samtliga svars personer. Snabbpåminnelsen blev en succé 1987, den visade sig påskynda inflödet av enkäter högst betydligt, och har använts sedan dess. I och med att den skickas ut

omedelbart efter det första utskicket går det inte att särskilja någon särskild påminnelseeffekt, men inflödet av enkäter var mycket högt i början av fältarbetet även 1991. Under de första sju dagarna strömmade hälften av den totala andelen svar in. Inflödet av enkäter dag för dag redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Dagligt inflöde av enkäter i SOM-undersökningen 1991

Datum	Ant.	Kum. ant.	Proc.	Kum. proc.	Datum	Kum. Ant.	ant.	Proc.	Kum. proc.
22 okt	71	71	4.5	4.5	02 dec	17	1334	1.1	84.8
23 okt	125	196	7.9	12.5	03 dec	17	1351	1.1	85.9
24 okt	142	338	9.0	21.5	04 dec	10	1361	.6	86.5
28 okt	249	587	15.8	37.3	05 dec	6	1367	.4	86.9
29 okt	75	662	4.8	42.1	06 dec	7	1374	.4	87.3
30 okt	65	727	4.1	46.2	09 dec	1	1375	.1	87.4
31 okt	43	770	2.7	49.0	10 dec	9	1384	.6	88.0
01 nov	21	791	1.3	50.3	11 dec	9	1393	.6	88.6
03 nov	1	792	.1	50.3	12 dec	14	1407	.9	89.4
04 nov	14	806	.9	51.2	13 dec	8	1415	.5	90.0
05 nov	27	833	1.7	53.0	16 dec	23	1438	1.5	91.4
06 nov	76	909	4.8	57.8	17 dec	5	1443	.3	91.7
07 nov	73	982	4.6	62.4	18 dec	7	1450	.4	92.2
08 nov	47	1029	3.0	65.4	19 dec	9	1459	.6	92.8
11 nov	20	1049	1.3	66.7	20 dec	7	1466	.4	93.2
12 nov	45	1094	2.9	69.5	26 dec	1	1467	.1	93.3
13 nov	19	1113	1.2	70.8	30 dec	3	1470	.2	93.5
14 nov	20	1133	1.3	72.0	02 jan	8	1478	.5	94.0
15 nov	14	1147	.9	72.9	07 jan	10	1488	.6	94.6
18 nov	8	1155	.5	73.4	08 jan	11	1499	.7	95.3
19 nov	31	1186	2.0	75.4	09 jan	30	1529	1.9	97.2
20 nov	21	1207	1.3	76.7	14 jan	3	1532	.2	97.4
21 nov	22	1229	1.4	78.1	17 jan	7	1539	.4	97.8
22 nov	10	1239	.6	78.8	20 jan	3	1542	.2	98.0
25 nov	4	1243	.3	79.0	21 jan	5	1547	.3	98.3
26 nov	2	1245	.1	79.1	24 jan	7	1554	.4	98.8
27 nov	24	1269	1.5	80.7	27 jan	2	1556	.1	98.9
28 nov	27	1296	1.7	82.4	28 jan	1	1557	.1	99.0
29 nov	21	1317	1.3	83.7	saknas	16	1573	1.0	100.0

Efter den första anstormningen i slutet av oktober mattas inflödet successivt. Andelen enkäter som kommer in blir mot slutet av november lågt, för att under december bli väldigt lågt. Den första påminnelsen med nytt formulär, den 29 oktober, visar viss effekt - en förhöjd inströmning 6-8 november. Effekter av de övriga påminnelserna är svåra att utläsa, vilket till viss del kan bero på att posten distribueras med kraftigt varierande resultat beroende på varifrån i landet brev skickas.

Tidigare har bedömningen alltid varit att det är viktigt att låta insamlingsarbetet sträcka sig över en relativt lång tid, eftersom det annars tett sig omöjligt att nå en acceptabel svarsfrekvens. Erfarenheterna av arbetet med SOM-91 pekar möjligen i en annan riktning: att det är klokt att sätta in ytterligare resurser tidigare i processen, för att på så sätt korta av arbetet. År från år har SOM-undersökningen tagit större och större del av januari i anspråk - och det blir i längden ohållbart.

Svarsfrekvens och bortfall

Enkätundersökningar i Sverige brukar ha en svarsfrekvens om mellan 65 och 75 procent. Andelarna varierar något beroende på typen av svarspersoner och geografiska områden (Kratz, 1990; Ohlsson 1986; Severinsson, 1990).

Svarsfrekvensen i SOM-91 uppgår till 67 procent. I SOM-86 var svarsfrekvensen 68 procent, i SOM-87 noterades 70 procent, den var 69 procent i SOM-88 och 66 procent i både SOM-89 och SOM-90. I postenkätundersökningar genomförda vid institutionen för journalistik och masskommunikation låg svarsfrekvensen regelmässigt omkring 70 procent fram till mitten av 80-talet, för att under de senare åren sjunka till omkring 65 procent (Björkqvist 1988; Kratz 1989, 1990; Severinsson 1990.) Trots att den är lägre än vad som kanske varit önskvärt ligger alltså svarsfrekvensen för SOM-91 på en såväl acceptabel som förväntad nivå.

Från det ursprungliga urvalet om 2 500 personer har 137 personer definierats bort. De bortdefinierade utgörs av sjuka, långvarigt bortresta, avlidna, ej svensktalande samt ej spårade postreturer. Exakt samma grupper definierades bort i SOM-86-SOM-90. Antalet bortdefinierade

är högre, 137 individer istället för 99, 91 respektive 87, om man jämför SOM-91 med SOM-88, SOM-89 och SOM-90. Förklaringen till detta ligger med säkerhet i de många, och ihärdiga, telefonanmaningarna. De gav extra upplysningar om varför personer inte kunnat besvara formulären. Tabell två ger en översikt över urval, bortfall och bortfallsorsaker.

Tabell 2. Urval, bortfall och bortfallsorsak i SOM-91

Ursprungligt urval	2500
Bortdefinierade	137
varav	
sjuka, institutionell vård	41
bortresta, utlandsvistelse	53
postreturer	35
avlidna	4
ej svensktalande	4
nettourval	2363
ej svar på grund av vägran	790
svaret	1573*
svarsfrekvens i procent	66.6

* 137 personer har avlägsnat identitetsmarkeringen, vilket innebär att de saknar DAFA/SPAR:s bakgrundsuppgifter. De ingår *ej* i underlaget för bortfallsanalysen.

De personer som avlägsnat identitetsmarkeringen förtjänar lite extra uppmärksamhet. Antalet som gjort så har de senaste tre åren ökat med 620 procent (de var 19 1989, 79 1990 och är alltså 137 i 1991 års undersökning). De utgör närmare en procent av de svarande. De ingår i undersökningsmaterialet, men kan inte inkluderas i bortfallsanalysen nedan. Att antalet avidentifierade stadigt ökar kan på sikt komma att innebära ett problem, om inte den allmänna svarsfrekvensen samtidigt ökar så mycket att de med självklarhet kan exkluderas ur materialet.

Svarsfrekvens i grupper

Bortfallet i SOM-91 var alltså ganska stort, men i nivå med bortfallet i SOM-89 och SOM-90. Den allmänna tendensen verkar vara att det

numera är svårt att nå den traditionellt eftersträvarvärda svarsfrekvensen om 70 procent i samhällsvetenskapliga undersökningar.

Frågan är om bortfallet har skapat några skevheter i resultaten. Tabell 3 redovisar svarsandelen i olika grupper, och ger möjlighet till kontroll. Om svarsandelen är lika stor i olika grupper indikerar det att undersökningen är representativ för hela befolkningen.

Tabell 3. Svarsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1986-1991 (procent)

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91
<i>Kön</i>						
män	66	68	65	65	66	64
kvinnor	63	72	70	66	64	63
<i>Ålder</i>						
15-19	73	77	76	64	66	65
20-24	61	68	60	66	59	60
25-29	60	62	64	59	62	56
30-39	60	69	65	66	61	59
40-49	64	68	69	67	65	62
50-59	66	66	69	66	67	65
60-75	67	70	67	66	70	70
<i>Riksområde</i>						
Stockholm	53	66	59	61	63	60
östra mellansverige	67	69	70	66	66	67
Småland med öarna	77	71	74	66	70	64
sydsverige	68	72	67	61	61	61
västsverige	62	74	66	60	66	62
norra mellansverige	70	72	69	64	64	62
mellersta Norrland	69	72	64	63	67	71
övre Norrland	65	64	74	68	67	67

Det föreligger ingen skillnad mellan mäns och kvinnors benägenhet att svara. Svarsfrekvensen var något högre bland män än bland kvinnor i SOM-87 och -88. I SOM-86 och -90 var förhållandet det omvända. Huvudslutsatsen är att benägenheten att svara på våra enkäter är ganska lika bland män och kvinnor.

Svarsbenägenheten varierar generellt sett mellan olika åldersgrupper i den här typen av undersökningar. De allra yngsta och de allra äldsta svarar i högst utsträckning, samtidigt som åldersgrupperna runt 25 år svarar i minst utsträckning. I detta avseende motsvarar SOM-91 förväntningarna. Åldersfördelningen i SOM-undersökningarna är ändå jämnare än i många andra enkätundersökningar (se t ex Severinsson, 1986). I tabell 4 jämförs åldersfördelningen mellan svenska folket, SOM-undersökningarnas urval och de svarande.

Tabell 4. Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1986-1991 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

Ålder	SOM-86		SOM-87		SOM-88		SOM-89		SOM-90		SOM-91		Sv. bef.
	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	urv.	sv.	
15-29	29	30	25	26	26	27	27	27	27	26	27	26	27
30-49	36	34	37	37	37	36	38	40	38	37	37	37	37
50-75	35	36	38	37	37	37	35	33	35	37	37	37	36
S:a procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svars personer	1668		1672		1645		1578		1582		1573		**

(Samtliga urval 2500 personer.)

Anmärkning: Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade ifrån Statistisk årsbok 1986.

SOM-87, SOM-88, SOM-90 och SOM-91 visar stora likheter med totalpopulationen vad beträffar såväl urvalets representativitet som representativiteten bland de svarande. I SOM-86 är den yngsta åldersgruppen något överrepresenterad både i urval och svarspopulation, i SOM-89 är den mellersta åldersgruppen något överrepresenterad bland de svarande, och den äldsta något underrepresenterad. På det hela taget är dock samtliga SOM-undersökningar representativa för svenska folket när det gäller åldersfördelning.

I de tidigaste SOM-undersökningarna var svarsbenägenheten lägst i stockholmsområdet. I SOM-89 var så inte längre fallet, och i SOM-90 visar för första gången sydsverige lägst andel svarande (tabell tre). I

SOM-91 är stockholmsområdet återigen underrepresenterat, men även sydsverige visar en låg andel svar.

Internbortfall

Det externa bortfallet, och därmed svarsfrekvensen, är beroende av hur många som skickar in ifyllda formulär. Det interna bortfallet är beroende av hur väl svarspersonerna fyllt i sina formulär. Bedömningen är naturligtvis strikt kvantitativ: hur många har hoppat över en viss fråga, ett frågeblock eller frågeavsnitt.

En första iakttagelse för SOM-91:s räkning är att alla tre typerna är tämligen sällsynta. (Andelen helt överhoppade frågor är överlag mycket låg i SOM-undersökningarna.)

De flesta frågorna i SOM-91 visar ett bortfall om under fem procent. Fem frågor visar bortfall om över tio procentandelar. Högst andel bortfall (14 procent) har fråga 42, som behandlar PLO:s uppträdande i mellanösternkrisen, och fråga 39, som handlar om vilken inställning de olika politiska partierna har i EG-frågan. Bortfall om 11 respektive 12 procent, visar fråga 41 (Israels uppträdande i mellanösternkrisen) och fråga 40 (regeringens hänsynstagande i utrikespolitiska frågor). Även fråga 11, som rör Sveriges Televisions behandling av de styrande i en rad länder, visar ett bortfall om 12 procent. Även i SOM-90 visade frågor om EG och utrikespolitik störst bortfallsandelar.

Formulärets längsta fråga, fråga 8 med 37 enskilda ställningstaganden, visar ett bortfall om 3.6 procent. Andelen svarsvägrare är snarare beroende av frågornas ämne, eller svårighetsgrad, än av frågornas längd.

Sex av enkätens frågor ställdes utan fasta svarsalternativ. Ingen av dessa fyra frågor visar högre bortfall än genomsnittet.

I stora drag följer internbortfallet samma mönster som tidigare SOM-undersökningar. De flesta intervjupersoner svarar på de flesta frå-

gorna, men känsliga frågor och svåra politiska frågor riskerar att bli utan svar i något större utsträckning än övriga frågor.

Ett mått på enkätens svarshetsgrad, eller grad av tillgänglighet, ges av svarspersonerna själva. Sist i enkäten ställs frågan om "man tyckte det var några problem att fylla i enkäten" och vilka frågor som i så fall var svåra. Internbortfallet var stort på denna fråga (18 procent), hela 60 procent kryssade för alternativet "jag tyckte inte det var några större problem att svara", 23 procent angav att vissa frågor var svåra att besvara. En klar majoritet av svarspersonerna fann det alltså inte särskilt problematiskt att besvara SOM-91.

Förhållandet mellan de fem SOM-undersökningarna

Det finns några centrala skillnader mellan de olika undersökningarna. Det gäller framförallt urvalen: SOM-87, -88, -90 och -91 riktades enbart till svenska medborgare, SOM-86 och SOM-89 riktades även till utländska medborgare boende i Sverige. En annan skillnad gäller andelen svarande, dels totalt, dels i olika grupper. En tredje viktig skillnad mellan undersökningarna är svarshastigheten. Inströmningen av besvarade enkäter under de första insamlingsveckorna var avsevärt högre i SOM-87, -88, -89, -90 och -91 än i SOM-86. Dessa faktorer är exempel på omständigheter som kan tänkas ha inverkat på svarsmönstren i undersökningarna.

I tabell 5 görs därför en jämförelse av de olika bakgrundsvariablernas fördelning i de sex SOM-undersökningarna. Vi kan konstatera att fördelningarna är i det närmaste identiska. I stora drag är SOM-91 mycket lik sina föregångare när det gäller fördelningen på olika bakgrundsuppgifter. Där jämförelser är möjliga överensstämmer resultaten också mycket väl med hela svenska folkets fördelning.

Tabell 5. Jämförelse mellan bakgrundsvariabler SOM-undersökningarna 1986-1991 och samtliga svenskar (procent)

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	samtliga svenskar
<i>Kön</i>							
Män	51	49	47	48	51	52	49
Kvinnor	49	51	53	52	49	48	51
<i>Ålder</i>							
15-29 år	30	26	27	26	26	26	27
30-49 år	34	37	36	39	37	37	37
50-75 år	36	37	37	35	37	37	36
<i>Arbetstid</i>							
Heltid	76	74	74	76	77	78	76
Deltid	24	26	26	24	23	22	24
<i>Sektor</i>							
Statlig	17	17	18	16	15	13	11
Kommunal	28	28	27	31	27	30	30
Privat	55	55	55	53	58	57	59
<i>Facklig tillhörighet</i>							
LO-förbund	59	59	55	56	56	56	61
TCO-förbund	33	33	33	34	32	32	31
SACO/SR- förbund	8	8	12	10	13	12	8

Anmärkning: Siffrorna under kolumnen "samtliga svenskar" avser 1984 på samtliga frågor utom för kön och ålder där siffrorna avser 1987. I SOM-86 ställdes frågan om fackförening som 'är' medlem; SOM-87-SOM-90 är frågan formulerad som 'är/var' medlem.

Tabell 5. forts.

Bakgrunds- variabler	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM 90	SOM -91
<i>Förvärvsarbete</i>						
Förvärvsarbetande	63	63	63	64	63	60
Har beredskapsarbete	1	1	1	0	0	0
AMS-utbildning	1	1	1	1	1	1
Arbetslös	2	2	2	1	2	4
Ålderspensionär	14	15	14	15	15	14
Förtidspensionär	5	4	5	4	3	4
Hemarbetande	5	4	3	4	3	4
Studerande	11	11	11	10	10	10
Ej svar	2	3	2	2	3	3
<i>Självklassificerad yrkesgrupp</i>						
Tjänsteman	24	28	28	25	25	23
Tjänsteman, arbetsledande	13	12	14	15	15	15
Tjänsteman, företagsledande	2	3	2	2	2	3
Arbetare	44	42	39	40	39	41
Arbetare, arbetsledande	6	5	6	7	7	7
Egenanställd arbetare	1	1	1	1	1	1
Jordbrukare, ingen anställd	3	3	3	3	2	2
Jordbrukare, anställda	0	0	1	0	0	0
Företagare, ingen anställd	3	3	4	3	4	3
Företagare, 1-9 anställda	3	3	2	3	4	3
Företagare, 10- anställda	1	1	0	1	1	2
<i>Subjektiv klasstillhörighet</i>						
Arbetsfamilj	52	46	48	45	46	45
Jordbrukarfamilj	4	4	5	5	4	5
Tjänstemannafamilj	25	29	27	29	29	26
Högre tjänstemannafamilj	10	11	11	11	10	12
Egen företagare	9	10	8	10	11	12
<i>Politiskt intresse</i>						
Mycket intresserad	9	12	9	10	10	10
Ganska intresserad	38	41	41	41	42	44
Inte särskilt intresserad	44	40	41	42	39	37
Inte alls intresserad	10	7	8	7	8	8
Ej svar	1	1	1	0	1	1

Efter sex år är SOM-undersökningarna en etablerad tidsserie, och varje ytterligare år kommer att göra redan insamlade data än mer värdefulla. Av materialet som redovisats här vi kan konstatera att SOM-undersök-

ningarna ger en förhållandevis god bild av svenska folket. Detta innebär dels att SOM-data med fördel kan användas för jämförelser över tid, dels att SOM-mängderna vid behov kan slås ihop för att skapa större mängder, och därmed ge högre tillförlitlighet för en mängd specialanalyser.

Referenser

- Bennulf, Martin (1991) 'Samhälle opinion massmedia 1989 - metod och genomförande', sid. 131-142 i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *Medier och opinioner*. SOM-undersökningen 1990. SOM-rapport nr. 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) 'Metodredovisning', sid. 63-77 i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *SOM-undersökningen 1987*. SOM-rapport nr. 2. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland - en presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr. 28. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1989) *SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kodbok*. SOM-rapport nr. 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1989) *Tidningsläsning i Kalmar och på Öland*. Arbetsrapport nr. 54. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr. 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Kratz, Charlotta (1991) 'Metod - genomförande, tillförlitlighet' sid. 119-133 i L. Weibull och S. Holmberg (red.), *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport nr. 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr. 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1987) 'SOM-undersökningen 1986: uppläggning och utfall' sid. 5-7 i S. Holmberg och L. Weibull (red.), *SOM-undersökningen 1986. Genomförande deltagande huvudresultat*. SOM-rapport nr. 1. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1986) *Tidningsläsning i Södermanland*. Arbetsrapport nr. 13. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Severinsson Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordvästra Skåne*. Arbetsrapport nr. 2. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Statistisk Årsbok 1986.

Författarna

Martin Bennulf, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildning i miljöfrågor.

Ulf Bjereld, fil dr, är verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i mellanöstern.

Karin Björkqvist Hellingwerf, fil kand, är verksam inom forskningsprogrammet Dagspresskollegiet, institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Marie Demker, fil lic, är verksam vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på politiska partier samt västeuropeisk politik.

Maria Elliot, fil kand och högskoleadjunkt, är verksam vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på publikens syn på mediernas trovärdighet.

Peter Esaiasson, docent, är verksam vid valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på partiledare, politisk opinionsbildning och riksdagen.

Per Hedberg, fil kand, är verksam vid valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionbildningen kring kärnavfallsfrågan.

Sören Holmberg, professor, är ledare för valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och representativ demokrati.

Charlotta Kratz, fil kand, är verksam inom forskningsprogrammet Dagspresskollegiet, institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rutger Lindahl, docent och tf professor vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han forskar kring europafrågor, samt säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Lennart Nilsson, högskolelektor och prefekt vid förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Maria Oskarsson, fil lic, är verksam vid valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på väljarbeteende, bland annat dess sociala baser och könsskillnader i politiken.

Karl Erik Rosengren, professor i massmedieforskning vid Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap, sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Jan Strid, högskoleadjunkt, är verksam vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring tidningsläsning och tidningsinnehåll.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring mediestruktur, medieanvändning och journalistisk etik.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1991

INSTITUTIONEN FÖR
JOURNALISTIK OCH MASSKOMMUNIKATION

STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN

GÖTEBORGS UNIVERSITET

- Minskar förtroendet för massmedierna?
- Vad tycker medborgarna om sin samhälls-service?
- Hur intresserade är svenskarna av internationella frågor?
- Vad tycker svenska folket om kärnkraften?

Detta är ett exempel på frågor som Samhälle Opinion och Massmedia 1991 försöker besvara. Undersökningen görs av två

forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet i samarbete med IMU-Testologen.

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

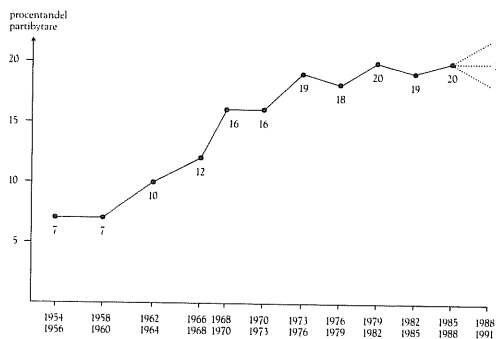
Statsvetenskapliga institutionen har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Några resultat som under senare år särskilt har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

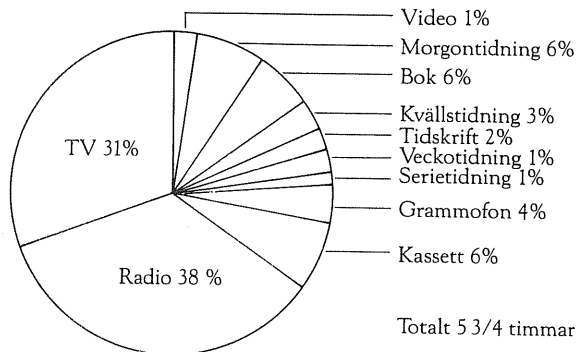
Forskningen vid Institutionen för journalistik och masskommunikation har också gett kunskap om hur vi tar del av tidningar, radio och TV. Exempelvis ägnar svenskarna drygt fem timmar om dagen åt medier. Längst tid går till radio och TV.

Samhälle Opinion Massmedia genomförs varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

Andelen partibytare 1956–1991

Medieanvändning 1990

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 2500 personer i hela landet. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av det svenska folket.

För att få rättvisande resultat är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal ämnen. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter sedan

med frågor om politik, kärnkraft, internationella frågor, samhällsservice osv. Antalet frågor kan verka stort. Men de flesta frågor kan besvaras enkelt med kryss i tillämplig ruta.

Resultat från 1990 års undersökning om svenskarnas åsikter och intressen

- 62 procent av svenskarna anser att Sverige skall gå med i EG, även om det innebär en minskad politisk självständighet.
- Män är mer positiva till en svensk EG-anslutning än kvinnor.
- 61 procent har stort förtroende för den lokala morgonpressen — 19 procent har stort förtroende för kvällspressen.
- 56 procent av svenskarna vill se en minskning av den offentliga sektorn.
- Andelen svenskar som anser att kärnkraften skall användas även efter år 2010 har fördubblats sedan 1986 — från 30 till 66 procent.
- Två tredjedelar av unga kvinnor utan högre utbildning har läst boken "Inte utan min dotter" av Betty Mahmoody.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**.

Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt. De uppgifter Du lämnar är **inte** offentliga.

Varje år kommer det en bok från SOM-

undersökningen. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Åttiototal. Svensk opinion i empirisk belysning* (1989), *Medier och opinion i Sverige* (1990) och *Politiska opinioner* (1991). De kan beställas från SOM-undersökningen (adress, telefon- och faxnummer nederst på sista sidan).

Uppgifter från annat håll

För att minska omfånget på enkäten hämtas uppgifter om födelsedatum, namn, adress, bostadsort och inkomst från offentliga be-

folkningsregister (DAFA/SPAR). Uppgifter om ekonomiska och politiska förhållanden i kommuner hämtas från offentlig statistik.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Statsvetenskapliga Institutionen

Göteborgs Universitet

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning. Institutionen forskar kring väljare och val samt studerar åsiktsbildningen i olika politiska frågor. F n undersöks svenska folkets uppfattningar om kärnkraften och om utrikes- och säkerhetspolitik.

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik. F n undersöks hur intresset för massmedier hänger samman med olika fritidsintressen.

Följande forskare deltar i årets undersökning:

Fil lic Martin Bennulf:
Miljöopinion
Fil dr Peter Esaiasson:
Partiledarna
Professor Sören Holmberg:
Politik och kärnkraft
Docent Rutger Lindahl:
Försvars- och utrikesfrågor
Högskolektor Lennart Nilsson:
Professor Lars Strömberg:
Samhällservice
Professor Karl Erik Rosengren:
Internationell kommunikation
Professor Lennart Weibull:
Massmedier
Professor Jörgen Westerståhl:
Nyhetsförmedling

Aktuella böcker från institutionerna

- Asp, Kent (1986): *Mäktiga massmedier*. Akademilitteratur.
- Carlsson, Ulla och Magnus Anshelm (red.) (1991): *MedieSverige 1991*. Nordicom-Sverige.
- Elliot, Maria (1991): *Förtroendekapital i forskningring*. Svensk Informations Mediecenter.
- Esaiasson, Peter (1990): *Svenska valkampanjer 1866—1988*. Publica.
- Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (red.) (1990): *Rött blått grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Bonniers.
- Hadenius, Stig och Lennart Nilsson (1991): *Ifrågasatt. Offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk Informations Mediecenter.
- Hadenius, Stig och Lennart Weibull (1989): *Massmedier*. Bonniers.
- Holmberg, Sören och Peter Esaiasson (1988): *De folkvalda*. Bonniers.
- Lindahl, Rutger och Lars-Göran Larsson (1991): *Det europeiska politiska samarbetet*. SNS förlag.
- Roe, Keith och Lennart Weibull (red.) (1989): *Vad gör kabel-TV i Sverige?* Studentlitteratur.
- Weibull, Lennart (red.) (1991): *Svenska journalister. Ett grupporträtt*. Tidens förlag.
- Weibull, Lennart och Karin Björkqvist (red.) (1989): *Dagspressen och dess läsare*. Almqvist & Wiksell International.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du undrar över någonting, ring oss eller skriv en rad. Adressen är:

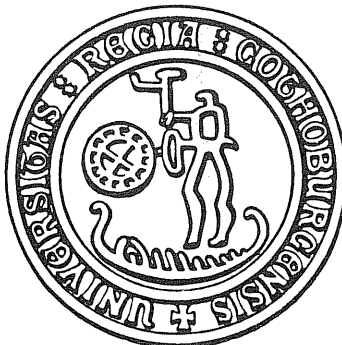
Samhälle Opinion Massmedia
Institutionen för Journalistik och Masskommunikation
Göteborgs universitet
Sprängkullsgatan 21
411 23 GÖTEBORG

Telefonnumret är 031-63 12 14. Vid rikssamtal, be att få bli uppringd.

Fax 031-63 45 54.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1991

INSTITUTIONEN FÖR
JOURNALISTIK OCH MASSKOMMUNIKATION
STATSVETENSKAPLIGA INSTITUTIONEN
GÖTEBORGS UNIVERSITET

INNEHÅLLSÖVERSIKT

FRÅGENUMMER	FRÅGEOMRÅDE
1-12	MASSMEDIER
13-26	POLITIK OCH SAMHÄLLE
27-34	ENERGI, KÄRNKRAFT OCH MILJÖ
35-42	SVERIGES FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN
43-49	FRITID
50-68	BAKGRUNDSUPPGIFTER

DE FÖRSTA FRÅGORNA GÄLLER VILKA MASSMEDIER DU TAR DEL AV

Fråga 1. Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande typer av nyhetsprogram i radio och TV?

		Dagligen vecka	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
(111)	Nyheter i lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(112)	Aktuellt i TV-kanal 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(113)	Rapport i TV2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(114)	Dagens Eko i riksradiion	☐	☐	v1-v7	☐	☐	☐
(115)	Regionala nyheter i TV2	☐	☐	—	☐	☐	☐
(116)	Nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(117)	3-minutersnyheterna i TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Fråga 2. Hur ofta brukar Du läsa följande kvällstidningar?

		6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
(118)	Aftonbladet	☐	[		☐	☐
(119)	Expressen	☐	[v8-v10]		☐	☐
(120)	Idag (GT/Kvällsposten)	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 3. Vilken morgontidning brukar Du läsa regelbundet?

(Med regelbundet menas här minst ett nummer per vecka. Om Du läser mer än en morgontidning ange vilken Du betraktar som Din lokala morgontidning).

- (121) 1 .....
(Tidningens namn) v11 TID1 TID2
- 2 Läser ingen morgontidning regelbundet

Fråga 4. Om Du läser någon morgontidning regelbundet - ungefär hur många gånger per vecka brukar Du läsa denna tidning?

		7 dagar	6 dagar	5 dagar	4 dagar	3 dagar	2 dagar	1 dag
(122)	v12	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6	7

För kontorets anteckningar

pnr (1-4) stansnr _____ (5-8) kortnr (9-10)

Fråga 5. Prenumererar Du eller någon annan i Ditt hushåll på denna tidning?

- (123) 1 Ja
 2 Nej

Om nej, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- (124) Läser hos bekant
 (125) Lånar av bekant v13-v19
 (126) Läser på arbetet/skolan
 (127) Läser på bibliotek
 (128) Köper lösnummer
 (129) Annat sätt (ange vilket):.....
 1

Fråga 6. Ungefär hur lång tid brukar Du ägna åt Din lokala morgontidning en genomsnittlig vardag?

	0	Ca 5	Ca 10	Ca 15	Ca 20	Ca 25	Ca 30	Ca 35	Ca 40	Ca 45	Ca 50	Ca 55	Ca 60	Ca 60	Över 60
	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min	min
(130-31) Före kl 08.00	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(132-33) Kl 08.00-12.00	☐	☐	☐	☐	☐	v20-v23			☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(134-35) Kl 12.00-17.00	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(136-37) Efter kl 17.00	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	

Fråga 7. Läser Du ytterligare någon morgontidning - åtminstone tre dagar i veckan?

- (138) 1 Ja
 2 Nej

v24

Fråga 8. Hur viktiga anser Du personligen att nedanstående typer av tidningsinnehåll är? Markera för varje innehållstyp hur viktigt Du anser det vara att Din lokala morgontidning innehåller just detta.

		Oviktigt ←			Varken eller	→ Viktigt		
		Mycket	Ganska	Något	Vet ej	Något	Ganska	Mycket
Allmänt								
(139)	Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(140)	Familjenyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(141)	Insändare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(142)	Inrikesnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(143)	Ekonomi och handel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(144)	Riksdag och regering	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(145)	Fackliga frågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(146)	Olyckor och brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(147)	Ledare och kommentarer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(148)	Utrikesnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(149)	Kulturartiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(150)	Debattartiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(151)	Miljöfrågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokala nyheter								
(152)	Lokal arbetsmarknad	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(153)	Organisationer och föreningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(154)	Känt folk på orten	☐	☐	v25-v61	☐	☐	☐	☐
(155)	Kommunala politik	☐	☐		☐	☐	☐	☐
(156)	Lokala arbetsplatser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(157)	Skolfrågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(158)	Nöjen/lokala arrangemang	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Särskilda ämnen								
(159)	Seriesida	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(160)	Noveller, följetonger	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(161)	Musik och teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(162)	Samlevnadsfrågor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(163)	Om radio- och TV-program	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(164)	Heminredning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(165)	Matlagning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(166)	Mode	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(167)	Konsumentupplysning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(168)	Korsord och tävlingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(169)	Populärvetenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annonser								
(170)	Lokala affärsannonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(171)	Veckoannonser från livsmedelsbutiker/varuhus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(172)	Statliga och kommunala annonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(173)	Platsannonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(174)	Fastighetsannonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(175)	Allmänhetens varumärknad/ pryltorg etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
176-80 bl.		1	2	3	4	5	6	7

Fråga 9. När det gäller nyheter om aktuella händelser, hur viktigt anser Du personligen det vara att få nyheter från följande områden/länder?

		Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
inom Sverige					
(211)	1 Stockholmsområdet	☐	☐	☐	☐
(212)	2 Göteborgsområdet	☐	☐	☐	☐
(213)	3 Norrland	☐	☐	☐	☐
inom Norden					
(214)	4 Danmark	☐	☐	☐	☐
(215)	5 Norge	☐	☐	☐	☐
(216)	6 Finland	☐	☐	☐	☐
inom Europa					
(217)	7 Estland		v62-v77	☐	☐
(218)	8 Litauen	☐	☐	☐	☐
(219)	9 Polen	☐	☐	☐	☐
(220)	10 Tyskland	☐	☐	☐	☐
(221)	11 Storbritannien	☐	☐	☐	☐
övriga världen					
(222)	12 Mellanöstern och Israel	☐	☐	☐	☐
(223)	13 Sovjetunionen	☐	☐	☐	☐
(224)	14 Indien	☐	☐	☐	☐
(225)	15 Japan	☐	☐	☐	☐
(226)	16 USA	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 10. Har Du någon gång besökt något eller några av de länder som nämns i fråga 9?

- (227) 1 Nej v78
- 2 Ja - länderna nummer.....
- (v.g.använd nummer för länderna enligt numreringen i fråga 9!)

Fråga 11. TV rapporterar mycket om vad som händer i olika delar av världen. Hur tycker Du att Sveriges Television (Kanal 1 och TV2) behandlar de styrande i följande länder? Är de alltför välvilligt, alltför kritiskt eller någorlunda rättvist behandlade?

		Alltför välvilligt	Alltför kritiskt	Någorlunda rättvist
(228)	President Bush i USA	☐	☐	☐
(229)	De styrande i Sovjetunionen	☐	☐	☐
(230)	Mitterand i Frankrike	☐	☐	☐
(231)	Premiärministern i Storbritannien		v79-v87	☐
(232)	Fidel Castro i Kuba	☐	☐	☐
(233)	Regeringen i Nicaragua	☐	☐	☐
(234)	Regeringen i Israel	☐	☐	☐
(235)	De styrande i Sydafrika	☐	☐	☐
(236)	De styrande i Kina	☐	☐	☐
		1	2	3

Fråga 12. Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

		Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
(237)	Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
(238)	Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
(239)	Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
(240)	Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
(241)	Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
(242)	Bankerna	☐	v88-v98	☐	☐	☐
(243)	Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
(244)	De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
(245)	Radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐
(246)	Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
(247)	Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM POLITIK OCH SAMHÄLLE

Fråga 13. Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

- (248) 1 Mycket intresserad
- 2 Ganska intresserad v99
- 3 Inte särskilt intresserad
- 4 Inte alls intresserad

Fråga 14. Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

(249) Svar: 1 .....

.....

.....

v100 ..... PROB1 PROB2 PROB3 .....

.....

.....

.....

.....

Fråga 15. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
(250)	Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
(251)	Stoppa privatbilismen i innerstäderna	☐	☐	☐	☐	☐
(252)	Minska försvarsutgifterna	☐	☐	☐	☐	☐
(253)	Behålla kärnkraften även efter år 2010	☐	v101-v107	☐	☐	☐
(254)	Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
(255)	Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt	☐	☐	☐	☐	☐
(256)	Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 16. Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?

- (257) 1 Mycket bra
 2 Ganska bra
 3 Varken bra eller dåligt
 4 Ganska dåligt
 5 Mycket dåligt
- v108

Fråga 17. Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

- (258) 1 Klart till vänster
 2 Något till vänster
 3 Varken till vänster eller till höger
 4 Något till höger
 5 Klart till höger
- v109

Fråga 18. Vad är Din åsikt om ett svenskt medlemskap i EG?

- (259) 1 I huvudsak för ett svenskt medlemskap i EG
 2 I huvudsak emot ett svenskt medlemskap i EG
 3 Har ingen bestämd åsikt i frågan
- v110

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- (260) 1 Bestämd uppfattning
 2 Mera tveksam
- v111

Fråga 19. Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

		Ogillar starkt	Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt			
		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
(261-62)	Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(263-64)	Moderata samlingspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(265-66)	Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(267-68)	Folkpartiet liberalerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(269-70)	Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(271-72)	Miljöpartiet de gröna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(273-74)	Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(275-76)	Ny Demokrati	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

271-80 bl. Om Du skulle använda samma skala för partiledarna, var skulle Du placera:

		-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
(311-12)	Olof Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(313-14)	Carl Bildt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(315-16)	Lars Werner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(317-18)	Bengt Westerberg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(319-20)	Ingvar Carlsson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(321-22)	Alf Svensson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(323-24)	Ian Wachtmeister	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 20. På nedanstående lista finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva olika egenskaper hos partiledarna. Hur bra tycker Du att de stämmer in på Ingvar Carlsson och Carl Bildt?

		Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt
(325)	Ingvar Carlsson	☐	☐	☐	☐
(326)	Ärlig	☐	☐	☐	☐
(327)	Pålitlig	☐	☐	☐	☐
(328)	Inspirerande	☐	☐	☐	☐
(329)	Kunnig	☐	☐	☐	☐
(330)	Sympatisk	☐	☐	☐	☐
	Stark ledare	☐	☐	☐	☐
		v127-v138			
(331)	Carl Bildt	☐	☐	☐	☐
(332)	Ärlig	☐	☐	☐	☐
(333)	Pålitlig	☐	☐	☐	☐
(334)	Inspirerande	☐	☐	☐	☐
(335)	Kunnig	☐	☐	☐	☐
(336)	Sympatisk	☐	☐	☐	☐
	Stark ledare	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 21. Har Ingvar Carlsson, Carl Bildt eller Ian Wachtmeister på grund av sin personlighet eller sitt agerande någon gång fått Dig att känna Dig...

	Ingvar Carlsson		Carl Bildt		Ian Wachtmeister	
	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej
arg	(337) ☐	☐	(344) ☐	☐	(351) ☐	☐
förhoppningsfull	(338) ☐	☐	(345) ☐	☐	(352) ☐	☐
rädd	(339) ☐	—	—	☐	(353) ☐	☐
stolt	(340) ☐	v139-v159	☐	☐	(354) ☐	☐
upprörd	(341) ☐	⌋	(348) ⌋	☐	(355) ☐	☐
sympatiskt inställd	(342) ☐	☐	(349) ☐	☐	(356) ☐	☐
obehagligt berörd	(343) ☐	☐	(350) ☐	☐	(357) ☐	☐
	1	2	1	2	1	2

Fråga 22. Vilket parti tycker Du bäst om idag?

- (358-59) 01 Vänsterpartiet
 02 Socialdemokraterna
 03 Centerpartiet
 04 Folkpartiet liberalerna
 05 Moderata samlingspartiet
 06 Kds- Kristdemokratiska samhällspartiet v160-v161
 07 Miljöpartiet de gröna
 08 Ny Demokrati
 09 Annat parti (v.g. ange vilket):.....

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- (360) 1 Ja, mycket övertygad
 2 Ja, något övertygad
 3 Nej

Fråga 23. Vad är Din åsikt om följande påståenden?

	Instämmer helt	Instämmer i stort sett	I stort sett motsatt åsikt	Helt motsatt åsikt
(361) Det är samhällets ansvar att minska de sociala klyftorna	☐	☐	☐	☐
(362) Det är mer angeläget att sänka kommunal-skatten än att bygga ut den kommunala servicen	☐	v162-v164	☐	☐
(363) Inkomstklyftor bör kontinuerligt minskas	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 24. Ange nedan vilka olika former av service Du eller någon nära anhörig utnyttjar, och om Du själv arbetar inom något av dessa serviceområden.

	Utnyttjar själv		Nära anhörig utnyttjar		Arbetar själv inom	
	ja	nej	ja	nej	ja	nej
Äldreomsorg	(364) ☐	☐	(411) ☐	☐	(423) ☐	☐
Vårdcentral	(365) ☐	☐	(412) ☐	☐	(424) ☐	☐
Kollektivtrafik	(366) ☐	☐	(413) ☐	☐	(425) ☐	☐
Sjukhusvård	(367) ☐	☐	(414) ☐	☐	(426) ☐	☐
Bibliotek	(368) ☐	☐	☐	☐	(427) ☐	☐
Privattandläkare	(369) ☐	v165-v200	☐	☐	(428) ☐	☐
Barnomsorg	(370) ☐	☐	(417) ☐	☐	(429) ☐	☐
Idrottsanläggning	(371) ☐	☐	(418) ☐	☐	(430) ☐	☐
Privatläkare	(372) ☐	☐	(419) ☐	☐	(431) ☐	☐
Skola	(373) ☐	☐	(420) ☐	☐	(432) ☐	☐
Barnvårdscentral	(374) ☐	☐	(421) ☐	☐	(433) ☐	☐
Bostadsförmedling	(375) ☐	☐	(422) ☐	☐	(434) ☐	☐
	376-380 bl.	1 2	1 2	1 2	1 2	1 2

Fråga 25. I vilken utsträckning är Du nöjd med servicen i Din kommun på följande områden:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
(435) Äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(436) Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(437) Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(438) Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(439) Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(440) Privattandläkare	☐	v201-v212	☐	☐	☐	☐
(441) Barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(442) Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(443) Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(444) Skola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(445) Barnvårdscentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(446) Folkvandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 26. Hur viktiga anser Du följande samhällsmål vara för de kommande tio åren?

		Inte alls viktigt		Varken viktigt eller oviktigt			Mycket viktigt	
		↓		↓			↓	
		-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
(447)	Sträva efter en hög ekonomisk tillväxttakt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(448)	Satsa på ett starkt militärt försvar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(449)	Öka den enskildes inflytande på arbetsplatsen och i den lokala omgivningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(450)	Satsa mer resurser på att bevara den svenska landskapsmiljön	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(451)	Upprätthålla lag och ordning				☐	☐	☐	☐
(452)	Ge enskilda människor större möjligheter att påverka politiska beslut			v213-v224	☐	☐	☐	☐
(453)	Bekämpa prisstegringarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(454)	Skydda yttrandefriheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(455)	Garantera en stabil ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(456)	Utveckla ett samhälle som är mindre opersonligt och mer mänskligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(457)	Bekämpa brottslighet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(458)	Utveckla ett samhälle där våra idéer och tankar betyder mer än pengar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6	7

DESSA FRÅGOR GÄLLER DIN UPPFATTNING OM ENERGI, KÄRNKRAFT OCH MILJÖ

Fråga 27. År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?

- (459) 1 Stoppa kärnkraften omedelbart
- 2 Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010
- 3 Avveckla kärnkraften till år 2010
- 4 Avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010
- 5 Använd kärnkraften avveckla den inte
- 6 Har ingen bestämd åsikt ifrågan v225-v226

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- (460) 1 Bestämd uppfattning
- 2 Mera tveksam

Fråga 28. Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för:

		Mycket liten risk								Mycket stor risk	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(461-62)	En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(463-64)	Fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(465-66)	Att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(467-68)	Att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(469-70)	Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt	☐	☐	v227-v236			☐	☐	☐	☐	☐
(471-72)	Att kärnkraften leder till att alltför många länder skaffar sig atomvapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10

473-80 bl. Om Du skulle använda samma skala för följande risker, hur stor är risken för:

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(511-12)	olyckor vid driften av kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(513-14)	olyckor vid transporter av kärnavfallet i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(515-16)	olyckor vid förvaring av kärnavfallet i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(517-18)	sabotage/terroraktivitet vid transporter eller förvaring av kärnavfallet i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10

Fråga 29. Tror Du att vi i Sverige kommer att kunna hantera och slutförvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt?

På kort sikt (de närmaste 50 åren)

- (519) 1 Ja
 2 Nej v237-v238

På lång sikt (så länge avfallet är farligt för människor och miljö)

- (520) 1 Ja
 2 Nej

Fråga 30. Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?

- (521) 1 Ja, absolut
 2 Ja, troligen
 3 Nej, troligen inte v239
 4 Nej, absolut inte

Fråga 31. Riksdagen har bestämt att kärnkraftens högaktiva avfall skall slutförvaras på en plats i Sverige som bedöms vara säker och lämplig. Tycker Du att den kommun som väljs som slutförvaringsplats skall ha rätt att säga nej, s k kommunalt veto, eller skall kommunalt veto inte finnas i avfallsfrågan?

- (522) 1 Ja, kommunalt veto skall finnas i avfallsfrågan
 2 Nej, kommunalt veto skall inte finnas i avfallsfrågan v240
 3 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 32. Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

		Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
(523)	Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
(524)	Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
(525)	Regeringen	☐	[v241-v246		☐
(526)	Forskare	☐	☐	☐	☐
(527)	Journalister	☐	☐	☐	☐
(528)	Statliga myndigheter	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 33. Allmänt sett, hur har enligt Din mening miljön i Sverige förändrats under de senaste tio åren? Har miljön...

- (529) 1 förbättrats mycket
 2 förbättrats något
 3 förblivit ungefär densamma v247
 4 försämrats något
 5 försämrats mycket

Fråga 34. Hur ofta görs nedanstående saker i Ditt hushåll?

		Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Vet ej
(530)	Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(531)	Lämnar tidningar till pappersåtervinning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(532)	Slänger uttjänta batterier i särskilda behållare eller återlämnar till affären	☐	v248-v251		☐	☐	☐
(533)	Slänger tomglas, som ej är returglas, i särskilda behållare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

DETTA BLOCK GÄLLER VÅRT FÖRHÅLLANDE TILL OMVÄRLDEN

Fråga 35. Om Du ser till läget i världen idag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?

		Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
(534)	Terrorism	☐	☐	☐	☐
(535)	Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
(536)	Militära konflikter	v 252-v256		☐	☐
(537)	Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
(538)	Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 36. Hur ställer Du Dig till följande förslag?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
(539)	Sverige bör minska det militära försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
(540)	Sverige bör eftersträva medlemskap i EG även om det betyder minskad politisk självständighet	☐	☐	☐	☐	☐
(541)	Sverige bör undvika att ta ställning i internationella tvistefrågor där svenska intressen inte är direkt berörda	☐	v257-v261		☐	☐
(542)	Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
(543)	Sverige bör eftersträva medlemskap i EG även om det innebär deltagande i ett framtida försvarssamarbete	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 37. Hur intresserad är Du av...

		Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
(544)	Försvarsfrågor	☐	☐	☐	☐
(545)	Biståndsfrågor	☐	☐	☐	☐
(546)	Handelsfrågor	v262-v266		☐	☐
(547)	Nedrustningsfrågor	☐	☐	☐	☐
(548)	Utrikespolitik	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 38. Vad tror Du att ett svenskt EG-medlemskap skulle innebära för utvecklingen i Sverige inom följande områden?

		Stor förbättring	Viss förbättring	Varken förbättring eller försämring	Viss försämring	Stor försämring
(549)	Miljön	☐	☐	☐	☐	☐
(550)	Arbetsmarknaden	☐	☐	☐	☐	☐
(551)	Sociala tryggheten	☐	☐	v267-v271	☐	☐
(552)	Ekonomiska utvecklingen	☐	☐	☐	☐	☐
(553)	Tilltron till svensk neutralitet	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 39. Enligt Din mening, vilken inställning har de olika politiska partierna till ett svenskt medlemskap i EG?

		Mycket positiv	Något positiv	Varken positiv eller negativ	Något negativ	Mycket negativ
(554)	Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐
(555)	Folkpartiet liberalerna	☐	☐	☐	☐	☐
(556)	Socialdemokraterna	☐	☐	v272-v278	☐	☐
(557)	Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐
(558)	Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐
(559)	Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet	☐	☐	☐	☐	☐
(560)	Ny Demokrati	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Fråga 40. Hur stor hänsyn tror Du att regeringen tar till nedanstående grupper i frågor som rör Sveriges utrikespolitik?

		Mycket stor hänsyn	Ganska stor hänsyn	Ganska liten hänsyn	Mycket liten hänsyn
(561)	Fredsörelsen	☐	☐	☐	☐
(562)	Militärledningen	☐	☐	☐	☐
(563)	Näringslivet	☐	v279-v284	☐	☐
(564)	De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐
(565)	Journalister	☐	☐	☐	☐
(566)	Socialdemokratiska partiet	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 41. Gillar eller ogillar Du Israels uppträdande i Mellanösternkrisen?

- (567) 1 Gillar helt
 2 Gillar delvis
 3 Ogillar delvis
 4 Ogillar helt
- v285

Fråga 42. Gillar eller ogillar Du den palestinska organisationen PLO:s uppträdande i Mellanösternkrisen?

- (568)
- 1 Gillar helt
- 2 Gillar delvis
- 3 Ogillar delvis
- 4 Ogillar helt

v286

569-80 bl.

HÄR KOMMER NÅGRA FRÅGOR OM DINA FRITIDSINTRESSEN

Fråga 43. Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under året	Någon gång i halvåret	Någon gång i kvartalet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
(611) Idkat friluftsliv (skog, hav eller sjö)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(612) Sysslat med individuell motion eller idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(613) Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(614) Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(615) Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(616) Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(617) Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	v287-v302		☐	☐	☐
(618) Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(619) Sett på video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(620) Läst veckotidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(621) Läst direktreklam som kommit i brevlådan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(622) Spelat på tips, lotto eller V65	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(623) Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(624) Rest utomlands	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(625) Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(626) Spelat in TV-program på video	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 44. Hur mycket brukar Du se på av följande typer av TV-program?

	Allt/i stort sett allt	Ganska mycket	Inte särskilt mycket	Ingenting/nästan inget alls
(627) Underhållningsprogram	☐	☐	☐	☐
(628) Nyhetsprogram	☐	☐	☐	☐
(629) Dokumentär- och samhällsprogram	☐	v303-v308		☐
(630) Sportprogram	☐	☐	☐	☐
(631) Kulturprogram	☐	☐	☐	☐
(632) Djur- och naturprogram	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4

Fråga 45. Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

		Har ej tillgång	Tittar på kanalen: Dag- ligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mera sällan	Aldrig
(633)	TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(634)	TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(635)	Nordic Channel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(636)	Nyhetskanalen CNN	☐						
(637)	MTV	☐	v309-v316		☐	☐	☐	☐
(638)	Filmnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(639)	Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(640)	Lokal kabel-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6	7

Fråga 46. Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

		Icke Medlem	Medlem	Medlem och har varit på möte under senaste halvåret	Medlem och har någon typ av uppdrag
(641)	Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
(642)	Miljöorganisation		v317-v320	☐	☐
(643)	Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐
(644)	Annan förening	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4

Fråga 47. Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?

- (645) 1 Nej v321
- 2 Ja - till vilket land? .....(landets namn)

Fråga 48. Om Du skulle vara tvungen att flytta från Sverige till något annat land - vilket land skulle Du då välja?

- (646) 1 Svar:.....(landets namn)

Fråga 49. Hur viktiga tycker Du att följande saker är för Dig?

		Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
(647)	En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
(648)	Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
(649)	Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
(650)	Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
(651)	Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
(652)	En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
(653)	En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
(654)	Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
(655)	Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
(656)	Frihet	☐			☐	☐
(657)	Lycka	☐	v323-v346		☐	☐
(658)	Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
(659)	Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
(660)	Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
(661)	Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
(662)	Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
(663)	Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
(664)	Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
(665)	Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
(666)	Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
(667)	Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
(668)	Makt	☐	☐	☐	☐	☐
(669)	Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
(670)	Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

671-80 bl.

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV. NÄR MAN SAMMANSTÄLLER RESULTATET AV SÅDANA HÄR UNDERSÖKNINGAR BRUKAR MAN DELA UPP SVAREN I OLIKA GRUPPER. FÖR ATT KUNNA GÖRA DETTA BEHÖVER VI DINA SVAR PÅ DESSA AVSLUTANDE FRÅGOR.

Fråga 50. Hur vill Du karaktärisera det område Du bor i?

- (711)
- 1 Ren landsbygd
- 2 Mindre tätort
- 3 Stad eller större tätort

v347

Fråga 51. Hur bor Du för närvarande?

- (712) 1 På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
 2 I villa eller radhus i småhusområde v348
 3 I lägenhet i flerfamiljshus

Fråga 52. Vilket år är Du född?

(713-14) Årtal v349

Fråga 53. Är Du man eller kvinna?

- (715) 1 Man v350
 2 Kvinna

Fråga 54. Är Du ensamstående eller samboende/gift?

- (716) 1 Ensamstående v351
 2 Samboende/gift

Fråga 55. Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

(717-18)	☐	01	Folkskola	☐	07	Minst treårigt gymnasium	
	☐	02	Enhetskola	v352	☐	08	Flickskola/realexamen
	☐	03	Grundskola	☐	09	Folkhögskola	
	☐	04	Yrkesskola	☐	10	Studentexamen	
	☐	05	Tvåårigt gymnasium	☐	11	Högskola/universitet	
	☐	06	Fackskola				

Fråga 56. Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

- (719) 1 Förvärsarbetande
 2 Har beredskapsarbete
 3 Genomgår arbetsmarknadsutbildning
 4 Arbetslös v353
 5 Ålderspensionär
 6 Förtidspensionär
 7 Hemarbetande
 8 Studerande

Fråga 57. Vilket yrke har/hade Du?

- (720) 1 ..... v354 YRKE
(Yrke/sysselsättning)
- 2 Har aldrig yrkesarbetat (om Du aldrig yrkesarbetat, gå vidare till fråga 62!) →

Fråga 58. Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- (721) 1 Heltid v355
- 2 Deltid

Fråga 59. Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

- (722-23) 01 Tjänsteman
- 02 Tjänsteman med arbetsledande funktion
- 03 Tjänsteman med företagsledande funktion
- 04 Arbetare
- 05 Arbetare med arbetsledande funktion v356
- 06 Egenanställd arbetare
- 07 Jordbrukare: ingen anställd
- 08 Jordbrukare: en eller flera anställda
- 09 Företagare: ingen anställd
- 10 Företagare: 1-9 anställda
- 11 Företagare: 10 eller fler anställda

Fråga 60. Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

- (724) 1 Statlig v357
- 2 Kommunal (även landstingskommunal)
- 3 Privat

Fråga 61. Är Du medlem i någon fackförening?

- (725) 1 Ja, LO-förbund
- 2 Ja, TCO-förbund v358
- 3 Ja, SACO/SR-förbund
- 4 Nej

Fråga 62. Hur många personer ingår det i Ditt hushåll (räkna med Dig själv)?

(726) Svar: .....personer

Hur många av dem är under 16 år?

v359-v360

(727) Svar: .....personer

Fråga 63. Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i Ditt hushåll före skatt. (Pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten)

(728-29)

01 120.000 eller mindre

02 121.000 - 150.000

03 151.000 - 180.000

04 181.000 - 210.000

05 211.000 - 240.000

v361

06 241.000 - 270.000

07 271.000 - 300.000

08 301.000 - 330.000

09 över 330.000

Fråga 64. Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?

(730)

Din nuvarande familj

1 Arbetarfamilj

2 Jordbrukarfamilj

3 Tjänstemannafamilj

4 Högre tjänstemanna/
akademikerfamilj

5 Egen företagare

(731)

Den familj Du växte upp i

1 Arbetarfamilj

2 Jordbrukarfamilj

3 Tjänstemannafamilj

4 Högre tjänstemanna/
akademikerfamilj

5 Egen företagare

v362-v363

Fråga 65. Vilken av följande utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?

(732)

Text-TV

(733)

Video

v364-v371

(734)

Kabel-TV

(735)

Parabol-antenn

(736)

Persondator

(737)

CD-spelare (Compact Disc)

(738)

Videokamera

BIL1 BIL2 BIL3

(739)

Bil, märke och modell ..... Årsmodell .....

Fråga 66. Om Du jämför Din ekonomiska situation med hur den var för ett år sedan, har den:

- (740) 1 Förbättrats
 2 Förblivit ungefär densamma v372
 3 Försämrats

Fråga 67. Hur har enligt Din mening den svenska ekonomin förändrats under det senaste året? Har den:

- (741) 1 Förbättrats
 2 Förblivit ungefär densamma v373
 3 Försämrats

Fråga 68. Vilket parti röstade Du på i riksdagsvalet 1991?

- (742-43) 01 Vänsterpartiet
 02 Socialdemokraterna
 03 Centerpartiet v374
 04 Folkpartiet liberalerna
 05 Moderata samlingspartiet
 06 Kds - Kristdemokratiska samhällspartiet
 07 Miljöpartiet de gröna
 08 Ny Demokrati
 09 Annat parti (v. g. ange vilket).....
 10 Röstade blankt
 11 Röstade ej
 12 Ej röstberättigad 1991

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Vi är medvetna om att det kan ha tagit tid för Dig att svara på alla frågor. Du kanske också har tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

- v375 Jag tyckte inte det var några större problem att svara
v376 Jag tyckte att frågorna nummer ..... var svåra att svara på.

Andra synpunkter på undersökningen.....

.....
.....
.....
.....

SAMHÄLLE OPINION OCH MASSMEDIA 1991

Samhälle, Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av institutionen för journalistik och masskommunikation och statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Undersökningen går ut till 2 500 slumpmässigt utvalda personer.

SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället idag.

Ansvariga för undersökningen är professor *Sören Holmberg* och professor *Lennart Weibull*. Forskningsassistent är *Charlotta Kratz*. Undersökningsledare är *Anne-Marie Berglöf*.

SOM-undersökningen kan kontaktas per telefon 08-623 47 80 (Anne-Marie Berglöf), 031-63 12 14 (Charlotta Kratz), 031-63 12 27 (Sören Holmberg) och 031-63 12 18 (Lennart Weibull).